

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
YÖNETİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

BELEDİYELERİN ENGELLİLERE YÖNELİK POLİTİKA SEÇENEKLERİ VE
ENGELSİZ KENT UYGULAMALARI: MERSİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN

HAZIRLAYAN

Prof. Dr. Yusuf KARAKILÇIK

Öznur KÜÇÜKKELEPÇE

MALATYA 2025

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
YÖNETİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

BELEDİYELERİN ENGELLİLERE YÖNELİK POLİTİKA SEÇENEKLERİ VE
ENGELSİZ KENT UYGULAMALARI: MERSİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN
Öznur KÜÇÜKKELEPÇE

DANIŞMAN
Prof. Dr. Yusuf KARAKILÇIK

MALATYA 2025

ONUR SÖZÜ

Sayın Prof. Dr. Yusuf KARAKILÇIK danışmanlığında doktora tezi olarak hazırladığım “**Belediyelerin Engellilere Yönelik Politika Seçenekleri ve Engelsiz Kent Uygulamaları: Mersin Büyükşehir Belediyesi Örneği**” adlı tez çalışmasının, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımca yazıldığını ve yararlandığım tüm kaynakları hem metin içerisinde hem de kaynakça bölümünde uygun bir şekilde yerleştirdiğimi belirtir, onurumla doğrularım.

Öznur KÜÇÜKKELEPÇE

Malatya, 2025

ÖNSÖZ

Tez yazım süreci, bireysel bir çaba olmanın ötesinde; sabırla, destekle, anlayışla ve paylaşılan emekle örülen uzun bir yolculuktur. Bu yolculukta akademik rehberliğiyle bana yol gösteren, eşsiz anlayışı ve bilgi birikimiyle çalışmamda yön bulmamı sağlayan saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Yusuf KARAKILÇIK'a içtenlikle teşekkürlerimi sunarım. Tez izleme komitemde yer alarak, tezimin gelişim sürecinde katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Mustafa ÖNEN ve Prof. Dr. Hakan ÖZDEMİR'e; değerli önerileri ve yapıcı eleştirileriyle çalışmamın akademik niteliğini güçlendiren Dr. Öğr. Üyesi Burcu KOYUNCU HIŞIM ve Dr. Öğr. Üyesi Ali ÇİÇEK'e teşekkür ederim.

Bu yolculuk boyunca yanımda olan, özellikle hem akademik süreç boyunca hem de manevi olarak desteğini esirgemeyen, pes ettiğim anlarda bana güç veren kıymetli arkadaşım Dr. Öğr. Gör. Fatma NALBANT'a içtenlikle teşekkür etmek isterim. Ayrıca bu sürecin her aşamasında destek olan sevgili Merve Reyhan EKİNCİ'ye teşekkür ederim. Bana her zaman güven veren, cesaretlendiren, bu zorlu süreçte gösterdikleri anlayış ve dostlukları için Tuba KILIÇ ve Duygu EMİR'e de çokça teşekkür ederim.

Hayatımın her döneminde olduğu gibi bu meşakkatli süreçte de yanımda olan, sevgileriyle beni her daim sarıp sarmalayan ablalarım ne kadar teşekkür etsem azdır. Varlıklarıyla güç bulduğum bu özel insanlar en büyük destekçilerim oldular. Destekleri için içtenlikle teşekkür ederim. Enerjisiyle motivasyonumu arttıran, bana neşe veren yeğenim Berre Bigem YALIM'a sonsuz teşekkürler. Alan araştırma sürecimde benimle gönüllü olarak görüşmeyi kabul eden, yaşam deneyimlerini içtenlikle paylaşarak bu araştırmanın oluşmasına büyük katkı sağlayan katılımcılara yalnızca akademik değil, insani olarak da çok şey borçluyum. Katkıları bu çalışmanın en değerli yapı taşlarındandır.

Ve nihayet en derin teşekkürü, bu uzun ve yorucu süreçte sabrıyla, anlayışıyla, sevgisiyle yanımda olan eşim Bilal KÜÇÜKKELEPÇE'ye borçluyum. Sadece bu tez sürecinde değil, hayatın her anında desteğini hissettiğim, bana her koşulda güç veren eşime sonsuz teşekkür ederim.

Öznur KÜÇÜKKELEPÇE

İTHAF

Bu tez, hayatım boyunca bana sevgileriyle güç veren, bugün yanımda olmasalar da her an kalbimde varlıklarını hissettiğim sevgili *anneme* ve *babama* ithaf edilmiştir.

Şükran ve sonsuz özlemle...

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamalarının hak temelli yaklaşımla ne ölçüde uyumlu olduğunun, engelli bireyler tarafından nasıl değerlendirildiğini ortaya koymaktır. Bu kapsamda araştırmada, görme ve ortopedik engelli bireylerle görüşmeler gerçekleştirilmiş, engelsiz kent uygulamalarının engelli bireyler tarafından nasıl değerlendirildiğine ve bu uygulamaların hak temelli yaklaşımla ne derece örtüştüğüne bakılmıştır. Alan araştırması, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desenle gerçekleştirilmiştir. Böylece engelli bireylerin, Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamalarına dair deneyimlerini ortaya koymak amacıyla araştırma; Mersin ilinin merkez ilçeleri olan Akdeniz, Mezitli, Toroslar ve Yenişehir'de yaşayan, 18 yaş ve üzeri çeşitli düzeylerde görme ve ortopedik engeli bulunan 34 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Örneklem grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt ve kartopu örnekleme teknikleri kullanılmıştır. Veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerle toplanmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler neticesinde temalar belirlenmiş, her temaya ait kategoriler ise içerik analizine dayalı olarak oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda, Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent politika ve uygulamalarının; ulusal düzeydeki politika ve uygulamalarla uyumlu şekilde, Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin gereklerinden yola çıkarak hak temelli yaklaşımla şekillendirildiği belirlenmiştir. Bu uygulamaların hem Avrupa Birliği kentleri hem de Türkiye'deki başarılı uygulamalarla benzerlik taşıdığı görülmüştür. Ancak uygulamalar açısından engelli bireylerin, ulaşım ve erişilebilirlik, insanların bilinçsizliği ve duyarsızlığından kaynaklı problemler yaşadığı ve bu bağlamda mahalle düzeyinde farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda hak temelli yaklaşıma uygun biçimde, Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin ilçe belediyeleriyle daha güçlü bir koordinasyon kurması ve bu alanda denetim mekanizmalarının geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Belediye, Engelli Birey, Engelsiz Kent, Hak Temelli Yaklaşım, Mersin.

ABSTRACT

The aim of this research is to reveal to what extent Mersin Metropolitan Municipality's barrier-free city practices are compatible with the rights-based approach and how they are evaluated by people with disabilities. In this context, the research conducted interviews with visually and orthopedically impaired individuals. It examined how disabled individuals evaluate barrier-free city practices and to what extent these practices align with a rights-based approach. The field research was designed using a phenomenological approach, one of the qualitative research methods. Accordingly, in order to explore the lived experiences of individuals with disabilities regarding the barrier-free city practices of Mersin Metropolitan Municipality, the research was conducted with 34 participants aged 18 and above, possessing varying degrees of visual and orthopedic impairments, residing in the central districts of Mersin-Akdeniz, Mezitli, Toroslar, and Yenişehir. Criterion and snowball sampling techniques, both falling under purposive sampling methods, were employed to identify the sample group. Data were collected through in-depth interviews conducted with a semi-structured interview form. The data obtained from these interviews were analyzed using content analysis technique. Themes were identified based on the data obtained from the interviews, and categories for each theme were created based on content analysis. The research findings reveal that barrier-free city policy and practices of Mersin Metropolitan Municipality are fundamentally structured around a rights-based approach, consistent with national legislation and in accordance with the stipulations of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, as well as the objectives outlined in the 2030 Sustainable Development Goals. The research also indicates that the practices of Mersin Metropolitan Municipality align with successful models observed in both European Union cities and in Türkiye. However, it was found that individuals with disabilities encounter significant challenges related to transportation, accessibility, and the public's general lack of awareness and sensitivity. Additionally, these issues vary across different neighborhoods. Therefore, to better adhere to a rights-based approach, it is essential for Mersin Metropolitan Municipality to foster stronger coordination with district municipalities and enhance oversight mechanisms in this area.

Key Words: Barrier-free city, Disabled Person, Rights-based approach, Mersin, Municipality.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR	xiv

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA HAKKINDA TEMEL AÇIKLAMALAR

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	16
1.2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi	17
1.3. Araştırma Soruları.....	19
1.4. Araştırmanın Temel Kavramları	19
1.5. Araştırmanın Sunuş Sırası	21

İKİNCİ BÖLÜM

ENGELLİLİĞE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Engelli ve Engellilik Kavramlarının Analizi.....	23
2.1.1. Kavramsal Karmaşa: Sakatlık-Özürlülük-Engellilik	25
2.1.2. Engellilik Tanımlarında Yaşanan Dönüşüm.....	29
2.2. Engellilik Türlerine Genel Bir Bakış	31
2.2.1. Ortopedik (Fiziksel) Engelli.....	32
2.2.2. Görme Engelli	34
2.2.3. İşitme Engelli	35
2.2.4. Zihinsel Engelli	36
2.2.5. Dil ve Konuşma Engelli.....	37
2.2.6. Süreğen Engelli (Süreğen Hastalığı Olanlar)	38
2.3. Engelliliğe İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar	38
2.3.1. Geleneksel (Ahlaki-Dini) Yaklaşım	40

2.3.2. Tıbbi (Medikal) Yaklaşım	42
2.3.3. Sosyal Yaklaşım.....	44
2.3.4. Hak Temelli (İnsan Hakları) Yaklaşım	47
2.4. Engelsiz Kentlerin Kavramsal Arka Planı.....	51
2.4.1. Engellilikte Erişilebilirlik Kavramı	51
2.4.2. Engelsiz Kent Kavramı	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BELEDİYELERİN ENGELLİ BİREYLERE YÖNELİK POLİTİKALARI VE ENGELSİZ KENT UYGULAMALARI: DÜNYA VE TÜRKİYE'DEN ÖRNEKLER

3.1. Engelsiz Kentlere İlişkin Yasal Düzenlemeler	62
3.2. Engelsiz Kentlerde Belediyelerin Rolü.....	68
3.2.1. Engelsiz Kentlerde Belediyelerin Rolünün Mevzuat Çerçevesinde İncelenmesi.....	70
3.2.2. Engelsiz Kentler Kapsamında Belediyelerin Engelli Bireylere Yönelik Hizmetleri.....	76
3.3. Engelsiz Kent Uygulamaları.....	79
3.3.1. Dünyada Başlıca Engelsiz Kent Uygulama Örnekleri	79
3.3.1.2. Erişilebilirlik.....	87
3.3.1.3. Sosyal Yardım ve Destek	90
3.3.1.4. Kültür-Sanat-Sosyallik.....	91
3.3.1.5. Eğitim-Ayrımcılığa Karşı Farkındalık.....	93
3.3.1.6. Katılım-Kapasite Geliştirme.....	95
3.3.1.7. İstihdam, Denetim ve Geri Bildirim.....	97
3.3.2. Türkiye’de Başlıca Engelsiz Kent Uygulama Örnekleri.....	99
3.3.2.1. Ulaşım ve Erişilebilirlik.....	102
3.3.2.2. Sağlık, Evde Bakım ve Destek	105
3.3.2.3. Sosyal Hizmet ve Yardım.....	106
3.3.2.4. Eğitim-Farkındalık (Bilgilendirme)	106
3.3.2.5. Sosyal ve Kültürel Faaliyetler.....	108
3.3.2.6. İstihdam	109

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ENGELSİZ KENT UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: MERSİN
BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

4.1. Araştırma Alanı Hakkında Genel Bilgiler	112
4.1.1. Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin Tarihçesi.....	113
4.1.2. Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin Kurumsal Yapısı ve Engelli Hizmetleri Birimi.....	114
4.1.3. Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin Engelsiz Kent Uygulama Çabaları	116
4.2. Alan Araştırmasının Yöntemi	119
4.2.1. Araştırma Deseni	120
4.2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	121
4.2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	123
4.2.4. Araştırma Verilerinin Toplanması: Veri Toplama Tekniği ve Süreci....	124
4.2.5. Araştırma Verilerinin Analizi	126
4.2.6. Engelli Bireylerin Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin Engelsiz Kent Uygulamalarına İlişkin Deneyimleri.....	129
4.2.6.1. Engelsiz Kent Algısı	129
4.2.6.2. Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Yararlanılan Hizmetler	137
4.2.6.3. Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Karşılaşılan Problemler	145
4.2.6.3.1. Ulaşım ve Erişilebilirlik	147
4.2.6.3.2. İnsanların Bilinçsizliği ve Duyarsızlığı.....	151
4.2.6.4. Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Mersin Büyükşehir Belediyesi'nden Beklentiler.....	153
4.2.6.4.1. Ulaşım ve Erişilebilirlik	155
4.2.6.4.2. Farkındalık (Bilinçlendirme) Çalışmaları	159
4.2.6.4.3. Fizibilite Çalışmaları.....	163
4.2.6.4.4. İstihdam	165
4.2.6.5. Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Türkiye'de Beğenilen Şehirler.....	167

BEŞİNCİ BÖLÜM	
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	
5.1. Bulgular, Öneriler ve Sonuç	172
5.1.1. Bulgular ve Öneriler.....	172
5.1.2. Genel Sonuç.....	185
KAYNAKÇA	192
EKLER	217
Ek 1. Görüşme Soruları.....	217
Ek 2. İnönü Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Etik Kurul Kararı.....	219

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Engelliliğe İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar	39
Tablo 3.1. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri	65
Tablo 3.2. Engelsiz Avrupa Kenti Ödüllerini Alan Şehirler	82
Tablo 3.3. Avrupa Engelsiz Kent Ödülü Alan Şehirlerin Engelsiz Kent Uygulamaları	83
Tablo 3.4. Türkiye’de Seçilmiş Şehirlerde Engelsiz Kent Uygulamaları	101
Tablo 4.1. Mersin için “Engelsiz Bir Kent Yaratmak”	117
Tablo 4.2. Mersin Büyükşehir Belediyesi Engelsiz Kent Uygulamaları.....	117
Tablo 4.3. Alan Araştırması Katılımcı Listesi	123
Tablo 4.4. Araştırmanın Temaları ve Kategorileri.....	129
Tablo 4.5. Yaşadıkları Yerin Engelsiz Olması Açısından Mersin.....	134
Tablo 4.6. Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Katılımcıların Yararlandıkları, Etkili Buldukları ve En Önemli Gördükleri Hizmetler	140
Tablo 4.7. Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Yararlanılan Hizmetlerin İçeriği	140
Tablo 4.8. Mersin Büyükşehir Belediyesi’nden Beklentilere Dair Kategoriler	155
Tablo 4.9. Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Türkiye’de Beğenilen Şehirler.	169
Tablo 5.1. Literatürdeki ve Görüşmelerdeki Tanımlara Dair Karşılaştırma.....	173

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Engellilik Anlamında Kullanılan Kavramlar.....	26
Şekil 3.1. Engelsiz Kent Hizmet Alanları.....	77
Şekil 3.2. Engelli Bireylerin Kullanımına Uygun Toplu Taşıma Araçları İçin Örnekler.....	85
Şekil 3.3. Görme Engelli Bireyler İçin Dokunsal Yönlendirme Sistemi.....	86
Şekil 3.4. Boras Belediyesi Yeraltı Isıtma Sistemi İçin Örnek	89
Şekil 4.1. Mersin Büyükşehir Belediyesi Engelli Hizmetleri Birimi	115
Şekil 4.2. Nitel Veri Analizinin Döngüsel Gösterimi	127
Şekil 4.3. Engelsiz Kent Algısı.....	131
Şekil 4.4. Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Yararlanılan Hizmetler	139
Şekil 4.5. Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Karşılaşılan Problemler.....	146
Şekil 4.6. Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Mersin Büyükşehir Belediyesi'nden Beklentiler.	154
Şekil 5.1. Merkez İlçelerdeki Yolların ve Kaldırımların Erişilebilirlik Açısından Farklılıkları.....	178

KISALTMALAR

AAIDD	: (American Association on Intellectual and Developmental Disabilities) Amerika Zihinsel ve Gelişimsel Engelliler Birliği
ABB	: Ankara Büyükşehir Belediyesi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADA	: (Americans with Disabilities Act) Amerika Sakatlar Yasası
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
Akt	: Aktaran
BM	: Birleşmiş Milletler
BMEHİS	: Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme
CRPD	: (Convention on the Rights of Persons with Disabilities) Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi
D.C.	: District of Columbia
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
EBB	: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi
EHİS	: Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme
EHK	: Engelliler Hakkında Kanun
ESHA	: Engellilerin Hayata Adaptasyonu ya da Toplumun Engellilere Adaptasyonu Projesi
Etc.	: (Et Cetera) Ve Diğerleri
EUROSTAT	: (European Statistical Office) Avrupa İstatistik Ofisi
ICF	: (International Classification of Functioning, Disability and Health) Uluslararası İşlevsellik, Engellilik ve Sağlık Sınıflandırması
ICIDH	: (International Classification of Impairment, Disability and Handicap) Uluslararası Yeti Yitimi, Engellilik ve Özürlülük Sınıflandırması
IOM	: (Institute of Medicine) Tıp Enstitüsü
IQ	: (Intelligence Quotient) Zekâ Katsayısı
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İSEM	: İstanbul Engelliler Müdürlüğü
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KBB	: Konya Büyükşehir Belediyesi

KHK	: Kanun Hükümünde Kararname
MBB	: Mersin Büyükşehir Belediyesi
Md.	: Madde
ÖZİDA	: Özürlüler İdaresi Başkanlığı
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TBB	: Türkiye Belediyeler Birliği
TDK	: Türk Dil Kurumu
TSE	: Türk Standartları Enstitüsü
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UPIAS	: (Union of the Physically Impaired Against Segregation) Ayrımcılığa Karşı Fiziksel Engelliler Birliği
VBB	: Berlin Brandenburg Ulaşım Birliği
vd.	: Ve Diğerleri
WHO	: (World Health Organization) Dünya Sağlık Örgütü
YÖK	: Yükseköğretim Kurumu

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA HAKKINDA TEMEL AÇIKLAMALAR

Bu bölümde araştırmaya dair temel bilgilere odaklanılmıştır. Bu kapsamda bölümün alt başlıklarında; araştırmanın konusu, önemi, amacı, yöntemi, araştırma soruları, araştırmada sıklıkla kullanılan temel kavramlar ve araştırmanın sunuş planına ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Bilimsel bir araştırmanın konusu, araştırmacının araştırılacak konuya ilişkin farkındalığı, ilgisi ve merakı ile ilişkilidir. Daha önce başka araştırmacılar tarafından yapılmış çalışmalar, teoriler, inançlar ve değerler, kitle iletişim araçları, araştırmacının sosyo-kültürel yaşamdan edindiği kişisel deneyimler gibi faktörler araştırma konusunun belirlenmesinde etkilidir (Schutt, 2012: 27). Bu araştırmada da benzer faktörlerin etkisi söz konusudur. Örneğin; daha önce yapılmış araştırmalar ve kitle iletişim araçlarının etkisi, engelsiz kentlerin önemini vurgulamış ve engelli bireylerin yaşantılarını anlamada yol gösterici olmuştur. Bu bağlamda araştırmanın konusu, Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamalarının engelli bireyler tarafından nasıl değerlendirildiğini ele almaktır. Bu kapsamda araştırmada, görme ve ortopedik engelli bireylerle görüşme sağlanarak Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamalarının hak temelli yaklaşımla uyumluluğu açısından bakılmaktadır.

Engellilik, uzunca bir süre sadece yeti yitiminin teşhisi, tedavisi, iyileştirilmesine odaklanan tıp alanının araştırma konusu olmuştur. Ancak zamanla bilimsel gelişmelerin etkisiyle farklı disiplinlerin de dikkatini çekmeye başlamıştır. Örneğin; eğitim, istihdam, rehabilitasyon, sosyal yardım, sosyal hizmet, sosyal belediyecilik başta olmak üzere çeşitli bağlamlarda sosyoloji, mimarlık, sağlık, eğitim, siyaset bilimi ve kamu yönetimi gibi alanların araştırma konusu olmaya başlamıştır. Böylelikle engellilik araştırmalarına tıp bilimlerindeki yoğunluğun ardından sosyal bilimler, eğitim bilimleri gibi alanların da katkısı olmuştur. Bu araştırmada ise engellilik kamu yönetimi disiplini için araştırma konusu olmuştur. Bu doğrultuda araştırmada öncelikle literatür taraması yapılmış ve literatürdeki mevcut çalışmalar değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmalarda engelliliğin genel olarak sosyal belediyecilik, sosyal hizmet, erişilebilirlik vb. çerçevede, örnek belediyelere ait dokümanların incelenmesiyle ele alındığı görülmüştür. Engelsiz kentlere

ilişkin literatür incelendiğinde ise ulusal düzeyde konuya doğrudan odaklanan çalışmaların sayısının oldukça sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda literatürde sadece bir tez çalışmasının (Akgün, 2022) bulunduğu, engelsiz kent kavramının genellikle makalelerde ve kavramsal değerlendirmeler kapsamında ele alındığı görülmüştür. Mevcut çalışmaların (Henden-Şolt, 2019; Erten ve Aktel, 2020; Kara ve Erdem, 2022) büyük bir kısmının teorik tartışmalar kapsamında ele alındığı, alan araştırmalarına yer verilen çalışmalarda (Çakır-Sümer, 2015; Negiz ve Nalbant, 2019) ise ya kent düzeyinde incelemeler yapıldığı ya da engelli bireylerle ilgili dernekler veya kurumlar üzerinden yürütüldüğü görülmüştür. Bu yönüyle, literatürdeki boşluk göz önünde bulundurularak engelsiz kent konusu araştırmaya değer görülmüştür.

Araştırma, mevcut literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olarak, engelsiz kent uygulamalarının engelli bireyler tarafından nasıl değerlendirildiğini ve bu uygulamaların hak temelli yaklaşımla uyumluluğunu alan araştırmasıyla ele almaktadır. Bu anlamda engelli bireylerin yerel yönetim birimlerinden biri olan belediyelerin engelsiz kent uygulamalarını nasıl değerlendirdiğini anlamak, bu kapsamda hak temelli yaklaşımın nedenli etkili olduğunu ortaya koymak açısından önem taşımakta ve araştırmanın özgünlüğünü oluşturmaktadır. Bu noktada araştırmada görme ve ortopedik engelli bireylerin deneyimlerine başvurulmaktadır. Mersin’de yaşayan görme ve ortopedik engelli bireylerin Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin engelsiz kent uygulamalarını nasıl değerlendirdikleri ve anlamlandırdıklarına bakılmaktadır. Böylece Mersin’deki mevcut durumun değerlendirmesi yapılmaktadır.

Araştırmanın belirtilen hususlar doğrultusunda ilgili literatüre katkı sağlaması öngörülmektedir. İlk olarak, engelli bireyler açısından hem farkındalık oluşturmaları hem de belediyenin hizmetlerinin amaçlarını yerine getirmesine yardımcı olması dolayısıyla ilgili literatüre katkı sağlayacaktır. Ayrıca araştırma, engelsiz kent konusunda ileride yapılacak çalışmalar için fikir sunması, rehberlik etmesi ve özgün çalışmalara zemin hazırlaması bakımından da literatüre katkı sağlayacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu araştırmanın amacı, Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin engelsiz kent uygulamalarının hak temelli yaklaşımla uyumluluğunun, engelli bireyler tarafından nasıl değerlendirildiğini ortaya koymaktır. Bu kapsamda, Mersin’de yaşayan görme ve

ortopedik engelli bireylerin kendi deneyimlerinden yola çıkılarak, Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamalarına ilişkin bakış açıları belirlenmekte, bu uygulamaların engelli bireylerin ihtiyaç ve beklentilerine ne ölçüde karşılık verdiği analiz edilmektedir. Böylece araştırmada, engelsiz kent uygulamalarının engelli bireyler tarafından nasıl değerlendirildiği ve bu uygulamaların hak temelli yaklaşımla ne derece örtüştüğü ortaya koyularak, alandaki boşluğun giderilmesi amaçlanmaktadır.

Bu amacı gerçekleştirmek için araştırma, literatür taraması ve alan araştırması olmak üzere iki kategoriye dayanarak gerçekleştirilmiştir. İlk olarak hem akademik bakış açısı oluşturmak hem de araştırmanın bütünü hakkında yol haritası çizmek amacıyla literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması gerek internet ortamında gerekse kütüphaneler aracılığıyla kapsamlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Konuyla ilgili yapılmış olan çalışmalar için Yükseköğretim Kurumu'nun (YÖK) tez kataloğu başta olmak üzere çeşitli ulusal ve uluslararası dergilerde yer alan makaleler, kitaplar, bildiriler vb. çalışmalar incelenmiştir. Böylelikle ilgili alandaki çalışmaların kendi iç dinamiklerini görebilmek ve hangi bakış açıları ile yazıldıklarını gözlemleyebilmek mümkün olmuştur. Buna ek olarak, araştırmanın tüm aşamalarını desteklemek amacıyla raporlar ve belgelerin incelenmesine yer verilerek doküman incelemesinde bulunulmuştur.

İkinci olarak alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Alan araştırması için bilimsel araştırma yöntemlerinden biri olan nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Nitel araştırma, bireylerin veya grupların sosyal ve beşeri bir olay, olgu ya da probleme yükledikleri anlamı keşfetmeye, aynı zamanda bu anlamı derinlemesine kavramaya yönelik bir yöntemdir (Creswell ve Creswell, 2018: 41). Anlama odaklanılan yöntemde genel olarak niçin, neden ve nasıl gibi sorulara cevap aranmaktadır (Karataş, 2015: 69; Toker, 2022: Ö321). Bu araştırmanın da cevaplamayı hedeflediği temel husus, Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelli bireylere yönelik politikalarının ve engelsiz kent uygulamalarının engelli bireyler tarafından nasıl değerlendirildiğidir. Bu sebeple araştırmada nitel araştırma yönteminin daha derin analizlere imkân sağlayarak araştırma sorusundaki nasıla daha uygun cevap vereceği düşünülmüş ve tercih edilmiştir. Araştırma deseni ise fenomenolojik desen olarak belirlenmiştir. Böylece engelli bireylerin bakış açıları ve deneyimleri temel alınarak, algı ve deneyimlerinin detaylı biçimde ortaya koyulması amaçlanmıştır (Creswell, 2013: 44). Bu doğrultuda araştırma, Mersin ilinin merkez ilçeleri olan Akdeniz, Mezitli, Toroslar ve Yenişehir'de yaşayan, 18 yaş ve üzeri

çeşitli düzeylerde görme ve ortopedik engeli bulunan toplam 34 katılımcı ile yürütülmüştür. Örneklem grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt ve kartopu örnekleme tekniklerinden yararlanılmıştır. Veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerle toplanmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir.

1.3. Araştırma Soruları

Araştırma sorusu, başta araştırma yöntemi olmak üzere araştırmanın diğer tüm bileşenleri ile doğrudan ilişki içerisinde olarak araştırmanın bütün aşamalarını etkilemektedir. Böylece araştırma yapılırken bu sorular, öğrenilmek ve anlaşılmak istenen konuyu formüle ederek, araştırmanın nasıl yürütüleceği konusunda rehberlik etmektedir (Maxwell, 2013: 79-80). Bu bağlamda araştırmanın temel sorusu “Belediyelerin engelli bireylere yönelik politikalarının ve engelsiz kent uygulamalarının hak temelli yaklaşımla uyumluluğu engelli bireyler tarafından nasıl değerlendirilmektedir?” olarak belirlenmiştir. Temel soruya uygun olarak araştırma kapsamında birtakım alt sorular geliştirilmiştir. Bu sorular şöyledir:

- 1) Yaşadıkları yerin engelsiz olması Mersin ilinde yaşayan engelli bireyler tarafından nasıl anlaşılmaktadır?
- 2) Mersin ilinde yaşayan engelli bireyler Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin engelsiz kent uygulamalarını nasıl değerlendirmektedir?
- 3) Mersin ilinde yaşayan engelli bireylerin, Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin engelsiz kent uygulamaları kapsamında yararlandıkları hizmetler nelerdir?
- 4) Mersin ilinde yaşayan engelli bireylerin engelsiz kent uygulamaları kapsamında karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
- 5) Mersin ilinde yaşayan engelli bireylerin Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin engelsiz kent uygulamaları kapsamında belediyeden beklentileri nelerdir?

1.4. Araştırmanın Temel Kavramları

Araştırmada engelli birey, erişilebilirlik, belediye, engelsiz kent ve hak temelli yaklaşım gibi kavramlardan sıklıkla bahsedilmektedir. Bu sebeple aşağıda ilgili kavramların kısaca tanımlarına yer verilmektedir.

Engelli Birey (Engelli): Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme’nin 1. maddesinde, “diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin

bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişiler” olarak tanımlanmaktadır (Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişine Sözleşme, 2006: md. 1).

Erişilebilirlik: 5378 sayılı kanunun 3. maddesinin f fıkrasında; “binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olması” şeklinde yer almaktadır (5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, 2005: md. 3/f).

Belediye: 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 3. maddesinde (3/a) “belde sakinlerinin mahalli ve müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organları seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi” olarak tanımlanmaktadır (5393 sayılı Belediye Kanunu, 2005: md. 3/a).

Engelsiz Kent: Başta engelli bireyler olmak üzere her bir bireyin herhangi bir kısıtlama olmaksızın, bireysel olarak ve başka birinden yardım almadan, herhangi bir sorun ve engelle karşılaşmadan, her türden hizmete ve yapıya ulaşmasını ve bunları kullanabilmesini sağlayacak biçimde planlanmış kent olarak ifade edilmektedir (Çakır-Sümer, 2015: 144; Hırlak-Çam ve Bilgili, 2022: 608).

Hak Temelli Yaklaşım: Uluslararası insan hakları sisteminin normlarını, ilkelerini ve standartlarını kalkınma planlarına entegre eden bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Toplumun farklı kesimlerinin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak herkesin eşit şartlarda ve insanlık onuruna yakışır şekilde yaşaması için asgari gereksinimlerin karşılanmasına odaklanmaktadır (Akay, 2015: 4-9; Atatanır ve Karataş, 2019: 458-459; www.wikis.ec.europa.eu, 29.10.2024).

Burada belirtilen temel kavramlar, birbirlerini tamamlayıcı bir şekilde ele alınmaktadır. Bu kapsamda engelli birey, engelsiz kentlerin hedef kitlesini oluştururken, erişilebilirlik ise engelli bireylerin kentsel yaşama aktif katılımını sağlamada önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Belediyeler, engelsiz kentlerin hayata geçirilmesinde önemli bir sorumluluk üstlenmekte, hak temelli yaklaşım ise bu süreçlerin merkezinde yer alarak engelli bireylerin eşit haklara erişimini, karar alma süreçlerine katılımını ve sosyal adaletin sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu araştırma, tüm bu kavramları bir arada ele alarak engelsiz kent uygulamalarını bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmektedir.

1.5. Araştırmanın Sunuş Sırası

Araştırma beş temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın konusu, önemi, amacı, yöntemi, araştırma soruları, araştırmada sıklıkla kullanılan kavramlar gibi araştırma ile ilgili temel hususlardan bahsedilmiştir. Araştırmanın temel bilgilerini kapsayan bölüm, bu araştırma hakkında genel bir çerçeve çizilmesine katkı sağlamaktadır.

Engellilik kavramına ilişkin kavramsal çerçeveyi kapsayan ikinci bölümde; ilk olarak engellilik kavramı kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu noktada uluslararası ve ulusal mevzuat dikkate alınarak engellilik kavramı ve tanımları değerlendirilmiştir. Bu kapsamda engelliliğe dair yaşanan kavramsal karmaşa irdelenmiş, geçmişten günümüze engellilik tanımlarında yaşanan dönüşüm anlatılmıştır. Burada amaçlanan kavramsal belirsizliklerin önüne geçmek, kavramın derinlemesine anlaşılmasını sağlamaktır. İkinci olarak bölümde engellilik türleri ve bu türler hakkında açıklamalara değinilmiştir. Daha sonra ise engelliliğe yönelik kuramsal yaklaşımların neler olduğundan bahsedilmiş ve literatürde yaygın olarak kullanılan kuramlar dört temel başlık altında açıklanmıştır. Böylece araştırma için önemli ve temel hususlardan biri olan hak temelli yaklaşıma ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Son olarak araştırmanın yapı taşlarından olan engelsiz kentlerin kavramsal arka planı ele alınmış, engellilik açısından erişilebilirlik ve engelsiz kent kavramları açıklanmıştır.

Araştırmanın üçüncü bölümünde ilk olarak engelsiz kentlere ilişkin yasal düzenlemelere yer verilmiş, bu kapsamda uluslararası düzenlemeler ele alınmıştır. Bu düzenlemelerin uluslararası düzeydeki yansımalarını incelemek, engelsiz kentlerin küresel bağlamda nasıl şekillendiğini anlamak açısından önemlidir. Bu nedenle öncelikle uluslararası belgeler ışığında konunun genel çerçevesi çizilmiştir. Uluslararası düzenlemeleri takiben, ulusal düzeyde engelsiz kentlerin gelişmesinde etkili olan yasal düzenlemeler ayrıntılı olarak incelenmiştir. Daha sonra engelsiz kentlerde belediyelerin rolü ele alınmıştır. Bu bağlamda engelsiz kentlerde belediyelerin rolü mevzuat çerçevesinde incelenmiş, engelsiz kentler kapsamında belediyelerin engelli bireylere yönelik hizmetlerine değinilmiştir. Ayrıca bölümde engelsiz kent uygulamaları ele alınmıştır. Burada engelsiz kentler açısından dünya genelinde farklı düzeylerde başarılı ve özgün uygulamaları olan ülke örneklerinden bahsedilmiş ve iyi uygulama örneklerine değinilmiştir. Bu kapsamda Avrupa Birliği engelsiz kent ödülü alan başarılı şehirler

hakkında bilgi verilerek, şehirleri ödöl almaya götüren uygulamalar; uygulama boyutları, etkileri ve örnek oluşturabilecek yönleri açısından değerlendirilmiştir. Daha sonra Türkiye’de engelsiz kentler açısından öne çıkan örnek şehirler; İstanbul, İzmir, Ankara, Konya ve Eskişehir ele alınmıştır.

Araştırmanın ana odak noktası olan dördüncü bölüm alan araştırmasını kapsamaktadır. Bu doğrultuda ilk olarak araştırma alanı olan Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin tarihsel sürecine kısaca yer verilmiş sonrasında Belediye’nin kurumsal yapısı ve bu çerçevede engelli hizmet birimleri ele alınmıştır. Yine bu kapsamda Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin engelsiz kent uygulamaları anlatılmıştır. Ardından alan araştırmasının yöntemi, deseni, evreni ve örnekleme, veri toplama süreci ve veri analizi hakkında bilgiler verilmiştir. Son kısımda ise görme ve ortopedik engelli bireylerle gerçekleştirilen görüşmeler çerçevesinde, engelli bireylerin Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin engelsiz kent uygulamalarına ilişkin deneyimlerine yönelik veriler analiz edilmiştir.

Son bölüm olan beşinci bölümde, araştırmanın genel değerlendirme ve sonucuna yer verilmiştir. Bu kapsamda bölümde araştırmanın bir önceki bölümünde bahsedilen katılımcı deneyimlerinden yola çıkılarak, araştırmaya dair bulgulardan bahsedilmiştir. Daha sonra bulgular da dikkate alınarak hem katılımcıların önerileri hem de literatürdeki çalışmalarla beraber değerlendirme yapılmış ve öneriler geliştirilmiştir. Son olarak araştırmanın bütünü hakkında bir değerlendirme yapılmış ve sonuç ele alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ENGELLİLİĞE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

*“Engellilik sorunun çözümü hayır işlerinden ya da
acımadan ziyade medeni haklardan geçer.”*

Shakespeare

Engellilik, dünyada insanlık var olduğu sürece bulunan ve bulunmaya devam edecek bir gerçekliktir. Bu nedenle insanların tamamını ilgilendiren bir olgu olarak her daim hayatın içinde yer almaktadır. Öyle ki günlük sohbetlerden kanun metinlerine kadar çok çeşitli alanlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan engelliliği anlamak önemlidir. Bu öneme binaen bu bölümde ilk olarak engellilik nedir? sorusuna cevap aranmakta, engellilik kavramına detaylı olarak yer verilmektedir. Ardından hem literatürdeki çalışmalar hem de Türkiye’de engelli bireylere yönelik araştırmalarda yer alan gruplandırmalar dikkate alınarak engellilik türleri hakkında bilgi verilmektedir. Daha sonra engelliliğe ilişkin kuramsal yaklaşımlar açıklanmaktadır. Son olarak engelsiz kentlerin kavramsal arka planı ele alınmakta; bu çerçevede erişilebilirlik ve engelsiz kent kavramı anlatılmaktadır.

2.1. Engelli ve Engellilik Kavramlarının Analizi

Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğü ’ne göre engel; herhangi bir şeyin olmasını ya da gerçekleşmesini önleyen her türlü sebep, mani, mania, pürüz, handicap, ket anlamında kullanılmaktadır. Aynı sözlükte engelli kavramı “engeli olan, manialı” olarak ifade edilmektedir (www.sozluk.gov.tr, 31.07.2024). Bu anlamda literatürde yer alan engellilik tanımları ise genel olarak hareket yeteneği kısıtlanmış bireyi çağrıştırmaktadır. Engellilik kavramı da benzer anlamda doğuştan ya da yaşamın ilerleyen dönemlerinde gelişebilen herhangi bir yeti kaybı olarak tanımlanmaktadır (Gürbüz ve Çiçek, 2023: 505). Bu tanım engelliliğin en basit tanımlarından biridir. Ancak bunun dışında literatürde engelliliğin farklı özellikleri baz alınarak yapılmış muhtelif tanımları vardır (Yurttakal, 2022: 103). Çünkü engellik, farklı boyutları olan ve tartışmaya açık konulardan biridir. Bu sebeple birçok kişi, kurum ve kuruluş tarafından farklı amaçlarla ve farklı şekillerde

tanımlanmaktadır (Aykal vd., 2017: 31). Örneğin Goodley (2011: 1) engelliliği, “fiziksel, zihinsel, finansal ve yasal olarak eksik olan bir şey” şeklinde ifade etmektedir. Linden de engelliliği bireyin vücut yapısındaki bozulmaları içeren çok boyutlu bir kavram olarak ele almaktadır (2017: 125). Bu anlamda engellilik ona göre tıbbi bir sorun olup, ihtiyaç duyulan faaliyetleri gerçekleştirme ve dolayısıyla bireyin belirli bir çevreye katılımını kısıtlayan kapasite sınırlamalarıdır (Linden, 2017: 124-126). Benzer biçimde kavram pek çok yazar tarafından “doğuştan ya da sonradan ortaya çıkan fiziksel ve zihinsel yetersizlikler nedeniyle bireyin faaliyetlerinde oluşan kısıtlılıklar” olarak tanımlanmaktadır (Şen, 2018: 131; Kalaycı, 2020: 86; Arman ve Bulgan, 2022: 2173).

Leonardi ve diğerleri ise engelliliği farklı bir perspektiften değerlendirerek bireyin yaşadıkları eksikliği, fiziki kısıtlılık ve dâhil olma şartlarındaki kısıtlılık kapsamında açıklamaktadırlar. Fiziki kısıtlılık, felçlik, görme bozukluğu vb. sebeplerle fiziki sorunlardan kaynaklı olarak yürüme, yeme gibi fonksiyonlarda harekete geçme zorluğunu; dâhil olma şartlarındaki kısıtlılık ise bireyin hayatın herhangi bir sürecinde karşılaşılabileceği katılım sorunlarını içermektedir (Leonardi vd., 2006: 1220). Leonardi vd.’ye ait tanımlama Dünya Sağlık Örgütü’nün (DSÖ) engelliliğe dair açıklaması ile örtüşmektedir. DSÖ engelliliği, kişinin yetiyitimi ile birlikte, yaşadığı faaliyet sınırlılığı ve katılım kısıtlılığını içeren şemsiye bir kavram olarak ele almaktadır (WHO, 2011; Esen, 2018: 11). Bu anlamda engellilik yalnızca bir sağlık sorunu olarak görülmemektedir. Aynı zamanda vücut fonksiyonundaki herhangi bir soruna ek olarak faaliyet sınırlılığı, bireyin bir eylemi gerçekleştirirken karşılaştığı güçlük ve bireyin yaşama aktif katılımında yaşadığı zorluktur. Engellilikte bu üç bileşenin tamamı birbirine bağlıdır (Association, 2018: 178).

Genel olarak kavramla ilgili yapılan tanımlarda bireyin hareketlerini, duygularını ve faaliyetlerini sınırlayan bozukluklara atıfta bulunmaktadır. Ancak kavrama dair literatürde ortak bir tanıma rastlanamamaktadır. Farklı disiplinlerin her birinin kendi bakış açısından tanıma ihtiyaç duyması nedeniyle engelliliğin çok fazla tanımı olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, tıp alanı engelliliği tedavi açısından ele alırken, hukuk disiplini yargılamadaki rolünü belirlemek üzere tanımlar yapmakta, kamu yönetimi ise hizmetlerin planlanması amacıyla tanım geliştirmektedir (Çamur, 2023: 44). Öyle ki engelliliğin yalnızca literatürde değil, ulusal ve uluslararası metinlerde de ortak tanımı bulunmamaktadır.

Shakespeare ve diğerleri engelliliğe ilişkin evrensel bir tanımlama yapmanın imkânsız olduğunu ifade etmektedir (2006: 1102). Jeager ve Bowman da (2005: 6) “tüm koşulların hesaba katıldığı kapsamlı bir engellilik tanımı yapmak çok zor olabilir” ifadeleriyle engelliliğin genel geçer tanımının zor olmasından bahsetmektedir. Çünkü engellilik toplumların değer yargıları, sosyo-ekonomik düzeyleri, kültürel yapıları, hayata bakış açıları, bilgileri, tecrübeleri ve hatta algılamaları da dâhil olmak üzere çeşitli sebeplere bağlı olarak farklı şekillerde ele alınmıştır (Jeager ve Bowman, 2005: 7; Kalaycı, 2020: 86). Bu sebeple engelliliğin herkes tarafından kabul edilen ortak ve net bir tanımı yapılamamıştır.

Tanımlar ülkeden ülkeye değişiklik gösterebileceği gibi herhangi bir ülkenin yasal düzenlemelerinde, kurum ve kuruluşlar arasında bile değişiklik gösterebilmektedir (Gül, 2015: 33; Sözen, 2023: 8). Bu bağlamda engellilik kurum ve kuruluşların uzmanlık alanlarının ihtiyaçları, yaklaşımları ve bakış açılarının da etkisiyle ilgili mevzuatın amacına, kapsamına ve konusuna göre farklı şekillerde tanımlanmaktadır (Kocabaş, 2018: 62). Örneğin, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından engelli “fiziksel ve ruhsal bir noksanlık sonucu uygun bir işi sağlama, o işi koruma ve bu işte ilerleme ihtimalleri önemli bir biçimde azalmış bir kişi” (Seyyar, 2001: 43; Burcu, 2007: 53) olarak tanımlanmaktadır. Görüldüğü üzere ILO, meseleyi kişinin iş ya da meslek yaşamı ile ilişkilendirerek işlemekte ve tanımında işe vurgu yapmaktadır. Şişman bu durumu doğal kabul ederek engelliliğin tek bir tanım çerçevesinde ele alınmasını mümkün görmemektedir (2012: 72). Bu durum engelliliğin, “karmaşık, dinamik, pek çok boyutu bulunan ve tartışmaya açık¹” bir kavram olmasından kaynaklıdır (Sheakespeare, 2006: 1102; World Health Organization, 2011: 3). Ek olarak, engelliliğin tanımlanmasında netlik olmamasında etkili olan bir diğer husus, engellilikle ilgili kullanılan kavramlara dair geçmişten günümüze yaşanan karmaşadır.

2.1.1. Kavramsal Karmaşa: Sakatlık-Özürlülük-Engellilik

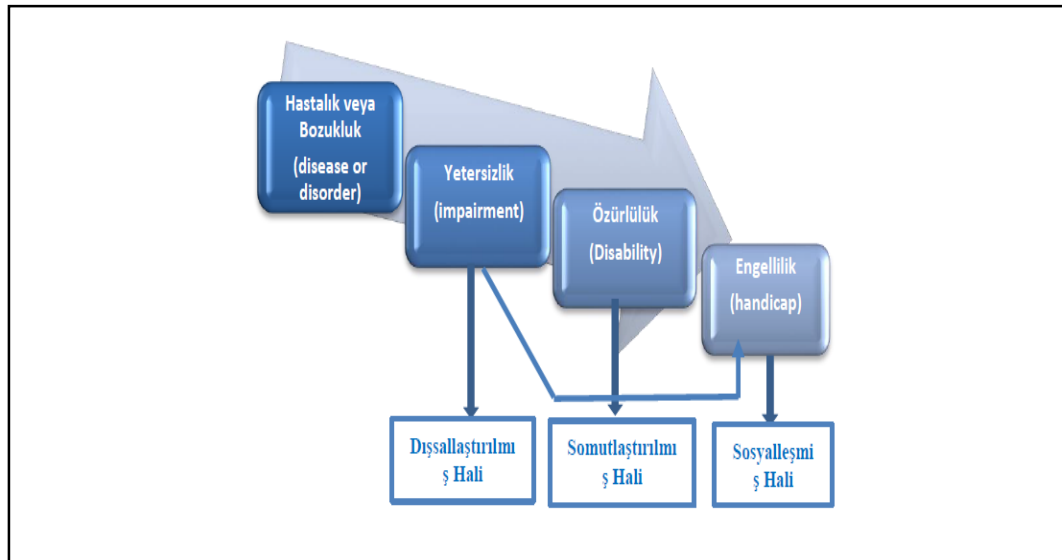
Farklı dillerde engelli ve engellilik anlamına gelen çok çeşitli sözcük bulunmaktadır. Örneğin, sakatlık/yetiyitimi, özürlülük ve engellilik kavramları içerik olarak farklı anlamlara sahip olmalarına rağmen hem literatürde hem de resmî kaynaklarda

¹ İfade, 2011 yılında DSÖ ve Dünya Bankası tarafından hazırlanan Dünya Engellilik Raporu’nda yer almaktadır (Ayrıntılı bilgi için bakınız: World Health Organization, 2011).

birbirlerinin yerine aynı anlamı ifade etme amacıyla kullanılmış ve zaman zaman kullanılmaktadır (Falvo, 2005: 2-3; Bilsin ve Başbakkal, 2014: 68; Gürek, 2016: 132; Tınar, 2020: 435; Alimanoğlu-Yemişçi ve Sarı-Gerşil, 2021: 127). Bu nedenle öncelikle bu kavram karmaşasına açıklama getirmek gerekmektedir.

Engellilik hakkında çalışmalar yapan bazı araştırmacılar bu durumun nedeninin “impairment”, “disability” ve “handicap” kelimelerinin tercümelerindeki farklılıklardan kaynaklı olduğunu belirtmişlerdir (Kahraman-Güloğlu, 2022: 292). Impairment ve handicap kavramları hususunda Türkçeye tercüme açısından genel olarak sorun yaşanmazken, disability kavramı açısından tercüme anlaşmazlıkları söz konusu olmuştur. Kahraman-Güloğlu, İngilizceden Türkçeye tercümelerden oluşan çalışmalarda kavramın engellilik yerine sakatlık olarak tercüme edildiğini, bu durumun ise Türkiye’de engelliliği biçimlendiren sosyo-kültürel değerlerin hem oluşum hem de anlam açısından Batı dünyasından farklı olmasından kaynaklandığını ifade etmektedir (2021: 117-125). Çağlar’a (2009: 11) göre de birbirlerinin yerine kullanılan, kavram karışıklığına ve pek çok tartışmaya sebep olan faktör, DSÖ’nün 1980 yılında kabul ettiği Uluslararası Yeti Yitimi, Özürlülük ve Engellilik Sınıflandırması’dır (International Classification of Impairment, Disability and Handicap [ICIDH])².

Şekil 2.1. Engellilik Anlamında Kullanılan Kavramlar

Kaynak: (Alimanoğlu-Yemişçi ve Sarı-Gerşil, 2021:127).

² ICIDH, 1970’li yıllarda Philip Wood, Elizabeth Badley ve Michael Bury tarafından DSÖ için geliştirilmiştir. (Ayrıntılı bilgi için bakınız: Shakespeare vs., 2006:1103).

DSÖ, belirtilen sınıflandırmada impairment, disability ve handicap kavramlarını şu içeriklerle tanımlamıştır (Baykan, 2000: 7-8; Falvo, 2005: 3; Gürün ve Karaağaç, 2017: 47; Metin, 2017: 324; Şat ve Göver, 2017: 524-525; Kahraman-Güloğlu, 2022: 295-297):

- **Impairment (Yetiyitimi, yetersizlik veya bazı kaynaklara göre yapı ve işlev bozulmaları, sakatlık):** Sağlık deneyimi kapsamında kişinin psikolojik, bedensel veya anatomik sisteminde ya da işlevinde herhangi bir eksiklik/kayıp veya anormal durum anlamına gelmektedir. Örneğin, trafik kazası geçiren birinin kaza sonucu bir bacağının kesilmesi. Bu anlamda kavram, engelliliğin bireysel ya da bedensel boyutunu yansıtmaktadır (Falvo, 2005: 3)
- **Disability (Özürlülük):** Sağlık deneyimi açısından kişinin yaşına, cinsiyetine, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak, kendisinden beklenen rolü yerine getirmesini sınırlayan yetiyitimi nedeniyle yaşadığı dezavantajdır. Örneğin, trafik kazası sonucu bacağı kesilen kişinin yürüme yeteneğini kaybetmesi. Kavram, engelliliğin bireysel boyutunu dikkate alarak bireyin işlevsel olarak kısıtlı olmasına işaret etmektedir (Falvo, 2005: 3). Diğer bir deyişle kişiye ait bir durumu ifade etmektedir (Sungur-Ergenoğlu ve Yıldız, 2013: 124).
- **Handicap (Engellilik):** Sağlık deneyimi açısından yetiyitimi sonucu normal kabul edilen düzeyde bir işlevi yerine getirme kabiliyetinin kısıtlanması ya da yokluğu anlamına gelmektedir (Falvo, 2005: 3). Örneğin, bacağı kesilen birinin çalışma, dans, spor gibi toplumsal etkinliklere ya da toplumsal ilişkilere girme yeteneğinin azalması. Şat ve Göver'e göre engellilik, yaşam rollerine katılamama hâli olarak toplumu da etkilemektedir (2017: 524-525). Bu durumda engellilik kişinin çevreyle etkileşimini ifade etmektedir (Sungur-Ergenoğlu ve Yıldız, 2013: 124).

Nitekim DSÖ'nün 1980 yılına ait olan sınıflandırması, kavramlar açısından karmaşaya sebep olması ve engellilikte bireyselliği öne çıkarmasından dolayı özellikle engelli hakları savunucuları tarafından eleştirilmiştir (Kahraman-Güloğlu ve Yıldız, 2020: 89). DSÖ eleştirilere kayıtsız kalmamış, 2001 yılında Uluslararası İşlevsellik, Engellilik ve Sağlık Sınıflandırması (International Classification of Functioning, Disability and Health [ICF]) şeklinde değişiklik yaparak sınıflandırmayı güncellemiştir. DSÖ yeni sınıflandırmada özürlülük kavramını kullanmaktan kaçınmış ve engelliliği

özürlülüğü de kapsayacak şekilde tanımlamıştır (Kahraman-Güloğlu, 2022: 297). Böylece handicap kavramı literatürde tercih edilmezken disability kavramı güncel olarak Türkçeye engellilik olarak çevrilmeye başlamıştır. Örneğin, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 2006 yılında kabul edilen ve İngilizce ismi “Convention on The Rights of Person with Disabilities (CRPD)” olan Sözleşme, resmî olarak Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (EHİS) şeklinde tercüme edilmiştir. Böylelikle Türkiye’de de ilk defa resmî bir tercümede engelli ifadesi kullanılmıştır (Şişman, 2012: 71).

Aslında 2000 yılından önce Türkiye’de kaleme alınan metinlerde sakatlık, 2000-2013 yılları arasında ise özürlülük kavramı daha çok yer almıştır. Bu dönemde özürlü kavramı, engelliliğin tıbbi modelinin izlerini taşıdığı gerekçesiyle eleştirilmiştir (Sözen, 2023: 8). Ancak daha sonra hem EHİS’nin ilk resmî tercümesinde engelli kelimesinin tercih edilmesi hem de Sözleşme’nin iç hukuka dâhil olmasıyla Türkiye’de engelli kelimesinin kullanımı artmıştır (Çağlayan, 2014: 4). 2013 yılı öncesine kadar yasal metinlerde sıklıkla sakat (yetiyitimli), özürlü ve engelli kavramları birbirlerinin yerine kullanılsa da 2013 yılında yürürlüğe giren 6462 sayılı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararname (KHK)³ ile anlam ve kavram bütünlüğünü sağlamak amacıyla yasal mevzuatlarda engelli kavramı kullanılmaya başlamıştır. Örneğin, 2005 yılında kabul edilen ve ilk hâliyle adı “Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmündeki Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, 2014 yılında yapılan değişikliklerle Engelliler Hakkında Kanun olmuştur (Kahraman-Güloğlu, 2022: 306). Böylece 6462 sayılı KHK ile engelliliğe dair terminoloji birliğinin sağlanması, literatürdeki karmaşanın giderilmesi ve toplumda engelliliği ifade etmek üzere kullanılan kavramlardaki negatif algının değiştirilmesi amaçlanmıştır (Kocabaş, 2018: 64). Ancak yapılan düzenlemelere veya değişikliklere rağmen engelliliğe ilişkin karmaşa devam etmekte, istisna da olsa resmî kaynaklarda ve günlük kullanımında rastlanmaktadır. Büyükşehir Belediyeleri Özürlü Hizmet Birimleri Yönetmeliği’nde engelli yerine, özürlü sözcüğünün kullanılması durumu örneklendirmektedir. Benzer olarak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 10. maddesinde engelliler hakkında özürlü, 61. maddesinde ise sakat kavramının kullanılması da dikkat çekmektedir (Anayasa, 1982: md. 10/61; Işık

³ 6462 sayılı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarenin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

ve Demirok, 2021: 113). Bu anlamda Yavuz'un aşağıda yer verilen ifadeleri ile duruma dair değerlendirmesi anlamlıdır (2019: 13):

Ülkenin normlar hiyerarşisinde en tepede bulunan Anayasa'da dahi farklı tarihlerde yapılan düzenlemeler nedeniyle bir kavram birliği bulunmamaktadır. Bu sebeple kanun ya da yönetmelik ve genelge gibi diğer düzenleyici işlemlerde de sistematik olarak oturmuş bir kavram birliği bulunmamaktadır.

Yine engelli bireyler için faaliyetlerini sürdüren dernek ve vakıfların isimlerinde zaman zaman özürlü ve sakat kavramlarının kullanılması da karmaşanın devam ettiğini gösteren bir diğer boyuttur. Ancak kavramlar açısından karmaşa devam etse de engelli kavramının kullanımı yaygındır.

2.1.2. Engellilik Tanımlarında Yaşanan Dönüşüm

Engellilik, çok boyutlu, dinamik ve gelişen bir kavramdır. Bu nedenle araştırmacılar, engelliliğin eksiksiz, küresel ve zamana dayanıklı tanımlarını bulmakta zorlanmışlardır (Grönvik, 2009: 1). Zira engellilik, dinamik ve sürekli gelişen bir kavram olduğundan, engellilik tanımı da değişen ve gelişen dünya koşullarına bağlı olarak dönüşüm geçirmiştir (Mohamed ve Shefer, 2015: 3).

Engelliliğin tanımlarında yaşanan dönüşümü ele alan Altman, bu dönüşümün sağlık veya patoloji temelli tanımlardan, toplum tarafından engellenmeye doğru bir evrilme şeklinde olduğunu belirtmiştir (2001: 103). Bu anlamda DSÖ tarafından yapılan engellilik çalışmaları örnek verilebilir. DSÖ başta engelliliği hastalıklardan yola çıkarak ele almış ve yetiyitiminden kaynaklı tanımlar çerçevesinde değerlendirmiştir (Kahraman-Güloğlu ve Yıldız, 2020: 88). Benzer şekilde 1965 yılından itibaren yürüttüğü engellilik çalışmalarıyla literatüre katkı sağlayan sosyolog Nagi de engelliliği hastalık temelinde açıklamıştır. Ona göre engellilik; hastalık nedeniyle, bireyin fiziksel veya ruhsal kayıplarının (yetiyitiminin) yaşamındaki sonuçlarıdır (Altman, 2016: 68-69). Ancak daha sonra çalışmalarını güncelleyen Nagi, engelliliği çevresel yani toplumsal etmenler ve yetiyitimi ile ilişkilendirerek ele almıştır (Kahraman-Güloğlu ve Yıldız, 2020: 88). Böylece engelliliği sağlık dışındaki etmenlerle açıklamanın önünü açmıştır.

Nagi'nin ardından engellilik, Tıp Enstitüsü (Institute of Medicine-IOM) tarafından sağlık dışındaki faktörlerle ilişkilendirilerek tanımlanmıştır. Tanıma göre engellilik durumu, yetiyitimi olan birey için muhtemel olsa da bu doğrudan engellilik değildir. Engellilik, yetiyitiminden dolayı fiziksel ve zihinsel sınırlılıkların çevresel veya

toplumsal sonucudur (Altman, 2001: 103). Bu anlamda engellilik artık yetiyitimi ile aynı anlamı ifade etmekten uzaklaşmaya başlamıştır.

Engellilik tanımının yaşadığı dönüşüme bakıldığında, bireysel ve sağlık sorununa odaklanan açıklamanın yerini, çevresel faktörlerden kaynaklı engelleri kapsayan açıklamaların aldığı görülmektedir. Zamanla engellilik tanımlarında yaşanan bu dönüşüm uluslararası ve ulusal belgelerdeki tanımlara da yansımıştır. Mesela başlangıçta Birleşmiş Milletler Engelli Bireylerin Hakları Deklarasyonu'nda yer alan tanımda engelliliğe yetiyitimi açısından bakılmıştır. Ancak daha sonra EHİS'de engellilik, yeti yitimi olan bireylerin topluma eksiksiz, etkili ve eşit katılımlarını engelleyen fiziki çevreden ve insanların tutumlarından kaynaklanan bir durum olarak yer almıştır (Çamur, 2023: 47). Engelli bireylerin topluma tam ve etkin katılımını vurgulamaya ek olarak, Sözleşme yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bu bağlamda duruma haklar temelinde yaklaşmıştır (Kahraman-Güloğlu ve Yıldız, 2020: 105-106).

Yaşanan dönüşüm Türkiye'deki mevzuatlarda yer alan tanımlara da yansımıştır. Geçmiş yıllara ait kanunlardan biri olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Kanunu'nda engellilik, tıbbi tanımlama çerçevesinde yapılmıştır ve tanımın odağında fonksiyon kaybı yer almıştır (SHÇEK, 1983: md. 5). 2005 yılında kabul edilen 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'da (EHK) da benzer dönüşüm yaşanmıştır. Kanun'un Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'nin (BMEHİS) kabulünden sonraki güncel halinde (2014) engelli;

Doğuştan ya da sonradan herhangi bir nedenle fiziksel, ruhsal, zihinsel ve duyuşal yetilerini farklı seviyelerde kaybetmesi ve bundan kaynaklı olarak topluma diğer bireylerle beraber eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutumsal ve çevresel faktörlerden etkilenen birey olarak tanımlanmıştır (5378 sayılı Kanun, 2005: md. 3; Şat ve Göver, 2017: 525; Esen, 2018: 12; Şen, 2018: 132). Böylece zamanla engellilik, doğrudan bireyden kaynaklı olduğu düşüncesini barındıran sağlık temelli bakış açısından ziyade toplum ve çevresel faktörleri de dikkate alan farklı bakış açıları ile ele alınmaya başlamıştır (Çakmak, 2006: 14; Kalaycı ve Akin, 2019: 664).

Sonuç olarak engellilik tanımları geçmişten günümüze değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Kavrama dair net bir tanımlama yapılamamış ve tanımlar çeşitlilik göstermiştir. Hatta engelliliği açıklamak üzere kullanıma giren kavramlar zamanla değişmiş ve bazılarının yüklediği anlam dönüşmüştür. Öyle ki engellilik kavramına ilişkin tanımlamanın nasıl yapılacağı, EHİS'nin hazırlık müzakerelerinin de en yoğun

tartışmalara sebep olan konularından biri olmuştur (Gül, 2015: 33). Nihayetinde kavrama dair tanımlama Sözleşme'nin amaç konulu 1. maddesinde yer almıştır. Çağlar (2009: 10) engelli kavramının Sözleşme'de üstü kapalı bir şekilde tanımlandığını ve tanımın amaç maddesinde yer almasının bilinçli olarak tercih edildiğini vurgulamaktadır. Bu durum yukarıda da ifade edildiği üzere, dinamik bir olgu olan engelliliğin topluma bağlı olarak değişiklik gösterebilmesiyle ilişkilidir. Çünkü kavrama dair sabit bir tanımın yapılması kavramın zamanla değişim geçirmesini sekteye uğratabilir. Bu sebeple Sözleşme'de değişen zaman ve farklı sosyo-ekonomik oluşumlara göre esneklik sunan ve uyarlamalara imkân tanıyan dinamik bir bakış açısı benimsenmiştir (Yavuz, 2019: 12).

Engelliliğin tanımlanması ve sınıflandırmasında yaşanan değişim ve dönüşüm engelliliğin gruplandırılmasına da yansımış ve engelli gruplarının yelpazesi genişlemiştir (Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2023: 4).

2.2. Engellilik Türlerine Genel Bir Bakış

Bireyin engelli olması kalıtsal nedenlerden kaynaklı olabileceği gibi hamilelik sürecinde, doğum esnasında veya kişinin ileri yaşlarında geçireceği hastalık, kaza, yaşadığı sakıncalı çevre gibi birçok etkenden kaynaklanabilir (Öztürk, 2012: 9). Buna bağlı olarak engelliliğin kategorize edilmesi de çeşitlilik göstermektedir. Engellilik olgusu, engelli bireylerin bazı ortak özelliklerine, benzerliklerine, ihtiyaçlarına ya da sağlık durumlarına göre gruplandırılmasına rağmen, konu hakkında yürütülen araştırma ve çalışmalar sonucu elde edilen bilgi kaynaklarında engelliliğin gruplandırılmasında ortak bir değerlendirme yer almamaktadır (Sözen, 2023: 31). Başka bir ifadeyle engelliliğin gruplandırılmasında veya türlere ayrılmasında kesin bir ölçüt bulunmamaktadır. Bu nedenle hem ülkelerde hem de ulusal ve uluslararası akademik literatürde engelliliğin çeşitli türleri yer almaktadır (Kocabaş, 2018: 65-66). Örneğin 2011 yılında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından gerçekleştirilen Nüfus ve Konut Araştırması⁴nda engellilik (Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2023: 4-6-7);

- Görme,
- Duyma,
- Konuşma,

⁴ Araştırma, Adrese Dayalı Nüfus Sistemi (ADNKS) kapsamında elde edilemeyen verileri il düzeyinde tamamlamak amacıyla 3 Ekim-31 Aralık 2011 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.

- Yaşıtlarına göre öğrenmede (basit dört işlem yapma, hatırlama, dikkatini toplamada) zorluk yaşayanlar,
- Hareket güçlüğü (yürüme, taşıma, tutma ve merdiven inip çıkma alanlarında) yaşayanlar olarak sınıflandırılmaktadır.

Türkiye’de engelli bireylerle ilgili göstergelerin elde edildiği alternatif bir başka araştırma olan Türkiye Sağlık Araştırması⁵ da engelliliği benzer biçimde sınıflandırmaktadır. Ancak engellilik profilini araştırmaya alan Türkiye Özürlüler Araştırması⁶ engelli gruplarını farklı ve geniş bir yelpazede ele almaktadır (Altınok ve Kars, 2010: 108). Bu araştırmaya ek olarak, bütün araştırmaları dikkate alarak hazırlanan Ulusal Engelli Veri Sistemi’nde⁷ ise engelli grupları şu şekilde yer almaktadır (Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2023: 17):

- Ortopedik (Fiziksel) Engelliler
- Görme Engelliler
- İşitme Engelliler
- Zihinsel (Bilişsel) Engelliler
- Dil ve Konuşma Engelliler
- Süregelen Engelliler
- Diğer

Bu kapsamda araştırmada yukarıda belirtilen gruplandırma da dikkate alınarak, Türkiye’de ve dünyada yaygın olarak kullanılan engellilik türleri incelenmektedir.

2.2.1. Ortopedik (Fiziksel) Engelli

Literatürde hareket engelli, bedensel engelli, fiziksel engelli gibi isimlerle yer alan ortopedik engellilik, “bireyin kas ya da iskelet sistemindeki bozukluk veya eksiklik nedeniyle bedensel işlevlerini tam anlamıyla yerine getirememesi” şeklinde

⁵ TÜİK tarafından 2008 yılından bu yana engelli bireylerin genel sağlık durumunu belirlemek amacıyla iki yılda bir düzenli olarak Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat) metodolojisiyle uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmektedir (Ayrıntılı bilgi için bakınız: Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2023: 9-10).

⁶ Türkiye Özürlülük Araştırması; 2002 yılında Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ve Başbakanlık Özürlüler İdaresi Daire Başkanlığı (ÖZİDA) iş birliği ile gerçekleştirilen Türkiye’nin engelli bireylere dair ilk istatistik çalışmasıdır (Ayrıntılı bilgi için bakınız: Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002).

⁷ Engelli nüfusuna ilişkin veri ihtiyacını gidermek amacıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından, kamu kurum ve kuruluşlarından alınan Engelli Sağlık Kurulu raporları esas olarak oluşturulmuştur (Ayrıntılı bilgi için bakınız: Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2023: 17).

tanımlanmaktadır (Elibozan-Cumurcu vd., 2012: 85-86; Bulut-Şimşek, 2020: 46; Ciminli vd., 2023: 242). Daha geniş bir manada ortopedik engellik;

Doğumla birlikte ya da doğum sonrası herhangi bir hastalık veya kazaya bağlı olarak iskelet, sinir ve kas sisteminde meydana gelen bozukluklar sonucunda bireyin temel yaşam becerilerini yerine getiremeyecek düzeyde fiziksel yetersizlik yaşaması

durumdur (Muhcu, 2015: 14). Bu durumdan ötürü birey oturma, yürüme, kalkma, kas, el ve kol kullanımında güçlük yaşamakta ve günlük gereksinimlerini, aktivitelerini yerine getirmekte zorluk yaşamaktadır (Elibozan-Cumurcu vd., 2012: 85-86; Bulut-Şimşek, 2020: 46;).

Ortopedik engelli ise en genel ifadeyle kas ve iskelet sisteminde işlev kaybı, eksiklik ya da yetersizlik bulunan birey şeklinde tanımlanmaktadır (Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002: X). Başka bir ifadeyle, farklı sebeplerden ötürü kas, iskelet veya sinir sisteminin işlevinde bozulmalar meydana gelmesi, bunun sonucunda bedensel ihtiyaçlarını karşılama hususunda başkalarına ihtiyaç duyan kişi olarak ifade edilmektedir (Ciminli vd., 2023: 242). Türkiye Özürlüler Araştırması'na göre;

El, parmak, kol, ayak, bacak ve omurga bölgelerinde yetersizlik, fazlalık, kısalık, şekil bozukluğu, hareket kısıtlılığı veya kas güçsüzlüğü bulunanlar; ayrıca kemik hastalığı olanlar, felçliler, serabral palsi, spastikler ve sipina bifida gibi sağlık sorunları olan kişiler

ortopedik engelli grubu içerisinde yer almaktadır (Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002: X; Öztürk, 2011: 18). Geniş bir kapsamı olan ortopedik engellilik yetersizlik derecesine göre hafif, orta ve ağır derece olmak üzere üç grupta değerlendirilmektedir (Ciminli vd., 2023: 242). Bu gruplar şöyledir (Muhcu, 2015: 15-16):

- **Hafif Düzeyde Ortopedik Engellilik:** Bireyin temel kişisel ihtiyaçlarını yerine getirmede (yeme, içme, giyinme, temizlik gibi) tamamen kendi başına yerine getirememesi ya da sınırlı ölçüde yerine getirebilmesi durumudur. Bu bireylere uygulanacak tıbbi yöntemlerle kaba motor becerilerinin geliştirilmesi mümkünken, müdahale edilmemesi durumunda bu becerilerinin gerileme ihtimalinin ortaya çıkması durumudur.
- **Orta Düzeyde Ortopedik Engellilik:** Bireyin günlük yaşamında tekrar eden rutinlerini yerine getirmede az da olsa başka birinin ya da yürüme cihazı, koltuk değneği gibi aletlerin desteğine ihtiyaç duyması, ayrıca vücudun fonksiyonlarını sekteye uğratan duyu veya algı bozukluklarının olması durumudur.

- **Ağır Düzeyde Ortopedik Engellilik:** Kişinin yaşamındaki günlük rutin işlevlerini kendi başına gerçekleştiremeyecek kadar düşkün olması, tam manasıyla yatağa bağımlı ya da tekerlekli sandalye gibi araçlara bağlı yaşaması ve vücudun fiziksel işlevlerini kaybetmesi durumudur.

2.2.2. Görme Engelli

Görme engelliliğin, gözün içinde ve sinir sisteminde bulunan sinir, kas ve dokuların herhangi birinde problemler meydana gelmesi ile ortaya çıkabileceği varsayılmaktadır. Bu kapsamda literatürde görme engellilik, “bireyin normal görüşünde herhangi bir sapma veya bozukluk olması durumu” şeklinde açıklanmaktadır (Falvo, 2005: 126). Bir başka anlatımla “görme fonksiyonunun kaybı ya da görsel uyarıların algılayamama durumu” dur (Bolat vd., 2011: 78). Bu minvalde görme engelli de görme bozukluğu olan, diğer bir ifadeyle görme yetisini etkin olarak kullanamayan kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır (Falvo, 2005:126). Literatürde ise görme engelli yaygın olarak, “doğuştan ya da sonradan meydana gelen sebeplerden ötürü tek ya da iki gözünde, kısmen veya tamamen görme kaybı yaşayan bireyler” olarak tanımlanmaktadır (Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002: X). Görme kaybı olanlar, protez göz kullananlar, renk körlüğü ve gece körlüğü (halk arasında tavuk karası) yaşayanlar bu gruba girmektedir (Öztürk, 2011: 18).

Görme yetisini tam kapasiteyle kullanamayan bireylerin kimler olduğunu net olarak tanımlamak kolay değildir (Tekkurşun-Demir ve İlhan, 2021: 158). Falvo’ya göre (2005: 126) görme engelli bireylerin, görme engeli hafiften tam görme kaybına kadar değişiklik göstermektedir. Bu sebeple görme engelli bireyler, görememe durumları açısından sınıflandırılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü sınıflandırmasına göre insanların görme fonksiyonundaki düzeyler; normal görüş, düşük düzeyde görme fonksiyonu kaybı, yüksek düzeyde görme fonksiyonu kaybı ve körlük olmak üzere dörde ayrılmaktadır (Aydın, 2012: 95). Görme kaybı yoğun olan kişiler oldukça kısıtlı bir görme kapasitesine sahipken, görme yetisini tamamen kaybedenlerde görüş seviyesi sıfıra yakın ya da sıfırdır. Bunun dışında herhangi bir araç-gerece bağlı olmaksızın günlük yaşamını devam ettiremeyen kişiler de görme açısından “az gören” sınıfında olan bireyler olarak nitelendirilmektedir. Fakat işitme ve dokunma duyularından yararlanarak topladıkları veriler sayesinde yaşamını devam ettiren, bütün tedavilere rağmen iki gözüyle görmesi

1/10'dan ve görüş açısı 20 dereceden düşük olan, günlük yaşamında görme yetisinden yararlanma imkânı bulunmayan bireyler ise hiç göremeyen (kör) olarak tanımlanmaktadır (Falvo, 2005: 126).

2.2.3. İşitme Engelli

İşitme, günlük yaşam aktivitelerini sürdürebilmek için ihtiyaç duyulan beş duyu organlarından biridir. İşitme organında meydana gelen bir aksaklık işitme kaybına yol açmaktadır (Rashid, vd., 2020: 34). Kısaca sesleri duyamama durumu olarak ifade edilen işitme kaybı veya işitme engelliliği, seslerin algılanması veya tanımlanmasında işitme duyarlılığının azalması şeklinde açıklanmaktadır (Awang and Zakaria, 2020: 78). Diğer bir ifadeyle işitme engelliliği, “bireyin işitme özelliğinde doğuştan ya da sonradan çeşitli etkenler sonucu oluşan azalma veya kayıplar” olarak ifade edilmektedir (Bulut-Şimşek, 2020: 46). Bu durum, doğum öncesinde genetik faktörlere bağlı olabileceği gibi doğum sırasında meydana gelen komplikasyonlara da bağlı olabilir. Doğum sonrasında bazı bulaşıcı hastalıklar, uzun süren kulak enfeksiyonları, belirli ilaçların tüketimi, çok yoğun bir şekilde gürültüye maruz kalma ve yaşlılık gibi çeşitli nedenlerden ötürü işitme duyu organının işlevindeki bozukluktan dolayı da meydana gelebilmektedir (Abdullah, vd., 2020: 19).

İşitme engelli en genel tanımıyla “iki kulağının herhangi birinde veya ikisinde kısmen ya da tamamen işitme kaybı yaşayan birey” olarak tanımlanmaktadır (Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002: X; Öztürk, 2011: 19; Bulut-Şimşek, 2020: 46). Sesleri idrak etme veya fark etme yeteneği kısmen ya da bütünüyle zayıflamış olanlar ve işitme cihazı kullanarak iletişim sağlayan kişiler işitme engelli grubuna girmektedir (Öztürk, 2011: 19). Bu kapsamda işitme engelliler ağır işitenler ve tamamen işitme kaybı olanlar (sağır) olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır (Eliboza-Cumurcu vd., 2012: 86; Yanikkerem ve Esmeray, 2017: 39):

- **Ağır İşiten Bireyler:** Normal yaşamlarını işitme cihazları, ortak dinleme donanımları, görsel bilgiler veren cihazlarla sürdüren bireylerdir.
- **Tamamen İşitme Kaybı Yaşayan Bireyler:** Tüm tedavilere rağmen işitme kaybı 70 Db'in üzerinde olan ve günlük yaşam aktivitelerinde işitme duyusundan yararlanamayacak şekilde özel eğitime gereksinim duyanlar olarak nitelendirilmektedir.

2.2.4. Zihinsel Engelli

Zihinsel engellilik olgusu, birtakım sebeplere bağılı olarak meydana gelen ve kişinin yaşamını etkileyen bir durumdur. Zihinsel engellilik hem ortaya çıkış nedenleri hem de kişiye olan etkilerine bağılı olarak çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır (Çağlayan, 2014: 92). Temelde zihinsel yetersizliğe işaret eden zihinsel engellilik; genel zekâ düzeyine etki eden becerilerde bozulma, zihnin gelişiminin durması ya da tamamlanamaması durumudur (Maulik vd., 2011: 419; Çağlayan, 2014: 92). Bu doğrultuda zihinsel engelli, zihinsel becerilerinde çeşitli derecelerde yetersizliği bulunan bireyler olarak tanımlanmaktadır (Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002: X; Öztürk, 2011: 19; Ateş vd., 2022: 414). Dünya Sağlık Örgütü'nün İşlevsellik, Engellilik ve Sağlık Sınıflandırması'nın (ICF) onuncu versiyonunda yer verilen tanımlamaya göre zihinsel engellilik, bireyin gelişiminin her aşamasında somut işlevlerin bozulmasıyla karakterize edilen, genel zekâ düzeyine katkıda bulunan bilişsel dil, motor ve sosyalleşme fonksiyonlarında eksiklik ya da zihninin gelişiminde gerilik olarak tanımlanan bir bozukluktur (Katz ve Lazcano-Ponce, 2008: 133).

Bununla birlikte zihinsel engellilik tanımları arasında en yaygın kabul gören ve kullanılan tanım, 1992 yılında “Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlikler Birliği (AAIDD)” tarafından yapılmıştır. Bu kapsamda zihinsel engellik, “zihinsel işlevlerde ve uyumsal davranışlarda belirgin sınırlılıklar” olarak tanımlanmaktadır (Katz ve Lazcano-Ponce, 2008: 133; Maulik vd., 2011: 420; Çağlayan, 2014: 92). Bahsedilen zihinsel işlevler ve uyumsal davranışlardan kasıt (Maulik vd., 2011: 420);

- Bireyin kavramsal becerileri (örneğin; dil, para ve zaman kavramlar),
- Sosyal becerileri (örneğin; sosyal sorunları çözme ve iletişim),
- Pratik becerileridir (örneğin; günlük yaşam aktiviteleri, meslek edinme).

Bu yönüyle zihinsel engellilik çok yönlü, karmaşık (Gezen-Bölükbaş ve Vatansever, 2022: 118) ve çok büyük sosyal etkileri olan bir durum olarak ifade edilmektedir. Çünkü sadece bu durumdan muzdarip olan bireyi etkilememekte, aynı zamanda bireylerin ailelerini ve toplumu da etkilemektedir (Katz ve Lazcano-Ponce, 2008: 133).

Doğum öncesinde, doğum sırasında ve doğum sonrasında herhangi bir nedene bağılı oluşan zihinsel engellilik; zihinsel yetersizlik (mental retardasyon), down sendromu, ruhsal çöküntü hali (depresyon), zekâ geriliğine sebep olmuş ise fenilketonüri,

otizm, şizofreni, duygu durum bozuklukları, öğrenme güçlüğü, sinir sistemi bozuklukları gibi çeşitli engelleri kapsamaktadır (Çağlayan, 2014: 92; Yavuz, 2019: 23-24). Kapsamının geniş olmasıyla birlikte zihinsel engelliliğin sınıflandırması da farklılık göstermektedir. Bu bakımdan zihinsel engelliler, psikolojik ve eğitsel olarak ikiye ayrılmaktadır. Psikolojik açıdan hafif, orta, ağır ve ileri derecede olmak üzere sınıflandırılmışken; eğitsel açıdan da Intelligence Quotient (IQ) seviyesine göre; eğitilebilir-öğretilebilir, ağır ve çok ağır zihinsel engelliler olarak üçe ayrılmaktadır (Ay, 2018: 47). Dünya Sağlık Örgütü tarafından belirli standartlara uygun olarak hazırlanan zekâ testlerine göre bireyin zekâ puanına bakılarak değerlendirilmektedir (Bektaş, 2021: 17).

2.2.5. Dil ve Konuşma Engelli

Dil ve konuşma engelliliği, sözel iletişimde meydana gelen aksaklıklar ve düzensizlikler nedeniyle dili kullanma ve konuşma öğreniminde yaşanan sorunların, kişinin eğitim performansını ve sosyal hayata uyumunu olumsuz etkilediği durum olarak ifade edilmektedir (Özata ve Karip, 2017: 411). Dil ve konuşma engelli de “doğuştan ya da sonradan herhangi bir sebebe bağlı olarak konuşma yeteneğini kaybetmiş, konuşma hızında ve akıcılığında, ifadesinde veya sesinde bozukluk bulunan bireyi” tanımlamaktadır (Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002: X; Öztürk, 2011: 19; Bulut-Şimşek, 2020: 47; Gürbüz ve Çiçek, 2023: 508).

Gırtlığı alınanlar, işitme duyusunda herhangi bir problem olmadığı halde konuşamayanlar, konuşmak için alet kullananlar, dil-dudak-damak-çene yapısında bozukluğu olan kişiler, konuşma zorluğu çeken kişiler (kekemeler), nörolojik bir takım sorunlar (örneğin; felce bağlı afazi vb.) nedeniyle konuşmada problem yaşayanlar dil ve konuşma engelli grubunda yer almaktadır (Öztürk, 2011: 19; Esen, 2018: 13). Bununla birlikte bireyin işitmeden kaynaklı engelinin olması dil gelişimini ve konuşmasını etkilemektedir. Zira işitme engeli olan birey, etrafında olan sesleri duyamamakta ve bundan ötürü anlamlı cümleler kuramamakta, dil ve konuşmada güçlük yaşamaktadır (Gürbüz ve Çiçek, 2023: 508).

2.2.6. Süreğen Engelli (Süreğen Hastalığı Olanlar)

Genetik ya da çeşitli sebeplerle bireyin çalışma kapasitesi ve günlük fonksiyonlarının kısıtlanmasına neden olan, sürekli bakım veya tedavi gerektiren çeşitli sağlık sorunlarıyla ilişkili olarak vücudun kuvvet ve sağlamlık durumunun kısıtlanması hâli süreğen (kronik) engellilik veya hastalık olarak tanımlanmaktadır (Ateş vd., 2022: 414; Yavuz ve Tüccar, 2023: 163). Bir başka ifadeye göre ise süreğen engellilik en az 90 gün (3 ay) süren veya sürmesi beklenen, bu süreçte bir dizi temel ve günlük yaşam aktivitesi için yardıma ihtiyaç duyulan engelliliktir (Gill ve Gahbauer, 2005: 2625).

Kardiyovasküler hastalıklar, kan hastalıkları, diyabet, epilepsi, sinir sistemi hastalıkları, solunum yolu hastalıkları, idrar yolları ve üreme organı hastalıkları, bazı kanser türleri, HIV/AIDS, nörolojik hastalıklar (multi skleroz gibi), ağır ruhsal hastalıklar (bipolar bozukluk, şizofreni gibi) süreğen engellilik içerisinde en yaygın olanlarıdır (Dowrick vd., 2005: 1; Özata ve Karip, 2017: 411; Yavuz ve Tüccar, 2023: 163). Bazı ülkelerde kronik yorgunluk ve fibromiyalji gibi etiyolojisi belli olmayan, genelde uzun süreli ve çoğu zaman da engelli olmaya sebep olan hastalıklar da bu gruba dâhil edilmektedir (Dowrick vd., 2005: 1).

Çoğunlukla süreğen hastalığın veya engelliliğin tamamen iyileşmesi ve kendiliğinden düzelmesi mümkün değildir. Bu hastalık türü dünya genelinde, insanların sağlık hizmetlerine başvurma sebepleri arasında en yaygın olanı ve en büyük ölüm nedenidir (Dowrick vd., 2005: 1-2). Aynı zamanda süreğen hastalık veya engellilik, durumdan muzdarip olan bireylerin ötesinde bireyin temas halinde olduğu hemen hemen herkese uzanmaktadır. Sosyal ve aile ilişkileri, ekonomik durumu, günlük yaşam aktiviteleri, mesleki faaliyetleri dâhil olmak üzere yaşamlarının tüm yönlerini etkilemektedir (Falvo, 2005: 1).

2.3. Engelliliğe İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

Gerçekliği anlamak için kullanılan yaklaşımlar veya modeller, belirli konularda ortak bir anlayış geliştirilmesine yardımcı olurlar. Ayrıca, terminolojide tutarlılığı sağlamak açısından da önemlidirler (Shakespeare vd., 2006: 1101). Zaman zaman yaklaşımların, gerçek dünyayı tam yansıtmadıkları, açıklamada eksik kaldıkları düşünülse de farklı bakış açıları geliştirerek bilimsel araştırmalara ve politika süreçlerine önemli katkıda bulunurlar (Smart, 2004: 25; Finkelstein, 2007: 2). Bu bağlamda

geçmişten günümüze engellilik olgusunu açıklamaya ve yorumlamaya çalışan kuramsal yaklaşımlar ortaya çıkmış ve engelliliğe yönelik bakış açısını şekillendirmiştir (Mitra, 2006: 237). Bu yaklaşımlar, tarihsel süreç içerisinde evrilip gelişirken, her ülkenin ya da toplumların kendi kültürel bağlamına göre farklı aşamalarda karşımıza çıkmaktadır (Aktel ve Erten, 2017: 166; Yavuz, 2019: 15; Aköğretmen, 2023: 31). Bir dizi amaca hizmet eden yaklaşımlar, en temelde engelliliğin tanımlanmasına ve kavramsallaştırılmasına katkı sağlarlar (Smart, 2004: 26). Aynı zamanda engelli hakları hareketlerinin geliştirilmesine (Lawson ve Beckett, 2020: 1), engellilere yönelik politikaların oluşturulmasına ve uygulanmasına rehberlik ederler (Henderson ve Bryan, 2011: 6; Zjadacz, 2015: 192; Retief ve Letsosa, 2018: 1). Bu açıdan engellilere yönelik yaklaşımları anlamak önemlidir. Yaklaşımlar çok çeşitli olmakla birlikte Amponsah-Bediako (2013), Retief ve Letsosa (2018)⁸ tarafından Tablo 2.1.'de gibi ele alınmaktadır:

Tablo 2.1. Engelliliğe İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

Yaklaşım	Engelliliğe Bakışı
Ahlaki Yaklaşım	Engellilik tanrı tarafından verilen bir cezadır.
Tıbbi Yaklaşım	Engellilik bireyin sağlık durumu ile ilişkilidir.
Sosyal Yaklaşım	Engellilik sosyal olarak inşa edilen bir olgudur.
Kimlik Yaklaşımı	Engellilik sosyal olarak inşa edilmiştir, ancak olumlu bir kimlik olarak kabul edilmelidir.
Hak Temelli Yaklaşım	Engellilik bir insan hakları meseledir.
Kültür Yaklaşımı	Engelliliğin farklı faktörleri barındıran bir kültür olduğunu öne sürmektedir.
Hayırseverlik Yaklaşımı	Engelliliği mağduriyet olarak ele almakta, acıma ve merhameti öne çıkarmakla birlikte engelli bireylere insanca muameleyi amaçlamaktadır.
Ekonomik Yaklaşım	Engelliliğe ekonomik analiz açısından yaklaşmakta, engelli bireylerin üretim sürecindeki rolleri üzerinde durmaktadır.
Sınırlılık Yaklaşımı	Engelliliğin neden olduğu kısıtlamanın toplumsal gerçekliğin bir parçası olduğunu kabul etmektedir.

Kaynak: Amponsah-Bediako (2013), Retief ve Letsosa (2018)'nin çalışmalarından yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Görüldüğü gibi yukarıdaki tabloda yer alan yaklaşımlar engelliliğin farklı boyutlarını ön plana çıkarmaktadır (Amponsah-Bediako, 2013: 131; Ünal, 2021: 239).

⁸ Çalışmada yaklaşımlar, Niebuhr'un Christ and Culture (1956) ve Dulles'in Models of the Church (1974) adlı eserlerinden esinlenerek ele alınmıştır (Ayrıntılı bilgi için bakınız: Retief ve Letsosa, 2018).

Ancak bazı çalışmalarda yaklaşımların bir kısmının, diğerinin destekleyicisi ya da alt konusu niteliğinde olduğu görülmektedir (Retief ve Letsosa, 2018: 7; Yavuz, 2019: 16).

Engellilik çalışmalarında yaklaşımlara ilişkin çeşitli sınıflandırmalar olmasına rağmen, yaklaşımlar literatürde esas olarak geleneksel, tıbbi, sosyal ve hak temelli olmak üzere dört grupta ele alınmaktadır. Lakin bu sınıflandırmalar açısından da tartışmalar yer almaktadır. Örneğin, Metin (2017: 325) yaklaşımların tıbbi ve sosyal olmak üzere iki ekseninde yer aldığını; bunların dışındaki yaklaşımların, her iki yaklaşımın çeşitli unsurlarını ihtiva eden hibrit yaklaşımlar olduğunu ifade etmektedir. Bir başka bakış açısı ise engelliliğe ilişkin yaklaşımları öncelikle ahlaki, daha sonra tıbbi model, günümüzde ise sosyal model ve insan hakları modeli ile dizayn edildiğini vurgulamaktadır (Kahraman-Güloğlu, 2021: 188).

Bazı çalışmalarda hak temellilik, sosyal yaklaşımın içerisinde değerlendirilmektedir. Fakat nispeten yeni ve sosyal modelden kopan bir parça olan hak temelli yaklaşım, ayrı bir model olarak ele alınmalıdır (Lawson ve Beckett, 2020: 2). Buradan hareketle bu araştırmada, engelliliğe ilişkin yaklaşımlar dört başlık olarak açıklanmaktadır.

2.3.1. Geleneksel (Ahlaki-Dini) Yaklaşım

Ahlaki, dini yaklaşım gibi farklı şekillerde adlandırılan geleneksel yaklaşım, engelliliğe ilişkin ilk ve en eski yaklaşımdır. Engellilik olgusunu doğaüstü güçlerin zihinlerde veya bedenlerde yarattığı farklılıklar olarak ele almaktadır. Tanrı inancının var olduğu toplumlarda ise engelliliği tanrı ile ilişkilendirmektedir (Çamur, 2023: 50). Diğer bir ifadeyle engellilik geleneksel yaklaşımda mistik ve dinsel öğelere göre şekillenmiştir (Aköğretmen, 2023: 132).

Engelliliği çeşitli biçimlerde ele alan geleneksel yaklaşımın başlıca biçimlerinden birine göre, engellilik günahkârlık ve kötülükle doğrudan ilişkilidir (Demirbilek, 2013:59). Modelde, insanların işledikleri günahları sebebiyle engelli olduklarına dair bir inanç vardır (Sözen, 2023: 2). Öyle ki engelli olmak, insandaki şeytani tarafın ve ahlaksızlığın dışa yansımalarının bir ürünüdür (Demirbilek, 2013: 60; Yavuz, 2019: 16). Bu sebeple engellilik kişinin ahlaksızlığı, kötülüğü ya da işlemiş olabileceği günahı için tanrının verdiği bir ceza olarak görülmektedir (Retief ve Letsosa, 2018: 2).

Henderson ve Bryan ise bazı toplumlarda engelliliğin, toplumsal ahlaka ve belirli davranışlara karşı uyarıda bulunan dini kurallara uyulmamasının bir sonucu olduğuna inandığını belirtmektedir. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse engelli olmak, ahlaki veya dini kurallara aykırı bir eylemi gerçekleştirmek için mutlak kudrete sahip bir varlığın cezalandırmasının sonucudur (2011: 7).

Geleneksel yaklaşımda engellilik, tamamen bireyselliğe indirgenerek, bireyin ayıbı ve günahı olarak ele alınmaktadır. Barnes (2012: 1) de engelliliğin kişisel bir trajedi ve bireysel bir sorun olduğunu belirterek durumu desteklemektedir. Ancak engellilik, yalnızca bireyin günahı değil, ailesi, ataları ve ait olduğu toplum grubu tarafından işlenmiş olabilecek herhangi bir günahtan dolayı verilen bir cezadır (Henderson ve Bryan 2011: 7; Amponsah-Bediako, 2013: 127). Rimmerman bu durumun hem engelli birey hem de ailesi üzerindeki etkisini değerlendirerek, onlar için büyük bir utanç anlamına geldiğini; bu nedenle engelli bireylerin toplumsal ilişkilerden büyük ölçüde dışlanmış ve izole olarak yaşadığını belirtmektedir (2013: 24).

Geleneksel yaklaşımın bir diğer biçimine göre engellilik, tanrının verdiği cezanın aksine bir inanç testi, sınama vesilesidir (Retief ve Letsosa, 2018: 2). Engelli bireyler ve aileleri tanrı tarafından özel olarak seçilerek engelliliğe maruz bırakılmaktadır. Böylece dayanıklılıkları ve dindarlıkları ölçülerek, onlara kendilerini kurtarma fırsatı verilmektedir (Niemann, 2005: 106). Bu düşünceye paralel olarak Retief ve Letsosa (2018: 2) bazı insanlara göre fiziksel iyileşmenin inanç sınavı olarak algılandığını vurgulamaktadır. Engeli bulunan bir kişinin, fiziksel iyileşmeyi deneyimleyememesi durumunda, tanrıya olan inancı noktasında eksik olduğu düşünülmektedir.

Geleneksel yaklaşımın engelliliğe dair son biçiminde ise engellilik bir lütuf veya metafizik bir kutsama olarak görülmektedir (Retief ve Letsosa, 2018: 2). Engellilik tanrı tarafından verilen bir ceza ya da lanetin aksine tanrı tarafından özel bir amacı göstermek içindir. Birey, bu amaç doğrultusunda tanrı tarafından seçilmiştir (Niemann, 2005: 106). Bir kişinin duyularından birinin bozulması, kaçınılmaz olarak o kişinin diğer duyularının fonksiyonlarını daha verimli kullanabilmesini sağlayacaktır. Aynı zamanda sabır, azim, cesaret gibi belirli karakter özelliklerinin gelişmesi ve derinleşmesi ile sağlıklı bireylerin öğrenme imkânı bulamadığı önemli konularda öğrenme fırsatına sahip olacaklardır. Bu sebeple de kutsanmış olarak kabul edileceklerdir (Retief ve Letsosa, 2018: 2).

Özetle, geleneksel yaklaşım engelliliği ceza, inanç testi ve lütuf olarak üç farklı biçimde değerlendirmektedir. Engelliliğin en eski modeli olması ile birlikte mistik ve dini düşünme biçimlerinin hâkim olduğu toplumlarda varlığını sürdürmektedir (Rimmerman, 2013: 24). Bu toplumlarda engelli çocuklar terk edilme ve öldürülme ihtimaliyle karşı karşıya kalmakta, engelli bireyler ise ciddi bir şekilde marjinalleştirilmektedir (Retief ve Letsosa, 2018: 2).

2.3.2. Tıbbi (Medikal) Yaklaşım

Literatürde bireysel (bireyci) yaklaşım, olarak da adlandırılan tıbbi yaklaşım, 1800'lü yılların ortalarından itibaren modern tıp ve rehabilitasyon alanlarındaki ilerlemelerle paralel bir çizgide ortaya çıkmıştır (Demirbilek, 2013: 60; Çetin, 2017: 94; Retief ve Letsosa, 2018: 2). Smith ve Bundon'a (2018:16) göre uzun süre engelliliği anlamının baskın bir yolu olan yaklaşım, engelliliği patolojik veya biyolojik duruma indirgeyerek, hastalık durumu olarak ele almaktadır (Aktel ve Erten, 2017:167; Çetin, 2017: 94). Başka bir anlatımla engellilik doğrudan bir hastalık, yaralanma, sakatlanma veya başka bir sağlık durumu sonucu, tedavi ve rehabilitasyon odaklı bakım gerektiren bir mesele olarak görülmektedir (Mitra, 2006: 237).

Tıbbi yaklaşımda insanlar normal-anormal olarak sınıflandırılmaktadır. Anormal olarak addedilen, biyolojik olarak tamlik algısının tersine eksik bir beden olarak düşünülmektedir (Henderson ve Bryan, 2011: 10; Yavuz, 2019: 16). Yaklaşımına göre, engelliler normal olandan sapma göstermekte ve doğası gereği engellilik anormal bir durum olarak algılanmaktadır (Retief ve Letsosa, 2018: 3). Çünkü engellilik, vücudun eksik olan ya da düzgün çalışmayan kısımlarından kaynaklı olarak bedensel bir kusur olarak anlaşılmaktadır (Smith ve Bundon, 2018: 16). Bu nedenle insanlar, toplumsal ölçütlere göre beklenen işlevselliği gösteremedikleri için engelli olarak kabul edilmektedir (Mitra, 2006: 237). Bu noktada yaklaşım çerçevesinde engellilik, tıbbi bir sorun olarak görülmektedir. Engellilik durumu ise tıpkı DSÖ tarafından geliştirilen tanımlarda olduğu gibi bireyin işlevsel bozuklukları ya da kayıpları ile ilişkilendirilmektedir (Amponsah-Bediako, 2013: 122; Metin, 2017: 325; Kalaycı, 2020: 88).

Bununla beraber tıbbi yaklaşım engelliliği önlemenin, iyileştirmenin veya bunun başarılı olamaması durumunda engelli bireylere bakmanın yollarını bulmaya çalışır. Bu

doğrultuda temel hedef, durumu doğru bir şekilde teşhis ve tespit edebilmektir. Ardından engelliliğin tıbbi tanımlarını dikkate alarak engelli bireylerin tedavi ve rehabilitasyonunu sağlamaktır (Marks, 1997: 86). Zira bireyin eksik ya da yetersiz olarak görülen bu durumla başa çıkabilmesi, yeterliliğini mümkün olan en üst seviyeye çıkarması tedavi ve rehabilitasyonla mümkündür (Çetin, 2017: 94). Rehabilitasyon, kişiyi normale döndürmede ya da normale yaklaştırmada önemli bir rol oynamaktadır (Mitra, 2006: 237). Lakin her ne kadar model, engelli bireylerin iyileştirilmesini hedeflese de (Kahraman-Güloğlu, 2021: 196) bu durum engelliler için ayrıştırılmış olan kapalı kurumların ortaya çıkmasına yol açmıştır (Çamur, 2023: 53). Engelli bireyler genel olarak bakım evlerinde, özel eğitim kurumlarında, sağlık kuruluşlarında ve rehabilitasyon merkezlerinde izole bir yaşam sürdürmüşlerdir. Bu, kaçınılmaz olarak engelli bireyin iş, sosyal yaşam başta olmak üzere katılım açısından da kısıtlanmasına ve yetersizliğine yol açmaktadır (Kimberlin, 2009: 28).

Tıbbi yaklaşımda dikkat çeken önemli bir husus, engelliliğe bir trajedi olarak bakılmasıdır. Çünkü modelde engelli bireylere adeta bakıma ve merhamete muhtaç varlıklar olarak yaklaşılmaktadır. Bu açıdan engellilik, temelde olumsuz bir durum olarak hem engelli bireyler hem de aileleri açısından kişisel bir trajedi, iyileştirilmesi ve önlenmesi gereken acınası bir hâldir (Retief ve Letsosa, 2018: 3). Aynı zamanda tıbbi yaklaşım bu durumun bireyden kaynaklı olduğunu kabul etmektedir. Diğer bir deyişle model engelliliği bireyin içinde konumlandırmakta ve sorunun kaynağını toplumda değil, bireyde görmektedir (Marks, 1997: 85). Bu sebeple sorunun çözümünün de bireye odaklanarak bulunabileceğine işaret etmekte ve engelli bireyin kendisini değiştirmesini beklemektedir (Amponsah-Bediako, 2013: 123).

Tarihsel süreçte tıbbi yaklaşım engelliliği anlamanın yaygın bir yolu olmasına rağmen, yoğun bir şekilde farklı gerekçelerle eleştirilmiştir (Mitra, 2006: 237). Büyük ölçüde engelli hakları hareketleri kapsamında ortaya çıkan eleştiriler, genel olarak engelliliği normal-anormal şeklinde sınıflandırmaya dayandırmasına yöneliktir (Smith ve Bundon, 2018: 16). Bu sınıflandırma, engelli bireylere yönelik ayrımcı tutumları güçlendirmekte ve engelli bireylerin benlik kimliği üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır (Henderson ve Bryan, 2011: 10; Demirbilek, 2013: 60). Johnstone (2012:16) da modelin tıbbi yaklaşımdaki sınıflandırmanın normal olarak ifade edilen sağlıklı bireylerin, engelli bireylerden daha iyi ve üstün olarak kategorize etme eğiliminde olan bir düalizmi

yansıttığını vurgulamaktadır. Benzer bakış açısında olan Smith ve Bundon’a (2018:17) göre, engelli bireylerin anormal olarak görülmesi onların kusurlu, sağlıklı bireylerin normal olarak görülmesi ise otorite ve güç sahibi olan üstün insanlar olarak tanımlanması tehlikesine yol açmaktadır.

Tıbbi yaklaşıma getirilen eleştirilerin bir diğeri de engellilik sorununu toplumun bir eseri olarak açıklamak yerine doğrudan bireyin bedeninde konumlandırması ve engelliliğin nedenlerini odağına almasıdır. Bu düşünce biçimi engelli bireylerin kendilerini sorunlu, değersiz ve damgalanmış hissetmelerine neden olmaktadır (Zajadacz, 2015: 192). Bir diğere eleştiri boyutu da engelliliğin kaçınılmaz bir şekilde kişisel bir trajedi olarak değerlendirilmesidir. Bu da engelliliğin üstesinden gelinmesi gereken psikolojik bir travma olarak tasvir edilmesine sebep olduğu için eleştirilmektedir (Smith ve Bundon, 2018: 17). Literatürde yaklaşıma yönelik eleştirilere bütün olarak bakıldığında tıbbi yaklaşımın, toplumsal yaşamda engelli bireylere karşı dışlayıcı tavır ve tutumların oluşmasına yol açtığına işaret edildiği görülmektedir.

Sonuç olarak, tıbbi yaklaşımdan kaynaklı sorunlar ve bu doğrultuda yaklaşıma yöneltelen eleştirilerin fazlalığı, engelliliğe yönelik bakış açısında değişime yol açmaktadır. Böylece yapılan eleştiriler ışığında yeni bir modele ihtiyaç duyulmakta ve alternatif anlayışlar geliştirilmektedir (Smith ve Bundon, 2018: 17). Bunların en başında gelen ve en önemlisi de sosyal modeldir.

2.3.3. Sosyal Yaklaşım

Engellilik fikrinin politik olarak yeniden tasarlanması gerektiğini varsayan sosyal yaklaşımın kökleri engelliler hareketine dayanmaktadır (Lawson ve Beckett, 2020: 1; Erten, 2022: 128). Sosyal yaklaşım, 1970’li yıllarda Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri’ndeki bir dizi engelli aktivist ve akademisyen (Marks, 1997: 88) tarafından tıbbi yaklaşımın aşırı sınırlamalarına tepki olarak geliştirilmiştir (Retief ve Letsosa, 2018: 3).

Yaklaşımın gelişmesinin arkasındaki temel argüman Ayrımcılığa Karşı Fiziksel Engelliler Birliği’nin (UPIAS- Union of the Physically Impaired Against Segregation) manifesto belgesi olan Engelliliğin Temel İlkeleri’dir (Finkelstein, 2007: 2; Levitt, 2017: 2). Marksizmden ilham alan, küçük ve sert bir savunucu engelli grubu olan UPIAS’ın (Mitra, 2006: 237; Sheakespeare, 2006: 2) 1976 yılına ait belgesinde engellilere uygulanan

birçok kısıtlamanın, engelliliklerinin doğal sonucu değil, onların farklılıklarını dikkate almayan bir sosyal çevrenin ürünü olduğu savunulmuştur (Marks, 1997: 88; Mitra, 2006: 237). Belgeye göre, engellileri engelli kılan toplumdur. Engellilik, engellilerin engelliliklerinin üzerine empoze edilen ve onların toplumdan izole edilmelerine neden olan şeydir (Kelemen ve Vanhala, 2010: 4).

Yaklaşım, engelliliği toplumsal olarak yaratılmış bir baskı biçimi olarak sunmakta ve engelliliği nihayetinde sosyal olarak inşa edilen bir dezavantajlılık durumu olarak ele almaktadır (Lawson ve Beckett, 2020: 1). Engelli hareketleri de dikkatleri toplumsal baskı, kültürel söylem ve çevresel engellere odaklamaktadır (Sheakespare, 2006: 3). Lawson ve Beckett'e göre yaklaşımın temelinde bir yanda toplumsal olarak yaratılan dışlanma ve dezavantaj, diğer yanda ise engelli bireylerin belirli zihinsel ve bedensel özellikleri arasındaki ayrım yatmaktadır (2020: 1). Başka bir ifade biçimiyle modelin temel teorisi engelliliği, bireylerin fiziksel ya da zihinsel özelliklerinden ziyade toplumun yapılı ve sosyal çevreyi tasarlarlarken onların ihtiyaçlarını dikkate almaması ve bu sebeple toplumsal yaşamın tüm alanlarına katılamamasıdır (Zajadacz, 2015: 192).

Sosyal yaklaşıma göre engellilik, engelli bireylerin topluma maximum katılımını engelleyen çevresel, sosyal ve tutumsal engellerin sonucudur (Amponsah-Bediako, 2013: 125). Bu sebeple Retief ve Letsosa'a göre engelliliğe yönelik herhangi bir anlamlı çözüm engelli bireyin uyumu ve rehabilitasyonuna ilişkin olmasından ziyade toplumsal değişime yönelik olmalıdır (2018: 3). Madem sorun toplum ve çevreden kaynaklanıyor, o zaman değişmesi gereken de toplum ve çevredir. Zira toplum ve çevrede önemli değişiklikler olursa engelliliğin değişeceği de açık ve nettir (Finkelstein, 2007: 2). Durumu çalışmasında örnekle ele alan Kimberlin “tekerlekli sandalyedeki bir bireyin hareket kabiliyetinin engellenmesinin yürüyememesinden değil, çevrede hareket etmesini engelleyen kesiksiz kaldırımların, merdivenli binaların ve tekerlekli sandalye asansörü olmayan otobüslerin erişilemez tasarımından kaynaklandığını” belirtmektedir (2009: 28-29). Bu durumda tekerlekli sandalye kullanıcısının otobüsü kullanamamasının çözümü, otobüsün ihtiyaca göre yeniden tasarlanması olacaktır (Amponsah-Bediako, 2013: 125).

Giddens'e göre günümüzde de engellilik olgusunun nasıl tanımlandığı üzerinde derinden etkileyen yaklaşım (Giddens, 2006: 282), engelliliğin bireysellik dışında, fiziksel ve sosyal çevrede kök saldığına dair yeni bir anlayış yaratmıştır (Kimberlin, 2009: 29). Aynı zamanda sosyal yaklaşım engelli bireyleri, toplumun diğer üyeleriyle ortak ve

farklı ihtiyaç, talepler ve haklara sahip yeni bir toplumsal grup olarak kabul etmeyi mümkün kılmıştır (Linton, 2006: 163). Bu gelişmelerle beraber 1980'lerden itibaren engellilik, daha çok temel haklar ve özgürlükler bağlamında değerlendirilmeye başlanmış, bu alandaki çalışmalar ve tartışmalar da haklar ve özgürlükler perspektifinden ele alınır olmuştur (Erten, 2022: 129). Ancak engelli akademisyenler tarafından geliştirilen ve ele alınan sosyal yaklaşım zamanla eleştirilmeye başlamıştır (Kimberlin, 2009: 29). Örneğin Sheakespeare sosyal yaklaşımın, tıbbi yaklaşımı güçlü bir şekilde reddettiğini ve bunun da engelliliğin sorun olmadığına dair ima riskini taşıdığını ifade etmektedir (2006: 3). Yaklaşımın öncülerinden biri olan Oliver de sosyal yaklaşımın yetiyitimini dışladığı düşüncesi ile Shakespeare'in düşüncesini desteklemektedir (2013: 1025). Bu durum, engelliliğin tıbbi olarak önlenmesini, tedavisini veya rehabilitasyonunu reddetmek olarak yorumlanabilir (Sheakespeare, 2006: 4). Oysa yapılması gereken oldukça basit bir şekilde tamamen tıbbileştirmeye karşı çıkmaktır.

Sosyal yaklaşıma ilişkin bir diğer eleştiri boyutu da engellerin yalnızca topluma atfedilmesidir (Levitt, 2017: 2-3). Bu durum engelliliğin toplum dışında başka bir şeyden kaynaklanmayacağı anlamına gelebilir. Yaklaşım, engelliliğin toplumun sosyal, ekonomik ve çevresel engellerin ortadan kaldırılmasına önemli ölçüde katkı sağlasa da kişilerin çeşitli nedenlerle engelli olduğunun unutulmaması gerekir (Kimberlin, 2009: 29; Levitt, 2017: 2-3). Marks (1997: 89) ise sosyal yaklaşımın hem duygusal ve bedensel deneyimin önemini tartışmadığı için hem de sosyal dünya ile yaşanmış, somutlaşmış deneyim arasında bağlantı kurmadığı için sorgulanabileceğini vurgulamaktadır.

Sosyal yaklaşım eleştirilerine dâhil olan Riddle, yaklaşımın engellilik deneyimini tam olarak yansıtmadığını, ancak engellilerin haklarının tanımlanmasında faydalı olan politik bir araç olduğunu ifade etmektedir (2013: 379). Oliver da 2013 yılına ait çalışmasında sosyal yaklaşımı hiçbir zaman engelli bireylerin hayatlarını iyileştirmek için bir araçtan fazlası olarak görmediğini ifade etmiştir (Oliver, 2013: 1025; Levitt, 2017: 2).

Stein, sosyal yaklaşımı farklı bakış açısı ile ele alarak değerlendirmektedir. Sosyal yaklaşım kapsamında engelli hakları hareketlerinin engellilikle ilgili hak ve özgürlük taleplerinin iki temel soruna dayandığını, bu yüzden beklenen sonuçları elde edemediğini belirtmiştir (2007: 91-92). İlk sorun, taleplerin çoğunlukla hukuki eşitlik perspektifinden ele alınmasıdır. Bu talepler yaşama hakkı, düşünce özgürlüğü, kişi özgürlüğü ve güvenliği gibi haklarla ilişkilidir. Ancak, sadece hukuki eşitlik sağlanarak, engellilerin sosyal,

ekonomik ve kültürel haklardan mahrum kalması nedeniyle bu talepler engellilerin gerçek sorunlarına çözüm olamamıştır. İkinci sorun ise hukuki eşitliğin, sosyal, ekonomik ve kültürel hakların tam anlamıyla kullanılabilmesi için fırsat eşitliğini de beraberinde getirmesi gerektiğidir. Bu eksiklik, engellilerin toplumsal yaşamda kendilerine yer bulmada zorluklar yaşamasına yol açmıştır. Dolayısıyla, engelli hakları, daha geniş bakış açısıyla ele alınması gereken bir konu hâlini almıştır (Erten, 2022: 129). Bu bağlamda engelli hakları o dönemde toplumdaki küresel değişimlere paralel olarak kendi içerisinde bir dönüşüm geçirmiştir (Finkelstein, 2007: 3).

Sonuç olarak sosyal yaklaşım, Amerika Sakatlar Yasası'nın (ADA)⁹ kabulü başta olmak üzere makul düzenlemelerin hataya geçirilmesi, toplum tarafından dışlayıcı tutumların önlenmesi vb. pek çok olumlu gelişmelerle engelli bireylerin hayatlarının dönüşümüne katkı sağlamıştır. Fakat engelli bireylerin haklarını korumayı amaçlamasına rağmen, haklara erişimde eşitlik sağlayamadığı için eleştirilmiştir (Stein ve Stein, 2006: 1203-1212). 1990'lı yıllardan sonra yeni bir engelli hakları anlayışı ve yaklaşımı olan hak temelli yaklaşımı (insan hakları) gündeme getirmiştir (Çamur, 2023: 54).

2.3.4. Hak Temelli (İnsan Hakları) Yaklaşım

Engelli hakları hareketlerini temel alan Avrupa ve Amerika kaynaklı çalışmalarda yaygın olan engellilik yaklaşımları tıbbi ve sosyal yaklaşımlar olmuştur (Degener, 2016: 2). Sosyal yaklaşım engelli bireylere pek çok fayda sağlasa da hakların tanınmasında yeterli olamamıştır. Aslında tıbbi yaklaşım kapsamında kendilerine ait uygulanabilir hakları olmayan engelli bireyler, sosyal yaklaşımda da benzer durumu yaşamıştır. Bu durum engelli haklarının temel insan hakları meselesi olarak ele alınması düşüncesini doğurmuştur (Kelemen ve Vanhala, 2010: 4). BM2in İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer verilen temel hak ve hürriyetler konusundaki genel tutumu, engelli hakları hareketinin dayanak noktasını oluşturmuştur (Erten, 2022: 131). Doğruel'in (2022: 301) ifadesiyle; etnik özneler olan engelli bireyler, engelli olmayan akranlarıyla eşit olarak toplumun tüm alanlarına dâhil olmaları gerektiğini savunmuştur. Engellilerin hak arama mücadelesi uluslararası düzenlemelere de yansımıştır. Engelli haklarına ilişkin

⁹ Dünya genelinde engellilik alanında çıkarılan ilk yasa niteliğindeki bu standart, engellilerin toplumsal hayata tam ve eşit katılımını hedeflemektedir. Öncelikle tıbbi destek, rehabilitasyon ve yardım hizmetlerinin sağlanması gerekliliği kabul edilerek; erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı, gelir güvencesi, sosyal güvenlik, kültür, spor ve dini faaliyetlere eşit katılım gibi hedefler ortaya koyulmuştur (Aköğretmen, 2023: 141).

çok sayıda uluslararası belge ortaya çıkmış, pek çok ülke kendi yasalarını çıkararak çeşitli politikalarla engelli haklarını desteklemiştir (Mackelprang ve Salsgiver, 2009: 132). Bu konuda en önemli adım ise 2006 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme ile atılmıştır (Doğruel, 2022: 301; Erten, 2022: 131). Böylece BMEHİS, hak temellilik vurgusuyla engelli bireylerin ihtiyaç ve kaygılarını insan hakları açısından yeniden çerçeveleme mücadelesinde büyük bir dönüm noktası olmuştur (Kayess ve French, 2008: 1; Doğruel, 2022: 301).

Müzakere sürecinde sosyal yaklaşımı referans olarak görmesinden ötürü, Sözleşme'nin sosyal yaklaşımdan türediği düşünülmüştür (Degener, 2016: 3). Ancak Sözleşme, sosyal yaklaşımın da ötesine geçmiş ve genel insan haklarını engellilere özgü hale getirerek, engelliliğe yönelik politikalarda paradigma değişikliğini hedeflemiştir (Aköğretmen, 2023: 142). Bu kapsamda ise “engellilerin insan hakları ve temel özgürlüklerden tam ve eşit biçimde yararlanmalarını teşvik etmeyi, bunları koruyarak sağlamayı; aynı zamanda doğuştan gelen onura saygı duyulmasını teşvik etmeyi” amaçlamıştır (World Health Organization, 2011: 9).

Gelinen noktada BMEHİS, engelli bireylerin medeni, kültürel, siyasi, sosyal ve ekonomik haklarının ana hatlarını çizerek engelliliğe ilişkin uluslararası hukuka açıklık getirmiştir (Stein, 2007: 94). Hak temelli anlayışla insan haklarını temel alarak engelliliğe ilişkin normların, standartların, ilkelerin belirlenmesine; bunların ulusal ve uluslararası metinlere girmesine ve fiilen kullanılabilmesine katkı sağlamıştır (Boesen ve Martin, 2007: 15). Böylelikle engelli bireylere yönelik politikaların şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır (Retief ve Letsosa, 2018:4).

Yeni engelli hakları anlayışı, herkesin eşit koşullarda ve insanlık onuruna yakışır şekilde yaşaması için asgari ihtiyaçların karşılanmasına odaklanmıştır (Boesen ve Martin, 2007: 15). Bunu gerçekleştirmek için eşit ve aktif yurttaşlık ilkesini merkezine almıştır. Diğer bir ifadeyle engelli bireyleri nesne olarak değil, hak sahibi özne olarak görme düşüncesini merkezine almıştır (Quin vd., 2002:1; Zengin ve Altındağ, 2016: 12). Buradaki temel mesaj, engelli bireylerin yönetilecek “nesneler” olarak değil, eşit saygı ve insan haklarından yararlanmayı hak eden “özneler” olarak görülmesi gerektiğidir (World Health Organization, 2011: 10). Bu ilke ise bağımsız yaşam, fırsat eşitliği, ayrımcılık yasağı, güçlendirme, yaşam kalitesi, farklılıklara saygı kendi kaderini belirleme ve dâhil olma kavramları ile şekillendirilmiştir (Boesen ve Martin, 2007: 15; Erten, 2022: 131).

Eşit ve aktif yurttaşlığı merkezî bir konuma yerleştiren anlayışta, yurttaşlık bireyin devlet ve toplumla olan ilişkiler sistemini belirlemektedir. Bu bağlamda bireyleri “hak sahibi”, devleti ve devlet dışı birtakım aktörleri ise bu hakları sağlamada “görev sahibi” olarak tanımlamaktadır. Böylece hak sahipleri ile görev sahipleri arasındaki etkileşimi düzenleyerek insan haklarının gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır. Bunu yaparken görev sahiplerinin sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlarken, hak sahiplerini haklarını talep etmeleri için güçlendirmeyi esas almaktadır (Gneiting vd., 2009: 19).

Yaklaşımına göre yurttaşlık, bireyin içinde yaşadığı sosyal ve siyasal topluluğun eşit üyesi olduğunun en önemli göstergesidir (Erten, 2022: 131). Bu noktada esas olan, engelli bireylerin belirli haklardan yararlanmasından çok ayrımcılığa uğramadan tüm insan haklarından eşit ve etkin bir şekilde yararlanmasını sağlamaktır (Quinn vd., 2002: 1). Böylelikle engelli bireyler için toplumsal adaletin sağlanması hedeflenmektedir. Bu bağlamda çevresel koşulları ve farklılıkları dikkate almakla birlikte engelleri ya da farklılıkları ne olursa olsun tüm insanların doğuştan eşit olduğunu kabul etmektedir (Kanter, 2003: 3). Bu yüzden doğrudan engelli bireyin fiziksel ve mental eksikliklerine odaklanmamakta, ancak gerekli olduğu takdirde kişinin tıbbi özelliklerine odaklanmaktadır (Lawson ve Beckett, 2020: 21). Engelli bireyleri sorun olarak görmek yerine, onları hak sahipleri olarak değerlendirmekte ve sorunları engelli bireylerin dışındaki çevresel faktörlere atfetmektedir (Erten ve Aktel, 2020: 899; Waddington ve Priestley, 2020: 3).

Hak temellilikte üzerinde durulan ve önem verilen bir diğer mesele, katılımdır. Kapsayıcı katılımı esas alan yaklaşım, bireyleri, kendilerini etkileyen tüm kararlarda merkeze yerleştirmektedir (Zengin ve Altındağ, 2016: 11). Yaklaşımına göre; bireyler aktif, özgür, anlamlı ve kapsayıcı katılım ile kendilerini etkileyen kararlarda yer aldığı takdirde katılım sağlanmış olacaktır (www.stgm.org.tr, 05.11.2024). Ancak Quin ve arkadaşları, engelli bireylerin katılımının önünde birtakım problemler olduğunu, bu problemlerin kişinin dışında ve toplumda konumlandığını ifade etmektedir (2002: 14). Çünkü engelli bireylerin karşılaştığı problemlerin çoğu çevresel etmenlerin yol açtığı fiziksel, tutumsal ve kurumsal kısıtlılıklardan kaynaklanmaktadır. Engelli bireylerin mal ve hizmetlere erişimini etkileyen bu kısıtlılıklar, hakların kullanılmasına engel olmaktadır (Erten ve Aktel, 2020: 899). Zira engelli bireylerin bağımsız bir şekilde yaşamını sürdürebilmesi, fiziki çevrenin yeteneklerini kısıtlamamasına bağlıdır (Erbil-Erdugan, 2010: 31). Bu

durum hem devletin hem de sivil toplumun engelliliğin temsil ettiği farklılıklara duyarsız kalmalarından kaynaklanmaktadır. Devlet, tüm bireylerin onuruna ve eşitlik haklarına tam saygı gösterilmesini sağlamak için sosyal olarak yaratılmış engellerle mücadele etmede sorumludur (Quinn vd., 2002: 14). Çünkü yaklaşıma göre engelliliğin bizzat kendisi sosyal bir yapıdır. Bu sebeple değiştirilmesi gereken bireyin engeli değil, engelleyici çevre, toplumsal tutumlar ve kurumsal yapılardır (Kanter, 2003: 3).

Hak temelli anlayış açısından hepsi bir bütün olarak değerlendirildiğinde yaklaşımın eşitlik ve hak nosyonlarıyla, engelliliğe yeni bir ivme kazandırması açısından etkili olduğunu söylemek mümkündür. Hak arayışları ve talepleriyle birlikte hem engelli bireylerin kendilerinde hem de engelli bireylere yönelik toplumsal algılarda paradigma değişimini sağlamıştır (Erbil-Erdugan, 2010: 32). Ancak yaklaşım zaman zaman eleştirilmiştir. Örneğin, Degener, hak temelli yaklaşımın engelliliğin sosyal bir yapı olduğu önermesi üzerine inşa edildiği için sosyal yaklaşımı temel aldığını, bunu daha da geliştirdiğini belirtmektedir. Fakat ona göre hak temelli yaklaşımın engelli bireyleri odak noktasına alması, diğer taraftan engelliliği çevresel engellerden kaynaklı olarak görmesi paradoksa yol açmaktadır (2016: 19).

Waddington ve Priestly ise çalışmalarında konuya açıklık getirmekte ve hak temelli anlayışın engelliliği birey-çevre etkileşimleri açısından değerlendirmesinin tutarlı olduğunu belirtmektedir (2020: 4). Onlara göre hak temelli anlayış, çevresel nedensellik kavramını korurken, kişilere de sosyal yaklaşımdan daha fazla vurgu yapma eğilimindedir. Kısaca hak temelli yaklaşım kişilere odaklanıp, engelli bireylerin varlığını kabul etmektedir. Sosyal yaklaşım ise yetiyitimini kabul ederken, engellere odaklanmaktadır (Waddington ve Priestley, 2020: 4). Bu bağlamda engellilik, kişiler ve engeller arasındaki etkileşimlerde ortaya çıktığı için engellilik değerlendirmesi bu etkileşime odaklanmalıdır (Waddington ve Priestley, 2020: 4). Engelliliğe ilişkin politikalarda da hak temelli yaklaşım dikkate alınmalıdır (Degener, 2017: 44).

Özetle hak temelli yaklaşım, yalnızca bireysel yetersizlikleri değil, çevresel ve yapısal engelleri de dikkate alarak, engelli bireylerin toplumsal faaliyetlere eksiksiz ve eşit düzeyde katılımını sağlamayı hedeflemektedir. Bu anlayışın kent yaşamına yansması ise engelsiz kentler ile somutlaşmaktadır. Diğer bir anlatımla hak temelli yaklaşımın engelliliği, birey ve çevre arasındaki dinamik etkileşim çerçevesinde değerlendirmesi engelsiz kentler için zemin oluşturmaktadır.

2.4. Engelsiz Kentlerin Kavramsal Arka Planı

Bu başlıkta, araştırma açısından önemli iki kavram ele alınmıştır. Bunlardan ilki “erişilebilirlik”, diğeri ise “engelsiz kent” kavramıdır. Öncelikle engellilik açısından erişilebilirlik kavramı açıklanmış, ardından araştırmanın temel saç ayaklarından olan engelsiz kent kavramı incelenmiştir.

2.4.1. Engellilikte Erişilebilirlik Kavramı

İnsan, doğası gereği sosyal bir varlıktır ve bu nedenle yaşamını topluluk içinde sürdürme eğilimindedir. Toplumsal yaşam, bireyin tek başına karşılayamayacağı maddi ve manevi gereksinimlerini toplum aracılığıyla temin etmesine olanak tanımaktadır. Ancak bireyin ihtiyaç duyduğu kaynaklara ve hizmetlere her zaman kolayca ulaşması mümkün değildir. Bu noktada ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal ve fiziksel nitelikteki çeşitli engeller; bireylerin hizmetlere, kaynaklara veya mekânlara erişimini kısıtlamaktadır. Söz konusu engellerin ortadan kaldırılması ve bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan olanaklara ulaşabilmelerinin sağlanması, erişilebilirlik kavramıyla ifade edilmektedir. Literatürde erişilebilirlik, genel olarak “hedeflere ulaşma kolaylığı” şeklinde tanımlanmakta (Duranton ve Guerra, 2016: 18) veya “kaynaklara, ihtiyaçlara ve hizmetlere ulaşma kolaylığı” biçiminde ele alınmaktadır (Kara ve Erdem, 2022: 118). İlkan-Söylemez (2020: 167) ise erişilebilirliğin, “bir mekâna, hizmete ya da hedef noktaya ulaşma” anlamıyla tanımlanabileceğini belirtmektedir. Ona göre erişilebilirlik; somut anlamda bir yere gitmek olarak ele alınabilirken, soyut anlamıyla hedeflere varabilmek olarak ele alınabilmektedir.

Erişilebilirlik kavramının kesin ve evrensel bir tanımını yapmak her zaman kolay olmamaktadır (Polat-Subaşı, 2023: 49). Bu durum, zaman zaman kavramın başka terimlerle karıştırılmasına ve kavramsal düzeyde ayrımların göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Örneğin, Erten ve Aktel (2020: 900) yaptıkları çalışmada erişilebilirlik ile erişebilirlik kavramlarının sıklıkla birbirinin yerine kullanıldığını ve aralarındaki farkın çoğu zaman göz ardı edildiğini belirtmektedir. Oysa iki kavram arasında anlamsal açıdan farklar bulunmaktadır. Erişebilirlik, bireyin sahip olduğu yetenekler çerçevesinde bir hizmete, kaynağa ya da mekâna ulaşabilme hakkını ifade ederken; erişilebilirlik, bu hakkın fiilen kullanılabilmesini mümkün kılan fiziksel, dijital, sosyal ya da kurumsal düzenlemeleri kapsamaktadır. Başka bir ifadeyle erişilebilirlik, erişebilirliğin

gerçekleştirilmesini sağlayan koşullar bütünüdür. Fakat bu kavram, uygulamada çoğu zaman yeterince açık ve kapsayıcı biçimde anlaşılamamaktadır. Özellikle kent yaşamında, bireylerin sayıca çokluğu ve çeşitliliği; farklı gereksinimlerin, taleplerin ve beklentilerin doğmasına yol açmakta, bu da erişilebilirliğin kişiden kişiye değişen biçimlerde algılanmasına neden olmaktadır (Handy ve Niemeier, 1997: 1175; Duranton ve Guerra, 2016: 5).

Erişilebilirlik kavramı, kavramsal bir tartışma olmanın dışında, toplumsal yaşamda farklı grupların eşit katılımını sağlamada kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda dezavantajlı gruplar ve bu gruplar içinde engelli bireyler açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla, erişilebilirliğin engelli bireyler özelinde yapılan tanımlarına literatürde sıklıkla rastlanmaktadır (Polat-Subaşı, 2023: 50). Bu doğrultuda erişilebilirlik engelli bireyler açısından değerlendirildiğinde Birleşmiş Milletler tarafından fiziksel veya dijital ortamlarda, farklı engel türlerine uygun şekilde kolayca ulaşılabilen, girilip çıkılabilen ve etkileşim kurulabilen yer, eşya veya hizmetler olarak tanımlanmaktadır (Çakır-Sümer, 2015: 144). Erişilebilirliğe ilişkin bir diğer tanım ise Charlton tarafından yapılmıştır. Charlton, erişilebilirliği “engelli bireylerin yaşamlarını kapsayan, onlara uygun bir yaşam kalitesi sağlamak amacıyla destek, hizmet ve cihazların sunulması” biçiminde açıklamaktadır (2000: 103). Bu tanım, erişilebilirliğin yalnızca fiziksel çevreyle sınırlı bir sorun olmadığını, aynı zamanda sosyal boyutları da içeren çok yönlü bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla erişilebilirlik, hem topluma katılım için bir ön koşul olarak kabul edilmekte hem de engelli bireylerin özgür bir yaşam sürebilmeleri ve haklarını kullanabilmeleri için, engelli olmayan bireylerle eşit koşulların sağlanmasını gerekli kılmaktadır (Fian ve Hauger, 2020: 7-8). Bu çerçevede erişilebilirlik, toplumun tüm bireylerinin, sunulan hak ve hizmetlerden eşit koşullarda, başkasının yardımına ihtiyaç duymaksızın yararlanabilmesi ve yaşamın her alanına etkin bir biçimde katılım sağlayabilmesi anlamına gelmektedir (Özgül, 2015: 62; Kalaycı, 2020: 88).

Erişilebilirliğin tanımlanmasında, bireylerin bağımsız hareket etme kapasitesi ve fiziksel çevreyle etkileşimi de önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda Henden-Şolt (2019:37), erişilebilirliği “farklı gereksinimleri olan bireylerin evlerinden çıkabilmeleri, başkasına ihtiyaç duymadan rahat bir şekilde binalara ve açık alanlara ulaşabilmeleri ve bunları kullanabilmeleri” şeklinde tanımlamaktadır. Erişilebilirliğe ilişkin bir başka

tanım, Sungur-Ergenoğlu ve Yıldız (2013: 124) tarafından, “bir ürün, hizmet veya çevrenin çoğunluk tarafından kullanılabilirliğinin derecesi” olarak ifade edilmektedir. Bu tanım, erişilebilirliği yalnızca bireysel ihtiyaçlar temelinde değil, kullanıcı kitlesinin genişliği üzerinden değerlendirmektedir. Kuntay (2006: 75) ise erişilebilirliği, “bir yerden başka bir yere istenilen sürede, ekonomik, güvenli, konforlu ve çevresine zarar vermeden gidebilme veya gidilecek yerin yakınına yaklaşabilme” olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, erişilebilirliğin özellikle ulaşım bağlamındaki yönüne dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda erişilebilirlik, bireylerin bulundukları konuma göre varacakları yerlerin mekânsal dağılımı, bu mekânlardaki faaliyetlerin büyüklüğü, niteliği ve karakteri ile ulaşım sistemlerinin etkinliği gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak şekillenmektedir (Hensen, 2009: 386; Kara ve Erdem, 2022: 118). Ancak tarihsel süreç içerisinde erişilebilirlik kavramı, engellilik kavramına bakış açısındaki değişime paralel olarak değişim göstermiştir (Levine, 2020: 1). Kavram, fiziki erişilebilirliğin ötesine geçerek, engellilikle ilgili algı ve tutumlardaki değişimi de yansıtmaya başlamıştır. Örneğin Koç ve Çolak (2024: 14) erişilebilirliği, “toplumda bulunan tüm birey ve grupların eğitim, sağlık ve istihdam gibi temel hak ve hizmetlerden eşit ve özgür şekilde faydalanmasını sağlamak ve bu yolla onları yaşamın tüm alanlarına dâhil etmek” şeklinde tanımlamıştır. Benzer olarak erişilebilirliğe ilişkin bir başka tanım da Öz (2013: 75) tarafından yapılmış olup, kavram “engellilerin toplumdaki diğer bireyler gibi bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına tam ve etkin katılımını sağlamak” olarak açıklanmıştır. Burada engeli yaratan bireyin kendisi değil çevresel faktörlerdir. Önemli olan, engelli bireylerin yaşama kendi tercihlerine ve hareket etme kabiliyetlerine göre sosyal yaşamın ana akımına katılabilmeleridir (Gleeson, 1999: 138). Bu nedenle, günümüzde erişilebilirlik sosyal bir sorun ve temel bir insan hakkı olarak ele alınmaktadır (Erten ve Aktel, 2020: 899).

Görüldüğü üzere, erişilebilirlik tanımları başlangıçta daha çok fiziksel erişilebilirlik üzerine odaklanırken, zamanla insan hakları çerçevesinde değerlendirilmeye başlamıştır. Günümüzde ise erişilebilirlik, “herkesin, istediği her yere ve her hizmete, bağımsız ve güvenli bir şekilde ulaşabilmesi ve bunları kullanabilmesi” şeklinde tanımlanmaktadır (Polat-Subaşı, 2023: 49-50). Bu tanımda yer alan “her yere ve her hizmete” ifadesi, bireylerin konutlardan eğitim binalarına, iş yerlerinden açık alanlara, toplu taşıma araçlarından bilgi ve iletişim teknolojilerine kadar her alana erişimin sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır. “Bağımsız ve güvenli” ifadesi ise

yapılan düzenlemelerin ve sunulan hizmetlerin, kimsenin yardımı olmadan ve herhangi bir risk oluşturmada kullanılabılır olmasını belirtmektedir. Ayrıca, “herkesin” ifadesi erişilebilirliğin engelli bireyler için bir zorunluluk, yaşlılar için bir gereklilik ve toplumun tüm bireyleri için bir konfor unsuru olduğunu ifade etmektedir (Kalaycı, 2020: 89). Bu nedenle erişilebilirliği sağlamak yalnızca fonksiyonel kısıtları ortadan kaldırmak anlamına gelmemektedir. Daha önemlisi, engelli bireyler başta olmak üzere topluma katılımda engeli bulunan herkes ile toplumun diğer kesimleri arasında bağ kurarak mevcut ve olası tüm engellerin azaltılmasıdır. Dolayısıyla erişilebilirlik, bir hak olmanın yanı sıra çok boyutlu ve çok paydaşlı bir süreçtir (Hahn, 1986: 276; Evans, 2009: 367).

Erişilebilirlik kavramının anlamındaki bu değişimin temel nedeni, toplumsal farkındalığın artmasıdır. Her şeyden önce, demokratik ve çağdaş toplumlarda, bir bireyin toplumca erişilebilir olan bir hizmetin dışında kalması artık kabul edilemez bir durumdur. Topluma katılım, tüm bireyler için eşit ve bağımsız şekilde sağlanmalıdır. Buna ek olarak, hukuki açıdan birçok ülke, özellikle Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kurumların ilgili sözleşmelerine bağlıdır. Bu nedenle, erişilebilirliğin herkes için sağlanması zorunludur. Ayrıca, iş ve eğitim hayatına katılmayan bireyler ülke ekonomisine üretici olarak katkıda bulunmadıklarından, bu durum ekonomik kayıplara yol açmaktadır (Sungur-Ergenoğlu ve Yıldız, 2013: 125).

Günümüzde erişilebilirlik, özellikle insanların ana ikamet alanı olan kentlerde kendini göstermektedir. Nüfusun büyük çoğunluğunun kentlerde yaşaması, kentlerin güvenlik ve sosyal içerme doğrultusunda tasarlanmasını gerektirir; bu da kent tasarımının en önemli zorluklarından biridir. Çünkü erişilebilirlik sorunları, kent planlamasında öncelikli ve temel bir yere sahiptir (Evans, 2009: 366). Kentlerdeki erişilebilirliğin temelinde insanların, ekonomik faaliyetlerin ve hizmetlerin en doğru biçimde bir araya getirilmesi yatmaktadır. Bu bütünlüğü sağlamak için konut ve işyeri yoğunluğu, işlevlerin mekânsal dağılımı, merkezileşme seviyesi ve yerel düzeyde kentsel tasarım gibi unsurlar önem taşımaktadır. Mekâna bağlı erişilebilirlik ise insan ölçeğinde planlama, tasarlama, inşa süreci ve yönetim faaliyetlerini kapsamaktadır (Rode vd., 2014: 4). Bu tür bir erişilebilirlik yaklaşımı, engelli bireylerin nitelikli hizmetlere, politikalara ve uygulamalara erişimini mümkün kılmakta; aynı zamanda etkin katılımlarını desteklemektedir. Böylece engelli bireylerin sosyal ve ekonomik yaşama bağları güçlenmekte, topluma entegrasyonları artmaktadır (Bektaş ve Develi, 2020: 184).

Örneğin, erişilebilirlik sorunları nedeniyle istihdama dâhil olamayan bir engelli birey, maddi olanaklarını iyileştiremediği için sağlık, eğitim, barınma ve yeterli gıda gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamamakta; bu durum ise kötü yaşam koşullarına mahkûm olmasına yol açmaktadır. Bir sorun diğerini tetiklemekte ve bu kısır döngü kırılmamaktadır (Erten ve Aktel, 2020: 899). Dolayısıyla erişilebilirlik, sosyal içerme ve toplumsal adaletin sağlanmasında temel koşullardan biridir. Binalara, açık ve kamusal alanlara, sağlık ve eğitim kurumlarına, sosyal ve kültürel mekânlara herkesin eşit erişiminin ve katılımının sağlanması, bireylerin eşit ve adil biçimde hizmet almasına olanak tanıyacaktır (Durmuş, 2024: 90).

Bu doğrultuda, günümüzde erişilebilirlik politikaları, bina ve kent olanaklarına herkesin ulaşımının kolaylaştırılmasının ötesinde, herkes için fırsatlara eşit erişimin sağlanması hedefiyle şekillenmektedir. Özellikle engelliler için, geçim kaynaklarına adil olarak ulaşılabilen ve sosyal dışlanma riskini azaltan fırsatlar sunulması amaçlanmaktadır. Böylelikle, fiziksel erişimin yanı sıra ürün ve hizmetlere, bilgiye ve teknolojiye de eşit erişimin sağlanması beklenmektedir (Bozkurt-Özyalçın, 2024: 101). Buradan, erişilebilirliğin engelli bireylerin topluma sosyal ve ekonomik yönden katılımının temel ön koşulu olduğu ve temel hak ve özgürlükler kapsamında ele alındığı anlaşılmaktadır (Bektaş ve Develi, 2020: 184). Ayrıca, bir bölgedeki ekonomik, rekreasyonel, hizmet ve sosyal fırsatlara erişilebilirlik, o bölgedeki yaşam kalitesinin önemli bir parçasıdır. Aynı zamanda, kamu ve özel ulaşım sistemleri ile ekonomik ve kamu hizmetlerinin konumuna ilişkin kamu politikalarının belirlenmesi yoluyla erişilebilirlik, sürekli değişen bir yaşam kalitesi unsurudur (Levine, 2020: 3).

Erişilebilirlik kavramı yalnızca fiziksel çevreyle sınırlı kalmayıp, ürün ve hizmetlerin herkes için ulaşılabilir olmasını da kapsamaktadır. Manivannan vd. (2018: 182)'nin ifade ettiği gibi erişilebilirlik, “bir çevrenin, ürünün veya hizmetin, insanların yeteneklerine veya engellerine bakılmaksızın herkes için ulaşılabilir olma derecesi”dir. Kavramı daha ayrıntılı bir biçimde açıklamak gerekirse erişilebilirlik;

Engelli bireylerin bağımsız yaşayabilmeleri için, yaşamın tüm alanlarına tam ve etkin katılımını sağlamak ve engelli bireylerin, engelli olmayan bireylerle eşit koşullarda fiziksel çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojilerine, hem kırsal hem de kentsel alanlardaki halka açık diğer tesislere ve hizmetlere erişiminin sağlanması

şeklinde tanımlanabilir (Özgül, 2015: 62; Söylemez, 2021: 80). Sonuç olarak erişilebilirlik, bireylerin yaşamın her alanına eşit ve bağımsız katılımını sağlayan,

fiziksel, dijital ve sosyal engellerin ortadan kaldırılmasını hedefleyen bütüncül bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, toplumsal eşitlik ve kapsayıcılığın temelini oluşturarak, herkes için daha adil ve kapsayıcı bir yaşam ortamının inşasına katkı sunar.

2.4.2. Engelsiz Kent Kavramı

Literatüre göre “engelsiz kent” kavramı, çeşitli açılardan ele alınan ve “erişilebilir kent” ya da “herkes için erişilebilir kent” gibi ifadelerle de anılan bir yaklaşımdır. Temelde engelsiz kent, engelli bireylerin kentsel mekânlarda karşılaştığı sorunlara bir çözüm önerisi olarak ortaya çıkmıştır. Ancak kavram sadece engelli bireylere özgü bir yapıyı ifade etmemektedir (Koç ve Çolak, 2024: 12-16). Daha geniş bir perspektifle, kentte yaşayan veya kenti ziyarete gelen; genç, yaşlı, hamile, kalıcı ya da geçici engellere sahip, aşırı kilolu, okuma yazma bilmeyen, dil bilmeyen ve benzeri farklılıklara sahip tüm bireyleri kapsayan ve kent halkının bütünlüğünü ön planda tutan bir planlama ve tasarım anlayışını ifade etmektedir (Yücel-Batmaz, 2018: 245; Henden-Şolt, 2019: 36).

Engelliliğe dair tanımlarda, bireyin yetersizliğinden çok, tek tip insan için yaratılan çevrenin kendisi ön plana çıkarılmaktadır. Engelli bireylerin destek ihtiyaçlarının bireysel sevgi veya şefkatle değil, toplumun yapısal desteğiyle karşılanması gerektiği; ayrıca engelli bireylerin pasif kurbanlar olarak değil, çözüm üretme kapasiteleri olan kişiler ve yaratıcı özneler olarak temsil edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Alçayır, 2024: 254). Ancak ulaşım sistemleri, binalar, kamusal alanlar ve açık alanlar engelli bireylerin tam katılımını sağlayamayabilmektedir (Mahapatra vd., 2021: 4-6). Bu sorunun üstesinden gelmek amacıyla kentler, hareketi veya kullanımı engelleyen her türlü engeli ortadan kaldıracak şekilde tasarlanmaya başlanmış ve bu yaklaşım “engelsiz kent” olarak adlandırılmıştır.

Literatürde engelsiz kent tanımı konusunda fikir birliği bulunmamaktadır. Çünkü farklı disiplinler kavrama kendi bakış açılarından yaklaşmaktadır. Daha önceki çalışmalarda yapılan tanımlamalara bakıldığında, kavramın genel olarak erişilebilirlik ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Örneğin, Çakır-Sümer (2015: 144) engelsiz kenti, “başta engelli bireyler olmak üzere herkesin herhangi bir kısıtlama, sıkıntı ve engelle karşılaşmadan, yardıma ihtiyaç duymadan, bütün yapı ve hizmetlere bağımsız olarak erişebildiği” bir kent olarak tanımlamakta ve erişilebilir kent kavramının da aynı amaca hizmet eden bir kavram olduğunu belirtmektedir. Ulusal literatürde yapılan

tanımlamalarda ise hemen hemen tüm çalışmaların engelsiz kent kavramını bu tanıma referansla ele aldığı görülmektedir. Örneğin; Tektaş ve Peker (2021), Biçer (2022), Hırlak-Çam ve Bilgili (2022), Kara ve Erdem (2022) ile Bozkurt-Özyalçın (2024) çalışmalarında engelsiz kent kavramı, Çakır-Sümer'in (2015) erişilebilirlik vurgusu üzerinden açıklanmaktadır. Bu durum, kavramın Türkiye bağlamında özellikle erişilebilirlik odağında şekillendiğini göstermektedir.

Odabaş-Uslu ve Güneş'e (2017: 31) göre engelsiz kent, "herkes tarafından erişilebilir, güvenli ve rahatça kullanılabilen mekânlar, hizmetler ve olanaklar sunan bir kenttir". Henden-Şolt (2019: 36) ise kavramı hak ve özgürlükler açısından ele alarak engelsiz kenti, sakinlerin ve ziyaretçilerin kentsel haklarını özgürce kullanabildiği bir yer olarak tanımlamaktadır. Zira ona göre, kavram genel olarak ulusal ve uluslararası belgelerde bir hak olarak ele alınmakta ve bireylere uygun mekânların tasarlanması için tedbirlerin alınmasını vurgulamaktadır.

Bu tanımlar ve kavramsal açıklamalar, engelsiz kent yaklaşımının teorik bir çerçeve olmaktan ziyade pratikte de hayata geçirilmesi gereken kapsayıcı bir planlama anlayışı olduğunu göstermektedir. Engelsiz kentler, kentte yaşayan ya da kenti ziyaret eden herkesin haklarını ve ihtiyaçlarını dikkate alan, kentsel yaşamın tüm boyutlarını kapsayan tasarım ve düzenlemelerle somutlaşmaktadır. Nitekim engelsiz kentler, herkesin kentsel yaşama eşit katılımını ve kentsel hizmetlere erişimini sağlamaktadır. Dolayısıyla engelsiz bir kent tasarlamak, kapsayıcı ve sürdürülebilir kentsel ortamlar yaratmak açısından önem arz etmektedir. Bu tür tasarımlar, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmayı ve topluma katılımlarını kolaylaştırmayı amaçlayan tüm planlama çabalarını kapsamaktadır (Şahin ve Çiftiyıldız, 2024: 48). Buna ek olarak, engelsiz kentler yaşlanan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak açısından da büyük önem taşımaktadır. Yaşam beklentisinin artmasıyla beraber, kentsel ortamların hareketlilik sorunlarıyla karşılaşabilecek yaşlılara uyum sağlaması zorunlu hale gelmektedir. Bu nedenle engelsiz kentler, sürdürülebilir çözümler sunmakta ve kentsel alanların gelecek nesiller için işlevsel ve erişilebilir kalmasını garanti etmektedir. Ayrıca engelsiz tasarımın sadece engelli bireylerin değil, kentte yaşayan tüm sakinlerin yaşam kalitesini artırmak için önemli olduğu vurgulanmaktadır. Kaldırım kesmelerini, rampaları ve erişilebilir toplu taşımayı sağlamak; bebek arabası kullanan ebeveynlere, yaşlılara ve geçici yaralanmaları olan kişilere kolaylık sunmak amacıyla gereklidir. Nitekim daha kapsayıcı bir kentsel

ortam yaratılarak, kentsel alanların genel yaşanabilirliğini ve çekiciliğini artırabilmekte ve sonuçta daha fazla sakin ve ziyaretçi çekebilmesini sağlamaktadır (Perry ve Gesler, 2000: 1178).

Engelsiz bir kentin temel amacı, bireylerin bağımsız ve güvenli bir şekilde hareket edebilmelerini, ihtiyaç duydukları anda her türlü kaynağa, hizmete, kamu ve özel fiziksel çevreye kolayca ulaşabilmelerini sağlamaktır. Bu yaklaşım, engelli bireylerin hayatın her alanına tam ve etkin bir şekilde dâhil olmaları, bağımsız, kaliteli bir yaşama kavuşmaları ve toplumla bütünleşmeleri amacını taşımaktadır. Erişilebilirlik, engelli bireyler açısından haklarını kullanabilmenin bir aracı olmasının yanında, bağımsız yaşayabilmenin ve toplumsal yaşamın tüm alanlarına tam olarak katılabilmelerinin bir gereğidir (Bıçkıcı vd., 2016: 451). Engelsiz kentin en önemli unsuru olan erişilebilirlik, çağdaş anlayışta hem bir hak olarak kabul edilmekte hem de diğer hakların kullanılabilmesi için bir araç görevi görmektedir (Erten ve Aktel, 2020: 901). Kentlerin yaşanabilir olarak nitelendirilmesinde ve kentte yaşayan herkes için kentsel yaşam kalitesinin sağlanmasında erişilebilirlik önemli bir yer tutmaktadır. Kentin kendisi erişilebilir değilse, engelli bireyler için bir engel haline gelmekte ve o kent erişilemez ya da engelli olarak nitelendirilmektedir (Fırat, 2009: 64; Çakır-Sümer, 2015: 140).

Kişiselleştirilmiş erişilebilirlik uygulamalarının pahalı olduğu ve kentsel estetiği olumsuz etkilediği algısı nedeniyle, çağdaş kentsel tasarımlar herkese fayda sağlamaya, bütünsel ve nesnel bir yaklaşım benimsemeye doğru kaymış ve “evrensel tasarım” kavramının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Evrensel tasarım kavramı ilk olarak 1980’lerde mimar Ronald L. Mace tarafından engelsiz veya erişilebilir tasarım teriminin yerine geçecek bir kavram olarak ortaya atılmıştır. Mace’in evrensel tasarım vizyonu, çeşitli ürün, mekân ve ortamların her yaştan ve yetenekten birey tarafından kullanılabilmesini sağlamayı amaçlamaktadır (Biçer, 2022: 10). Bu amacı gerçekleştirmek için Mace tarafından kurulan Evrensel Tasarım Merkezi, evrensel tasarımı ve yedi ilkesini tanımlamıştır (www.universaldesign.ie, 01.06.2025). Evrensel tasarım tarafından özetlenen yedi ilke arasında adil kullanım, kullanımda esneklik, basit ve sezgisel kullanım, algılanabilir bilgi, hata toleransı, düşük fiziksel çaba ve yakınlaşma ve kullanım için uygun boyut ve alan yer almaktadır (Biçer, 2022: 14-15). Bu ilkeler, engelsiz kentler yaratma, diğer bir deyişle kentsel alanların herkes için erişilebilir olmasını sağlama konusunda rehberlik etmektedir.

Çakır-Sümer (2015:143), engelsiz bir kentin oluşturulması için yapılan tasarımlarda, kentsel mekânlar (sokaklar, meydanlar, parklar), bina içleri ve bunların birbirlerine geçiş alanları olmak üzere üç ortamın uyum içinde olması gerektiğini belirtmektedir. Örnekler arasında, kaldırımların tekerlekli sandalye kullananlar için yeterince geniş olmasını sağlamak, yaya geçitlerine sesli sinyal sistemleri yerleştirmek ve kamu binalarını rampalarla erişilebilir hale getirmek yer almaktadır. Bu ilkelerin uygulanmasıyla, engelli bireylerin bağımsız hareket etmeleri ve toplumsal hayata aktif olarak katılmaları desteklenmektedir (Şahin, 2017: 219-220; Erten ve Aktel, 2020: 902). Buradan hareketle Gümüş (2015: 15) çalışmasında diğer tanımlardan farklı olarak engelsiz bir kenti; “makul düzenleme ve evrensel tasarım ilkelerine uygun olarak, özellikle engelli bireyler başta olmak üzere, toplumun dezavantajlı grupları tarafından erişilebilir şekilde kentsel alan ve hizmetlerin uyarlanması” olarak tanımlamaktadır.

Engelsiz kentler; tüm bireyler, özellikle engelli bireyler için fiziksel, sosyal ve ekonomik ortamlar dâhil olmak üzere yaşamın tüm alanlarına tam ve eşit erişim sağlayarak kapsayıcı yaşam ortamları yaratmaktadır. Bu bağlamda, fiziksel alanlardan kamu hizmetlerine ve ulaşımdan eğitime, istihdamdan kültürel ya da sanatsal etkinliklere kadar farklı konularda eşit erişimi önceliklendiren kapsamlı bir dönüşümü temsil etmektedir. Ayrıca bu fiziksel düzenlemelerin mümkün olduğunca çok sayıda birey tarafından kullanılabilir olacak şekilde tasarlanması, yani kapsayıcı olması engelsiz kentlerde esastır (Gleeson, 1999: 138).

Evrensel tasarım, yalnızca tasarım süreçlerini yönlendirmekle kalmayıp aynı zamanda kent sakinlerini daha işlevsel ürünler ve ortamlar hakkında bilgilendirerek, engelsiz kentler yaratmada kritik bir rol üstlenmektedir. Buradaki temel amaç, eşit koşullar altında yapıların, ortamların ve ürünlerin kullanımını en üst düzeye çıkarmaktır. Bu kapsamda Grosbois’in (Biçer, 2022: 25) “iyi tasarım mümkün kılar, kötü tasarım engeller” ifadesi, evrensel tasarımın özünü en iyi şekilde ortaya koymaktadır.

Engelsiz bir kent beklentisinin gerçekleşmesi, çok boyutlu değerlendirmeler ve belirli altyapılar (uzman insan kaynağı, teknik bilgi, kapsamlı veri tabanları gibi) gerektiren karmaşık bir süreçtir (Şat ve Göver, 2017: 536). Her şeyden önce, engelsiz kentlere ulaşmak için bir vizyon olmalıdır. Engelsiz bir kent fikri, fiziksel planlama ve tasarımın yanı sıra finansal, sosyal ve yönetsel açıdan bir bütün olarak ele alınmalı; toplumsal farkındalığın önemi de göz ardı edilmemelidir (Odabaş-Uslu ve Güneş, 2017:

31). Lifchez'in (1987: 40) ifadesiyle, "insanların aktivitelerini ve isteklerini destekleyen, onların istediklerini en az hayal kırıklığı ve utançla yapmalarına izin veren bir yer; onları şaşırtan, taciz eden veya korkutan bir yerden daha erişilebilirdir". Çünkü bireylerin yetenekleri çevresel taleplerle, ihtiyaçları çevresel kaynaklarla ve istekleri çevresel fırsatlarla uyumlu olduğunda, olumlu sonuçlar deneyimleme olasılıkları daha yüksek olacaktır (Coulton, 1984: 120).

Literatürde engelsiz kentler erişilebilirlik ile ilintilendirilse de engelsiz mekânlar tasarlamak, erişilebilirlik konusundaki yapı yönetmeliklerine uymaktan daha fazlasıdır. Nitekim engelsiz kentler hem engelli bireylerin hem de engelli olmayan kullanıcıların bakış açılarından mekânlarda ortaya çıkan sosyal olguların temel bir anlayışını gerektirmektedir. Ayrıca yaratıcılık ve mimari uygulama yoluyla insan ilişkilerini geliştirme arzusunun da varsaymaktadır. Aksi takdirde, sözde "erişilebilir" binaların kötü tasarımı, ana akımlaştırma süreci üzerinde olumsuz etkiler doğurabilir (Guimaraes, 1990: 26). Engelli bireyler ise kendi kaderini tayin etme ve çevresel zorluklara uyum sağlama yeteneği için çabalayan aktif bireyler olarak değerlendirilmektedir. Kişinin "doğal" sınırlamalara tabi olduklarına dair sosyal beklentiler, sıklıkla kendi deneyimleriyle çelişebilmektedir. Engelli bireyler, toplumsal normlar tarafından çoğu zaman dışlanabilmekte ya da standartların dışında görülebilmektedir. Bununla beraber sürekli bakım ve özel ilgi gerektiren bireylerin profiline de uymamaktadırlar. Bu durumda engelsiz kentler; engelli bireylere kendi yeteneklerini keşfetme, sosyal kabul görme ve başkalarından saygı görerek toplumda etkin roller üstlenme fırsatı sağlayabilmektedir (Guimaraes, 1990: 20). Çünkü erişilemeyen ortamlar sosyal ayrımcılığı pekiştirmekte ve engelli bireylerin "çevresel olarak yetersiz" olarak etiketlenmesine sebep olmaktadır. Bu tür ortamlarda ise engelli olmayan bireylere bağımlı hale gelerek özerkliklerini kaybedebilmektedirler (Guimaraes, 1990: 22).

Görüldüğü gibi engelsiz kent kavramı, temelde engellilerin kentsel mekânlarda karşılaştığı sorunlara bir çözüm önerisi olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte sadece engellilerin değil; genç, yaşlı, hamile, çocuklu, geçici veya kalıcı engellere sahip, okuma yazma bilmeyen, dil bilmeyen gibi toplumun tüm kesimlerini kapsayan bir yaklaşımdır. Bu durumun ise kavramın doğasında zaten kapsayıcılık ilkesinin var olduğunu göstermektedir. Kapsayıcılık; görünürlük, dikkate alınma, sosyal etkileşimlere erişim, haklar ve tam katılım için kaynaklar sağlamakta, ekonomik, sosyal, kültürel, politik ve

yasal birçok farklı açıdan ele alınmaktadır. Toplumsal açıdan yorumlandığında kapsayıcılık, bireylerin öz saygısını, öz kararlılığını ve sosyal ilişkilerini arttırması özellikleri ile öne çıkmaktadır (Sevüktekin, 2019: 19). Engelsiz kent kavramına bakıldığında da temelinde eşitliği barındırdığı görülmektedir. Kentte yaşayan bütün bireylerin yaş, cinsiyet, engel türü, sosyo-ekonomik durumuna bakılmaksızın herkesin yaşayabileceği kentsel mekânların oluşturulması gerekmektedir. Bu bağlamda engelsiz kentler, herkes için yaşanabilir ve elverişli kentsel mekânlar elde edilmesi gerektiğini vurguladığı için kapsayıcıdır. Çünkü engelsiz kent, tüm bireylerin bağımsız ve güvenli bir şekilde hareket edebilmelerini, ihtiyaç duydukları her şeye kolayca ulaşabilmelerini sağlayan mekânları ifade etmekte olup; engelli bireyler başta olmak üzere herkesin hayatın her alanına tam ve etkin bir şekilde dâhil olmalarını amaçlamaktadır (Şükür, 2023: 5). Engelsiz bir kent, fiziksel bariyerleri kaldırarak erişilebilirliği sağlamanın yanında, kamusal ve kültürel alanlarda sosyal etkileşimlere katılımı, görünürlüğü ve farklı deneyimlerin dikkate alınmasını teşvik ederek, kapsayıcılığın çok boyutlu yapısını kentsel düzeyde hayata geçirmektedir. Diğer bir ifadeyle engelsiz kent kavramı, kapsayıcılığın kentsel mekânlara uygulanmış hâlidir. Keza günümüzde toplum, engelli bireylerin diğer herkesle aynı olduğunu, yalnızca ihtiyaçlarını karşılamak için belirli koşullara ihtiyaç duymaları bakımından farklılık gösterdiğini anlamıştır.

Sonuç olarak engelsiz kentlerin oluşturulması, evrensel tasarım ilkeleri ve makul uyumlaştırmayı gerektirerek, engelli bireylerin yanı sıra yaşlılar ve hareket kısıtlılığı olan herkes için kapsayıcı ve yaşanabilir ortamlar yaratmayı hedeflemektedir. Bu dönüşüm için farkındalığın artırılması, etkili denetim mekanizmaları ve tüm paydaşların katılımının sağlanması gerekmektedir. Buradan hareketle engelsiz kentlerin sadece bir fiziksel düzenleme değil, tüm bireylerin eşit katılımını, bağımsızlığını ve yaşam kalitesini esas alan, insan hakları temelli, kapsayıcı bir kentsel yaşam felsefesi olduğunu söylemek mümkündür. Buradan hareketle, engelsiz kentlerin teorik çerçevesini oluşturduktan sonra, bu kavramın pratikte nasıl uygulandığı üzerinde durmak gerekmektedir. Bu bağlamda, bir sonraki bölümde belediyelerin engellilere yönelik politikalarına ve bu doğrultuda engelsiz kent uygulamalarına yer verilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BELEDİYELERİN ENGELLİ BİREYLERE YÖNELİK POLİTİKALARI VE ENGELSİZ KENT UYGULAMALARI: DÜNYA VE TÜRKİYE'DEN ÖRNEKLER

“Engelli bireyler, sorunsuz yürüyebilen, mükemmel görme ve işitme yetisine sahip, net konuşabilen ve zekâ olarak hünerli olan insanların ihtiyaçlarına uyarlanmış yaşam alanlarından dolayı engelli duruma getirilmektedir.”
Brisenden

Engelli bireylerin, toplumdaki diğer bireylerle eşit koşullarda fiziksel çevreye erişebilmesi, toplumsal hizmet ve kaynaklardan yararlanabilmesi, temel bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, engelli bireylerin yaşadıkları çevrede sunulan hizmetlere ve fırsatlara ulaşabilmelerini sağlamak amacıyla gerekli önlemlerin alınması ve mevcut engellerin ortadan kaldırılması, devletlerin sorumluluğunda olan bir gereklilik haline gelmiştir. Bu doğrultuda pek çok ülke, kendi yönetsel yapıları ile sosyal, ekonomik ve kültürel koşullarını göz önünde bulundurarak, engelli bireylerin toplumsal yaşama aktif katılımlarını sağlamak adına çeşitli politikalar ve uygulamalar geliştirmiştir. Bu kapsamda engelli bireylerin gerek fiziksel çevreye tam erişimini gerekse toplumsal yaşama eşit, bağımsız ve güvenli bir şekilde katılımını sağlamak amacıyla benimsenen politikalarından biri, engelsiz kent yaklaşımıdır. Buradan hareketle tez çalışmasının bu bölümünde, engelsiz kentlere ilişkin yasal düzenlemeler incelenmiştir. Daha sonra engelsiz kentlerde belediyelerin rolü ele alınmıştır. Bu bağlamda engelsiz kentlerde belediyelerin rolü mevzuat çerçevesinde incelenmiş ve bu kapsamda belediyelerin engelli bireylere yönelik hizmetlerine değinilmiştir. Son olarak engelsiz kent uygulamaları dünya ve Türkiye'deki başarılı örneklerle ele alınmıştır.

3.1. Engelsiz Kentlere İlişkin Yasal Düzenlemeler

Engelli bireylerin yaşamlarını kolaylaştırmak, kentsel tasarımda onların ihtiyaçlarını sağlamak ve bu kapsamda engelsiz kentler oluşturmak amacıyla hem uluslararası hem de ulusal boyutta çeşitli yasal düzenlemeler bulunmaktadır (Çakır-Sümer, 2015: 144; Yücel-Batmaz, 2018: 245). Engelsiz kentlere ilişkin bu düzenlemeler; bir yandan insan hakları anlayışının bir yansıması olarak uluslararası belgelerde yer almakta,

diğer yandan ise ulusal mevzuatta, özellikle yerel yönetimlerin görev ve sorumluluklarına dair hükümler aracılığıyla somutlaşmaktadır.

Uluslararası düzenlemeler, engelsiz kentlerin temel ilkeleri ve uygulama esaslarını belirleyen kapsamlı bir çerçeve sunmakta olup; erişilebilirlik, eşitlik ve ayrımcılığın önlenmesi gibi prensipler doğrultusunda kentsel yaşamın herkes için kapsayıcı olmasını hedeflemektedir. Bu çerçevede engelsiz kent anlayışının benimsenmesinde, yasal altyapısının gelişmesinde ve yaygınlaşmasında Birleşmiş Milletler başta olmak üzere çeşitli uluslararası ve bölgesel aktörlerin önemli rolü bulunmaktadır (Kara ve Erdem, 2022: 116). Söz konusu aktörlerin katkısıyla şekillenen ve engelsiz kentlere yönelik yükümlülükler ile ilkelere yer veren temel uluslararası düzenlemeler aşağıda incelenmektedir.

Engelsiz kentlere ilişkin yasal temelin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile atıldığı düşünülmektedir (Kara ve Erdem, 2022: 119). Ancak literatürde bu konudaki yaygın kabul, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin bu alandaki en belirleyici belge olduğudur. Bu doğrultuda, engelsiz kentlere ilişkin yasal düzenlemeler arasında en kapsamlı ve belirleyici metinlerden biri olan Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme'dir. Bu Sözleşme, engelli bireylerin insan hakları ve temel özgürlüklerden tam ve eşit biçimde yararlanmasını sağlamayı, bu haklara ilişkin saygının artırılmasını amaçlamaktadır (Yücel-Batmaz, 2018: 245). Engellilik olgusunu çağdaş insan hakları anlayışı çerçevesinde ele alan Sözleşme, önceki BM belgelerinde¹⁰ yer alan hakları, engellilerin özgün ihtiyaçlarına uyarlayan ilkeleri ortaya koymaktadır (Yücel-Batmaz, 2018: 245). Sözleşme'nin 9. maddesinde aşağıda belirtilen ifadeler yer almaktadır (Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme, 2006: md. 9):

Taraf devletler engellilerin bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına etkin katılımını sağlamak ve engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemleri dâhil olacak şekilde bilgi ve iletişim olanaklarına hem kırsal hem de kentsel alanlarda halka açık diğer tesislere ve hizmetlere erişimini sağlamak için uygun tedbirleri alacaklardır.

Benzer şekilde 1. maddesinde de “engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik ve temin etmek ve insanlık onurlarına saygıyı güçlendirmenin” amaçlandığı belirtilmektedir (Çakır-Sümer, 2015: 145). Bu doğrultuda,

¹⁰ Bu belgeler, Kara ve Erdem'in çalışmasında; “1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” ve “1975 Engelli Hakları Bildirisi” olarak ifade edilmektedir (Ayrıntılı bilgi için bakınız: Kara ve Erdem, 2022:119-120).

Sözleşme'nin 1. ve 9. maddelerinde; fiziksel, zihinsel, ruhsal ya da duyuşsal farklılıkları nedeniyle topluma tam katılım sağlayamayan bireylerin, diğ er bireylerle eşit koşullarda fiziki çevreye, ulaş ıma, bilgiye ve hizmetlere erişiminin güvence altına alınması gerektiğı açıkça vurgulanmaktadır (Dönmez-Kara, 2021: 120). Nitekim Sözleşme; eğitim, sağık, istihdam, siyasal yaşama katılım, bilgiye erişim ve özel hayatın gizliliğı gibi birçok alanda hem hakları hem de taraf devletlerin yükümlülüklerini düzenleyen hükümler içermektedir (Yücel-Batmaz, 2018: 246). Böylece engellilerin yalnızca bireysel değıl, aynı zamanda sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik haklarını da güvence altına almakta; ayrımcılığın önlenmesi ve toplumsal katılımın artırılması yönünde bağılayıcı hükümlere yer vermektedir (Alımanoğılu-Yemişçi ve Gerşil-Sarı, 2021: 130).

Avrupa Konseyi tarafından 1992 yılında kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı, kentlerde engelsiz, erişilebilir ve yaşanabilir ortamlar yaratmayı hedefleyen önemli bir diğ er uluslararası düzenlemedir (Kalaycı, 2020: 91). Şartta bulunan “Kentlerdeki Engelliler ve Sosyo-Ekonomik Bakımdan Dezavantajlılar” bağılığında belirtilen ilkeler, engelli bireylerin dezavantajlı durumlarına dikkat çekilmesi ve mağıduriyetlerinin giderilmesi konusunda önem arz etmektedir (Yücel-Batmaz, 2018: 246). Şart'ta ilkeler (Fırat, 2009: 61; Kavili-Arap vd., 2021: 141);

- “Kentlerin herkesin her mekâna erişebilirliğini sağlayabilecek şekilde tasarlanması,
- Engelliler ve dezavantajlılara ilişkin politikaların hedef gruplar için aşırı himayeci değıl toplumla b t nleştirci olması,
- Bunları temsil eden derneklerin kendi aralarındaki işbirliğı ve dayanışması,
- Konut ve işyerlerinin engelli ve dezavantajlılara uyarlanabilir biçimde tasarlanması,
- Seyahat, iletişim ve kamu ulaşımının tüm insanlar için erişilebilir olması”

şeklinde ifade edilmektedir. Bu ilkelerin temel felsefesine bakıldığında, engelli bireyler açısından kentsel tasarım ve kamusal mekânların kullanılabilirliğinin ön plana çıktığı görülmektedir (Yücel-Batmaz, 2018: 246). Engelsiz kent anlayışı ise konut, işyeri, ulaşım ve iletişim altyapılarının engelliler dâhil herkes için erişilebilir olması esas alınmaktadır (Negiz ve Nalbant, 2019: 351). Fiziksel düzenlemelerle sınırlı kalmayan Şart; kentlilerin yaş, cinsiyet, ırk, inanç, sosyo-ekonomik ya da engellilik durumuna bakılmaksızın, eşit

haklara sahip olduğunu kabul etmekte ve bu hakların yerel yönetimler tarafından sağlanmasını zorunlu kılmaktadır (Karaca ve Gökçe, 2022: 18).

Engelsiz kentler bağlamında, yerel yönetim politikalarının şekillenmesine katkı sunan bazı küresel politika belgeleri de önemli bir yere sahiptir. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler öncülüğünde 2015 yılında hazırlanan “Dünyamızı Dönüştürmek: 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi”, engelsiz kentler oluşturma amacını destekleyen temel belgeler arasında yer almaktadır. Belge’de, engellilere ilişkin evrensel nitelikte bazı hedeflere yer verilmekte, engelsiz kentlerin oluşturulması desteklenmektedir (Erten ve Aktel, 2020: 902; Dönmez-Kara, 2021: 121). Bu hedeflerden bazıları, aşağıda tablo yardımıyla aktarılmaktadır.

Tablo 3.1. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Hedef Konusu	Hedeflenen Amaç
Nitelikli Eğitim (Hedef 4)	(4.5) 2030 yılına kadar kapsayıcı ve eşit nitelikte eğitimi sağlamak, herkes için yaşam boyu öğrenme fırsatlarını teşvik etmek; eğitim alanındaki cinsiyet eşitsizliklerine son vermek ve engelliler de dâhil olmak üzere tüm kırılgan kesimlerin her seviyede eğitime ve mesleki kurslara eşit bir şekilde erişimini sağlamak. (4.a) Ayrıca; çocuk, engelli ve cinsiyete duyarlı eğitim tesisleri inşa edip nitelikleri yükseltmek, herkes için güvenli, şiddet içermeyen öğrenme ortamını oluşturmak.
İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme (Hedef 8)	(8.5) 2030 yılına kadar herkes için sürekli, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlamak; engelliler ve gençler de dâhil olmak üzere bütün kadın ve erkeklerin tam ve üretken istihdama ve insana yakışır işlere erişimini sağlamak; eşit işe eşit ücret ilkesinin benimsenmesini sağlamak.
Eşitsizliklerin Azaltılması (Hedef 10)	(10.2) Yaş, cinsiyet, engellilik, ırk, din, etnik köken, ekonomik ya da başka bir duruma bakılmaksızın herkesin sosyal, ekonomik ve siyasal katılımını desteklemek ve güçlendirmek yoluyla ülkeler arasındaki ve içindeki eşitsizlikleri azaltmak.
Sürdürülebilir Şehir ve Topluluklar (Hedef 11)	(11.2) 2030 yılına kadar herkes için özellikle kadın, çocuk, engelli ve yaşlılar gibi kırılgan durumda olan insanların ihtiyaçlarına özel önem gösterilerek yol güvenliğini geliştirmek; toplu taşıma sistemlerini iyileştirmek ve bununla birlikte herkesin güvenli, uygun fiyatlı, erişilebilir ve sürdürülebilir ulaşım sistemlerine erişimini sağlamak. (11.7) 2030 yılına kadar özellikle kadınlar ve çocuklar, yaşlılar ve engelli kişiler için güvenli, kapsayıcı ve erişilebilir, yeşil ve kamusal alanlara evrensel erişimi sağlamak

Kaynak: (www.turkiye.un.org, 13.07.2023; www.surdurulebiliralkinma.gov.tr, 13.07.2023) ’ten yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu hedefler, Erten’in de vurguladığı üzere, toplumun tüm fertleri gibi engelli bireylerin de erişilebilirliğinin sağlanmasını, mal ve hizmetlerden yararlanabilmesini; sosyal, ekonomik ve siyasal yaşama etkin katılımını desteklemekte; ek olarak engelli

bireylerin maruz kaldıkları doğrudan veya dolaylı ayrımcılık biçimlerinin ortadan kaldırılmasını da gerekli kılmaktadır (2019: 898).

Öte yandan, 2016 yılında Birleşmiş Milletler Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Konferansı'nda (Habitat III) kabul edilen “Yeni Kentsel Gündem” de engelsiz kentlerin inşasında dikkat çekici bir yönlendirme sunmaktadır. Gündem'in 36. maddesine göre, imzacı devletler;

Engelli bireylerin kentlerde ve diğer yerleşim alanlarında, kamusal alanlar başta olmak üzere, toplu taşıma araçları, konutlar, eğitim ve sağlık kurumları gibi fiziksel çevreye; kamuya açık bilgi ve iletişim teknolojileri ile sistemlerine ve diğer hizmetlere, kırsal ve kentsel bölgelerde erişimini kolaylaştırmak amacıyla gerekli düzenlemeleri yapmayı

taahhüt etmektedir (United Nations, 2017: 13). Buna ek olarak belgenin genelinde; engelli bireylerin eğitim, sağlık, istihdam, temiz suya erişim, adalet gibi temel kamusal hizmetlerden yararlanabilmeleri ve kent yönetimine katılımlarının sağlanması öngörülmekte; bu kapsamda ayrımcılığı önlemeye yönelik hükümler getirilmektedir (United Nations, 2017; Dönmez-Kara, 2021: 120-121). Bu taahhütlerle, yerel yönetimlerin hem fiziki düzenlemelerle hem de kapsayıcılık, eşit fırsatlar sunma ve hak temelli bir kent yaşamı inşa etme sorumluluğunu üstlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Uluslararası çerçevede belirlenen temel ilkeler ve yaklaşımlar, Türkiye’de de yasal mevzuat ve politikalar aracılığıyla karşılık bulmakta; bu düzenlemelere ilişkin detaylar ve uygulama mekanizmaları çeşitli kanun ve yönetmeliklerde yer almaktadır (Kavili-Arap vd., 2021: 143; Şahin ve Çiftiyıldız, 2024: 048). Bu anlamda Türkiye’de engellilik üzerine yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde; hak temelli anlayışın ve engelsiz kent vizyonunun yasal zemini oluşturan ilk düzenlemelerin 1982 Anayasası ile başladığı anlaşılmaktadır. Özellikle, engelliler de dâhil olmak üzere tüm vatandaşlar için eşitlik ve ayrımcılık yapılmamasını güvence altına alan ve kamu kurumlarına çeşitli yükümlülükler getiren 10. ve 61. maddeler, engelsiz kentlerin inşasında temel referans noktaları arasında yer almaktadır. Anayasa’nın “kanun önünde eşitlik” başlıklı 10. maddesinde “herkesin dil, din, ırk, renk vb. sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşit olduğu” ifade edilmekte; devletin bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlü olduğu belirtilmektedir (Yücel-Batmaz, 2018: 246). Benzer şekilde, Anayasa’nın 61. maddesi de sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gereken grupları düzenlemekte ve devletin, engelli bireylerin korunmasını ve toplum hayatına

uyumlarını sağlayıcı tedbirler almasını bir yükümlülük olarak tanımlamaktadır (Kara ve Erdem, 2022: 124).

2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de kamu yönetimi alanında gerçekleştirilen hukuk ve yapısal reformlarla engellilik alanında da dikkate değer bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu süreçte özellikle Avrupa Birliği ile yürütülen üyelik müzakereleri ve Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası belgeler, iç hukukta yapılan düzenlemelerde yön verici olmuştur (Yılmaz ve Yentürk, 2017: 62). Bu durum, 2005 yılında 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’un kabulüyle birlikte belirgin bir yasal dönüşüme evrilmiştir. Engellilerin haklarıyla ilgili önemli bir belge olan Kanun; “engelli bireylerin doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek, temel hak ve özgürlüklerden diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin biçimde yararlanmalarını temin etmeyi” amaçlamıştır (5378 sayılı Engelliler Kanunu, 2005: md. 1). Bu kapsamda ise ilgili Yasa; “engelliliğin önlenmesi, engelli bireylerin sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım ve sosyal güvenlik alanlarındaki ihtiyaçlarının karşılanması ile bu bireylerin her bakımdan gelişimini desteklemeyi ve toplumsal yaşama katılımlarını artıracak tedbirlerin alınmasına” yönelik esasları belirlemiştir (Yücel-Batmaz, 2018: 247; Ünal, 2021: 247).

Ayrıca Türkiye’nin 2009 yılında Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi’ni onaylaması, engelli bireylerin haklarının tanınması ve korunmasına yönelik uluslararası yükümlülüklerin iç hukukla daha güçlü biçimde ilişkilendirilmesini beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’un hem ulusal hem de uluslararası standartlara uyumlu bir çerçeveye dayanmasını sağlamıştır (Yılmaz ve Yentürk, 2017: 62). Kanunun üçüncü bölümü ise özellikle fiziksel çevreye erişimin kolaylaştırılması, kamusal hizmetlerin kapsayıcı hale getirilmesi ve kentsel yaşama katılımın artırılması amacıyla, çeşitli temel yasalarda engellilerin erişilebilirliğine ilişkin hükümler getirilmesini ya da mevcut hükümlerin bu doğrultuda revize edilmesini öngörmüştür. Böylece engelsiz kentlerin oluşturulmasına yönelik hukuki altyapının tesis edilmesine katkı sağlamıştır (Yücel-Batmaz, 2018: 247-248). Bu çerçevede; 3194 İmar Kanunu¹¹, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu,

¹¹ 3194 sayılı İmar Kanunu’nun 47 ve 48. maddelerine eklenen ek 1. maddesi kapsamında, fiziksel çevrenin engelli bireyler açısından erişilebilir ve yaşanabilir hâle getirilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, imar planları ile birlikte kentsel, sosyal ve teknik altyapı alanlarında ve yapılarda, Türk Standartları Enstitüsü

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu¹², Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği¹³ gibi birçok yasal ve idari düzenleme, engelli bireylerin kentsel mekâna, kamu hizmetlerine ve sosyal yaşama eşit erişimini sağlamaya yönelik hükümler içermektedir (Çakır-Sümer, 2015: 145-146; Kara ve Erdem, 2022: 125-126).

Belirtilen yasal düzenlemelerle eşgüdümlü olarak gerek merkezi yönetim gerekse yerel yönetimler, farklı düzeylerde olmakla beraber hak temelli anlayış çerçevesinde engelsiz yaşam alanlarının oluşturulması yönünde sorumluluk üstlenmiştir (Kavili-Arap vd., 2021: 140). Bu kapsamda, engelsiz kentlerin inşasında yerel yönetimlerin, özellikle belediyelerin rolü giderek daha belirleyici bir hale gelmiştir. Bu minvalden hareketle, bir sonraki başlıkta engelsiz kentlerde önemli bir aktör olarak belediyelerin üstlendiği rol, mevzuat çerçevesinde ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

3.2. Engelsiz Kentlerde Belediyelerin Rolü

Engelli bireylerin toplumun diğer üyeleri ile eşit bir şekilde bütünleşmesini sağlamak, sosyal politika ve sosyal devlet ilkelerinin temel hedefleri arasında yer almaktadır (Negiz, 2011: 325; Kesgin, 2014: 1). Artan engelli nüfusu ve bu bireylerin farklılaşan ihtiyaçları, engelli bireylere yönelik sosyal politikaların daha kapsayıcı, hak temelli ve sürdürülebilir bir anlayışla yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır (Çakmak, 2019: 268). Bu çerçevede bireysel hak ve özgürlükler temelinde, engelli bireylerin yaşam standartlarını iyileştirmek ve toplumsal hayata aktif katılımlarını teşvik etmek amaçlanmaktadır (Genç ve Çat, 2013: 373; Sözen, 2025: 59-60).

(TSE) tarafından belirlenen ilgili standartlara uyulması yasal bir yükümlülük olarak düzenlenmiştir (Çakır-Sümer, 2015: 145).

¹²İlgili Kanun'da hizmetlerin sunumunda; engelli, yaşlı, düşük ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygulanacağı belirtilmiştir (Ayrıntılı bilgi için bakınız: 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 2005: md. 6).

¹³Yönetmelik; 20 Temmuz 2013 tarihli ve 28713 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş olup; erişilebilirliğin sağlanmasına yönelik standartların uygulanmasını ve denetlenmesini düzenlemektedir. Yönetmelik uyarınca, kamuya açık hizmet sunan her türlü yapı, açık alan ve toplu taşıma aracı, Türk Standartları Enstitüsü (TSE) tarafından belirlenen erişilebilirlik kriterlerine göre denetlenmekte ve uygun bulunanlara erişilebilirlik belgesi verilmektedir. Standartlara uyum sağlamayan gerçek kişiler ile özel hukuk tüzel kişilerine ise idari yaptırımlar, özellikle para cezası, uygulanabilmektedir. Ayrıca, kamunun kullanımına açık tüm yapılar, cadde, sokak, meydan, park ve rekreasyon alanları gibi açık kamusal mekânlarla birlikte konutlara ve toplu taşıma sistemlerine erişimin sağlanması, ulaşılabilirliğin temel unsurları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin kentsel mekânın fiziksel ve sosyal boyutlarını engelli bireylerin ihtiyaçlarını gözeten düzenlemeleri, yasal bir zorunluluk hâline gelmiştir (Ayrıntılı bilgi için ilgili Yönetmeliğe bakınız)

Devletin temel sorumluluğu; engelli bireylerin korunması, toplumsal yaşamın ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve kamusal tüm alanlarda etkin bir biçimde yer almalarının sağlanması ve toplumsal kaynaklardan eşit düzeyde yararlanmalarının güvence altına alınmasıdır. Söz konusu sorumluluk, sosyal devlet ilkesinin doğrudan bir yansıması olarak kabul edilmektedir (Çakmak, 2019: 268). Bu sorumluluk yalnızca merkezi yönetimi değil, aynı zamanda yerel yönetim birimlerini de kapsamaktadır. Devlet, bu yükümlülüğü kimi zaman doğrudan merkezi mekanizmalar aracılığıyla, kimi zaman ise yerinden yönetim kuruluşları eliyle yerine getirmektedir. Ayrıca özel sektör, dernek, vakıf ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini düzenleyerek, engelli bireylerin haklarının korunmasını ve toplumsal yaşama eşit katılımlarını sağlamayı gözetmektedir (Negiz, 2011: 325; Sözen, 2025: 66-67).

Yerel yönetimler ise sosyal politika alanında devletin görevlerini halka doğrudan hizmet sunan yapılar olarak üstlenmekte ve sosyal devletin yerel düzeyde somutlaştırılmasına önemli katkılar sağlamaktadır (Seyyar, 2013: 1; Kesgin, 2014: 1; Çakmak, 2019: 268). Bu noktada yerel yönetimlerin, münhasıran belediyelerin rolü ayrı bir önem taşımaktadır (Kalaycı, 2020: 86). Çünkü merkezi yönetim, kamu hizmetlerinin etkin ve yerinden yönetim anlayışına uygun biçimde sunulabilmesi gayesiyle belediyelere belirli yetki ve sorumluluklar vererek, yerel yönetimlerin sosyal problemlere yönelik işlevselliğini artırmaktadır (Sözen, 2025: 72). Böylece belediyeler hem doğrudan hizmet sunan hem de kent yaşamının düzenlenmesinde etkin rol oynayan temel kurumlar olarak öne çıkmaktadır (Kesgin, 2014: 8). Engelli bireyler açısından da belediyeler; onların günlük yaşamda yoğun olarak etkileşimde bulundukları kentsel alanlarda, toplumsal eşitlik temelli ve sürdürülebilir politikaların geliştirilmesinde merkezi aktör olarak öne çıkmaktadır (Seyyar, 2013: 3; Çakmak, 2019: 268; Sözen, 2025: 72). Ayrıca halka en yakın kamu kurumları olmaları nedeniyle, bu politikaların etkin bir şekilde uygulanmasında; hizmetlerin sunulmasında ve izlenmesinde birincil sorumluluğu üstlenmektedirler (Örtülü, 2019: 3-30). Bu bağlamda, engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun olarak düzenlenen kentsel alanlar, temel bir hak olmasının yanı sıra belediyelerin üstlenmesi gereken önemli bir kurumsal görev olarak da değerlendirilmektedir. Özellikle engelli bireyler için erişilebilir ve yaşam kalitesi yüksek kentlerin yaratılması doğrudan belediyelerin yetki ve sorumluluk alanına girmekte; belediyelerin engelli bireylerin kent yaşamına eşit, bağımsız ve aktif katılımını sağlama yükümlülüklerini daha da

güçlendirmektedir (Çakır-Sümer, 2015: 140; Şat ve Göver, 2017: 523; Erten ve Aktel, 2020: 903).

Bu kapsamda belediyeler; erişilebilirlikten sağlığa, eğitimden istihdama kadar engelli bireylerin gereksinim duyduğu çok boyutlu alanlarda önemli görev ve sorumluluklar üstlenmektedir (Kesgin, 2014: 1). Bu sorumluluklar, belediyeleri yalnızca hizmet sunan kurumlar olmanın ötesine taşıyarak, sosyal kapsayıcılığın yerel düzeyde hayata geçirilmesinde merkezi aktörler haline getirmektedir (Kalaycı, 2020: 83). İşte bu çerçevede şekillenen engelsiz kent yaklaşımı, belediyelerin yalnızca fiziksel erişilebilirlik sağlamakla kalmayıp; sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda da engelli bireylerin ihtiyaçlarını gözeten, katılım ve eşitlik esaslı politikalar geliştirmesini öngörmektedir (Kesgin, 2014: 1). Engelsiz kentler, engelli bireylerin bağımsız yaşam hakkını ve eşit yurttaşlık ilkesini temel alan, hak temelli yerel politika perspektifinin somutlaşmış biçimi olarak kabul edilmektedir (Kreinbrook, 2007: 4; Yavuz, 2019: 38-43). Bu yönüyle engelsiz kent yaklaşımı belediyelerin, sosyal adaleti pekiştirerek ve insan haklarını temel alarak ve engelli bireylerin eşit yurttaşlık hakkını gözeterek toplumla bütünleşmelerini sağlayan önemli bir sosyal politika aracı olarak öne çıkmaktadır (Sözen, 2025: 66).

Sonuç olarak, belediyelerin engelsiz kent perspektifi doğrultusunda hareket etmesi, engelli bireylerin sadece hizmet alan bireyler olmaktan çıkıp kent yaşamının aktif öznesi olarak karar alma süreçlerine katılımını mümkün kılmakta ve sosyal devlet ilkesinin yerel düzeyde somutlaşmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Bu nedenle, bu başlık altında engelsiz kentlerde belediyelerin üstlendiği rolün daha ayrıntılı biçimde anlaşılabilmesi amacıyla, öncelikle mevcut yasal ve yönetsel çerçeve ele alınmakta; ardından belediyelerin engelsiz kentler kapsamında, engelli bireylere yönelik sunduğu hizmetler kapsamlı şekilde incelenmektedir.

3.2.1. Engelsiz Kentlerde Belediyelerin Rolünün Mevzuat Çerçevesinde İncelenmesi

Türkiye’de 2000’li yıllardan itibaren yerel yönetimlerde gerçekleştirilen reformlarla beraber, belediyelerin engelli bireylere yönelik görev ve sorumluluklarını yeniden şekillendiren yasal düzenlemeler hayata geçirilmiştir (Kalaycı, 2020: 85; Kavili-Arap vd., 2021: 140). Bu dönemde yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu gibi yasal metinlerle, belediyelerin engelli bireylere yönelik görev ve sorumlulukları önemli ölçüde etkilenmiştir (Onur-İnce vd., 2016: 86).

Bu yasal düzenlemeler, belediyelere engelli bireylere hak ve hizmetlere erişimini sağlama yönünde sorumluluklar yükleyerek, engelli bireylerin toplumsal yaşamda fırsat eşitliğini desteklemiştir. Söz konusu kanunlarda yer alan engelliliğe dair hükümler, bireysel hakların güvence altına alınmasıyla sınırlı kalmayıp; engelsiz kentlerin, diğer bir ifadeyle herkes için erişilebilir bir kentsel çevrenin oluşturulmasını ve toplumun tüm bireylerinin ayrımcılığa uğramadan eşit şartlarda toplumsal yaşama katılımını amaçlamaktadır (Şahin ve Çiftçiyıldız, 2024: 048). Belirtilen hükümler, doğrudan engelsiz kent kavramını tanımlamamakla birlikte, bu yaklaşıma zemin hazırlayan ve belediyelerin kapsayıcı, erişilebilir, ayrımcılıktan uzak yaşam alanları oluşturma ile eşit hizmetler sunma yükümlülüğünü pekiştiren düzenlemeler içermektedir (Sözen, 2025: 73-74). Böylece engelsiz kent yaklaşımı, yerel sosyal politikalara entegre edilen, kapsayıcı bir perspektifle yerel yönetim mevzuatında dolaylı olarak karşılık bulmuştur. Buradan hareketle, belediyelere görev ve sorumluluklar yükleyen temel mevzuat hükümleri kapsamında; 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 5378 sayılı Engelliler Kanunu incelenerek, belediyelerin engelsiz kentlerin oluşumuna ve gelişimine yönelik etkileri değerlendirilmiştir. İlgili kanun maddeleri aşağıda sunulmuştur.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun geçici 2. maddesinde¹⁴,

Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar ile tüm yollar, kaldırımlar, yaya geçitleri, açık ve yeşil alanlar, spor tesisleri vb. sosyal ve kültürel altyapı alanlarına ek olarak, gerçek ve tüzel kişiler tarafından inşa edilen ve umuma açık olan her türlü yapının bu Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sekiz yıl içerisinde engellilerin erişilebilirliğine uygun hâle getirilmesi gerektiği

belirtilmiştir (5378 sayılı Kanun, 2005: Geçici md.2). Kanun'un bir diğer geçici maddesi olan 3. maddesinde¹⁵, “büyükşehir belediyeleri ve diğer belediyelerin, şehir içi toplu taşıma hizmetlerini sunarken ya da denetlerken, engelli bireylerin erişimine uygun olması için gerekli önlemleri almakla yükümlü tutulmuş; ayrıca özel ve kamuya ait olan mevcut toplu taşıma araçlarının, bu Kanun'un yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla sekiz yıl içerisinde engellilerin kullanımına uygun hâle getirilmesi gerektiğine” yer verilmiştir (5378 sayılı Kanun, 2005: Geçici md.3). İlgili maddeler ile belediyelere hem engelli bireylerin fiziksel erişilebilirlik hem de toplu taşıma araçlarının engelli bireylerin kullanımına uygun şekilde sunulması zorunlu hale getirilmiştir (Kalaycı, 2020: 96). Bu düzenlemeler, engelsiz

¹⁴ Bu madde Kanun'a 2014 yılında eklenmiştir.

¹⁵ Bu madde, Kanun'a 2014 yılında eklenmiştir.

kentlerin olmazsa olmazlarından olan fiziksel erişilebilirlik ve kapsayıcı toplu taşıma hizmetlerinin sağlanması konusunda belediyelerin sorumluluklarını açıkça ortaya koymaktadır.

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7. maddesi, büyükşehir ve ilçe belediyelerinin görev ve sorumluluklarını düzenlemekte olup, 1. fıkrasının v bendinde belediyelere; sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri kurma; engelliler, yaşlılar, yetişkinler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik sosyal ve kültürel hizmetler yürütme ve bu hizmetler kapsamında sosyal tesisler kurma görevi verilmiştir (5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004: md. 7/1). Ayrıca belediyelerin, bu hizmetleri üniversiteler, kamu kurumları ve sivil toplum örgütleriyle iş birliği içinde yürütmesi öngörülmüştür. Görüldüğü üzere ilgili hükümle; büyükşehir ve ilçe belediyelerine, başta engelli bireyler olmak üzere farklı toplumsal gruplara yönelik sağlık, sosyal ve kültürel hizmetler sunma yükümlülüğü getirilmiştir (Seyyar, 2013: 5). Sözen'e (2025: 74) göre bu düzenleme; belediyeleri sadece hizmet sağlayıcı değil, aynı zamanda toplumsal kalkınmayı destekleyen, dezavantajlı grupların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşama katılımını teşvik eden çok boyutlu politikalar geliştiren bir aktör olarak konumlandırmaktadır. Söz konusu kanun maddesi, engelsiz kent vizyonunu destekleyen bir çerçeve sunmaktadır. Nitekim engelli bireylerin, sosyal yaşamın tüm boyutlarına erişimini mümkün kılacak hizmetlerin ve tesislerin oluşturulmasını önceleyen bu düzenleme ile belediyelerin görev ve sorumlulukları ortaya koyulmaktadır.

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 18. maddesinde ise "Büyükşehir belediye başkanının görev ve yetkileri" başlığında büyükşehir belediye başkanına çeşitli idari ve mali yetkiler verilmiştir. Bu kapsamda ilgili maddede, belediye başkanına "hem bütçede yoksul ve muhtaç olan bireyler için ayrılan ödeneği kullanmak hem de engelli bireylere yönelik faaliyetleri desteklemek amacıyla engelli merkezleri oluşturma" yetkisi verilmiştir¹⁶ (5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004: md. 18/1). Bu madde kapsamında, belediye başkanına engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımını destekleyecek hizmetlerin geliştirilmesi ve mevcut destek mekanizmalarının güçlendirilmesi yönünde önemli görevler yüklenmiştir. Bu durum, büyükşehir belediye başkanını sadece yönetsel ve mali sorumlulukları bulunan bir kişi olmanın yanında,

¹⁶ Benzer düzenleme 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 38. maddesinin n bendinde yer almakta olup, "bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, engellilere yönelik hizmetleri yürütmek ve engelliler merkezini oluşturmak" şeklinde belirtilmiştir.

engelli bireylerin sosyal refahını arttırmaya yönelik politikaların etkin bir uygulayıcısı olarak da konumlandırırmaktadır (Sözen, 2025: 74). Engelli bireylere yönelik merkezlerin kurulması ile mesleki eğitim, rehabilitasyon, danışmanlık ve sosyal destek hizmetlerinin sağlanması amaçlanmaktadır (Kavili-Arap vd., 2021: 143). Dolayısıyla, bu madde belediye başkanlarının sosyal yardım ve engelli hakları konularında doğrudan sorumluluk almasını öngören önemli bir düzenleme olup, engelli bireylerin yaşam kalitesini iyileştirmeye yönelik kapsamlı politikaların belediyeler tarafından uygulanmasını zorunlu kılmaktadır (Sözen, 2025: 75).

Aynı Kanun'un 24. maddesinde belediyelerin mali kaynaklarının hangi alanlara tahsis edileceği hüküm altına alınmış; maddenin 1. fıkrasının j bendinde, "büyükşehir belediyelerinin dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesiz bireyler ile engellilere yönelik sosyal hizmet ve yardımlara kaynak ayırması gerektiği" belirtilmiştir¹⁷ (5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004: md. 24/1). Söz konusu madde, büyükşehir belediyelerinin engelli bireyleri de kapsayan dezavantajlı gruplara yönelik sosyal yardım ve hizmetler konusundaki mali yükümlülüklerini açık bir şekilde tanımlamaktadır. Bu kapsamda belediyeler; erişilebilirlik, bakım, rehabilitasyon, eğitim ve istihdam alanlarında destekleyici hizmetler geliştirmekle sorumlu tutulmuştur (Sözen, 2025: 76). Engelsiz kent anlayışı bağlamında değerlendirildiğinde, bu maddeyle belediyelerin engelli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik özel mekanizmalar oluşturma ve bu alanlara kaynak ayırma sorumluluğunun yasal olarak güçlendirildiğini söylemek mümkündür.

5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 40. maddesi kapsamında, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'na eklenen 1. madde ile büyükşehir belediyelerinin engelli bireylere karşı sorumluluk alanı genişletilmiş ve belediyenin kurumsal yapısında dikkat çekici değişiklikler öngörülmüştür (Seyyar, 2013: 5). Bu madde ile engelli bireyler için bilgilendirme, farkındalık oluşturma, yönlendirme, danışmanlık ile sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin sunulması amacıyla büyükşehir belediyeleri bünyesinde özel hizmet birimlerinin kurulması yasal bir zorunluluk haline getirilmiştir (5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, 2005: md. Ek: 1/7/2005). Birimin işleyişine dair Büyükşehir Belediyeleri Engelli Hizmet Birimleri Yönetmeliği¹⁸ yayınlanmıştır. Söz konusu

¹⁷ Benzer düzenleme 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 60. maddesinin i bendinde yer almaktadır.

¹⁸ Yönetmelik yalnızca büyükşehir belediyeleri için hazırlanmıştır. Ancak Devlet Denetleme Kurulu'nun 2009 yılına ait raporunda, yönetmeliğin diğer belediyeler ve il özel idareleri için de yol gösterici bir çerçeve olduğu açıklanmıştır (Onur-İnce vd., 2016: 89).

Yönetmeliği'n 6. maddesi gereğince belediyelerin, engelli bireylerin çağdaş kentsel imkânlardan yararlanarak yaşamlarını güven, sağlık ve mutluluk içinde sürdürebilmelerini sağlamaya yönelik çalışmalarda bulunmaları gerekmektedir. Bu doğrultuda hizmet sunumunda;

Temel insan haklarına saygı gösterilmesi ve insan onuruna yakışır biçimde hareket edilmesi, toplumsal bütünleşmeyi teşvik edici yaklaşımların benimsenmesi, katılımcı ve paylaşımcı yöntemlerin esas alınması, fırsat eşitliğine dayalı uygulamalar geliştirilmesi, sunulan hizmetlerin etkin, verimli, kaliteli, sürdürülebilir, ulaşılabilir, erişilebilir ve mümkün olduğunca ücretsiz ya da indirimli sunulması gerektiği

belirtilmektedir (Büyükşehir Belediyeleri Özürlü Hizmet Birimleri Yönetmeliği, 2006: md 6/1). Bu düzenleme ile hem belediyelerin kurumsal yapısı engelli bireylerin ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde yeniden yapılandırılmış hem de kapsayıcı hizmet sunma sorumluluğunu pekiştiren bir adım atılmıştır (Sözen, 2025: 76). Böylece erişilebilirlik, katılımcılık ve fırsat eşitliği çabasıyla, engelli bireylerin kent yaşamına tam ve eşit katılımı desteklenmektedir (Kalaycı, 2020: 97).

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesinin b bendinde; “belediye hizmetlerinin, vatandaşlara en yakın noktalardan ve en uygun yöntemlerle sunulması; hizmet sunum sürecinde ise engelli bireyler, yaşlılar, muhtaçlar ve dar gelirli kesimlerin özel koşullarına uygun yöntemlerin benimsenmesi gerektiği” hükme bağlanmıştır (5393 sayılı Belediye Kanunu, 2005: md. 14). Belediyelerin hizmet sunumunda benimsemesi gereken temel ilkeleri belirleyen bu madde; kapsayıcı ve eşitlikçi yaklaşımı esas alarak, tüm bireylerin kamusal hizmetlere, fırsat ve kaynaklara erişiminin güvence altına alınmasına vurgu yapmaktadır (Kalaycı, 2020: 97). Böylece belediyeler sadece altyapı ve temel hizmetler sunan kurumlar olmaktan çıkarak, toplumun refahını gözeten ve engelli bireylerin ihtiyaçlarına duyarlı aktörlere dönüşmektedir (Sözen, 2025: 76). Bu noktada hizmet planlamasında engelli bireylerin öncelikli olarak dikkate alınması ve insan odaklı yaklaşımın benimsenmesi, engelsiz kent anlayışının temel unsurlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda bahse konu düzenleme belediyelerin erişilebilirliği arttırma, katılımı destekleme ve eşit haklara dayalı bir yaşam ortamı yaratma sorumluluğunu pekiştirmektedir.

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun “Belediye hizmetlerine gönüllü katılım” başlığını taşıyan 77. maddesi ise hizmet sunumunda belediyelerin toplumsal dayanışmayı güçlendirecek yapılar oluşturmasını hükme bağlamaktadır. Bu madde ile belediyelerin;

“eğitim, sağlık, spor, sosyal yardım, evre, park, kütüphane, trafik ve kültürel etkinlikler gibi çeşitli alanlarda özellikle engelliler, yaşlılar, çocuklar, kadınlar ile muhtaç kişilerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faaliyetlerde gönüllü katılımı desteklemesi” vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda belediyeler; toplumsal dayanışma ve katılımı güçlendirmek, hizmetlerin etkinliğini sağlamak, tasarruf ve verimliliğini arttırmak amacıyla gönüllülerin katılımını kapsayan programlar uygulamakla yükümlü tutulmuştur (5393 sayılı Belediye Kanunu, 2005: md. 77). Bu yükümlülük, Sözen’in de belirttiği gibi yerel yönetimlerin kamu kaynaklarına dayanan klasik hizmet anlayışını aşarak, toplumun farklı kesimlerini sürece dâhil eden bir yönetim modeli benimsemesi gerektiğini ortaya koymaktadır (2025: 78). Belediyeler ise gönüllülük esasına dayalı programlarla toplumsal sorumluluk bilincini arttırarak kamu hizmetlerinin sürdürülebilirliğini güçlendirmekte, hizmetlerin daha kapsayıcı olmasına katkı sağlamaktadır. (Sözen, 2025: 78). Engelli bireyler açısından değerlendirildiğinde bu madde; hizmetlerin yalnızca kurumsal değil, toplumsal farkındalık ve dayanışma temeliyle geliştirilmesinin önemine işaret etmektedir. Böylece belediyeler, engelsiz kentlerin sosyal boyutuna katkı sağlayarak erişilebilirlik ve kapsayıcılığı genişleten çok boyutlu sorumlulukları üstlenmekte, engelli bireylerin sosyal hayata daha aktif katılımını desteklemektedir.

Yukarıda incelenen yasal düzenlemeler, belediyelerin kendi sınırları içinde yaşayan engelli bireylerin hak temelli gereksinimlerini karşılamaya yönelik önemli sorumluluklar taşıdığını açıkça ortaya koymaktadır. Erişilebilir yaşam alanlarının oluşturulması, ulaşımın iyileştirilmesi, bağımsız yaşamın desteklenmesi ve engelli bireylerin istihdamına yönelik politikaların geliştirilmesi gibi çeşitli alanlarda belediyelere önemli sorumluluklar yüklenmektedir (Onur-İnce vd., 2016: 88-89). Bu kapsamda 5378 sayılı Engelliler Kanun’unun getirdiği yükümlülüklerin de etkisiyle, 5216 ve 5393 sayılı kanunlarda yapılan düzenlemelerle birlikte, belediyelerin görev alanına giren kentsel tasarım, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim gibi konularda sorumluluk üstlendikleri; aynı zamanda karar alma süreçleri dâhil olmak üzere engelli bireylerin aktif katılımının sağlanması gerektiği görülmektedir (Kavili-Arap vd., 2021: 143). Tüm bu düzenlemeler engelsiz kentler açısından değerlendirildiğinde, belediyelerin yalnızca hizmet sunan değil, aynı zamanda kapsayıcılığı ve eşitliği temel alan bir anlayışı benimseyen aktörler olduğunu göstermektedir.

3.2.2. Engelsiz Kentler Kapsamında Belediyelerin Engelli Bireylere Yönelik Hizmetleri

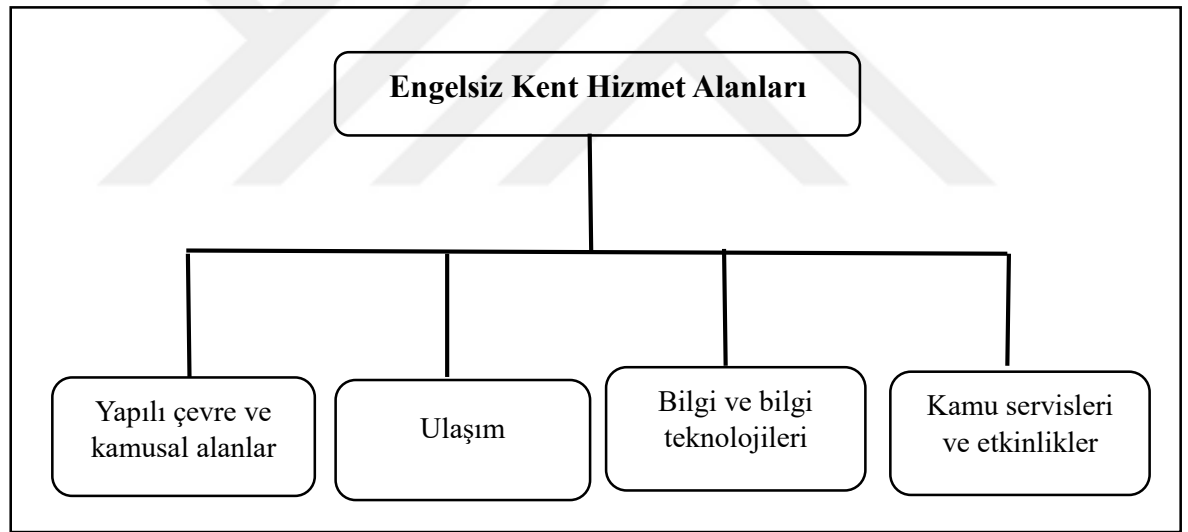
Engelli bireyler, toplumun bir parçası olmalarına rağmen, günlük yaşamda karşılaştıkları sorunlar nedeniyle kent yaşamına sınırlı ölçüde katılabilmektedirler (Çakır-Sümer, 2015: 143; Öztapak, 2017: 359). Dünyanın hemen her yerinde engelli bireyler hem kamusal alanda hem de özel alanda, kısacası hayatın her alanında çok yönlü sorunlar yaşamaktadırlar (Gürek, 2016: 135; Öztapak, 2017: 355). Bu sorunlar; fiziksel, sosyal, kültürel, ekonomik gerekçelere dayanabilmektedir (Öztapak, 2017: 359; Henden-Şolt, 2019: 39). Literatürde ise bu kapsamda temel sorunların; erişilebilirlikten ulaşım, sağlıktan eğitime, istihdamdan sosyal faaliyetlere kadar geniş bir yelpazede olduğu bulgusunu destekleyen araştırmalar¹⁹ yer almaktadır (Kaya, 2023: 233). Özellikle kentsel alanlarda yaşanan erişilebilirlik sorunları engelli bireylerin kamusal hizmet ve kaynaklardan yararlanmasını büyük ölçüde kısıtlamakta; bu durum zamanla birbirini tetikleyen sorunlar döngüsüne neden olmaktadır. Bu nedenle engelli bireyler, toplumun diğer kesimlerine kıyasla; sosyal, ekonomik ve kültürel alanlara tam ve eşit katılımı daha zorlu bir yaşam sürdürmektedir (Sözen, 2025: 58).

Oysa günümüzde engelli bireylerin toplumun olanaklarından yararlanma dereceleri çağdaşlık düzeyinin bir göstergesi olarak kabul edilmekte (Gürek, 2016: 134-135); kendilerini diğer bireylerden farklı hissetmeden (Özteke-Kozan vd., 2018: 218); toplumsal yaşamın tüm alanlarına tam ve eşit katılımı ise temel bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir (Erbil-Erdugan, 2010: 31; Şat ve Göver, 2017: 522). Bu nedenle çağdaş hukuk anlayışına göre tüm insanların sahip olduğu evrensel insan hakları gerçeğinden yola çıkarak şehirlerin ve verilen hizmetlerin engelli bireyler için erişilebilir olması gerekmektedir (Kaya, 2023: 219). Bu bağlamda söz konusu sorunların üstesinden gelmek, kenti engelli bireylerin kullanımına uygun hale getirmek ve son kertede kapsayıcı bir toplum inşa etmek için engelsiz kentleri hayatımıza tam olarak dâhil etmek gerekmektedir (İlkhani-Söylemez, 2020: 179; Kaya, 2023: 234). Çünkü engelsiz kentlerle engellilerin hayatın her alanında yer alabilmeleri, bağımsız ve rahatça hareket edebilmeleri, kaliteli bir yaşama kavuşmaları, ihtiyaç duydukları anda her türlü kaynağa, hizmete ve son olarak kamu ve özel ayrımı yapmadan fiziksel çevreye ulaşabilmeleri

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için ilgili çalışmalara bakınız: (Ay, 2018; Babaoğlu, 2018; Metin, 2017).

amaçlanmaktadır (Erten ve Aktel, 2020: 899; Hırlak-Çam ve Bilgili, 2022: 603). Bu noktada belediyeler, engelli bireylerin temel hak ve hizmetlere erişimde karşılaştıkları fiziksel, sosyal ve yapısal engellerin giderilmesinde; yaşam kalitesini arttırmaya yönelik hizmetlerin planlanması ve sunulmasında hayati önem taşımaktadır (Sözen, 2025: 90). Engelli bireylerin eğitim, sağlık, istihdam, ulaşım, kültür-sanat, spor ve bakım gibi pek çok alandaki gereksinimlerine yanıt verecek kapsamlı hizmetler sunarak, engelsiz kent idealine katkı sağlamaktadır (Kalaycı, 2020: 83; Koç ve Çolak, 2024: 016). Fiziksel mekânların erişilebilir hale getirilmesinden psikolojik desteğe, bireysel danışmanlıktan sürekli bakım hizmetlerine kadar uzanan bu hizmetler, engelli bireylerin bağımsız yaşam sürmelerine ve toplumsal yaşama aktif biçimde katılımlarına olanak tanımaktadır (Öztabak, 2017: 359). Bu doğrultuda, engelsiz kentler bağlamında belediyelerin engelli bireylere yönelik hizmet alanlarına aşağıdaki şekilde yer verilmektedir.

Şekil 3.1. Engelsiz Kent Hizmet Alanları

Kaynak: (Söylemez, 2021: 81; Şahin ve Çiftçiyıldız, 2024: 040)'ın çalışmalarından yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki şekilde, belediyelerin engelsiz kentler kapsamında engelli bireylere yönelik hizmet alanları dört ana grupta sınıflandırılmıştır. Bu alanların, Avrupa Komisyonu tarafından hak temelli yaklaşım çerçevesinde öncelikli alanlar olarak (Kavili-Arap vd., 2021: 144) belirlendiği ve aynı zamanda birbirinden bağımsız olmadığı görülmektedir. Nitekim belirtilen alanlar; 2010-2020 yıllarına ait AB Engellilik Stratejisi'nde de erişilebilirlik, katılım, eşitlik, istihdam, eğitim ve öğretim, sosyal koruma, sağlık vb. olarak belirlenmiştir (Kara ve Erdem, 2022: 120). Bu çerçevede

belediyelerin engelli bireylere yönelik hizmetleri ise literatürde çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Örneğin; Henden-Şolt (2019: 40) fiziksel, sosyal, psikolojik, ekonomik ve politik ölçütler çerçevesinde; Kalaycı (2020: 98) ise bakım ve destek hizmetleri ile sosyo-kültürel ve eğitim hizmetleri olarak iki ana grupta ele almıştır. Sunulan hizmetlerin gruplandırılmalarını çoğaltmak mümkündür. Ancak bilinmelidir ki bu hizmetler Kavili-Arap vd.'nin belirttiği gibi; BMEHİS'nin yerel yönetimlere özellikle belediyelere getirdiği şu yükümlülükler kapsamındadır (2021: 140):

- Engellilere yönelik bilincin artırılması; fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim olanaklarına ve hizmetlere eşit koşullarda erişim (md.9),
- Engellilerin toplum içinde yaşama hakkından eksiksiz yararlanabilmeleri (md.19),
- Bağımsız hareket edebilmeleri (md. 20),
- Dinlenme ve her türlü kültürel, sportif aktivitelere katılımlarını sağlamak için tedbir alınmasıdır (md. 30).

Bu doğrultuda, ulusal düzeyde belediyeleri ilgilendiren kanun ve diğer mevzuatlarda yapılan düzenlemelerle belediyelerin engelli bireylere sunduğu hizmetlerin (Sözen, 2023: 100); fiziki erişilebilirlik açısından yaşam alanlarının; yol, cadde, kaldırım ve kamu binaları ile toplu taşıma araçlarının engelli bireylerin ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi (Kalaycı, 2020: 98-99; Özdemir, 2020: 121-122); sağlık alanında bakım ve destek hizmetleri verilmesi; toplumsal bütünleşme ve dayanışmanın sağlanması gereği sosyal hizmet ve yardımların yapılması, bu kapsamda ihtiyaç sahibi bireyler tespit edilerek ayni-nakdi yardımlar sağlanması; sosyo-ekonomik açıdan bağımsız bir biçimde yaşamaları için eğitim ve istihdama yönelik hizmetler; danışmanlık hizmetleri ile engelli bireylerin ve toplumun engellilik alanında bilinçlendirilmesi (sağlık, hukuk vb.); engelli bireylerin dışlanmış hissetmemesi, kendilerini toplumun bir üyesi olarak değerli hissetmeleri ve psiko-sosyal açıdan toplum içerisinde ayakta kalması için sosyal ve kültürel faaliyetlere yönelik hizmetler (Kalaycı, 2020: 98-99); son olarak katılımı sağlamak amacıyla yerel siyasette engelli bireylere yer verilmesine yönelik hizmetler (Henden-Şolt, 2019: 40) olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak engelsiz kentler kapsamında belediyelerin, engelli bireylerin dış mekâna fiziki olarak erişilebilirliği ile fırsat eşitliği ilkesi bağlamında sosyo-kültürel yönlü toplumsal imkânlarla ulaşılmasında önemli hizmetlerinin olduğu (Kalaycı,

2020:98); bu hizmetlerin ulusal ve uluslararası düzeyde tanımlanmış haklara dayalı bir yaklaşımla şekillendiği söylenebilir.

3.3. Engelsiz Kent Uygulamaları

Bu başlıkta, engelsiz kentler açısından dünya genelinde farklı düzeylerde başarılı ve özgün uygulamaları olan ülke örneklerinden bahsedilmiş ve iyi uygulama örneklerine değinilmiştir. Bu kapsamda Avrupa Birliği engelsiz kent ödülü alan başarılı şehirler hakkında bilgi verilerek, şehirleri ödül almaya götüren uygulamalar; uygulama boyutları, etkileri ve örnek oluşturabilecek yönleri açısından değerlendirilmiştir. Daha sonra Türkiye’de engelsiz kentler açısından öne çıkan örnek şehirler ele alınmıştır. Bu şehirler yapılan araştırmalar ve yarışmalar, literatürdeki çalışmalar ve bu çalışmanın alan araştırmasında katılımcıların ifade ettiği örnek şehirler referans alınarak; İstanbul, Ankara, İzmir, Konya ve Eskişehir olarak belirlenmiştir. Belirlenen şehirlerin stratejik planları, faaliyet raporları vb. resmi belgeleri incelenmiş; literatürdeki çalışmalardan da destek alınarak şehirler, engelsiz kentler açısından öne çıkan yönleri ile değerlendirilmiştir.

3.3.1. Dünyada Başlıca Engelsiz Kent Uygulama Örnekleri

Engelsiz kentler, çağdaş kentleşme düşüncesinin ayrılmaz unsurlarından biri haline gelmiştir. Dolayısıyla dünya genelinde pek çok ülke ve şehir engelsiz kentler konusunda adımlar atmış, her biri kendi yasal, kültürel ve sosyal bağlamlarına göre farklı uygulamalar geliştirmiştir. Bu yöndeki uygulamalara destek sağlanmış ve iyi olan uygulama örnekleri ödüllendirilmiştir (Erten ve Aktel, 2020: 907).

Dünya genelinde ABD’de; New York, Washington D.C., Denver, Kanada’da; Vancouver, Dubai, Singapur, Avustralya’da; Sidney ve Melbourne, İngiltere’de Londra, Japonya’da Tokyo, Norveç’te Oslo, Danimarka’da Kopenhag, İsviçre’de Cenevre ve Zürih gibi kentler engelsiz kentlere örnek gösterilmektedir. Hindistan da son zamanlarda engelsiz kent uygulamaları konusundaki attığı önemli adımlarla, Yeni Delhi ve Mumbai gibi şehirleri ile öne çıkmaktadır (www.sunrisemedical.com.au, 28.11.2024; www.pirelli.com, 15.03.2025). ABD ve İngiltere başta olmak üzere belirtilen ülkelerin büyük çoğunluğu engelsiz kent tasarımlarına yönelik güçlü bir yasal çerçeveye sahiptir. Aynı zamanda bahsedilen ülkelerde, engellilerin toplumsal hayata katılımını ve

yaşadıkları kentin engelli bireyler için uygun hale getirilmesini sağlamak amacıyla düzenlemeler yapılmaktadır (Odabaş-Uslu ve Güneş, 2017: 37). Her biri engelsiz kent yaratma hedefine yönelik çeşitli alanlarda gerçekleştirilen özgün uygulamalarla dikkat çekmektedir.

Örneğin, Kanada'nın Vancouver kenti, engellilerin kent içindeki ulaşım, altyapı ve fiziki mekânların erişilebilirliğine yönelik gerçekleştirdiği iyi uygulamalarla özendirici ve teşvik edici bir görünüm sergilemiştir (Fırat, 2009: 65-66). Şehrin ulaşım sistemi herkesin istediği yere rahat bir biçimde ulaşmasını sağlayacak biçimde kurulmuştur. Engellilerin güvenliğini sağlamak için şehiriçi ulaşım, bilimsel çalışmalar ışığında elde edilen bilgilere göre tasarlanmıştır. Bu nedenle kent içinde toplu ulaşım ağı düzenli ve problemsiz bir şekilde işlemektedir. Ayrıca otobüs durağında engelli bulunması durumunda, o kişinin otobüse binmesi beklenmekte, ondan önce hiç kimse otobüse binmemektedir. Tekerlekli sandalye kullanan yolcular, kendilerine ayrılan bölüme yerleştirilmeden otobüs hareket etmemektedir. Kent kültürünün de güzel bir örneğini sergileyen Vancouver, bu yönleriyle dünya genelinde yaşanabilirlik açısından adından söz ettirmiştir (Erten ve Aktel, 2020:908). 2005 yılında "Mercer Human Resource Consulting" isimli insan kaynakları danışma şirketinin yaşam standartlarının belirlenmesine yönelik yaptığı bir araştırmada, 218 kent içinde yaşam kalitesinde üçüncü olmuştur. Ayrıca 2011 yılında da The Economist'in hazırladığı "Yaşanabilirlik Sıralaması" Ağustos Raporu'nda yaşanabilirlik açısından incelenen 140 kent arasından üçüncü seçilmiştir (Bıçkılı vd., 2016: 456-457).

Bir diğer başarılı örnek de Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından iyi uygulama örneği olarak belirlenen Almanya'nın Stuttgart kentidir. Kentte, görme engelliler için hissedilebilir yüzeylerle farklı ses çıkarma kapasitesine sahip unsurları bir araya getiren şeffaf zemin geliştirilmiştir. En iyi yüzey malzemesi ile geliştirilen uygulama, görme engelli bireylerin yön bulma süreçlerini kolaylaştırmasını sağlamıştır. Prag'da da özel tasarlanmış "pex" isimli bir sistem geliştirilmiştir. Sinyal iletici aracılığıyla, yaklaşmakta olan tramvay, otobüs, metro gibi toplu taşıma araçları hakkında bilgilendirme yapan sistem, görme engelli bireylerin taşıta binmesini de kolaylaştırmaktadır (Bıçkılı vd., 2016: 457).

Avrupa Birliği de engelsiz kent anlayışına büyük bir hassasiyet göstermektedir. Engelsiz kent oluşturmaya yönelik çeşitli politikalar benimsenerek projeler

geliştirilmekte ve bunların hayata geçirilmesi için çaba sarf edilmektedir (Çakır-Sümer, 2015: 144; Erten ve Aktel, 2020: 907). Hatta bu konuda şehirlerin birbiriyle rekabet etmesinin, standartları arttırması sonucunu doğurmasıyla Avrupa Birliği bünyesinde engelsiz kent uygulamaları üzerine yarışma düzenlenmektedir (Yavuz, 2019: 100-101; Şahin ve Çiftıldız, 2024: 039). 2010 yılından bu yana düzenlenen yarışmada, Avrupa Birliği üyesi ülkelerdeki kentlerin, engelli bireylerin gereksinimleri doğrultusunda planlanabilmesi ve yönetilebilmesinin önemini vurgulamak için ödül verilmektedir (Odabaş-Uslu ve Güneş, 2017: 32; Tektaş ve Peker, 2021: 223; Biçer, 2022: 21). Böylece engelsiz kent tasarlama düşüncesinin bütün Avrupa şehirlerinde benimsenmesi ve teşvik edilmesi amaçlanmaktadır (Dönmez-Kara, 2021: 122). Avrupa Birliği üyesi ülkelerde bulunan ve nüfusu 50.000'in üzerinde olan kentler bu ödüle başvurabilmektedir (Tutal, 2018: 55; Yavuz, 2019: 100-101). Ödülün seçim sürecinde aday ülke kentleri daha önce de belirtildiği üzere, aşağıda belirtilen dört alana göre değerlendirilmektedir (Çakır-Sümer, 2015: 144; Odabaş-Uslu ve Güneş, 2017: 32; Dönmez-Kara, 2021: 122; Tektaş ve Peker, 2021: 223; Şahin ve Çiftıldız, 2024: 038):

- Yapılı çevre ve kamusal alanlar
- Ulaşım ve ilişkili alt yapı
- Bilgi ve iletişim teknolojileri
- Kamusal tesis ve hizmetleri

Başvuru yapan şehirlerin, bu alanların tamamında erişilebilirlik konusunda tutarlı bir yaklaşım sergilemesi ve iddialı bir vizyon geliştirmesi beklenmektedir (Bozkurt-Özyalçın, 2024:103). Bu çerçevede değerlendirme sürecinde engelsiz kent oluşturmaya yönelik uygulamalar beş kategoride değerlendirilmektedir. Bu kategoriler şöyledir (Tutal, 2018: 55; Dönmez-Kara, 2021: 122; Erten, 2022: 137-138).

- Yapılan eylemlerin kapsamı (yeterli mali kaynaklarla desteklenmesi)
- Katılım ve sahiplenme derecesi
- Yaratılan etki
- Sonuçların niteliği ve sürdürülebilirliği
- Engelli ve ilgili grupların katılımı (plan, program, tasarım ve uygulama süreçlerinde yer alması)

En iyi örnekler AB’ndeki diğer kentlere model olması açısından Avrupa Komisyonu ve Avrupa Engellilik Forumu²⁰ tarafından ödüllendirilmektedir (European Comission, 2012: 5; Elmacı, 2019: 37; Erten ve Aktel, 2020: 907). Bu ödülleri alan kentler Tablo 3.2’de yer almaktadır.

Tablo 3.2. Engelsiz Avrupa Kenti Ödüllerini Alan Şehirler

YIL	KENT-ÜLKE
2011	Avila-İspanya
2012	Salzburg-Avusturya
2013	Berlin-Almanya
2014	Göteborg-İsveç
2015	Boras-İsveç
2016	Milano-İtalya
2017	Chester-İngiltere
2018	Lyon-Fransa
2019	Breda-Hollanda
2020	Varşova-Polonya
2021	Jönköping-İsveç
2022	Lüksemburg -Lüksemburg
2023	Skelleftea-İsveç
2024	San Cristobal de La Laguna-İspanya
2025	Viyana-Avusturya

Kaynak: (European Commission, 2024: 4-11; Şahin ve Çiftıldız, 2024: 039).

Tabloda belirtilen kentler, engelli vatandaşların yaşam kalitesini yükseltmek ve temel haklara erişimini garanti altına almak konusundaki istekliliği, yeteneği ve çabalarından ötürü ödüllendirilmiştir. Kentlerin her biri; ulaşım, erişilebilirlik (fiziki mekânlar ve bilişim), eğitim (ayrımcılığı önleme ve farkındalık), istihdam, sanat-kültür-sosyallik, katılım vb. açıdan kendilerine özgü uygulamaları ile değerlendirilerek takdir edilmiştir (Bozkurt-Özyalçın, 2024: 103). Bu kapsamda 2011-2025 yılları arasında

²⁰ Avrupa’daki engelli bireyleri temsil eden örgütleri bir araya getiren bağımsız bir sivil toplum kuruluşu olup, engelli bireyler ve aileleri tarafından yönetilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: (www.edf-feph.org, Homepage - European Disability Forum, 09.08.2024).

engelsiz kent örnekleri olarak Avrupa engelsiz kent ödülü sahibi kentlerin, politika alanları ve uygulamaları Tablo 3.3.'te görüldüğü gibi yedi grupta ele alınmıştır.

Tablo 3.3. Avrupa Engelsiz Kent Ödülü Alan Şehirlerin Engelsiz Kent Uygulamaları

Ulaşım	• Duraklarda sesli ve yazılı anons • Engelli otoparkı • Ücretsiz toplu taşıma • Yayalar için dokunsal yönlendirme • Kaldırımsız ve bordürsüz sokaklar • Alçak tabanlı, rampalı otobüs • Erişilebilir/Engelsiz Taksi • Evden toplu taşımaya yardımcı
Erişilebilirlik	Fiziki Mekânların Erişilebilirliği • Kamu binaları • Sanayi alanları • Park, bahçe, yeşil alanlar • Eski altyapılar • Turistik mekânların erişilebilirliği • Daireler • Tarihi mekân taşlarının uygunluğu • Kültür merkezlerinin erişilebilirliği • Changing Places WC • Bina ve dairelerde dijital kilit • Yeraltı ısıtma • Erişilebilirlik departmanı/koordinatörü • Erişilebilirlik rehberi Bilişim Erişilebilirliği (Teknoloji Kullanımı) • Dijital uygulama ve hizmetler • Dijital kent haritası • Şehir websitesi
Sosyal Yardım ve Destek	• Yardım araçlarını ödünç verme ve kiralama • Evlere servis • Ev içi hizmet • Engelli yardım rezervasyonu
Kültür-Sanat-Sosyallik	• Engelliler merkezi • Engelli kafe • Ücretsiz sosyal imkânlar • Rehberli turlar • Etkinliklerde görsel grafikler, işaret dili ve sesli açıklamalar • Engelsiz turizm (Herkes için turizm) • Etkinliklerin erişilebilirliği • At binme, yüzme
Eğitim-Ayrımcılığa Karşı Farkındalık	• Atölyeler (Braille Alfabesi vb. yönelik kurslar) • Ayrımcılığı önleme • Farkındalık çalışmaları • Engellilerin görüşünü yansıtacak film projeleri • Stüdyo-engelli deneyim alanı
Katılım-Kapasite Geliştirme	• Engellilere danışma • Engelli örgütleri ile işbirliği • Engelli danışma kurulu • Çalışma grubu
Kent Politikaları	• Denetim

	• İstihdam • Geri bildirim • Yenilikleri ölçme ve değerlendirme
--	---

Kaynak: (Bozkurt-Özyalçın, 2024: 111-113).

Ödül alan kentler incelendiğinde, norm ve standartlara rağmen tamamen benzer konseptlerde olmadığı görülmektedir. Şehirler, tabloda yer alan gruplandırmalar bakımından bazı noktalarda farklılaşmaktadır ve özgün çözümleri barındıran uygulamalara yer vermektedir (Tutal, 2018: 55). Bu doğrultuda her grupta ele alınan uygulamaları kentler açısından değerlendirmek yararlı olacağından ayrı başlıklarda ele alınmıştır.

3.3.1.1. Ulaşım

Kentlerin ödül almasını sağlayan temel faktörlerden en önemlisi engelli bireyler için ulaşım konusundaki net ve istikrarlı çabalarıdır (Elmacı, 2019: 44). Bu noktada hemen hemen bütün şehirlerde benzer uygulamalar olduğu göze çarpmaktadır. Zira engelsiz kent oluşturmak için ilk adım ulaşım ile atılmıştır. Bu kapsamda şehirlerin tamamında yeni toplu taşıma araçları satın alınmış; otobüs durakları ve otobüsler düşük zemin, açılabilir rampalar ve sesli (işitsel) -yazılı (görsel) uyarı sistemleriyle yenilenerek engelli bireylerin kullanımına uygun hale getirilmiştir. Ancak bazı şehirler, engelsiz ulaşımın kentin her alanında nasıl başarılı bir şekilde entegre edilebileceğinin çarpıcı örneği olmuştur. Lyon, Breda, La Laguna, Lüksemburg kentlerinde bulunan otobüs ve durakları, tren, tramvay gibi toplu taşıma araçlarının tamamı değiştirilmiştir (Bozkurt-Özyalçın, 2024: 104-110). Böylece şehirlerde toplu taşıma araçlarıyla gerçekleştirilen ulaşımın % 100 kapasiteyle engelsiz olması sağlanmıştır (European Commission, 2024: 15).

Şekil 3.2. Engelli Bireylerin Kullanımına Uygun Toplu Taşıma Araçları İçin Örnekler

Kaynak: (European Commission, 2024: 16-22).

Ödül alan kentlerde, ulaşım konusunda engelli bireylerin hayatlarını kolaylaştırmaya yönelik uygulamalardan bir diğeri, engelli bireyler için toplu taşıma hizmetlerinin ücretsiz hale getirilmesidir. Kentlerin genelinde engelli vatandaşlara ulaşım ücretsiz olarak sunulmaktadır. Bazı şehirlerde ise ulaşım hizmetleri sübvansede edilerek maliyetler düşük tutulmaktadır. Misal, Salzburg Belediyesi tarafından oluşturulan Aşamalı Plan kapsamında engelli bireylerin toplu taşıma hizmetlerinden yararlanabilmesi için ulaşım ücretleri Belediye'nin Engelliler Müdürlüğü tarafından sübvansede edilmiştir (European Commission, 2012: 8). Böylelikle engelli kişilerin toplu ulaşım araçlarına erişimi ekonomik hale getirilmiştir. Yine Aşamalı Plan kapsamında hayata geçirilen yenilikle taksilerin ortopedik engellilerin kullanımına elverişli olması zorunlu kılınmıştır (European Commission, 2012: 8).

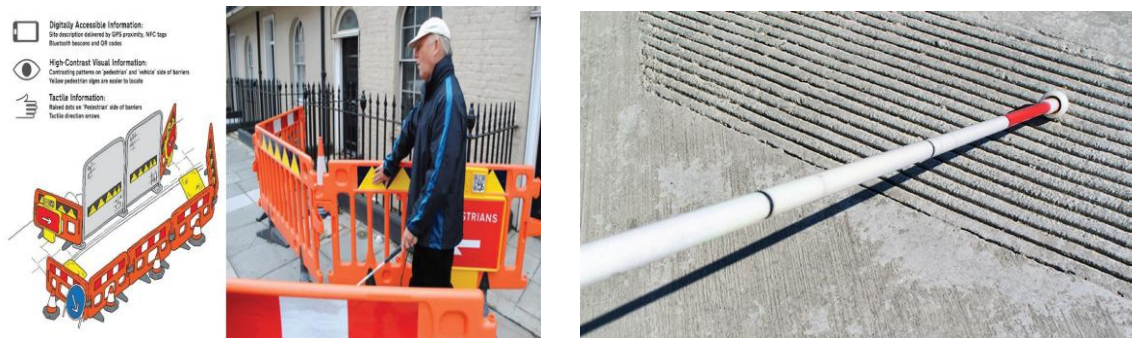
Benzer bir uygulama, ödülü ilk alan şehir olan Avila'da da görülmektedir. Avila Kent Konseyi'nin 2002 yılında oluşturduğu Eylem Planı'nda diğer kentler gibi yeni toplu taşıma araçlarını satın almaya ve bu konuda mali desteğe öncelik verilmiştir. Buna ek olarak engelsiz taksi hizmetleri yaygınlaştırılmıştır. Tekerlekli sandalye ve diğer hareket yardımcılarını kullananlar için kentin 9 farklı noktasında engelsiz taksi merkezi oluşturulmuştur. Engelsiz taksi hizmeti için şoförlere ücretsiz lisans verilerek, hizmetin devamlılığı garanti altına alınmıştır (European Commission, 2011: 9). Bu açıdan Avila, kendisinden sonra aday olan kentler için özendirici olmuştur. Chester, La Laguna, Salzburg gibi şehirlerde de engelsiz taksi hizmetine önem verilmiş ve taksilerin tamamının engelli bireylerin kullanımına uygun olması sağlanmıştır (Bozkurt-Özyalçın, 2024: 104-110).

Engelsiz Avrupa şehirleri, ulaşım söz konusu olduğunda engelli bireyleri hiçbir açıdan geride bırakmamayı hedeflemiştir. Engelli sürücüler için otopark erişimini

kolaylaştırmak ve bu bireylerin şehir içi ulaşımında karşılaştıkları zorlukları minimize etmek için önemli adımlar atmıştır. Bu konuda Chester farklı uygulamaları ile kendinden sonra aday olan ülkelere örnek olmuştur. Engelli sürücüler için “Mavi Rozet” kartları ile ücretsiz otopark olanağı sağlamakla birlikte “Park Et ve Bin” adlı uygulama ile özel otopark hizmeti sunmaktadır. Tamamen engelli sürücülerin kullanımına uygun olarak tasarlanan bu otoparklar, şehrin dört ayrı noktasında ve çok sayıda araç park etme kapasitesindedir (European Commission, 2017: 7; www.visitcheshire.com, 05.03.2025). Bu uygulama Chester’deki engelli sürücülerin toplu taşıma hizmetlerine entegre bir şekilde hareket etmelerini sağlamaktadır.

Avrupa şehirlerinde, engelli bireylerin ulaşım araçlarının kullanımını kolaylaştıran çeşitli düzenlemelere öncelik verildiği gibi yaya olarak rahat dolaşımı da göz ardı edilmemiştir. Bu minvalde ortopedik engeli olanlar için bordürsüz ve kaldırımsız sokaklar; görme engelli olanlar için de akustik trafik ışıkları, hissedilebilir kaldırımlar, sesli yönlendirme sistemleri ve elektronik sensörler gibi uygulamalar yaygınlaştırılmıştır. Engelli bireylerin rahat ve güvenli olarak hareket kabiliyetlerini desteklemek amacıyla oluşturulan politikalar hemen hemen bütün şehirlerde uygulamaya geçirilmiştir. Ancak Salzburg, Breda ve La Laguna bir adım daha öne geçerek görme engelli yayalar için yol çalışmalarını uyarmak amacı ile dokunsal yönlendirme ve rehberlik sistemi oluşturmuştur (European Commission, 2012: 8; Henderson vd., 2022: 55-56; European Commission, 2024: 17-18).

Şekil 3.3. Görme Engelli Bireyler İçin Dokunsal Yönlendirme Sistemi

Kaynak: (European Commission, 2012:5; Odabaş-Uslu ve Güneş, 2018:33).

Bu sistemle görme engeli olan kişilerin çevrelerini daha iyi bir şekilde algılayabilmeleri amacıyla kamusal alanlarda dokunsal yönlendirme işaretleri ve

bariyerler kullanılarak işaret çizgisi adı verilen uygulamalarla bilgilendirme ve uyarı hatları oluşturulmuştur (Odabaş-Uslu ve Güneş, 2017: 22; Henderson vd., 2022: 55-56).

3.3.1.2. Erişilebilirlik

Avrupa kentlerinin ödüllendirilmesinde hem fiziksel hem de dijital erişilebilirliğin artırılmasına yönelik iyileştirmeleri ve yenilikçi girişimleri ile öne çıkan adımlar olmuştur. Bu kapsamda kentler; parklar, yeşil alanlar, kamu binaları, kültür merkezleri, spor alanları, kafeler, mağazalar, restoranlar, tarihi yerler, kütüphaneler, konaklama mekânları gibi alanların büyük ölçüde engellilerin erişilebilirliğini sağlamayı hedeflemiştir. Böylece engelli sakinlerinin yaşamlarını olumlu yönde etkileyen önlemleri uygulama konusundaki kararlılığını ortaya koymuştur.

Ödül alan kentlerin hemen hemen hepsi fiziki mekânların erişilebilirliğine önem vererek, şehirlerini yeniden inşa etmiştir. Erişilebilirlik, belediye politikalarında yer alan temel bir mesele haline gelmiştir. Ancak fiziki alan düzenlemelerinin kapsamının çok geniş olması nedeniyle bu kentler, benzer ya da farklı alanlardaki öncelikli uygulamaları ile örnek olmuştur. Mesela 2014 yılında Göteborg'un birinci seçilmesindeki en önemli gerekçe, tüm kamu yapıları ve mekânlarının engellilerin kullanımına uygun olacak biçimde tasarlanmış olmasıdır (www.inclusion-europe.eu/2014, 12.03.2025). Her vatandaş, toplumsal yaşamda aynı fırsatlara sahip olmalı ve Göteborg vatandaşı olmaktan gurur duymalıdır felsefesi ile hareket ederek engelsiz bir kent yaratma yaklaşımını benimsemiştir. Bu doğrultuda belediye meclisi fiziki mekân erişilebilirliğini sağlamak amacıyla kentin tamamının erişilebilirlik envanterini çıkarmış ve kapsamlı bir düzenleme yapmıştır (Odabaş-Uslu ve Güneş, 2018: 32).

Avila'da ise tüm belediye tesislerinde ve kamusal alanlarda esas olarak engellerin kaldırılması amacıyla erişilebilirlik konusunda iyileştirmeler yapılmıştır. Bu doğrultuda belediye alanında konuyla ilgili tüm eylemleri koordine etme ihtiyacının farkına varılması ve siyasi isteklilik üzerine belediye bünyesinde Erişilebilirlik Departmanı kurulmuştur. Departman, çeşitli kamusal alanların erişilebilirlik düzeyine ilişkin analizler yaparak teknik destek sağlamıştır (European Commission, 2011: 8).

Polonya'nın başkenti Varşova, kısa bir süre içerisinde şehrin fiziki erişilebilirliğini sağlama konusunda ilerleme kaydetmeyi başarmıştır. Bu süreçte mevcut engellerin ortadan kaldırılması amacıyla uygulanan program çerçevesinde eski yapıları

hızla erişilebilir sistemlerle yenileme sürecine başlamıştır. Patika yolları, kaldırımları, bisiklet yolları, sokakları, kamu binaları, parkları engelliler için yeniden tasarlayarak düzenlemiştir. Bu süreçte kararlılığın, başarının temel unsuru olduğunu göstererek diğer şehirlere model olmuştur (Bozkurt-Özyalçın, 2024: 105). Varşova'nın hemen sonrasında ödülle layık görülen bir diğer kent Jönköping olmuştur. Coğrafyasının zorlu konumuna rağmen fiziki erişilebilirliğinden taviz vermemesi, bu konudaki mücadelesi ve kısa süredeki başarısı ile ödüllendirilmiştir (www.age-platform.eu, 10.03.2025).

Breda, Avila, Salzburg, Boras, Jönköping gibi kentler ise kamusal alanların her engel türü için erişilebilir olmasına önem vermiştir. Ek olarak, şehirdeki işletmelerin de engelli bireylerin kullanımı için düzenlenmesi desteklenmiş ve teşvik etmek amacıyla yerel yarışmalar düzenlenmiştir. Jönköping ve Breda bu konudaki kararlılığıyla örnek olmuştur. Kent yönetimi Breda'daki işletmelerin erişilebilirlik düzeyini değerlendirmek ve gerekli analizlerin sorunsuz ve düzgün bir şekilde gerçekleştirilmesi için engellilik deneyimi olanlardan tavsiye almıştır. Ayrıca işletmelerin erişilebilirliğini arttırmak için teşvik fonu verilmiştir (Henderson vd., 2022: 55-56). Boras da engellilerin kendi başlarına hayatlarını sürdürebilmeleri için özel konutlarda yapılan erişilebilirlik düzenlemelerini mali açıdan desteklemiştir (Elmacı, 2019: 44).

Ayrıca Boras Belediyesi, mimari engellerin kaldırılmasının yanında hava koşullarını da dikkate almıştır. Engelli bireyler için ıslak, kuru veya karlı zeminlerde tekerlekli sandalye, baston gibi yardımcı araçların kullanımının aynı olmadığının bilinciyle hareket ederek örnek olmuştur (www.activesustainability.com, 28.11.2024). Belediye, engelli bireylerin kış aylarında kayarak düşmelerini önlemek için şehir merkezinde bazı alanların atık maddelerden elde edilen enerjiyle ısıtılmasını sağlamıştır (Elmacı, 2019: 42).

Şekil 3.4. Boras Belediyesi Yeraltı Isıtma Sistemi İçin Örnek

Kaynak: (Elmacı, 2019: 43).

Skellefteå da Boras Belediyesi'nin yerden ısıtma sistemini örnek model olarak kentte uygulamıştır. Engelli bireylerin kış aylarında kayarak düşmelerini önlemek için özellikle kentin aktif olarak kullanılan alanları olan parkları, sokakları, oturma alanları, dokunsal yollarını yerden ısıtma sistemi ile desteklemiştir (European Commission, 2023: 17).

2017 yılında Avrupa Engelsiz Kent Ödülü'nün sahibi olan Chester, Salzburg'un uygulamasını örnek almış ve kamusal alanlarda engelli bireylerin tuvalet ihtiyaçlarını dikkate almasıyla öne çıkmıştır. Engelli bireylerin, tuvaletleri güvenli ve rahat bir şekilde kullanabilmeleri için ekstra olanaklara ihtiyaç duyabilecekleri düşünülmüştür. Bu nedenle şehrin genelinde onların kullanımına uygun tasarlanan ve Cahnging Places WC olarak adlandırılan ücretsiz tuvaletler kurulmuştur (European Commission, 2012: 8; European Commission, 2017: 5). Chester'in bu uygulaması kendinden sonra aday olan kentlere örnek olmuştur.

İspanyol şehri La Laguna ise hali hazırda belediye binası ve diğer kamu binaları, spor salonları, deniz kenarları, kültür merkezleri, kütüphaneler, rekreasyon alanları gibi kamusal alanların 2030 yılına kadar sürecek olan iyileştirme projeleri ile kentin % 100 erişilebilir olmasını sağlamaya odaklanmıştır. Uygulama örnekleri açısından diğer şehirlerle benzer olan kent, bu ödülü hedefe yönelik yüksek oranındaki başarısıyla almıştır (European Commission, 2024: 17).

Avrupa Birliği kentleri, engellilerin fiziki alanlara erişilebilirliğiyle beraber dijital erişilebilirliği de garantilemeyi hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda ödöl alan şehirlerin tamamı dijital iletişim ve hizmetlere yatırım yapmıştır. Farklı isim ve tasarımlarla teknolojik mekanizmalar geliştirmiş ve teknoloji kullanımına imkân sağlamıştır (Tektaş ve Peker, 2021: 224). Bu sayede engelliler için farklı şehirlerde hayata geçirilen ve teknolojik olanaklardan faydalanılarak geliştirilen uygulamalar, bireylerin kentsel mekânlarda bağımsız ve konforlu hareket etmelerine imkân tanımıştır (Odabaş-Uslu ve Güneş, 2018: 33).

Şehir yönetimleri engeli olsun ya da olmasın tüm vatandaşların kullanımına uygun olarak web siteleri ve mobil uygulamalar geliştirmiştir. Engelli bireyler, web siteleri aracılığıyla engel durumlarına göre ihtiyaç duydukları hizmeti seçerek belediye hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Ayrıca her engel türünün kullanımı düşünülerek tasarlanan mobil uygulamalar; şehirlerdeki kamu binaları, rekreasyon alanları, kafeler, restoranlar, tuvaletler, kütüphaneler, oteller, turistik alanlar, ulaşım araçları, istasyonlar, istasyonlardaki asansörler dâhil bir dizi alanda rehber işlevi görmektedir. Uygulamalar, engelli ziyaretçilerin de rahatça kullanabileceği şekilde farklı dillerde geliştirilmiştir. Herhangi bir yer ziyaret edilmeden önce ne kadar erişilebilir olduğu mobil uygulamalardan öğrenilebilmektedir. Örneğin; bir müze, yürüyüş alanı, binalar vb. alanlar ziyaret edilmek istendiğinde erişilebilirliği hakkında bilgiye ulaşılabilir. Ödöl alan bütün şehirler, uygulamaları etkili bir şekilde kullanmaktadır (Güley-Gören, 2018: 23-26; Bozkurt-Özyalçın, 2024: 104-110).

3.3.1.3. Sosyal Yardım ve Destek

Avrupa Komisyonu'nun ödölle uygun gördüğu kentlerin engelsiz kent oluşturma hususundaki girişimleri arasında sosyal yardım ve destekler de yer almaktadır. Bazı kentler, zorluklarla karşılaşan engelli bireylerin yaşam standartlarını artırmak için destek sağlamaktadır. Bu konudaki başarılı uygulamaları ile örnek olan kentler arasında Avila, Goteburg, Chester, Salzburg, La Laguna ve Berlin yer almaktadır. Bu bağlamda Avila, sosyal eylem merkezi kurmuştur. Bu merkez aracılığıyla bakım ihtiyacı olanlar için evlere yardım hizmeti ve engelli bireylerin bakımını sağlayan kişilere de destek sağlanmaktadır (European Commission, 2011: 8). Goteburg ise tekerlekli sandalye ya da başka yardımcı ekipman kullanan engelli bireylerin ekipmanlarında sorun yaşaması durumunda dijital

uygulama aracılığıyla yardımcı olmaktadır (www.inclusion-europe.eu/2014, 12.03.2025).

Benzer bir sosyal yardım ve destek uygulaması Chester’da görülmektedir. Shopmobility servis hizmeti ile hareket güçlüğü çeken engelli bireylerin mağazalara ve tesislere erişimini sağlamak için elektrikli tekerlekli sandalyelerin, scooterlerin ve manuel tekerlekli sandalyelerin günlük kullanımına destek olmaktadır. Bu servis tekerlekli sandalye, yürüme aletleri ve scooter gibi yardımcı araçların tamir ve bakım hizmetlerini üstlenerek uzun vadeli ödünç verme hizmeti de vermektedir (European Commission, 2017: 7-8). Shopmobility hizmetinin alternatif bir örneği, Berlin Brandenburg Ulaşım Birliği (VBB) tarafından gerçekleştirilmektedir. VBB, fiziksel engeli bulunan ya da özel gereksinimleri olan kişilere rehberlik hizmeti sunmaktadır. Burada görevli personeller, ihtiyacı olan kişileri evlerinin kapılarından alarak gidecekleri yere kadar ücretsiz bir şekilde götürmektedir (www.berlin.de, 04.03.2025).

2024 yılının Engelsiz Kent Ödülü’nün sahibi La Laguna da engelli bireylere ilişkin sosyal yardım ve destek uygulamaları ile öne çıkmaktadır. La Laguna iletişim engellerini ortadan kaldırma konusundaki kararlılığını göstererek işitme ve görme engelliler için tercümanlık hizmeti sağlamaktadır. Avila ve Chester’da olduğu gibi ulaşım desteği de bulunmaktadır. Belediye yönetimi, engelliler için mobil yardımcı araçlarla şehir içerisinde ulaşım konusunda yardıma ihtiyacı olanlara destek sağlamaktadır (European Commission, 2024: 17-18). Ayrıca, engelli bireylerin yaşam kalitesini arttırmak için bakıma ihtiyacı olan yüz binden fazla engelli bireye yıllık 120.000 Avro’yu aşan yardımı bulunmaktadır (European Commission, 2024: 25).

3.3.1.4. Kültür-Sanat-Sosyallik

Engelsiz kent inşa edilme noktasında Avrupa Engelsiz Kent Ödülü’nü alan şehirlerin uygulamada başarılı oldukları başka bir alan, engelli bireylerin sosyal ihtiyaçlarına yöneliktir. Bu doğrultuda kentlerde engelli bireylerin turizm, kültür, sanat gibi alanlardaki ihtiyaçları düşünülmüştür. Her şehir kendi özgün yapısına ve kaynaklarına uygun çözümler geliştirerek, engelli bireylerin bu alanlara erişimini kolaylaştıracak politikaları hayata geçirmiştir. Bu bağlamda kentlerin çeşitli özgün uygulamaları olsa da her kentin ortak paydada bulunduğu konu turizm olmuştur. Engelsiz turizm mottosuyla hareket eden kentler hem yerel vatandaşlar hem de ziyaretçileri için

turistik alanların erişilebilir olmasına oldukça önem vermiştir. Şehirlerin büyük çoğunluğu bu konuda çeşitli adımlar atmış olmasına rağmen, bazıları özel uygulamaları ile anılmayı hak etmektedir. Avila, Salzburg, Berlin, Milano, Chester, Lyon, Göteborg, Skelleftea ve La Laguna örnek gösterilebilecek niteliktedir (Bozkurt-Özyalçın, 2024).

Avila'nın en önemli motivasyon kaynaklarından biri, kenti engelsiz bir turizm merkezi olarak tanınmasını sağlamaktır. Bu kapsamda ilk olarak danışma ofisleri kurulmuş ve akabinde bu ofisler aracılığıyla kent haritaları oluşturulmuştur. Kent haritalarında sesli açıklamalar ve açıklayıcı görsellerle kentin önemli turistik destinasyonların listesine yer verilmiştir. Keza listede yer alan Santo Tomas Manastırı, San Vicente Kilisesi gibi anıtlar yeniden dizayn edilmiştir. Ayrıca görme engelliler için şehir surlarının dokunmatik modelleri yapılmıştır (European Commission, 2011: 8). Böylece Avila, yerel halkın yanı sıra ziyaret edenlere de odaklanarak engelli bireylerin bu tarihi ve simgesel yapılara erişimi sağlanmıştır.

Büyük ve önemli bir başkent olan Berlin'in de engelsiz turizmin yaygınlaştırılmasına yönelik çabaları mevcuttur. Şehrin görülmeye değer turistik mekânlarında her engel türü düşünülmüş olup, şehir onların ihtiyaçları çerçevesinde yeniden düzenlenmiştir. Örneğin; Yahudi Müzesi, Bauhaus Arşivi, Brandenburg Kapısı, Berlin Duvarı Anıtı, Charlottenburg Sarayı, Otto Wedt Müzesi gibi tarihi yapılar tekerlekli sandalye kullananlar için elverişlidir. Müzelerdeki sergilerin tamamı görme engeli bulunan ziyaretçiler için Braille Alfabesi ile yazılmıştır. Ayrıca Berlin'deki birçok turistik alanda işitme engellilerin ihtiyaçlarına yönelik rehberli turlar bulunmaktadır (Bıçkı vd., 2016: 457).

Tarihi mirası bakımından zengin bir kent olan Milano da kenti ziyaret edenler için erişim kolaylığı sağlamıştır. Şehirdeki kiliseler, konaklama mekânları, tarihi yapıların bulunduğu sokakları ve önemli simgesel yapıları olan Vittorio Emanuele 2. Galerisi, Santa Maria delle Grazie engelliler için erişilebilir olması ile dikkat çekmiştir. Benzer olarak tarihi şehir Chester de kentin surları dâhil tüm yapılarını koruyarak tamamını erişilebilir hale getirmiştir. Böylece yasaların gerektirdiğinin üstünde bir performans sergileyerek ödüllendirilmiştir (www.sagetraveling.com, 16.03.2025).

Avrupa şehirleri engelsiz turizm dışında engelli bireylerin şehirdeki kültür, spor, sanat ve benzeri etkinliklere katılma fırsatlarını sağlayacak uygulamalar geliştirmiştir (Bozkurt-Özyalçın, 2024:108). Mesela Chester, sanatın herkese kucak açması anlayışıyla

Storyhouse projesini oluşturmuştur. Projeyi ise tiyatro, sinema, kütüphane alanı bulunan bir binada hayata geçirmiştir. Burada sesli kitap okuyucular, sesli betimleyiciler, büyüteçler, altyazılı görseller, işaret dili kullanan personellerle her alan erişilebilir olarak tasarlanmıştır (Euroopan Commission, 2017: 7). Chester'in kütüphanelere ilişkin düzenlemeleri, 2018 yılında ödöl alan Lyon'a model teşkil etmiştir. Fransa şehri Lyon'ın kütüphanelerindeki büyüteç ekranlar, okuma makineleri, Braille Alfabesi, sesli kitap okuyucular gibi ekipmanlarla kültürel erişimi arttırmış olması kente birincilik ödölünü kazandırmıştır (Bozkurt-Özyalçın, 2024: 105).

Bir başka iyi uygulama örneği de Avila ve La Laguna kentlerinde görölmektedir. Bu kentlerde engelliler için eğlence, ata binme terapisi ve su etkinlikleri kapsamında çeşitli atölyeler oluşturulmuştur. Bazı yüzme havuzları, bedensel engellilerin yüzmelerine olanak sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Buna ek olarak engellilik derecesi % 65 ve üzeri olanlar için ücretsiz bir şekilde yararlanma imkânı tanınmıştır (European Commission, 2011: 9; European Commission, 2024: 17-18). Sosyal faaliyetlerde engelli bireylere öncelik veren La Laguna Folklore Inclusivo ismiyle kapsayıcı etkinlikler atölyesi oluşturmuştur. Burada işitme, görme, zihinsel engelli bireylerin dans, resim, müzik gibi çeşitli sanat dallarındaki yeteneklerini değerlendirmelerini amaçlamıştır (European Commission, 2024: 17-18).

3.3.1.5. Eğitim-Ayrımcılığa Karşı Farkındalık

Avrupa Birliği, engelsiz bir Avrupa oluşturma mücadelesinde Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin gereklerinden yola çıkarak engellilere yönelik ayrımcılığı önleme veya farkındalığın artırılmasını önemsemiştir. Daha önce de belirtildiği gibi Sözleşme'de, engelli bireylerin ayrımcılığa uğramadan tüm insan haklarından yararlanmasını sağlamak esastır (Qinn vd., 2002: 1). Bu nedenle Avrupa Komisyonu, Engelsiz Kent Ödölü değerlendirme sürecinde şehirlerin eşitlik, ayrımcılığı önleme, farkındalığı arttırmaya yönelik örnek uygulamalarını takdir etmiştir. Bu doğrultuda Avila, Salzburg, Goteborg, Boras, Breda, Varşova ve Skelleftea gösterdikleri çabalarla örnek kentler olarak öne çıkmıştır. Bu kentler, engelli kişilerin eşit fırsatlara sahip olmalarını güvence altına almak ve ayrımcılığa karşı mücadele etmek için çabalamıştır.

2012 yılında ödöl alan Salzburg'u öne çıkaran temel faktörlerden biri; engellilik konusunda düzenlediği eğitimler, farkındalık çalışmaları ve tanıtım kampanyaları

olmuştur. Şehrin Engelliler Komisyonu, başta şoförler olmak üzere farklı meslek grubundaki kişilere bilinçlendirme ve farkındalık oluşturma amacıyla eğitimler düzenlemiştir. Ayrıca her ay düzenli olarak belediye hizmetlerine daha iyi erişim sağlanması amacıyla engelli bireylerin bizzat kendileri için teknoloji eğitim kursları düzenlenmiştir (European Commission, 2012: 9). Benzer bir uygulama Boras Belediyesi tarafından, Engellilik Konseyi ve Erişilebilirlik Danışmanı'nın işbirliğiyle gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede belediye düzenli olarak öğrenciler, otobüs şoförleri, sağlık çalışanları ve diğer personellere düzenli olarak farkındalık eğitimleri vermiştir (Elmacı, 2019: 44). Her iki şehir de engelli vatandaşların ayrımcılıktan uzak, eşit haklar edinmelerini amaçlamıştır ve bu konudaki üstün çabalarıyla takdir edilmişlerdir.

Göteborg'da ise ayrımcılığı önleme ve farkındalığı artırma çalışmaları farklı bir perspektiften ele alınmıştır. Engelli bireylerin erişiminin geliştirilmesi gereken alanlar hakkındaki fikirlerini aktarmalarını teşvik etmek maksadıyla bir stüdyo oluşturulmuş ve stüdyoda film çekme projesi yürütülmüştür. Proje kapsamında çeşitli meslek gruplarında yer alan çalışanların farkındalığını arttırmak için engelli bireylerin yaşadıkları zorlukları bizzat deneyimlemelerini sağlamışlardır. Çalışanların empati duygusunu geliştiren bu çalışma belediye çalışanlarının ve vatandaşların farkındalığının artmasına katkı sağladığı için takdir edilmiştir (European Commission, 2020: 7).

Hollanda'nın Breda kenti de toplum temelli bir vakıf ve aynı zamanda denetim komisyonu olan Breda Gelijk'in çalışmaları ile örnek olmuştur. Kentteki dikkat çeken çalışmalardan biri, her yıl Aralık ayında Farkındalık Haftası düzenlenmesidir. Bu süreçte okullar ziyaret edilerek öğrencilerle engellilik deneyimleri hakkında hikâyeler paylaşılmaktadır. Bu kapsamda öğrencilere; engelli bireylerin yapıları çevrede tekerlekli sandalye, rehberli çubuk gibi yardımcı araçlarla karşılaştıkları zorluklara dair simülasyonlar sunulmaktadır. Ayrıca farkındalığı arttırmak amacıyla gönüllü olarak seçilen okullardan herhangi bir engeli bulunan ya da bulunmayan öğrencilerin katıldığı spor etkinliği düzenlenmektedir. Breda Gelijk, belediye yetkililerine ve çalışanlarına kurslar düzenlenmektedir. Verilen eğitimlerde ise Göteborg'da olduğu gibi engelli olmanın nasıl bir şey olduğunu anlamaları için çalışanların bizzat deneyimlemelerini sağlamaktadırlar (Henderson vd., 2022: 55).

Breda kentinin ardından ödül alan Varşova özellikle zihinsel engellileri topluma dâhil etmeye yönelik çalışmalarından dolayı birincilik ödülüne layık görülmüştür. Bu

kapsamda zihinsel engellilere yönelik çeşitli kurslar, eğitimler düzenlemiştir. Ayrıca engelli bireylere bakmakla sorumlu olan aileleri için dinlenme evleri ve atölyeleri kurulmuştur. Skelleftea da zihinsel engelli gençlerin daha bağımsız bir hayat yaşamalarını destekleyebilecek, teknolojilerini ve çalışma biçimlerini keşfetmelerine olanak tanıyan bir eğitim departmanı oluşturmuştur. Bu şekilde zihinsel engellilere teknolojik destek sağlamakta, aynı zamanda teknolojiyi kullanabilmeleri için gerekli olan bilgi ve becerilerle donanımlarını sağlamaya da destek olmaktadır (European Commission, 2023: 18).

3.3.1.6. Katılım-Kapasite Geliştirme

Engelli bireylerin toplumsal hayatta aktif ve özgür bir şekilde rol alabilmeleri için ihtiyaç ve beklentilerinin etkili olarak karşılanabilmesi gerekmektedir. Bunun sağlamanın yolu ise karar alma süreçlerine dâhil olmalarından geçmektedir. Nitekim BMEHİS’nde belirtildiği üzere engelli bireylerin topluma aktif, özgür ve anlamlı bir katılımı ancak kendilerini etkileyen kararlarda yer aldığı takdirde sağlanmış olacaktır (Zengin ve Altındağ, 2016: 11). Bu sebeptendir ki engelsiz Avrupa şehirlerinin engelli vatandaşların karar alma süreçlerine tam ve etkili katılımının gerçekleştirilmesi yönündeki çabaları takdir edilmesindeki temel dinamikler arasında yer almıştır. Bu bağlamda Jönköping, Salzburg, Lüksemburg, Avila, Milano, Boras, Breda, Berlin, Viyana, Skelleftea, La Laguna kentleri; engellilere danışma, engelli örgütleri ile iş birliği yapma, çalışma grubu oluşturma gibi uygulamaları ile örnek teşkil etmiştir (Bozkurt-Özyalçın, 2024: 104-110). Bu uygulamalardan bir kaçış şöyledir:

2012 yılında jüri tarafından ödüllendirilen Salzburg, engelli bireylerin karar alma süreçlerinde bulunması ve onları temsil eden kuruluşlarla etkili işbirliği ile başarı sağlamıştır. Nitekim Salzburg Belediyesi Engelliler Birimi Müdürü Sabine Neusüb; “uygulamaların bu kadar etkili ve başarılı olmasını, engellilerin ve onları temsil eden kuruluşların karar alma süreçlerine dâhil olmalarından dolayı olduğunu” ifade etmiştir. Şehir, bu konudaki kararlılığını 1997 yılında kurduğu Engelliler Konseyi’nin çalışmaları ile ortaya koymuştur. Konsey, Salzburg’un ulaşım ve erişilebilirlik çalışmalarını engelli bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirmiştir (European Commission, 2012: 7).

2015 yılında ödül alan Boras, belediye ve engelli temsilcileri arasındaki yapıcı diyaloga önem vermiştir. Bu nedenle belediye yönetimi içerisinde engellilik ve

erişilebilirlik konusunda danışmanlık yapan ve bunun yanında belediyenin idari birimlerinden oluşan bir çalışma grubu (konseyi) oluşturulmuştur. Çalışma grubu ve Engelliler Danışma Kurulu'nun her aşamada yakın işbirliği yapması ise Boras Belediyesi'nin ödül almasında etkili olan önemli faktörlerden biri olmuştur (Elmacı, 2019: 44-52).

Jönköping, 2007 yılında Aalborg Taahhütlerini imzalamıştır. 10 ana temayı kapsayan Taahhütlerinde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yer vermiştir. Bu çerçevede Jönköping, engelli bireylerin karar alma süreçlerine katılımın arttırılmasına önem vermiştir (Gazińska, 2021: 153). Şehir yönetimi, engelli sivil toplum kuruluşlarıyla sürekli olarak ortak bir işbirliği sürecinde olmuştur ve bu süreç Funktionsrätt Jönköping isimli bir birlik ile yürütülmüştür. Onsekiz engelli kuruluşunun yer aldığı birlik, yılda dört kez düzenli olarak belediye temsilcileri ile bir araya gelerek toplantılar gerçekleştirmiştir. Bu toplantının gündemi Funktionsrätt Jönköping'teki engelli kuruluşları tarafından belirlenmiştir. Engelli üyelerin de bulunduğu bu kuruluşlar, kendilerini oluşturan konuları gündeme getirerek belediye düzeyinde eyleme geçirebilmiştir. Bu bağlamda Funktionsrätt Jönköping hem şehrin engellilik politikasının geliştirilmesinde hem de sürece engelli bireylerin dâhil olmasına katkı sağlayarak başarılı bir örnek olmuştur (Erten, 2022: 137-138).

2023 yılında ödül kazanan La Laguna'da engelli dernekleri ve örgütleri ile işbirliği yapılması, kentin engelsiz olarak tasarlanma sürecinin temel taşlarından biri olmuştur. Şehir 2021 yılında Engelliler Konseyi Yönetmeliği'ni onaylamıştır. Böylelikle Engelliler Konseyi'nin kurulması resmileştirilmiş ve engelli bireyleri istişari çalışmalar yoluyla karar alma sürecine doğrudan dâhil etmenin ilk adımı atılmıştır. Daha sonra Engelli Ombudsmanı oluşturulmuştur. Kent Konseyi'ne bağımsız tavsiyelerde bulunan Ombudsman, Konsey ile işbirliği içinde kentin erişilebilirlik girişimlerini koordine edip teşvik etmiştir. Bu üçlü mekanizmalar, La Laguna'nın engelsiz bir kent olma yolundaki işbirliğine dayalı ve bütüncül yaklaşımı ortaya koymuştur (European Commission, 2024: 19).

Ayrıca Berlin'in Engelsiz Şehir Yuvarlak Masası oluşturularak burada engelli örgütleri, hükümet, iş dünyasından paydaşları bir araya getirmesi (European Commission, 2020); Lüksemburg'ta şehrin engelliler için tasarlanan önlemlerin istenen etkiye sahip olduğundan emin olmak amacıyla engelli olan vatandaşlara düzenli olarak

danışılması, tavsiyeler alınması (Karabulut, 2022); Milano’da belediyenin, engelli derneklerinin, vakıfların, kooperatiflerin, kamu kurum ve kuruluşlarının iş birliği hâlinde olması katılım ve kapasite geliştirme çabalarının başarılı örnekleri olmuştur (Bozkurt-Özyalçın, 2024: 107); Avila’da da kent konseyi; katılım, istişare ve değerlendirmeye verdiği önemi yansıtarak, Avila’daki tüm engelli derneklerinin temsil edildiği Belediye Engelliler Konseyi’ni kurmuştur (European Commission, 2011: 9). 2023 yılının ödülünün sahibi Skelleftea da engellileri temsil eden toplam 30 sivil toplum kuruluşlarını desteklemek için fon sağlamıştır (European Commission, 2023: 17).

3.3.1.7. İstihdam, Denetim ve Geri Bildirim

Avrupa Birliği tarafından ödüllendirilen şehirleri ilk sıraya taşıyan politika ve uygulamalar arasında; istihdam, denetim ve geri bildirimin de önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Bu doğrultuda engelli bireylerin işgücüne dâhil edilmesinin teşviki, engelsiz kentlerin yapı taşlarından biri olmuştur. İstihdama yönelik geliştirilen politika ve uygulamalarda, engelli bireylerin temel haklarının tanınmasına ve bu haklara erişimlerini engelleyen fiziksel, sosyal ve ekonomik bariyerlerin ortadan kaldırılmasına odaklanılmıştır. Nitekim BMEHİS’nin 27. maddesi uyarınca engellilerin işgücü piyasasına dâhil edilmesi, öncelikli politika alanlarından biri olarak kabul edilmiştir (Aver, 2019: 337-338). Bu kapsamda Göteborg, Lyon, Chester, Viyana, Avila, Boras, Breda ve Skelleftea belediyelerinin uygulamaları kendilerini ilk sıraya taşımıştır (Bozkurt-Özyalçın, 2024: 104-110). Örneğin; Ödülü alan en son şehir olan Viyana, 2030 Stratejisi ile dikkat çekmiş ve özellikle engelli bireylerin istihdamına dair çabası, kararlı tutumu ve stratejik yaklaşımı nedeniyle bu ödülü almaya hak kazanmıştır. Burada engelli bireylerin istihdamı için aktif kamu hibe desteği sağlanmıştır (employment-social-affairs.ec.europa.eu/, 06.02.2025). Benzer şekilde, Hollanda’nın Breda kenti de BMEHİS’nin gereklerinden yola çıkarak, engelli bireylerin istihdamını teşvik etmek ve bağımsız yaşamlarını desteklemek amacıyla çeşitli projeler yürütmüştür. Bu bağlamda engelli dernekleri ile işbirliği yapılmış ve iş bulma sürecinde engelli bireylere destek olmak amacıyla gönüllü iş koçları görevlendirilmiştir. Belediyeler, engelli bireylerin istihdama yönlendirilmesinden sorumlu olup, işverenlere ücret sübvansiyonu gibi mali destekler sunmuştur. Ayrıca, engelli bireylerin istihdamına yönelik işverenler tarafından hayata geçirilen başarılı uygulamalar maddi olarak ödüllendirilmiştir (Aver, 2019: 339).

Herkes için bir şehir sloganıyla yola çıkan Göteborg ise bu mottodan hareketle engelli bireylerin istihdamına öncelik vermiştir. Her yıl engelliler için yeni 300 kişilik kontenjanla koşullarına uygun olarak iş pozisyonu oluşturmuştur (European Commission, 2020: 7). Lyon ise engelli memur istihdamına önem vermiştir. Yasal olarak engelli istihdam kotası % 6 iken, bu kotayı % 7.8'lik oran ile kapasitenin üzerinde tutmuştur. Ayrıca engelli memurların işe entegrosyanlarını da önemsemiş ve bu doğrultuda seminerler düzenlemiştir (European Commission, 2020: 11).

Chester, engellilerin iş olanaklarına farklı bir açıdan yaklaşmıştır. Belediye, istihdam sağlamanın yanısıra Dial House isimli merkezde engelliler için eğitim, sağlık, spor, sosyal destek alanlarında ücretsiz, gizlilik esaslı ve bağımsız danışmanlık hizmetleri alabileceği bir danışmanlık merkezi kurmuştur. Merkez bünyesinde engelli bireylerin ev ve el yapımı ürünlerin üretimini sağlayarak satış yapmaları için Topluluk Kafesi oluşturmuştur (European Commission, 2017: 6-8).

Ek olarak belediyeler, kent politikaları kapsamında istihdam dışında denetimin önemine de dikkat çekmiştir. Skelleftea, engelsiz kent tasarımı kadar izlenmesi de önemlidir düşüncesinden hareketle, vatandaşların kentsel alanların erişilebilirliğinin sağlanması için gözlem, uyarı ve önerilerini belediyeye yapabilmelerine imkân tanımıştır. Mesela okul, otobüs durağı, park ya da herhangi bir sokakta erişilebilirlik açısından bir sorun tespit edildiğinde, ayrı olarak tahsis edilen telefon numarasını arayarak bunu bildirebilmektedir. Ayrıca sorunun giderildiğine dair geri bildirim sağlanmaktadır (European Commission, 2023: 16). Benzeri bir uygulama Boras'ta da görülmektedir. Ulaşım ve fiziki alanların erişilebilirliği için şehrin alışveriş merkezleri, restoranları, parkları ve diğer kamusal alanları izlenmekte ve denetlenmektedir (Elmacı, 2019: 40).

Özetlemek gerekirse Avrupa Komisyonu tarafından ödüllendirilen 15 Avrupa şehri, bilgi ve deneyim paylaşımı ile diğer şehirlere ilham kaynağı olmuştur. Engellilerin yaşam standartlarını iyileştirmek için her bir şehir kendilerine özgü ve farklı eylem planı geliştirmişlerdir ve bu planı istikrarlı bir biçimde yürürlüğe koymuşlardır. Bu bağlamda şehirlerin göze çarpan benzer uygulamaları ulaşım, kent politikaları ve teknoloji kullanımıdır. Aynı zamanda birçoğu bu uygulama alanlarına öncelik vermiştir. Farklılıkların fazla olduğu uygulama alanları ise katılım ve ayrımcılığa karşı farkındalıktır. Bu hususta şehirler özgün çözümler barındıran uygulamalara yer vermiştir.

3.3.2. Türkiye’de Başlıca Engelsiz Kent Uygulama Örnekleri

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de engelsiz kent uygulamalarının önemi gün geçtikçe artmakta; bu doğrultuda şehirlerin fiziksel ve sosyal yapıları yeniden şekillenmektedir (Bıçkıcı vd., 2016: 457; Akgün, 2022: 47). Engelli bireylerin kent yaşamına eşit koşullarda, bağımsız ve tam katılımını sağlamayı hedefleyen bu uygulamaların kapsamı ve niteliği, büyük ölçüde yerel yönetimlerin politikaları ve öncelikleri doğrultusunda belirlenmektedir (Akgün, 2022: 47). Türkiye genelinde bazı şehirler erişilebilirlikten sosyal hizmetlere uzanan kapsamlı uygulamalarıyla dikkat çekerken, bazı şehirlerde ise daha sınırlı ve parçalı uygulamalara rastlanmaktadır (Tutal, 2018: 55; Akgün, 2022: 47). Bu farklılıklar, zaman içinde bazı şehirlerin engelsiz kent uygulamaları konusunda ön plana çıkmasını beraberinde getirmiştir. Nitekim ülkemizde “engelsiz kent”, “erişilebilir kent”, “engelli dostu kent” gibi kavramlar etrafında şekillenen ve yaşam alanlarının engelli bireylere uygunluğunu temel alan bazı ödül program girişimleri bulunmuştur (Çakır-Sümer, 2015: 147). Bu alandaki ilk resmî yarışma, dönemin Başbakanlık Özürlüler İdaresi tarafından 2006 yılında gerçekleştirilmiş ve Eskişehir, erişilebilir kent ünvanını alarak bu konuda öncülük eden kentlerden biri olmuştur. Ne var ki bu yarışma sürdürülememiş ve yalnızca yapıldığı yıl ile sınırlı kalmıştır. Bunun dışında, uzun bir süre engelsiz kent özelinde kentler arasında sürdürülebilir yarışma veya ödül sistemine rastlanamamıştır (Tutal, 2018: 55; Yavuz, 2019: 100).

Bununla birlikte, bu konuda çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Örneğin; Eliöz ve diğerleri 2017 yılında gerçekleştirdiği çalışmada, illerin engellilere uygun olup olmadığına dair eğitim, sağlık, ekonomi ve yaşam kalitesi kategorilerinde elde ettikleri sonuçları biraraya getirerek “Engelli Dostu İller Sıralaması” oluşturmuşlardır. Sıralamaya göre, Türkiye’de engelli bireyler için en avantajlı ilin Isparta olduğu sonucuna varmışlardır. Isparta’yı sırayla Ankara, Bolu, İstanbul ve Yalova takip etmiştir (Eliöz vd., 2017: 348; Dönmez-Kara, 2021: 126; Koç ve Çolak, 2024: 016). Bu araştırmanın yanı sıra, son dönemlerde düzenlenen başka bir yarışma da benzer konulara dikkat çekmiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın 2020 yılını “Erişilebilirlik Yılı” olarak ilan etmesinin ardından, T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından Erişilebilirlik Ödülleri yarışması düzenlenmeye başlanmıştır. İlk ödül töreni 3 Aralık 2020 tarihinde, Dünya Engelliler Günü’nde gerçekleştirilmiştir (www.aile.gov.tr, 02.05.2025).

Öte yandan, engelli bireyler için uygun ve kapsayıcı yaşam alanlarının oluşturulmasına yönelik çalışmaları teşvik eden bir diğer önemli girişim de “2030 için Hedefimiz Engelsiz Bir Türkiye” vizyonu ile hayata geçirilen “Engelsiz Şehirler Fikir ve Proje Yarışması” olmuştur (www.tccb.gov.tr, 02.05.2025). Bu yarışma, engelli bireylerin günlük hayatlarında herhangi bir zorluk, kısıtlama veya engel yaşamadan; herhangi birinden yardım almadan tüm şehir hizmetlerine erişimlerini kolaylaştıracak faaliyetlerin geliştirilmesi ve aynı zamanda toplumsal farkındalığın artırılması hedefiyle Türkiye Belediyeler Birliği (TBB) ile T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı iş birliğinde düzenlenmiştir (www.tbb.gov.tr, 02.05.2025; www.aa.com.tr, 03.05.2025). Şehirlerin ödül seçim sürecindeki değerlendirmesi için şu sorulara yanıt aranmıştır (www.yenimeram.com.tr, 02.05.2025):

- Kentsel yaşam herkes için erişilebilir nitelikte mi?
- Kamusal alanlar ve çevresel düzenlemeler engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun şekilde tasarlanmış mı?
- Toplu taşıma araçları tüm kullanıcılar tarafından eşit şekilde kullanılabilir mi?
- Bilgi ve iletişim kaynaklarına herkes aynı düzeyde erişebiliyor mu?
- Sosyal alanlar ve kamusal hizmetler tüm vatandaşlar için eşit erişim imkânı sunuyor mu?

Bu sorular doğrultusunda, şehirlerin engelli bireyler için ne ölçüde uygun olduğu değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda; İstanbul, Kütahya, Konya başta olmak üzere on şehir ödüllendirilmiştir. Buradan hareketle çalışma kapsamında; İstanbul, Ankara²¹, İzmir²², Konya²³ ve Eskişehir örnek şehirler olarak ele alınmıştır.

Bu araştırma için söz konusu şehirlerin engelsiz kent uygulamalarının mevcut durumu; stratejik planlar, faaliyet raporları, web siteleri ve literatürdeki çalışmalar doğrultusunda incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda bu şehirlerde engelsiz bir

²¹ 2006 yılında Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı’nca düzenlenen “Engelli Dostu Belediyeler Yarışma Projesi” kapsamında Ankara Büyükşehir Belediyesi rehabilitasyon alanında ikinci, bakım hizmetleri kategorisinde ise üçüncülük ödülüne layık görülmüştür (Sözen, 2023: 167-168).

²² 2005 yılında Başbakanlık Özürlüler İdaresi tarafından “Engelli Dostu Belediye” unvanı ile onurlandırılmıştır. Takip eden yıl, aynı kurumun düzenlediği “Engelli Dostu Belediyeler Yarışma Projesi” kapsamında, eğitim dalında ikincilik ödülünü almıştır. Ayrıca 2020 yılında düzenlenen “Türkiye Erişilebilirlik Ödülleri” kapsamında, kamu kurum ve kuruluşları kategorisinde ikincilik ödülünü kazanmıştır (Sözen, 2023: 132).

²³ Engelsiz Şehirler Fikir ve Proje Yarışması’nda ödül almıştır (www.ih.com.tr, 05.05.2025).

kent yaratmak için Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri doğrultusunda engellilerin temel hakları olan ulaşım ve erişilebilirlik, sağlık, evde bakım ve destek, sosyal hizmet ve yardım, eğitim ve farkındalık (bilinçlendirme), sosyal ve kültürel faaliyetler ile istihdam politikaları perspektifinde uygulamalarının olduğu görülmüştür. Bu uygulamaların içeriği aşağıdaki tabloda ele alınmıştır.

Tablo 3.4. Türkiye’de Seçilmiş Şehirlerde Engelsiz Kent Uygulamaları

Ulaşım ve Erişilebilirlik	Ulaşım • Asansörlü araç hizmeti/Engelli nakil aracı • Ücretsiz ulaşım • Özel donanımlı minübüsler • Engelli bireylerin kullanımına uygun toplu taşıma araçları • Engelli otoparkı • Rehberli köpekler • Hat anons cihazları • Görme engelliler için otobüslere dış anons sistemi • Trafik ışıklarında akustik sesli sinyalizasyon • Akülü araçlar için şarj istasyonları Fiziki Erişilebilirlik • Çevre düzenlemeleri (engelli rampaları, kaldırımlar, parklar, yollar, WC vb.) • Asansörlü üstgeçitler • Hissedilebilir yüzeyler/zeminler • Temaslı ve temassız erişilebilir yaya butonu • Engellilere yönelik yatay ve düşey trafik işaretleme levhaları Bilişim Erişilebilirliği • Mobil uygulama (Duraktayım uygulaması vb.) • Erişilebilir websitesi • Yaya sistemi sesli uyarı cihazı uygulaması
Sağlık, Evde Bakım ve Destek	• Bilgilendirme, yönlendirme ve danışmanlık • Yasal haklar danışmanlığı • Psikolojik destek/Rehberlik • Kişisel bakım • Manevi bakım • Fizyoterapi • Kuaförlük hizmeti • Muayene-pansuman-tedavi • Ev temizliği • E-danışmanlık ve canlı destek
Sosyal Hizmet ve Yardım	• Ayni ve nakdi yardım • Medikal malzeme desteği • Su indirimi • Yemek yardımı • Manuel tekerlekli ve akülü araçların bakım-onarımı • Ev içi tamirat hizmetleri • Gezici (mobil) servis araçlar
Eğitim-Farkındalık (Bilgilendirme)	• Mesleki beceri kazandırma eğitimleri ve kursları • Kişisel gelişim kursları • E-KPSS kursları • İşaret dili eğitimi • Özel eğitim hizmetleri • Farkındalık -Belediye çalışanlarına farkındalık, bilinçlendirme ve bilgilendirme çalışmaları -Toplumun bilinçlendirilmesi projeleri

Katılım	• Kent konseyi bünyesinde Engelliler Meclisi • Engelli dernekleri ile işbirliği, görüşmeler
Sosyal ve Kültürel Faaliyetler	• Eğlence • Engelsiz yaşam merkezleri • Piknik, gezi vb. organizasyonları • Tatil destinasyonlarına engelli birey ve aileleri için deniz organizasyonu • Tarihi turistik alanların engelli bireylerin ziyaretine uygun hâle getirilmesi • Buz sporları • Tiyatro, sinema, koro, orkestra vb. • Spor faaliyetleri ve spor faaliyetlerine yönelik kurslar
İstihdam	• Belediyeler ve İşkur işbirliği • Engelliler Ticaret Merkezi • Yasal çerçevede iş yerlerinde engelli istihdamı için ihtiyaç duyulan nitelikte personel ihtiyaçlarının öğrenilmesi • Kariyer merkezi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.²⁴

Yukarıdaki tabloda, Türkiye’de engelsiz kent açısından örnek teşkil eden şehirlerdeki uygulamalar, belirli alanlara göre sınıflandırılmıştır. Söz konusu uygulamaların, Avrupa Birliği tarafından Engelsiz Kent Ödülü’ne layık görülen şehirlerdeki uygulamalarla büyük ölçüde uyumlu olduğu görülmüş, ayrıca Türkiye’deki bazı şehirlerde de benzer uygulamalara rastlandığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda tabloda yer verilen her bir alana yönelik özgün uygulamalar, belirtilen şehir örneklerinden yola çıkılarak ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Ancak katılıma dair uygulamalar²⁵, her şehirde benzer olduğu için ayrı başlık olarak ele alınmamıştır.

3.3.2.1. Ulaşım ve Erişilebilirlik

Engelli bireylerin hareket özgürlüğü kısıtlanmadan, bağımsız ve rahat bir şekilde toplumsal hayatın her alanında yer alabilmesi için ulaşım ve erişilebilirlik, kilit alanlardandır (Arslan, 2016: 145). Bu nedenle engelsiz kent tasarlamada hem ulaşım sistemlerinin hem de kamusal alanların ve bilişim erişilebilirliğinin elverişli biçimde yapılandırılması gerekmektedir (Tiyek vd., 2016: 225). Ulaşım ve erişilebilirlik için

²⁴ Literatürdeki çalışmalar, belirtilen belediyelerin stratejik planları ve faaliyet raporları incelenerek oluşturulmuştur. İlgili çalışmalara, raporlara ve stratejik planlara tez çalışması içerisinde atıf yapılmıştır.

²⁵ Örnek şehirlerin web siteleri, faaliyet raporları ve stratejik planları incelendiğinde, her şehrin STK’larla işbirliğinin olduğu ve kent konseyi içerisinde engelliler meclisinin olduğu görülmüştür. Engelliler meclisi’nin; yerel idareler ve STK’larla ortak çalışmalar yürüterek engelli bireylerin erişilebilirlik, sağlık, eğitim, ulaşım, istihdam gibi alanlarda karşılaştığı sorunlara çözümler üretmek amacıyla politikalar geliştirilmesine katkıda bulunduğu; aynı zamanda engelli bireylerin haklarını savunmak, toplumsal yaşama fırsat eşitliği temelinde katılımlarını desteklemek ve yaşam kalitelerini yükseltmek amacıyla çalışmalar yürüttüğü belirlenmiştir (Ayrıntılı bilgi için belediyelerin faaliyet raporları, stratejik planları ve web sitelerine bakınız.)

gerekli düzenlemeler ise halka en yakın idari birim olan belediyeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede Türkiye’den örnek olarak ele alınan; İstanbul, Ankara, İzmir, Eskişehir ve Konya Büyükşehir Belediyeleri benzer ve farklı uygulamalar ile engelli bireylerin hayatlarını iyileştirmeyi hedeflemektedir. Bu uygulamalar toplu taşıma araçlarının engelli bireylerin rahatça kullanabileceği biçimde düzenlenmesi, engelsiz otopark, engelli kimlik kartlarına sahip olanların bütün toplu taşıma hizmetlerinden ücretsiz yararlanabilmesidir (Kavili-Arap vd., 2021: 146; Uludağ-Güler ve Çakı, 2021: 96-104). Bunun yanında, toplu taşıma araçlarını kullanmakta zorluk çeken ve hayatlarını manuel ya da akülü tekerlekli sandalye ile sürdüren engelli bireyler için, hiçbir ücret ödmeden konforlu ve güvenilir ulaşım imkânı tanıyan bir uygulama geliştirilmiştir. Özel donanımlı asansörlü araçlarla sağlanan bu imkân, engelli bireylerin bulundukları yerden sağlık kuruluşlarına, bankalara ve benzeri tesislere erişimlerini kolaylaştırmaktadır (EBB Faaliyet Raporu, 2019: 319; ABB Faaliyet Raporu, 2021: 192; KBB Faaliyet Raporu, 2021: 195). Benzer şekilde, Eskişehir sınırları içerisinde yaşayan engelli bireylere “Avantaj Taksi” uygulamasıyla istedikleri yere ücretsiz ve güvenli ulaşma imkânı sunulmuştur (EBB Faaliyet Raporu, 2019: 310). Ulaşım alanında farklı bir uygulama olarak, Konya Büyükşehir Belediyesi’nin görme engelli bireylerin otobüs beklerken yaklaşan aracın hangi hatta ait olduğunu anlayabilmelerini sağlayan “Görme Engelliler İçin Otobüslere Dış Anons Sistemi” dikkat çekmiştir. Bu sistem, durağa yaklaşan aracın hattını dışarıdan sesli anons ederek, görme engellilerin bağımsız hareket etmesine katkı sağlamaktadır (Sözen, 2023: 203-204).

Erişilebilirlik kapsamında beş büyükşehir belediyesinin engelli hizmet birimleri koordinatörlüğünde belediyelere bağlı birimler ve belediye iştirak şirketleri, sivil toplum kuruluşları ve meslek odalarından oluşan Erişilebilirlik Komisyonu kurulmuştur. Komisyon aracılığıyla özellikle fiziki erişilebilirliğe yönelik; çevre düzenleme çalışmaları (caddeler, meydanlar, yürüyüş yolları, parklar, engelli rampaları, uygun genişlikte ve hissedilebilir zeminli kaldırımlar, WC vb.), erişilebilir kamu binaları, trafik ışıklarında akustik sesli sinyalizasyon, engellilere yönelik yatay ve düşey trafik işaretlemeleri, temaslı ve temassız erişilebilir yaya butonu gerçekleştirilmiştir (Yelçe vd., 2013: 37; İBB Faaliyet Raporu, 2020: 118; Sözen, 2023: 132-204; İBB Faaliyet Raporu, 2024: 170). Ayrıca belediyeler tarafından yaya üst geçitleri üzerine, engelli bireylerin geçişini kolaylaştıran asansör sistemleri kurulmuştur. Bu bağlamda, Konya Büyükşehir

Belediyesi örnek gösterilebilecek uygulamalara imza atmıştır. Konya'nın merkezinde neredeyse tüm yaya üst geçitleri asansör sistemleri ile donatılmıştır. Nitekim Büyükşehir Belediyesi, kente kazandırdığı bu uygulamalar ile "Erişilebilirlik Belgesi" almaya hak kazanmıştır (www.konya.bel.tr, 04.05.2025). İlaveten İstanbul, İzmir, Ankara, Konya ve Eskişehir Büyükşehir Belediyeleri tarafından engelli bireylerin erişim sorunu yaşamalarını önlemek amacıyla şehirlerin belirli yerlerine akülü tekerlekli sandalye kullanan bireyler için akülü şarj istasyonları kurulmuştur. Bu noktada İzmir Büyükşehir Belediyesi, Engelsiz İzmir Projesi'ni hayata geçirmiş ve proje kapsamında Kırmızı Bayrak Uygulaması²⁶ ile takdir toplayan bir duruş sergilemiştir (Seçkiner-Bingöl ve Ömürgönülşen, 2018: 7). Vapur iskeleleri ve metro istasyonları başta olmak üzere kentin pek çok yerinde, akülü tekerlekli sandalye kullanan bireylerin araçlarını şarj edilebilecekleri istasyonlar kurmuştur (Alımanoğlu-Yemişçi ve Gerşil-Sarı, 2021: 143; Kavili-Arap vd., 2021: 145).

Erişilebilirlik uygulamaları kapsamında, belirtilen belediyelerin web siteleri engelli bireylerin dijital erişimini sağlamak amacıyla düzenlenmiş ve bu belediyeler, kendi mobil uygulamalarını hayata geçirmiştir (EBB Faaliyet Raporu, 2024: 99). Buna ek olarak, görme engelli bireylerin toplu taşıma araçlarını bağımsız biçimde kullanabilmeleri amacıyla çeşitli teknolojik çözümler geliştirilmiştir (Uludağ-Güler ve Çakı, 2021: 96-104). Mesela Konya'da Hat Anons Cihazları hayata geçirilmiştir. Bu cihazlar aracılığıyla, toplu taşıma araçlarının durak ve hat bilgileri sesli sistemlere aktararak, sesli uyarı yoluyla görme engelli bireylerin toplu taşıma araçlarını daha rahat ve bağımsız bir şekilde kullanabilmeleri mümkün olmuştur (Sözen, 2023: 203-204). İzmir'de ise görme engelli yolcuların kimsenin yardımına ihtiyaç duymadan otobüslere binebilmeleri için "Duraktayım" uygulaması geliştirilmiştir (www.izmir.bel.tr, 06.05.2025). Bir de İzmir Büyükşehir Belediyesi, "Engelsiz İzmir İnşa Etme" vizyonu doğrultusunda, toplu taşıma araçları yönetmeliğine göre düzenlemeler yapmış, günlük yaşamlarında görme engelli bireylerin, kendilerine yardımcı olan rehber köpeklerle

²⁶ Kırmızı Bayrak Uygulaması, İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen Engelsizmir Kongreleri, sürecinin önemli çıktılarından biridir. Uygulama, kamuya açık olarak faaliyet gösteren özel ya da kamu kurumlarına ait olan açık ve kapalı mekânlar ile ulaşım araçlarının engelli bireylerin kullanımına uygun hale getirilmesini teşvik etme amacını taşımaktadır (www.izmir.bel.tr, 06.05.2025; www.engelsizmir.org, 06.05.2025).

birlikte toplu taşıma araçlarını kullanabilmelerine olanak sunmuştur (Alımanoğlu-Yemişçi ve Gerşil-Sarı, 2021: 143; Kavili-Arap vd., 2021: 145).

3.3.2.2. Sağlık, Evde Bakım ve Destek

Engelli bireylerin sağlık hizmetlerine eşit ve etkin erişimi, insan haklarına dayalı bir toplumun temel unsurlarındandır (www.un.org, 01.05.2025). Ancak, sağlık engelli bireyler için yalnızca tedavi edici bir hizmet değil, aynı zamanda yaşam kalitesini arttıran destek mekanizmalarını da kapsamalıdır. Bu kapsamda sağlık, evde bakım ve destek hizmetleri, engelli bireylerin kendi yaşam alanlarında özgürce ve güvenli olarak yaşamlarını sağlamak adına kritik bir rol oynamaktadır (Aydın ve Aktaş, 2013: 274-276). Nitekim Avrupa Komisyonu da engelli bireylerin, sağlık hizmetlerine, ilgili destek etkinliklerine ve sağlık tesislerine eşit erişimin altını çizmektedir (Kavili-Arap vd., 2021: 149). Bu bağlamda belediyeler ise hizmetlerin yaygınlaştırılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında önemli rol üstlenmektedir.

Sağlık, evde bakım ve destek çerçevesinde, örnek belediyelerin uygulamalarının hemen hemen aynı olduğu görülmektedir. Bu uygulamaların kapsamı yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere genellikle; muayene, pansuman, tedavi, fizyoterapi, kişisel bakım ve temizlik (kuaförlük hizmeti, banyo vb.), ev temizliği, psikolojik destek, rehberlik, bilgilendirme, yönlendirme ve danışmanlık şeklindedir. Engelli bireylerin desteklenerek fırsat eşitliğinin ve sosyal hayata uyumunun sağlanması amacıyla psikolojik açıdan; bireysel ve grup danışmanlığı, konuşma ve dil terapisi, hippoterapi (atla terapi), hidroterapi (su ile terapi), meşguliyet terapisi ile katkı sağlanmaktadır (İBB Faaliyet Raporu, 2020: 190; ABB Faaliyet Raporu, 2021: 192; Uludağ-Güler ve Çakı, 2021: 96-104; EBB Faaliyet Raporu, 2024: 293). Ancak sağlık, evde bakım ve destek uygulamaları kapsamında İstanbul Büyükşehir Belediyesi yasal haklar danışmanlığı konusunda öncü bir rol üstlenerek diğer kentlerden ayrılmaktadır. Belediye, İstanbul Engelliler Müdürlüğü (İSEM)²⁷ Hukuk Danışmanlığı Departmanı'nda görev yapan avukatlar aracılığıyla engelli bireylere ve yakınlarına, hakları konusunda danışmanlık sağlayarak rehberlik etmektedir (İBB Faaliyet Raporu, 2020: 189).

²⁷ 1994 yılında Engelliler Koordinasyon Merkezi olarak kurulmuş olup, şuan İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı'na bağlıdır (Ayrıntılı bilgi için bakınız: www.sosyalhizmetler.ibb.gov.tr, 05.05.2025).

3.3.2.3. Sosyal Hizmet ve Yardım

Engelsiz kent politikalarının önemli bir bileşeni olan sosyal hizmet ve yardımlar; engelli kişilerin sosyal ve ekonomik açıdan yoksul olarak yaşam sürmelerini önlemeyi ve günlük hayatlarını kolaylaştırmayı amaçlamaktadır (Sözen, 2023: 195). Bu amaçla belediyeler, insan haklarına duyarlı bir anlayışla hareket ederek engelli bireylerin yaşam kalitesini yükseltmeyi hedefleyen çeşitli sosyal hizmet ve yardım programlarını uygulamaya koymaktadır. Böylece Kalaycı'nın da ifade ettiği gibi toplumsal bütünleşme ve dayanışmayı sağlamaktadır (2020: 99). Bu doğrultuda İstanbul, İzmir, Ankara, Konya ve Eskişehir belediyelerinin; gıda malzemesi, kırtasiye yardımı, medikal malzeme desteği (akülü ve tekerlekli sandalye, koltuk değneği, hasta yatağı, işitme cihazı, beyaz baston, vb.), yemek yardımı, nakdi yardım ve ödeme indirimi (su, gelir vergisi) gibi benzer uygulamalara yer verdikleri görülmektedir (Sungur-Ergenoğlu ve Yıldız, 2013: 141; EBB Faaliyet Raporu, 2019; ABB Faaliyet Raporu, 2021; KBB Faaliyet Raporu, 2021).

Bunun yanında bazı belediyeler; kaynak kapasitesine, kurumsal önceliklerine ve sosyo-ekonomik durumuna göre farklı uygulamaları ile örnek teşkil etmiştir. Mesela Konya Büyükşehir Belediyesi ülkemizde bir ilk olarak, “Engelsiz Mekânlar Projesi” ile engelli bireyler ve ailelerinin yaşamlarını sürdürdükleri evlerinde, ev içi tamirat hizmetleri sunmakta ve hayat standartlarını iyileştirmektedir (KBB Faaliyet Raporu, 2021: 299; Sözen, 2023: 204). Bir başka özgün uygulama Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından hayata geçirilmiştir. Belediye, manuel veya akülü tekerlekli sandalye kullanan ortopedik engelli bireylerin sorunlarını çözmek amacıyla Tekerlekli Sandalye Bakım Onarım Atölyesi'ni kurmuştur. Atölye'ye ulaşmakta güçlük çekenler olduğu takdirde gezici (mobil) servis araçlarıyla ikamet ettikleri adreslerinde sandalyeleri onarılmaktadır (ABB Faaliyet Raporu, 2019: 239).

3.3.2.4. Eğitim-Farkındalık (Bilgilendirme)

Eğitim; günlük yaşam, ekonomi, istihdam gibi birçok açıdan bireyleri etkileyen önemli bir olgudur (Gürek, 2016: 136). Ancak eğitim, engelli bireyler için daha önemlidir. Çünkü onların bağımsız yaşam becerileri geliştirmelerine ve fırsat eşitliğine ulaşmalarına katkıda bulunmaktadır (Şişman, 2011: 183). Eğitimin bu çok yönlü işlevinden ötürü, yerel yönetimler başta olmak üzere pek çok kurum, engelli bireylerin eğitimini destekleyici roller üstlenmiştir. Bu bağlamda belediyeler de zamanla eğitime katkı sunan önemli

aktörler arasında yer almıştır. Nitekim İstanbul, İzmir, Ankara, Eskişehir ve Konya Büyükşehir Belediyeleri de engelli bireyler için eğitim odaklı uygulamaları ile dikkat çekmiştir. Belediyeler tarafından bu konuda engelli bireylerin engel türleri dikkate alınarak ortak bir yaklaşımla kişisel gelişim, dil, işaret dili, el sanatları, mesleki eğitim, müzik-sahne sanatları, E-KPSS, bilgisayar, fotoğraf çekimi, aşçılık, iş güvenliği ve benzeri pek çok kurs düzenlendiği belirlenmiştir (İBB Faaliyet Raporu, 2020: 189; KBB Faaliyet Raporu, 2021: 244; Uludağ-Güler ve Çakı, 2021: 96-104).

Öte yandan engellilik ve engelli sorunları hakkında hem kurum kültürü hem de yerel halkın bilincini arttıracak eğitimlere büyük önem verilmiştir (Kalaycı ve Akin, 2019: 672). Nitekim Ankara Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 yıllarına ait stratejik planında toplumun engellilere bakış açısını iyileştirmeyi, toplum içerisinde birlikte yaşam bilincini ve duyarlılığını artırmak için faaliyetlerde bulunmayı hedeflediğine yer vermiştir (ABB Faaliyet Raporu, 2019: 15). Aynı şekilde İstanbul Büyükşehir Belediyesi de toplumda engelli bireylerle ilgili duyarlılığın ve birlikte yaşam kültürünün geliştirilmesine yönelik faaliyetlerini artırmayı amaçlamıştır (İBB Stratejik Planı, 2024-2029: 139). Bu çerçevede belediye personellerini bilgilendirmek ve bilinçlendirmek amacıyla konferans, seminer, söyleşi gibi çeşitli programlar düzenlenmektedir. Örneğin, İstanbul Büyükşehir Belediyesi toplumsal farkındalığı arttırmak için “Engellilerin Hayata Adaptasyonu ya da Toplumun Engellilere Adaptasyonu Projesi” (ESHA) ile lise-üniversite öğrencileri, İETT otobüs şoförleri, özel halk otobüsü şoförleri, belediye çalışanları, STK’lar, öğrenci yurtları, kamu kurum ve kuruluşları ile din görevlileri gibi toplumun farklı kesimlerini engellilik hakkında bilinçlendirmeyi amaçlamış ve bu kapsamda bilinçlendirme çalışmalarını sürdürmüştür (İBB Faaliyet Raporu, 2020: 189). Ayrıca iletişim engellerini kaldırmak amacıyla Gönülden İşaret Projesi’ni hayata geçirmiş, belediye personelleri için bilinçlendirme çalışmaları kapsamında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Engelliler Müdürlüğü ve Boyner Grup birliğiyle işaret dili eğitimi düzenlemiştir (Sözen, 2023:151). İzmir Büyükşehir Belediyesi ise "Başka bir engelli politikası mümkün" vizyonuyl, "Elim Sende" adlı bilinçlendirme programını uygulamaya koymuştur (www.izmir.bel.tr, 06.05.2025). Bunun dışında İzmir’de toplumu, engelli bireylerin yaşadığı sorunlar hakkında bilgilendirmek ve bilinçlendirmek amacıyla Farkındalık Merkezi kurulmuştur (Uludağ-Güler ve Çakı, 2021: 103).

Ek olarak, engelli bireyler ve ailelerinin karşılaştıkları problemlerle başa çıkabilmeleri ve sosyal yaşamda aktif rol almalarını desteklemek için kapasite geliştirici eğitimler düzenlenmiştir. Bu doğrultuda farklı engel kategorilerine yönelik kapsamlı rehber niteliğinde broşürler hazırlanmış, seminerler ve kurslar düzenlenmiştir. Mesela İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından, görme engelli bireylere herhangi birinden destek almadan bağımsız olarak trafiğe çıkabilmeleri için trafikte bağımsız yaşam becerileri eğitimi verilmektedir. Benzer bir örnek Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından hayata geçirilmiştir (Uludağ-Güler ve Çakı, 2021: 101). Ankara'da da Büyükşehir Belediyesi tarafından Görme Engelliler Eğitim ve Teknoloji Merkezi açılmıştır. Bu merkezde, görme engelli bireylerin eğitimine destek olmak ve bilgi teknolojilerinden yararlanmalarını sağlamak amacıyla sesli kütüphane, ADSL modem üzerinden internete ulaşım, Braille Alfabesi'yle yazılı kütüphane, doküman tarama ve bilgisayara aktarma imkânı, bilgilerin Braille Alfabesi'yle dokümantasyonu, sesli CD kaydı (MP3) hizmetleri verilmektedir (ABB Faaliyet Raporu, 2021: 22-192).

3.3.2.5. Sosyal ve Kültürel Faaliyetler

Engelli bireylerin yaşadıkları kente aidiyet duygusu geliştirebilmeleri amacıyla, sosyal hayatta aktif olarak yer alabilmeleri diğer bir ifadeyle sosyal hayata katılabilmeleri gerekmektedir. Sosyal hayata tam ve aktif katılım bağlamında engelli bireylere sunulan fırsat ve imkânlar ne kadar fazla olursa, engelli bireyler de kendilerini o ölçüde özgür ve mesut hissedeceklerdir. Bu bireyler, sosyal ve kültürel faaliyetlere katıldıklarında toplumla bütünleşecek ve engelli olmalarından ötürü kendilerini dışlanmış hissetmeyeceklerdir. Sosyal ve kültürel faaliyetler düzenlemek ve engelli bireylere bu hususta destek olmak, belediyelerin sorumluluk alanına girmektedir (Seyyar, 2013: 1). Bu doğrultuda belediyeler, engelsiz kentler tasarlamada engelli bireylerin sosyal ihtiyaçlarına yönelik politika ve uygulamaları ile yaşam kalitelerini artırmayı hedeflemektedir. Buradan hareketle, Türkiye'de örnek teşkil eden belediyelerin engelsiz kent kapsamında sosyal ve kültürel faaliyetler alanındaki uygulamaları incelendiğinde, bu uygulamaların içeriği açısından çeşitlilik gösterdiği görülmüştür. Bu kapsamda İstanbul, Ankara, İzmir, Konya ve Eskişehir'de; Avrupa Birliği Engelsiz Kent Ödülü'nü alan kentlerde olduğu gibi turizm başta olmak üzere kültürel etkinlikler, spor faaliyetleri, piknik, gezi gibi organizasyonlar, tatil fırsatları, erişilebilir sosyal ya da turistik

mekânların tasarımlarına kadar uzanan geniş kapsamlı uygulamalara yer verilmektedir (ABB Faaliyet Raporu, 2021; KBB Faaliyet Raporu, 2021; EBB Faaliyet Raporu, 2024; İBB Faaliyet Raporu, 2024). Şehirlerin, bu konuda çok çeşitli uygulamaları olmakla beraber bazıları özgün yaklaşımlarından dolayı özellikle anılmayı hak etmektedir. Örneğin, İzmir’de 2021 yılında başta görme engelliler olmak üzere, engelli bireylerin sanata erişimini sağlamak amacıyla Türkiye’de ilk ve tek olan İzmir Engelsiz Modern Sanatlar Müzesi açılmıştır (www.izgazete.net, 10.05.2025; www.izmir.bel.tr, 10.05.2025).

Engelli bireylere yönelik sosyal ve kültürel faaliyetler alanındaki uygulamalar arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen Engelliler Kampı önemli bir diğer örnek olarak öne çıkmaktadır. Şile ve Florya’da yer alan kamp alanlarında; engelli bireylere kamp süresince yüzme, spor, doğa etkinlikleri gibi çeşitli faaliyetler sunarak tatil imkânı sunulmaktadır (www.sosyalhizmetler.ibb.gov.tr, 10.05.2025). Bununla, engelli bireylere dinlenme ve eğlence odaklı hizmetin yanında sosyal bütünleşmeyi ve yaşam kalitesini artırmayı amaçlayan bütüncül bir destek sağlanmaktadır.

3.3.2.6. İstihdam

İstihdam, engelli bireylerin gerek ekonomik gerekse sosyal açıdan desteklenmesini sağlayarak dışlanmalarını önlemeye, özgüvenlerinin de artmasına yardımcı olur (Genç ve Çat, 2013: 369). Bu doğrultuda belediyeler, engelli bireylerin iş gücüne katılımını desteklemek amacıyla geliştirdiği politikalar ve hayata geçirdiği uygulamalarla, onların istihdam olanaklarını artırmaya yönelik adımlar atmaktadırlar. İstanbul, İzmir, Konya, Eskişehir ve Ankara Büyükşehir Belediyeleri de engelsiz bir kent oluşturmada engelli bireylerin istihdamını göz ardı etmemektedir. Bu belediyelerin her biri kendi dinamiklerine uygun politikalar geliştirirken, bazıları engelli bireylerin istihdamına yönelik daha sistemli ve kapsamlı çalışmalar yürütmektedir. Örneğin, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, engelli istihdamını teşvik edici politikalar geliştirilmesini hedeflemiş (İBB Stratejik Planı, 2024-2029: 94) ve bu hedef doğrultusunda, çalışmaya istekli olan engelli bireylerin iş gücüne katılımını desteklemek amacıyla, Türkiye İş kurumu (İŞKUR) ile bir protokol imzalamıştır. Bu protokolün engelli bireylerin işgücü piyasasına dâhil olmasını önemli ölçüde kolaylaştırdığı

bilinmektedir (Tınar, 2020: 447). Nitekim Tınar “İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin engelli bireylerin istihdamına yönelik çabasının ve kararlı tutumunun, bu alandaki önemli gelişmelere katkı sağladığını” belirtmiştir (2020: 448). Benzer şekilde, Konya Büyükşehir Belediyesi de engelli bireylerin istihdamını teşvik etmek amacıyla engelli dernekleriyle iş birliği içinde çeşitli projeler yürütmüştür. Bu kapsamda, Konya Büyükşehir Belediyesi ile Türkiye Beyazay Derneği arasında imzalanan protokol doğrultusunda, engelli bireylerin istihdamına katkı sağlamak amacıyla bir Kariyer Merkezi kurulmuştur (www.konya.bel.tr, 06.05.2025). Konya örneğine ek olarak İzmir Büyükşehir Belediyesi, engelli bireylerin istihdamına yönelik özgün bir uygulama geliştirmiştir. Engelli bireylerin işgücü piyasasına katılımını desteklemek amacıyla, Destek İstihdam Ofisi kurulmuştur. Ofis aracılığıyla engelli bireylerin niteliklerine uygun işlerde istihdam edilmeleri için süpervizyon destekli iş koçluğu yapmaktadır (www.izgazete.net, 10.05.2025).

Engelli bireylerin ekonomik özgürlüklerini kazanarak hem topluma hem de hayata kolay bir şekilde adapte olmalarını sağlamaya yönelik başka bir girişim, Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından hayata geçirilmiştir. Büyükşehir Belediyesi, bir Engelliler Ticaret Merkezi kurmuştur. Bu merkez sayesinde engelli bireylere iş gücü olanağı sunulmuş; ticaret merkezi içerisinde, hiçbir ücret talep edilmeksizin engelli bireylere stant tahsis edilmiştir (Erikli, 2020: 46). Böylece 2022 yılından itibaren engelli bireyler bu merkezde istihdam edilmeye başlamıştır.

Özetlemek gerekirse, engelsiz kentler açısından örnek olarak incelenen İstanbul, Ankara, İzmir, Eskişehir ve Konya Büyükşehir Belediyeleri’nin; stratejik planlarında belirtildiği üzere, engelli bireyleri kent yaşamına dâhil etme ve erişilebilir yaşam alanları oluşturmaya yönelik politikalar geliştirdiği görülmektedir. Bu doğrultuda her şehir ulaşım ve erişilebilirlik, sağlık, evde bakım ve destek, sosyal hizmet ve yardım, eğitim ve farkındalık (bilinçlendirme), sosyal ve kültürel faaliyetler ile istihdam alanlarında engelli bireylerin ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikteki uygulamalarıyla dikkat çekmiştir. Bu uygulamaların hem Avrupa Birliği Engelsiz Kent Ödülü’nü kazanmış şehirlerdeki uygulamalarla hem de örnek olarak incelenen kentlerin kendi aralarındaki uygulamalarıyla benzer olduğu fark edilmiştir. Söz konusu uygulamalar, Yelçe vd.,’nin ifadesiyle; sürdürülebilir bir yaşam ve hak temelli yaklaşımla tasarlanmış olup, engelli bireylerin kendi ayakları üzerinde durabilen, toplumla sağlıklı ilişkiler kurabilen bireyler

olarak güçlenmelerini hedeflemiştir (2013: 76). Böylece engelli bireylerin hayatın her alanına aktif katılımını kolaylaştırmada ve yaşam kalitelerinin iyileştirilmesinde kayda değer ilerlemeler sağlanmıştır. Buradan hareketle, bir sonraki bölümde Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamalarına ve uygulamalara ilişkin engelli bireylerin değerlendirmelerine yer verilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ENGELSİZ KENT UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: MERSİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

Engelsiz kent uygulamalarının etkililiğinin ve engelli bireylerin yaşam kalitesi üzerindeki etkilerinin anlaşılabilmesi için alan araştırması önem taşımaktadır. Bu nedenle araştırmanın bu bölümünde Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamalarının hak temelli yaklaşımla uyumluluğu, engelli bireylerin deneyimleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu kapsamda öncelikle araştırma için örnek olarak ele alınan Mersin Büyükşehir Belediyesi hakkında genel bilgiler verilmiştir. Ardından araştırmanın yöntemi anlatılmış ve araştırmanın uygulama sürecine yer verilmiştir. Bu bağlamda Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamalarını değerlendirmek amacıyla Mersin'de yaşayan görme ve ortopedik engelli bireylerle yarı yapılandırılmış görüşme formları ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sonucu elde edilen veriler analiz edilmiştir. Analiz sonucunda dört farklı tema belirlenmiş ve her tema için ayrı ayrı kategoriler tespit edilmiştir. Bu kapsamda bölümde belirlenen her tema engelli bireylerin deneyimleri çerçevesinde, görüşmelerden elde edilen doğrudan alıntılar, tablolar ve görselleştirmeler ile desteklenerek değerlendirilmiştir.

4.1. Araştırma Alanı Hakkında Genel Bilgiler

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin yerel düzeyde uygulanmaya başlanmasıyla birlikte, belediyelerin stratejik planları incelendiğinde; Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin "Engelsiz Kent Yaratmak" hedefine yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Ayrıca Belediye'nin 2015 ve 2016 yıllarında engelsiz kent kapsamında çeşitli ödüller almış olması, bu yöndeki çabalarının göstergeleridir. Tüm bu unsurlar, Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin alan araştırması örneği olarak seçilmesinin başlıca nedenleri arasında yer almakta ve araştırmanın odağını belirlemektedir.

Buradan hareketle, bu başlıkta ilk olarak Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin tarihçesi anlatılmıştır. Bu kapsamda yasalar çerçevesinde Belediye'nin geçmişten günümüze geçirdiği değişim ve dönüşümden bahsedilmiştir. Daha sonra Büyükşehir Belediyesi'nin kurumsal yapısı hakkında bilgi verilmiş ve bu yapı içerisinde yer alan engelli hizmetleri birimi ele alınmıştır. Son olarak Belediye'nin engelsiz kent açısından

hangi konular üzerinde durduğu ve bu kapsamda hangi uygulamalarının olduğunu belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla doküman analizi yönteminden yararlanılarak, Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin stratejik planları ve faaliyet raporları incelenmiştir.

4.1.1. Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin Tarihçesi

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk belediye teşkilatı 1854 yılında İstanbul'da Şehremaneti adı ile kurulmuştur. 1857 yılında yayınlanan Nizamname ile belediye idari bir teşkilat birimi halini almıştır. 1868 yılında Dersaadet Belediye Nizamnamesi ile belediyeler, ülke geneline yaygınlaştırılmaya başlamıştır (Karakılçık, 2020: 179).

Mersin ilinde ilk belediye teşkilatının kuruluşu ile ilgili kesin bir tarih bilinmemekle beraber Mersin hakkında yazılan tarihçelerden Mersin Belediyesi'nin kuruluş tarihi için 1873 yılı esas alınmıştır (MBB Stratejik Planı, 2010-2014: 16; MBB Stratejik Planı, 2020-2024: 10). Mersin Belediyesi'nin Büyükşehir Belediyesi'ne dönüşmesi süreci ise 2 Eylül 1993 tarihli ve 504 sayılı Yedi İlde Büyükşehir Belediyesi Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile verilen karar gereğince başlatılmıştır (MBB Faaliyet Raporu, 2016: 2). Mersin'de Büyükşehir Belediyesi ile birlikte Akdeniz, Toroslar, Yenişehir olmak üzere üç alt kademe belediyesi kurulmuştur (MBB Stratejik Planı, 2010-2014: 17; MBB Faaliyet Raporu, 2016: 2). Böylece 1994 yılında gerçekleştirilen yerel seçimlerle beraber 3030 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Yönetimi Hakkındaki Kanun ve bu kanun uygulama yönetmelik hükümlerine göre Mersin Büyükşehir Belediyesi ve üç alt kademe belediyesi görevlerine başlamıştır (MBB Stratejik Planı, 2015-2019: 12).

Daha sonra 2004 yılında kabul edilen 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin sınırları yeniden belirlenmiştir. Yapılan değişiklikle Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin sınırları genişlemiş olup 19 ilk kademe belediyesi, Mersin Büyükşehir Belediyesi'ne bağlanmıştır (MBB Faaliyet Raporu, 2016: 2). 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'na dayalı yeni düzenlemeyle, Mersin Büyükşehir Belediyesi üç alt kademe, 19'u ilk kademe belediyeleri olmak üzere toplamda 22 belediye, Mersin Büyükşehir Belediyesi'ne dâhil edilerek ilk kademe belediyesi hâline dönüştürülmüştür (MBB Stratejik Planı, 2010-2014: 17). Ancak kısa bir süre sonra değişikliğe gidilmiş ve 22 Mart 2008 tarihli 5747 sayılı Büyükşehir Belediye Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile

Mersin Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı Akdeniz, Yenişehir, Toroslar, Mezitli olmak üzere dört ilçe belediyesi kurulmuş; ilk kademe belediyeleri kaldırılarak, belirtilen ilçe belediyelerine bağlanmıştır. 2009 yılında gerçekleştirilen yerel seçimlerle kanun hayata geçirilmiştir (MBB Stratejik Planı, 2015-2019: 13).

2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve 27 İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve KHK'lerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile Mersin sınırları il mülki sınırlarına kadar genişletilmiştir. Bu Kanun ile Mersin Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde bulunan dört ilçe belediyesinin dışında, Mersin ili sınırları içerisindeki diğer ilçeler olan Tarsus, Çamlıyayla, Erdemli, Silifke, Gülnar, Mut, Aydıncık, Bozyazı ve Anamur da Mersin Büyükşehir Belediyesi'ne bağlanmıştır. 2014 yılında gerçekleştirilen yerel seçimlerle hayata geçirilen kanun hükümleri doğrultusunda, ilçe sınırlarında bulunan belde belediyelerinin tüzel kişilikleri sona erdirilmiş ve bağlı bulundukları ilçe belediyelerine entegre edilmiştir. Yine ilçe belediyesi sınırlarında yer alan köy statüsündeki tüm kırsal yerleşim birimleri de bu kanunla birlikte mahalle statüsüne dönüştürülerek ilgili belediyelere bağlanmıştır. Büyükşehir belediyelerinin görev ve yetki alanlarının il sınırlarına kadar genişlemesi, birçok belde belediyesinin kapatılması ve kırsal bölgelerin belediye sınırlarına dâhil edilmesi ile Mersin Büyükşehir Belediyesi'ne yeni görev ve sorumluluklar yüklenmiştir (MBB Faaliyet Raporu, 2016: 3).

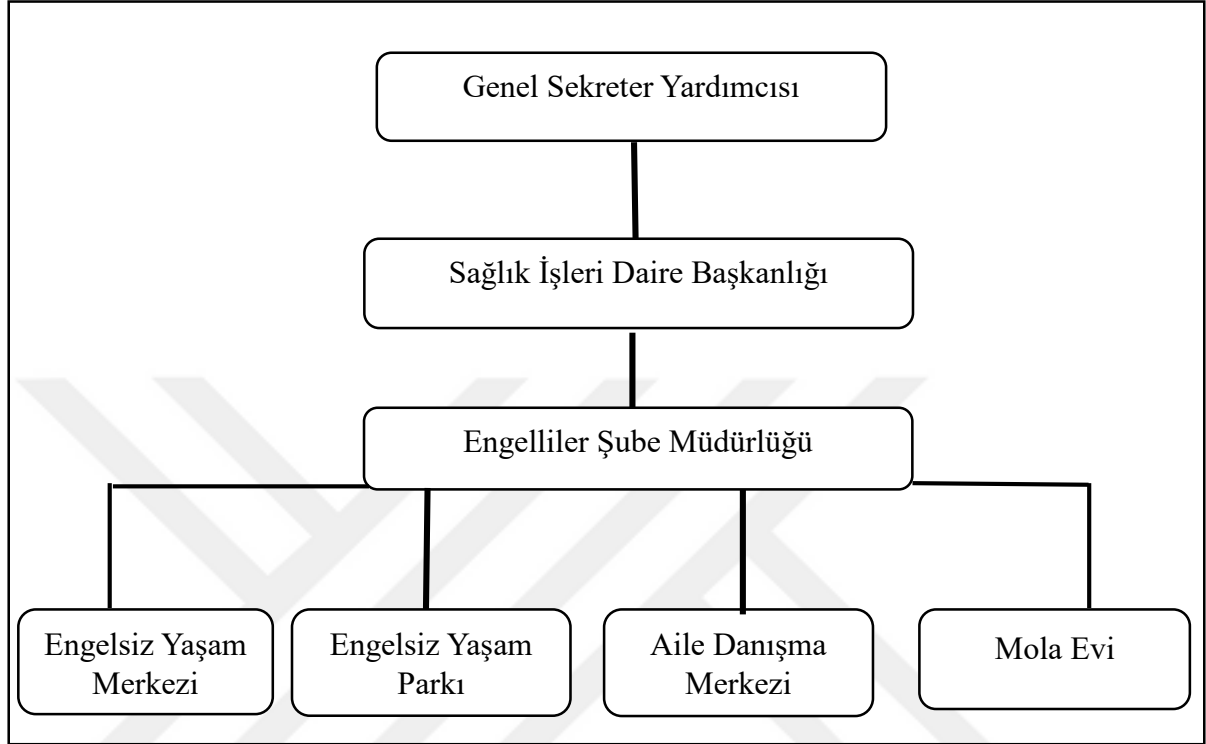
4.1.2. Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin Kurumsal Yapısı ve Engelli Hizmetleri Birimi

Mersin Büyükşehir Belediyesi idaresi, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'na göre, büyükşehir belediye meclisi, büyükşehir belediye encümeni ve büyükşehir başkanından oluşmaktadır (MBB Stratejik Planı, 2025-2029: 54).

Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin örgütsel yapısı; başkan, genel sekreter, genel sekreter yardımcıları, daire başkanları ve müdürler gibi çeşitli yönetim kademelerinden oluşmaktadır. Bu hiyerarşik yapı bir genel sekreter, 4 genel sekreter yardımcısı, bir teftiş kurulu başkanlığı, bir hukuk müşaviri, 27 daire başkanlığı ve 118 şube müdürlüğünden oluşmaktadır (MBB Stratejik Planı, 2025-2029: 54). Yapı içerisinde yer alan engelli hizmetleri birimi ise Engelliler Şube Müdürlüğü adıyla yer almaktadır. 5216 sayılı

Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nun 21. maddesi gereğince kurulan birimin kendi organizasyon yapısı aşağıda belirtildiği gibidir:

Şekil 4.1. Mersin Büyükşehir Belediyesi Engelli Hizmetleri Birimi

Kaynak: Yazar tarafından ilgili belediyeden elde edilen bilgiler çerçevesinde oluşturulmuştur.

Genel sekreter yardımcısına bağlı olan birim, 2023 yılı itibariyle Sağlık İşleri Daire Başkanlığı²⁸ çatısı altında dört hizmet binası ile engelli bireylere hizmet sunmaktadır. Bu bağlamda Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin engelli hizmet birimi, ilgili yönetmelikte belirtildiği gibi²⁹ engelli bireyler için bir veri tabanını oluşturarak, bu bireylerin ihtiyaçlarını tespit etmektedir. Birim, 2024 yılına ait veri tabanına göre her engel türünü kapsayacak şekilde toplam 32.563³⁰ engelli bireye yönelik 45 personel³¹ ile (www.mersin.bel.tr, 18.03.2025);

²⁸ Birim ilk olarak Engelliler Daire Başkanlığı olarak kurulmuştur. 2019 yılında gerçekleştirilen yerel seçimlerden sonra Engelliler ve Sağlık Hizmetleri Daire Başkanlığı ismiyle devam etmiştir (MBB Faaliyet Raporu, 2019:13). 2023 yılında tekrar değişiklik yapılmış, Sağlık Hizmetleri Daire Başkanlığı’na bağlı müdürlük olarak değiştirilmiştir (MBB Faaliyet Raporu, 2023: 13).

²⁹ T.C. Büyükşehir Belediyeleri Özürlü Hizmet Birimleri Yönetmeliği 2006: md 8.

³⁰ TÜİK, Mersin Büyükşehir Belediyesi ve Mersin Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ile yapılan görüşmelerde Mersin ilinin engelli nüfusuna dair herhangi bir veriye ulaşılamadığı için çalışmada, Büyükşehir Belediyesi engelli birey veri tabanına kayıtlı engelli nüfusu dikkate alınmıştır. Ancak Sözen (2023: 101) çalışmasında Mersin’in engelli nüfusunun 65.526 olduğunu belirtmiştir.

³¹ Büyükşehir Belediyesi ile iletişime geçilerek ayrıntılı bilgi elde edilmiştir.

- Her türlü hizmeti yürütmek ve geliştirmek amacıyla sosyal tesisler kurmakta,
- Engelli bireylerin hem çalışma hayatına katılımlarını sağlamak hem de yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerin gerçekleştirilebileceği rehabilitasyon merkezleri kurmakta;
- Engelli bireyler ile aileleri için psiko-sosyal destek ve rehberlik hizmetleri sunmaktadır.

Belirtilen hizmetleri sunmak amacıyla oluşturulan Müdürlük; kendi bünyesindeki hizmet binaları dışında, Büyükşehir Belediyesi'nin kurumsal yapısındaki ilgili komسیونlar (Örneğin; Erişilebilirlik Komisyonu'nda engelli hizmet birimlerinden temsilciler yer almaktadır) ve birimler (Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı, Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı, Fen İşleri Daire Başkanlığı, Ulaşım Dairesi Başkanlığı, Park ve Bahçeler Dairesi Başkanlığı vd.), üniversiteler, özel kuruluşlar, engellilere hizmet etmek amacıyla kurulmuş vakıf, dernek, kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içerisinde Mersin'in engelli bireylere yönelik politikalar geliştirmekte ve uygulamaktadır (MBB Mali Raporu, 2014: 30-31).

4.1.3. Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin Engelsiz Kent Uygulama Çabaları

Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin kurumsal web sitesinde bulunan faaliyet raporları, stratejik planlar, haber arşivi ve site içi arama butonuyla Engelliler Şube Müdürlüğü'nün resmi sayfası incelendiğinde; engelsiz kent tasarlama düşüncesinin 2015 yılı itibarıyla yoğunlaştığı görülmüştür. Geçmiş yıllardaki stratejik planları ve faaliyet raporlarında engelli bireyler için çeşitli hizmetler olmasına rağmen, Büyükşehir Belediyesi, 2015-2019 yıllarına ait olan stratejik planlarını 2015'te kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ni dikkate alarak şekillendirmiştir. Bu doğrultuda Kalkınma Hedefleri'ndeki engelli bireyler vurgusuna istinaden, Mersin Büyükşehir Belediyesi de “Engelsiz Bir Kent Yaratmak” amacıyla bir takım amaç ve hedefler belirlemiştir. Engelli Hizmet Birimleri Yönetmeliği'nin amacı ile de uyumlu olan bu amaç ve hedefler aşağıda belirtildiği şekildedir:

Tablo 4.1. Mersin için “Engelsiz Bir Kent Yaratmak”

Alan Adı	Alan (3): Engelsiz Bir Kent Yaratmak
Amaç Adı	Amaç (3.1.): Engelli bireylere yönelik hizmetleri geliştirmek ve daha geniş kitlelere ulaştırmak; engelli bireylerin sosyal, ekonomik ve kültürel hayata katılımlarının önündeki fiziki engellerin ortadan kaldırılması için gerekli tedbirler alarak kentin erişilebilirlik standartlarına uygun biçimde düzenlenmesi; engelli bireylere yönelik etkili, verimli ve nitelikli hizmet sunumunun sağlanması.
Hedef Adı	Hedefler
Hedef 3.1.1.	Engelli bireyler için sosyal tesisler inşa etmek, sosyal yardımlar ve hizmetlerin etkili sunulmasını sağlamak; bunun yanında engelli bireylerin hukuki, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan gelişimlerine katkı sağlamak.
Hedef 3.1.2.	Kentteki binaların, toplu taşıma araçlarının ve açık alanların engelli bireylerin erişimine uygun hale getirilmesi, onların spor alanında aktif olmasına yönelik her türlü desteğin sağlanması ve bir de kentte “Her Yaştan Herkese Spor” ilkesini uygulayacak imkânların geliştirilmesi.
Hedef 3.1.3.	Engelli bireylerin sunulan bütün hizmetlerden eşit şekilde faydalanmasını sağlamak.

Kaynak: (MBB Stratejik Planı, 2015-2019: 88-89; MBB Revize Stratejik Planı, 2017-2019: 103-105; MBB Stratejik Planı, 2020-2024: 13).

Yukarıdaki tabloda belirtilen amaç ve hedefleri gerçekleştirmek amacıyla Engelliler Şube Müdürlüğü ve ilgili diğer birimler koordineli bir şekilde hareket ederek, engelsiz bir kent oluşturmak için çeşitli alanlardaki uygulamalara önem vermiştir. Bu uygulamalar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 4.2. Mersin Büyükşehir Belediyesi Engelsiz Kent Uygulamaları

Ulaşım	- Alçak tabanlı ve rampalı otobüsler - Ücretsiz toplu taşıma - Görsel bilgilendirme ve sesli anons sistemi olan otobüsler - Engelli otoparkı - Akülü araç kullananlar için şehrin çeşitli noktalarına akülü araç şarj istasyonları - Toplu taşıma araçlarını kullanamayan engelli bireylere yönelik ücretsiz transfer aracı hizmeti - Duraklarda sesli ve yazılı anons
Erişilebilirlik: Fiziki erişilebilirlik Bilişim erişilebilirliği	- Görme engelli yayalar için yollarda dokunsal yönlendirmeler/hissedilebilir yüzeyler - Ortopedik engelliler için rampalı kaldırımlar - Üstgeçitlerde asansörler - Trafik ışıklarında akustik sesli sinyalizasyonlar - Erişilebilir binalar, kamusal alanlar (park, bahçe, yeşil alanlar vd.) - Cafe, çay bahçeleri ve WC’lerin engellilerin kullanımına uygun hâle getirmek için düzenlemeler - Görme engellilerin kullanımına uygun olarak tasarlanan internet sitesi ve mobil uygulama
Sağlık, evde bakım ve destek	- Hasta Nakil ve Ambulans Hizmetleri Birimi (Sağlık hizmetlerine nakledilemeyecek durumda olan hastaların naklini gerçekleştirmek için kurulmuştur) - Gezici sağlık araçları (diş sağlığı taraması) - Pansuman, enjeksiyon, muayene

	• Kişisel bakım-temizlik desteği • Evde fizik tedavi ve rehabilitasyon • Mobil kuaför hizmeti • Psikososyal destek • Evde tamirat • Psikolojik Destek
Eğitim ve Farkındalık (Bilinçlendirme)	• Mesleki beceri kazandırma eğitimleri ve kişisel eğitim/kurslar • KPSS kursları • İşaret dili tercümanlığı (Senin sesin işaret dili olsun) • İşaret dili eğitimi (belediye personellerine) • Farkındalık-Bilgilendirme-Bilinçlendirme eğitimleri: Konferans, seminer, sempozyum, bilgilendirme toplantıları aracılığıyla; - engelli bireylerin ve yakınlarının; engellilik ve engellilerin yasal hakları konusunda bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi - belediye personellerinin (özellikle şöförlerin) bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi
Katılım	• Kent konseyi bünyesinde Engelliler Meclisi'nin oluşturulması • Engelli dernekleri ile sıklıkla görüşülmesi ve desteklenmesi • STK'larla iş birliği içerisinde olunması ve karar alma süreçlerine engelli bireylerin dâhil edilmesi
Sosyal ve Kültürel Faaliyetler	• Mola evi-Engelsiz yaşam merkezleri • Engellilere uygun kamp alanları • Engelsiz plajlar • Tarihi turistik alanların engelli bireylerin ziyaretine uygun hâle getirilmesi (Turizmde Destinasyon Yönetimi Fizibilite Destek Programı çerçevesinde planlanarak hayata geçirilen Cennete Asansör ve Cehenneme Teras Projeleri) • Spor tesislerinin yapılması • Spor faaliyetlerine yönelik kurslar ve etkinlikler (Yüzme, Bocce, Basketbol, eş pedal bisiklet) • Engelsiz tiyatro, sinema, koro, orkestra çalışmaları
İstihdam	• Kariyer merkezi • Belediye ve İşkur iş birliği • Yasal çerçevede iş yerlerinde engelli istihdamı için ihtiyaç duyulan nitelikte personel ihtiyaçlarının öğrenilmesi • Engelli bireylere gelir getirecek faaliyetleri icra edecek yer/mekânların tesis ve tahsisi (Engelli kafeleri) (Simit arabam engel tanımam projesi)
Sosyal Hizmet ve Yardım	• Sosyal servis (rehberlik ve danışmanlık hizmeti) • Binicilik/Atla Terapi (hayvan destekli terapi) • Duyu bütünleme ve ergoterapi • Magic terapi • Ödeme indirimleri (su, gelir vergisi vs.) • Ayni ve nakdi yardım (medikal malzeme, gıda vs.desteği) • Manuel tekerlekli ve akülü araçların bakım-onarımı • Şikâyet ve destek hatları ile yardım

Kaynak: (MBB Faaliyet Raporu, 2016; MBB Faaliyet Raporu, 2017; MBB Faaliyet Raporu, 2019; MBB Faaliyet Raporu, 2023; MBB Revize Stratejik Planı, 2017-109) 'ten yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloda Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz bir kent oluşturmak amacıyla benimsediği politika ve uygulamalar özetlenmiştir. Engelliler Şube Müdürlüğü ve ilgili diğer birimler, üniversiteler, STK'ların iş birliği ile hayata geçirilen uygulamalar, engelsiz kent tasarımı konusunda uzmanlaşmış olan Avrupa Birliği kentleri ve Türkiye'deki başarılı örnek kentlerle benzerlik göstermektedir. Tablodan da anlaşılabacağı üzere uygulamalar, Büyükşehir merkezinde ve çevresinde yaşayan engelli nüfusun, toplumsal hayatın her alanına aktif ve özgür bir şekilde dâhil olabilmeleri ve fırsatlardan eşit bir şekilde yararlanmalarını sağlamaya yöneliktir (Sözen, 2023: 75). Bu bağlamda, Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin erişilebilirlik ve eğitim-farkındalık alanlarında gerçekleştirdiği uygulamalar önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü Mersin Büyükşehir Belediyesi, bu noktalarda kısa sürede önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Örneğin; kent, erişilebilirlik düzeyini artırmaya yönelik başlattığı projelerdeki başarılarından dolayı ödüllendirilmiştir. Bu ödül, 2016 yılında engelli vatandaşlara yönelik gerçekleştirmiş olduğu erişilebilirlik çalışmaları dolayısıyla Birleşmiş Milletler/New York'ta Erişilebilirlik Ödülü³² olarak takdim edilmiştir (MBB Faaliyet Raporu, 2017: 199). Ayrıca farkındalık çalışmalarıyla da dikkat çeken Belediye, Dünya Engelliler Vakfı ve Dünya Engelliler Birliği Seçici Kurulu tarafından 2015 yılı Dünya Engelliler Birliği Küresel Sosyal Farkındalık Ödülü verilen beş belediyeden biri olmuştur (MBB Faaliyet Raporu, 2017: 199).

Burada bahsedilenlerden hareketle, araştırmada Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamalarının engelli bireyler tarafından nasıl değerlendirildiğini ele almak amaçlanmıştır. Bu amaçla araştırmada görme ve ortopedik engelli bireylerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

4.2. Alan Araştırmasının Yöntemi

Bu tez çalışmasının alan araştırması, nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda araştırma sürecinin tüm aşamaları-deseni, evren ve örneklemi, veri toplama tekniği ile veri analizi-nitel araştırma yöntemi ile uyumlu olarak tasarlanmıştır. Bu başlıkta alan araştırmasının yöntem süreci ele alınmıştır.

³² Bu ödül, her sene erişilebilirlik açısından başarılı olan kurum ve kuruluşlara WDU & UNDESA Erişilebilirlik Ödülleri adı altında Birleşmiş Milletler tarafından takdim edilmektedir.

4.2.1. Araştırma Deseni

Nitel araştırma yöntemi kendi içerisinde çeşitli alt-desenleri olan şemsiye bir kavramdır. Bu nedenle yöntemin içinde yer alan alt-desenler; insan, toplum ve kültürü anlamaya yönelik olarak farklı amaçlara, veri toplama tekniklerine ve analiz yaklaşımlarına sahiptir (Özdemir ve Tuti, 2023: 231). Farklılıklara rağmen özünde insanı konu alan çalışmalar için son derece elverişli olan bu desenler; fenomenoloji, anlatı araştırması, etnografi, kuram oluşturma (gömülü teori), durum çalışması vb. olarak çeşitlilik göstermektedir (Creswell, 2013: 6-10). Her biri araştırmacının ve araştırmacının amacına bağlı olarak nitel araştırma yöntemi ile tasarlanan çalışmalarda kullanılmaktadır (Özdemir ve Tuti, 2023: 231). Bu çalışmada da araştırma probleminin yol gösterici olmasından hareketle fenomenoloji deseninden yararlanılmaktadır.

Fenomenoloji, bireylerin belirli bir fenomen -bu fenomen bir kavram olabileceği gibi bir duygu ya da bir düşünce de olabilmektedir- ile ilgili yaşanmış deneyimlerini tanımladığı bir araştırma desendir (Creswell ve Creswell, 2018: 50; Toker, 2022: Ö334). Diğer bir ifadeyle fenomenoloji, bireylerin bir fenomen ve o fenomene ilişkin deneyimlerini nasıl algıladıklarını, nasıl anlamlandırdıklarını, nasıl tarif ettiklerini, nasıl yargıladıklarını ve başkalarına nasıl aktardıklarını ele almak için kullanılan bir desendir (Patton, 2002: 104; Marshall ve Rossman, 2016: 65). Creswell, fenomenolojinin temel karakteristik özelliğinin bireylerin deneyimleri ve bu deneyimler kapsamında gelişen algılarını anlamak olduğunu belirtmektedir (2013: 83). Bu deneyimler, aslında çoğu zaman günlük yaşantımızda karşımıza çıkan olgularla ilgilidir. Ancak ayrıntılı ve derin bir anlayışa sahip olmadığımız deneyimlerdir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 69). Dolayısıyla fenomenolojide amaç, bireylerin deneyimlerini nasıl anlamlandırdıklarını analiz ederek ortaya koymak ve aynı zamanda fenomenin bireyin üzerindeki etkilerini anlamaktır (Smith, 2010: 9). Bu yüzden fenomenolojinin ana odağı, yaşanmış deneyimlerin özü üzerinedir (Cresswell, 2013: 83).

Bu çalışmada da engelli bireylerin engelsiz kent uygulamalarına ilişkin deneyimlerine ve söz konusu deneyimler kapsamında engelsiz kentleri nasıl anlamlandırdıklarına yönelik ayrıntılı bilgilere ulaşılması hedeflenmiştir. Araştırmanın örnekleminin belirlenmesi, veri toplama aracı, veri analizi başta olmak üzere her aşamasında araştırma deseni yönlendirici olmuş ve bu aşamaların tutarlı bir şekilde

ilerlemesine katkı sağlamıştır. Böylece araştırmanın bağlamı, parçaları ve bütünü dengelenmiştir (Tekindal ve Uğuz-Arsu, 2020: 160).

4.2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin merkez ilçeleri Akdeniz, Mezitli, Toroslar ve Yenişehir oluşturmaktadır. Çeperdeki ilçelere kıyasla merkez ilçelerin nüfus yoğunluğu ve büyükşehir belediyesince sunulan hizmetlere, düzenlenen faaliyet ve uygulamalara erişebilmesinin daha kolay olması bu ilçelerin seçilmesinin sebepleridir.

Araştırmanın örnekleme ise Mersin ilinin merkez ilçeleri olan Akdeniz, Mezitli, Toroslar ve Yenişehir'de yaşayan 18 yaş ve üzeri görme ve ortopedik engel türünden en az birine sahip 34 engelli bireyden oluşmaktadır. Görme ve ortopedik engelli bireyler diğer engel türlerine (zihinsel, işitme, konuşma) sahip bireylere kıyasla hayatlarını bağımsız bir şekilde yaşamak için daha fazla desteğe ihtiyaç duymalarından ötürü araştırmaya dâhil edilmiştir (Aydın, 2012: 94; Ciminli vd., 2023: 241). Bununla birlikte görme ve ortopedik engelli bireyler dışında, diğer engel türlerine sahip bireylerle sağlıklı bir iletişim kurmanın zorluğundan ötürü araştırma dışında tutulmuştur.

Bu bağlamda araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden yararlanılmıştır. Diaz'a göre (2015: 104) fenomenolojik desende örneklem genellikle amaçlı örnekleme olarak bilinen yöntemle seçilmektedir. Benzer şekilde Patton da (2002: 237-238) nitel araştırmalarda kullanılan örnekleme türlerinin hepsini amaçlı örnekleme yöntemi olarak tanımlamaktadır. Amaçlı örnekleme, araştırmanın konusunu teşkil eden olay, durum ya da kişi hakkında ve belirlenen amaç doğrultusunda ayrıntılı biçimde çalışılmasını sağlar (Schutt, 2012: 157; Neuman, 2014a: 320).

Araştırmada da derinlemesine bilgi toplamak amacıyla öncelikle olasılık olmayan amaçlı örnekleme türleri arasında bulunan ölçüt (kriter temelli) örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme yöntemi, araştırma verilerinin toplanacağı grubun, araştırmanın amacına uygun nitelikler taşıyan bireylerden seçilmesine odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 112). Bu araştırmanın çalışma grubu oluşturulurken göz önünde bulundurulmuş kriter, görüşmecilerin Mersin'in merkez ilçelerinde yaşıyor olması, reşit olmalarına istinaden 18 yaş ve üzeri olması, görme ve ortopedik engel türlerinden

en az birine sahip olmasıdır. Belirtilen kriterleri sağlayan katılımcılara ulaşabilmek için bir diğer amaçlı örneklem yöntemi grubunda yer alan kartopu veya diğer bir ismi zincirleme yönlendirme olan örneklem bulma çeşidi kullanılmıştır.

Kartopu örnekleme yöntemi, özellikle hassas gruplar veya konular, ulaşılması zor popülasyonlarla yürütülecek nitel araştırmalarda sıklıkla tercih edilmektedir (Lune ve Berg, 2017: 39; Erdoğan ve Uyan-Semerci, 2021: 88). Bu bağlamda araştırmada, engelli bireylerin genellikle hassas ve çekingen olmaları, herkesle iletişim kurmak istememelerinden dolayı bu örneklem türünün tercih edilmesine karar verilmiştir.

Kartopu örnekleme yönteminde örnekleme çerçevesi bulunmayan, ulaşılması ya da tanımlanması zor olan bir hedef kitle vardır (Bernard, 2006: 192; Schutt, 2012: 157). Çünkü araştırmacının elinde belirli bir katılımcı listesi bulunmamaktadır (Kavurmacı, 2023: 41). Bunun yerine araştırma için gerekli olan belirli niteliklere ya da özelliklere sahip anahtar kişiler belirlenir. Daha sonra bu kişilerden, kendileriyle aynı özelliklere sahip diğer kişilerin isimleri (referansları) istenir; yani bir katılımcının diğerini referans göstermesiyle katılımcı zinciri oluşturulur (Bernard, 2006: 193; Lune ve Berg, 2017: 39). Böylece küçük bir kartopunun yuvarlandıkça büyümesi gibi giderek büyüyen örneklem grubu oluşur (Neuman, 2014a: 275). Burada belirtildiği gibi bu araştırmada da örneklemin belirlenmesinde anahtar kişilere ulaşılmıştır. Engellilik konusunun ve engelli bireylerin hassas olmasından ötürü anahtar kişilerin, diğer katılımcılarla iletişim kurulması ve güven bağının oluşması yönünden kolaylık sağlayacak, etkin kişiler olmalarına dikkat edilmiştir. Anahtar kişilerle iletişim kurmak, Erdoğan ve Uyan-Semerci'nin (2021: 88) belirttiği gibi erişilemeyen kişi ve bilgileri erişilebilir kılma noktasında avantaj sağlamıştır. Böylece başta iletişime geçilen anahtar kişilerden elde edilen bilgiler ve önerilerden hareketle bir diğer katılımcıya ulaşılmış, bu katılımcıların da sosyal ağ bağlantıları ile yeni katılımcılara ulaşılmıştır. Bu süreçte yeterli sayıda katılımcı elde edilene kadar görüşmelere devam edilmiş, neticede 18 erkek ve 16 kadın olmak üzere görme ve ortopedik engelli bireylerden oluşan toplam 34 katılımcıyla görüşme yapılmıştır. Görüşme gerçekleştirilen katılımcıların listesi³³ ve katılımcılara dair bilgiler aşağıda yer alan Tablo 4.3.'te gösterilmiştir.

³³ Her bir katılımcı 1'den başlamak üzere K1, K2... şeklinde isimlendirilerek listelenmiştir.

Tablo 4.3. Alan Araştırması Katılımcı Listesi

Katılımcı	Engel Türü	Yaş	Engel Oranı	Eğitim Düzeyi	Çalışma Durumu	Yaşadığı İlçe	Görüşme Tarihi
K1	Görme	55	% 100	Lisans	Çalışıyor	Mezitli	17.07.2024
K2	Görme	45	% 90	Lisans	Çalışıyor	Mezitli	19.07.2024
K3	Ortopedik	25	% 60	Lise	Çalışıyor	Yenişehir	18.07.2024
K4	Ortopedik	28	% 98	Lise	Çalışmıyor	Toroslar	19.07.2024
K5	Ortopedik	45	% 99	İlkokul	Çalışmıyor	Toroslar	20.07.2024
K6	Ortopedik	40	% 40	Önlisans	Çalışıyor	Akdeniz	21.07.2024
K7	Ortopedik	53	% 60	Lise	Emekli	Akdeniz	23.07.2024
K8	Ortopedik	21	Belirtmedi	Önlisans	Çalışmıyor	Akdeniz	20.07.2024
K9	Ortopedik	30	% 98	İlkokul	Çalışmıyor	Akdeniz	21.07.2024
K10	Ortopedik	23	% 80	Lise	Çalışmıyor	Akdeniz	27.07.2024
K11	Ortopedik	26	% 96	Lise	Çalışmıyor	Toroslar	21.07.2024
K12	Ortopedik	37	% 50	Lise	Çalışmıyor	Akdeniz	23.07.2024
K13	Ortopedik	22	% 80	Lisans-	Öğrenci	Mezitli	26.07.2024
K14	Görme	33	% 90	Lisans	Çalışıyor	Akdeniz	25.07.2024
K15	Görme	21	% 90	Lisans-	Öğrenci	-	25.08.2024
K16	Ortopedik	24	% 85	Önlisans	Çalışmıyor	Akdeniz	22.07.2024
K17	Görme	23	% 90	Lisans	Çalışıyor	Toroslar	27.07.2024
K18	Ortopedik	56	% 84	Ortaokul	Çalışmıyor	Yenişehir	28.08.2024
K19	Ortopedik	56	% 68	Okuryazar	Çalışmıyor	Yenişehir	28.08.2024
K20	Ortopedik	47	% 96	Lisans	Çalışmıyor	Toroslar	25.07.2024
K21	Görme	47	% 100	Lisans	Çalışıyor	Akdeniz	23.07.2024
K22	Görme	18	% 90	Lise	Öğrenci	Akdeniz	07.08.2024
K23	Ortopedik	40	% 45	Önlisans	Çalışıyor	Yenişehir	20.08.2024
K24	Ortopedik	46	% 40	Lise	Çalışıyor	Yenişehir	20.08.2024
K25	Görme	48	% 62	Lisans	Çalışıyor	Mezitli	20.08.2024
K26	Görme	46	% 50	Lise	Çalışıyor	Yenişehir	06.09.2024
K27	Görme	26	% 90	Ortaokul	Çalışmıyor	Toroslar	10.08.2024
K28	Görme	26	% 100	Lisans	Çalışıyor	Yenişehir	03.09.2024
K29	Görme	18	% 100	Lise	Öğrenci	Akdeniz	05.08.2024
K30	Görme	19	% 100	Lise	Öğrenci	Toroslar	11.08.2024
K31	Görme	45	% 100	Lise	Çalışıyor	Mezitli	02.08.2024
K32	Görme	19	% 95	Lise	Çalışıyor	Akdeniz	09.08.2024
K33	Ortopedik	44	% 65	Önlisans	Çalışıyor	Toroslar	02.08.2024
K34	Görme	25	% 100	Lisans	Çalışıyor	Yenişehir	12.09.2024

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

4.2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmada diğer bilimsel çalışmalarda olduğu gibi belirli sınırlılıklar bulunmaktadır. Bu sınırlılıklar aşağıda belirtilmiştir.

- Araştırmada görüş çeşitliliğini sağlamak için merkez ilçelere bağlı kırsal mahallelerde yaşayan engelli bireyler, araştırmanın örnekleme dâhil edilmek istenmiştir. Fakat kırsal mahallelerde yaşayan çok az sayıda katılımcıya

ulaşılmıştır. Dolayısıyla, bu durum araştırmanın sınırlılıklarından biri olarak öne çıkmaktadır.

- Araştırmada karşılaşılan bir başka sınırlılık ise örneklem kapsamında bazı ortopedik engelli bireylerin çekinmelerinden dolayı yüzyüze görüşmeyi tercih etmemeleridir.
- Belediye çalışanı olan bazı katılımcılar, görüşme sürecinde tedirgin olmuş ve soruları cevaplarken derinlemesine cevap vermekten kaçınmış, aynı zamanda objektif olamamışlardır. Ek olarak bu katılımcılar, Mersin’de yaşayan engelli bir vatandaş olmaları ve belediye çalışanı olmaları hususunda kimlik karmaşası yaşamışlardır. Bu durum araştırmanın bir diğer kısıtlayıcı yönü olarak ortaya çıkmıştır. Öyle ki Mersin Büyükşehir Belediyesi’nde çalışan bir katılımcının görüşmeye başlamadan önce, “yalnız şunu belirteyim Büyükşehir Belediyesi’ni temsilen katılmıyorum ben. Sadece engelli birey olarak Mersin’de yaşayan engelli bir birey olarak katılıyorum.” (K1) Görüşme tamamlanınca da “belediye çalışanı olduğum için objektif olamadım, Mersin Büyükşehir Belediyesi ile ilgili bir çalışma olduğu için sorulara cevap verme noktasında yeterli olamamış olabilirim, kusura bakmayın” (K1) şeklindeki açıklamaları ile durumu örneklendirmiştir. Benzer durum diğer katılımcılar K3 ve K26 ile gerçekleştirilen görüşmelerde de yaşanmıştır.

4.2.4. Araştırma Verilerinin Toplanması: Veri Toplama Tekniği ve Süreci

Nitel araştırmalarda gözlem, derinlemesine görüşme, odak grup görüşmesi, doküman incelemesi ve metin analizi gibi yöntemler kullanılarak veriler toplanmaktadır (Patton, 2002: 4; Creswell, 2009: 178; Neuman, 2014a: 51). Lune ve Berg’e (2017: 70) göre, hangi tür veri toplama tekniğinin kullanılacağı belirlenmesi, araştırma deseni, üzerinde çalışılan araştırma sorusunun türü ve bu soruyu yanıtlamak için ne tür verilere ihtiyaç duyulacağı ile bağlantılıdır. Bu araştırmada da açıklamalardaki amaca binaen araştırma deseni, konusu ve sorusu dikkate alınmış, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme (mülakat) tekniği ile derinlemesine görüşmeler aracılığıyla veriler toplanmıştır.

Görüşme (mülakat), önceden hazırlanmış soru formları aracılığıyla örneklem kapsamındaki katılımcıların araştırma konusu hakkında bilgilerini, duygu ve

düşüncelerini serbestçe açıklamasını sağlayan veri toplama tekniğidir (Bengsston, 2016: 10; Özdemir ve Tuti, 2023: 221). Buradaki nihai amaç anlamaktır. Görüşme yapılan kişilerin kelimelerini, öykülerini, olgulara veya olaylara nasıl anlamlar yüklediklerini kendi seslerinden dinleyebilmektir (Lune ve Berg, 2017: 70; Erdoğan ve Uyan-Semerci, 2021: 158). Araştırma kapsamında engelli bireylerle yapılan görüşmeler sonucunda engelsiz kent uygulamalarının nasıl anlamlandırıldığını ve değerlendirildiğini detaylandırabilmek için bu görüşme tekniğinin zengin veriler sunacağı düşünülmüştür. Bu doğrultuda hazırlanan açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formunda sorular; katılımcılar hakkında bilgi edinmeye ve araştırmanın temel amacını ortaya çıkarmaya yönelik olmak üzere iki kategoride oluşturulmuştur. Sorular çerçevesinde katılımcıların, Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamalarının hak temelli yaklaşımla uyumluluğuna yönelik tutumlarına, düşüncelerine, deneyimlerine ve yorumlarına derinlemesine ulaşmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın veri toplama araçlarını biçimlendirme sürecinde, görüşme formunda yer alan açık uçlu soruların, araştırmanın amacına uygunluğunu belirlemek amacıyla nitel araştırma konusunda deneyimli üç akademisyenin görüşüne başvurulmuştur. Alınan geri dönütler kapsamında sorular yeniden düzenlenerek son biçimi verilmiştir. Ardından etik kurul izni alınmış ve hazırlanan açık uçlu mülakat sorularının örneklem grubundaki katılımcıların cevaplarını değerlendirmek amacıyla 5 kişilik küçük bir grup ile pilot çalışma gerçekleştirilmiştir. Pilot çalışma, görüşme soruları üzerinde anlaşılmayan soruların ya da sorunlu kısımların belirlenmesinde kolaylık sağlayarak, görüşme sürecini iyileştirmeye, sürecin nasıl ilerleyeceğini anlamaya yardımcı olmaktadır (Neuman, 2014a: 358). Böylece pilot çalışma sürecinin katkısıyla veri toplama sürecine başlanmıştır. Bu bağlamda katılımcılar ile derinlemesine görüşme yapabilmek için öncelikle telefonla randevu alınıp bilgilendirme yapılmıştır. Yüz yüze görüşme fırsatı bulunamayan ve yüz yüze görüşmeyi tercih etmeyen katılımcılar ile Zoom programı üzerinden görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze görüşmeyi kabul eden katılımcılarla kendilerinin uygun gördüğü zaman ve koşullarda görüşülmüştür. Böylece Neuman'ın (2014b: 591) ifade ettiği üzere, katılımcının rahat edebileceği ortamın oluşmasıyla görüşme akışı için de kolaylık sağlanmıştır.

Bu süreçte görüşmeye başlamadan önce araştırma hakkında bilgi veren Bilgilendirilmiş Onam Formu araştırmanın örneklem grubunda yer alan tüm

katılımcılarla paylaşılmıştır. Neuman (2014a: 151) bu kapsamda bilgilendirilmiş onamdaki temel etik ilkenin hiç kimsenin araştırmaya katılmak için zorlanmaması ve bütün katılımcıların gönüllü olmasını dile getirmektedir. Ayrıca izin almanın yeterli olmadığını, katılımcıların neye katılacakları konusunda bilgilendirilmeleri gerektiğini de vurgulamaktadır. Ancak o zaman katılımcıların bilinçli karar verebileceğini ifade etmektedir. Tam da bu hususta araştırmadaki her bir katılımcının görüşmeye gönüllü olarak katılımcı olduklarına dair onamları alınmış ve görüşmeler yapılmıştır.

Görüşmeler, araştırmaya katılan katılımcıların tercihleri doğrultusunda sesli, görüntülü ya da yazılı şekilde kayıt altına alınmıştır. Görüşme sorularına verilen yanıtlarda katılımcıların birbirleri ile benzer cevaplar vererek tekrar etmeye başlaması üzerine saha süreci sonlandırılmıştır. Çünkü nitel araştırmalarda veri toplarken sürekli benzer şeylerin duyulmaya başlaması, verinin doyum noktasına ulaştığını göstermektedir (Baltacı, 2019: 373; Sözbilir, 2021: 93). Yapılan görüşmeler ortalama 15 ile 45 dakika arasında sürmüştür. Bu süreç, Temmuz-Eylül 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Sürecin tamamlanmasıyla beraber kayıt altına alınan görüşmeler, deşifre (transkript) edilmiştir. Deşifreler, görüşmeler sonucu elde edilenlerin metin formuna dönüştürme işlemidir (Çelik vd., 2020: 384; Toker, 2022: 321). Deşifre yazımında, katılımcıların ifadelerine hiçbir şekilde müdahalede bulunulmamış, cümleleri olduğu gibi metinlere dönüştürülmüştür. Bununla birlikte, deşifre yaparken, görüşme esnasında katılımcıların beden dilleri, ses tonu ve diğer dil ötesi mesajlara dair alınan notlar değerlendirmeye dâhil edilmiştir (Marshall ve Rossman, 2016: 282). Böylece görüşmelerden elde edilen veriler analiz sürecine hazırlanmıştır.

4.2.5. Araştırma Verilerinin Analizi

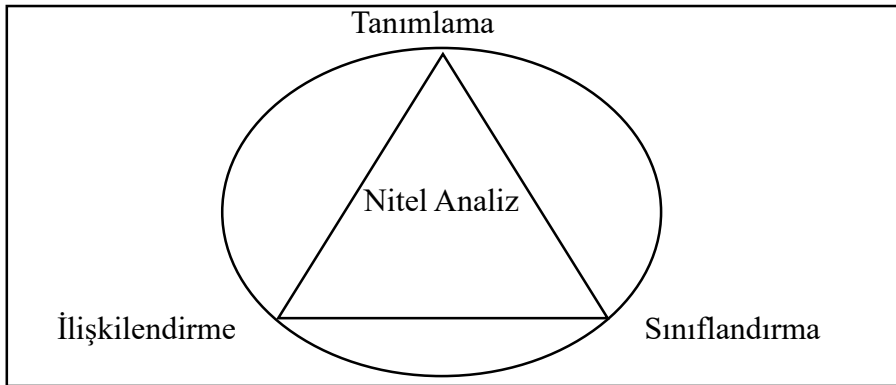
Nitel araştırmaların veri analiz sürecine ilişkin literatürde çeşitli sınıflandırmalar yer almaktadır (Bengstonn, 2016: 10). Wolcott veri analizi için betimleme, analiz ve yorumlama olarak üç yol önermektedir. Birinci yol olan betimleme, elde edilen verilerin özgün haline olabildiğince sadık kalarak ve gerektiğinde katılımcıların söylediklerinden doğrudan alıntı yaparak verileri okuyucuya sunmaktır. İkinci yol, betimlemeyi de içerecek biçimde sistematik analiz yapmaktır. Yani burada, veriler betimleyici bir yöntemle sunulmakta; belirli temalar ve bu temalar arası ilişkiler ortaya koyulmaktadır.

Üçüncü yol ise betimleme ve analize ek olarak, veri analiz sürecine kendi yorumlarını da entegre etmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 221-221; Toker, 2022: Ö325).

Miles ve Huberman da veri analiz sürecini üç bölümde ele almaktadır. Birinci bölüm verilerin işlenmesidir. Bu aşamada araştırmacı önce veriyi inceleyip, kodlamaktadır. Kodlamadan sonra kavramlar ve temalar oluşturulmaktadır. İkinci aşamada veriler görsel hale getirilmektedir. Üçüncüsü sonuç çıkarma ve teyit etme aşamasıdır. Ortaya çıkan kavramlar, temalar ve bu temalar arasındaki ilişkiler yorumlanıp, karşılaştırma yapılarak doğrulukları teyit edilmektedir. Bu şekilde araştırma sonuçlarının hem anlamlandırılması hem geçerliliğinin güvence altına alınması mümkün olmaktadır (Miles vd., 2014: 31).

Dey ise nitel veri analizini olguları tanımlama (betimleme), sınıflandırma ve birbiriyle ilişkili süreçler olarak üç aşamada ele almaktadır. Betimleme aşaması, araştırmacının topladığı verileri kapsamlı bir şekilde tanımlamaktadır. Sınıflandırma aşamasında toplanan veriler kodlanmakta ve buna göre sınıflandırılmaktadır. Bu sayede sınıflandırılan verinin incelenmesi ve ilgili temaların ortaya çıkarılması daha pratik bir hâl almaktadır. Son aşamada ise temalar doğrultusunda sınıflandırılan veriler arasında bağlantı kurularak yorumlanmaktadır (Dey, 1993: 31-32). Dey, bu aşamaları Şekil 4.3'teki gibi görselleştirmektedir.

Şekil 4.2. Nitel Veri Analizinin Döngüsel Gösterimi

Kaynak: (Dey, 1993: 32).

Nitel veri analizi konusunda yapılan farklı sınıflandırmalarda dikkat çeken nokta verilerin betimlenmesi, temaların ortaya çıkarılması ve araştırmacıların yorumlarıyla ortaya çıkan temaların ilişkilendirilmesidir (Baltacı, 2019: 377). Strauss ve Corbin farklı sınıflandırmaları göz önünde bulundurup basit hale getirerek veri analizini betimsel analiz

ve içerik analizi olarak ele almaktadır. Genel olarak nitel araştırma ile hazırlanan çalışmalarda Strauss ve Corbin'in sınıflandırması referans alınmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 223). Bu çalışmada da veri analizi sürecinde Strauss ve Corbin'in sınıflandırması dikkate alınarak içerik analizinden yararlanılmıştır.

İçerik analizi, araştırma verilerinin dikkatli, ayrıntılı ve sistematik olarak incelenmesini içeren bir analiz yöntemidir (Lune ve Berg, 2017: 182). Temel amaç görüşmelerde, katılımcılardan elde edilen verileri açıklayacak kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Baltacı, 2019: 377). Bu şekilde içerik analizi ile özetlenen veriler, daha kapsamlı ve derinlemesine bir işleme tabi tutulmakta, verilerin içinde saklı olabilecek gizli mesajlar veya gerçekler ortaya çıkarılmaktadır (Metin ve Ünal, 2022: 275). Bu doğrultuda, elde edilen verilerden kodlar (kavramlar), kategoriler ve temalar (ana kategoriler)³⁴ üretilmektedir (Özdemir ve Tuti, 2023: 231).

Araştırma kapsamında, katılımcıların yoğun olarak vurguladığı olay, olgu veya kavramlardan kodlar çıkarılmıştır. Bu kodlar, in-vivo kodlama ile hiçbir şekilde değiştirilmeden yapılmıştır. Elde edilen kodlar arasında benzeşen veya tekrar eden kavramlar bir araya getirilerek araştırmanın özüne uygun bir biçimde kategoriler ve temalar belirlenmiştir. Başlangıçta oluşturulan kategoriler, süreç içerisinde değişime uğramış ve alt kategoriler olarak ele alınmıştır. Nitekim Çelik vd., (2020: 392) çalışmasında bunun mümkün olduğunu belirtmektedir. Daha sonra kod- kategori- tema arasındaki tutarlılık kontrol edilerek gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Bu çerçevede hem literatürden elde edilen bilgiler doğrultusunda hem de katılımcılara yöneltilen görüşme ve araştırmanın alt sorularına uygun olarak dört farklı tema belirlenmiştir. Bu temalar;

- Tema 1: Engelsiz kent algısı,
- Tema 2: Engelsiz kent uygulamaları kapsamında yararlanılan hizmetler
- Tema 3: Engelsiz kent uygulamaları kapsamında karşılaşılan problemler,
- Tema 4: Engelsiz kent uygulamaları kapsamında Mersin Büyükşehir Belediyesi'nden beklentiler şeklindedir.

³⁴ Bazı çalışmalarda; “tema” ve “ana kategori” kavramları birlikte kullanılırken, bazı çalışmalarda da birbirinin yerine kullanılmaktadır (Çelik vd., 2020: 392). Bu çalışmada, tema kavramının kullanımı tercih edilmiş olup, ana kategori kavramına dair ifadeye yer verilmemiştir.

Her tema için ise içerik analizi yöntemi kullanılarak farklı kategoriler tespit edilmiştir. Bu kapsamda aşağıdaki tabloda belirlenen temalara, temaların tanımlarına ve her temaya ait kategorilere yer verilmiştir.

Tablo 4.4. Araştırmanın Temaları ve Kategorileri

Tema	Tema Tanımı	Kategoriler
Engelsiz kent algısı	Engelli bireyler için bir yerin engelsiz olmasının ne anlama geldiğini, diğer bir deyişle; engelli bireylerin engelsiz kentleri nasıl anlamlandırdıklarını ifade etmektedir.	-Yaşadıkları yerin engelsiz olmasına dair -Yaşadıkları yerin engelsiz olması açısından Mersin
Engelsiz kent uygulamaları kapsamında yararlanılan hizmetler	Engelli bireylerin, engelsiz kent uygulamaları kapsamında yararlandıkları hizmetleri ve hizmetlerin içeriğini ifade etmektedir.	-Ulaşım ve erişilebilirlik -Sağlık, evde bakım ve destek -Eğitim -İstihdam -Sosyal hizmet ve yardım -Sosyal ve kültürel faaliyetler
Engelsiz kent uygulamaları kapsamında karşılaşılan problemler	Bu tema; engelli bireylerin, engelsiz kent uygulamaları kapsamında karşılaştıkları çeşitli problemleri ifade etmektedir.	-Ulaşım ve erişilebilirlik -İnsanların bilinçsizliği ve duyarsızlığı
Engelsiz kent uygulamaları kapsamında Mersin Büyükşehir Belediyesi'nden beklentiler	Bu tema; engelli bireylerin, engelsiz kent uygulamaları kapsamında Mersin Büyükşehir Belediyesi'nden beklentilerini ifade etmektedir.	-Ulaşım ve erişilebilirlik -Farkındalık (bilinçlendirme) çalışmaları -Fizibilite çalışmaları -İstihdam

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloda belirtilen tema ve temalara ait kategoriler bir sonraki başlıkta detaylı olarak ele alınmıştır.

4.2.6. Engelli Bireylerin Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin Engelsiz Kent Uygulamalarına İlişkin Deneyimleri

Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamaları, engelli bireylerin günlük yaşam deneyimleri üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Bu nedenle bu başlıkta, katılımcıların uygulamalara ilişkin deneyimleri, yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanan veriler ışığında analiz edilmiş ve doğrudan alıntılar, şekiller ve tablolar aracılığıyla desteklenmiştir.

4.2.6.1. Engelsiz Kent Algısı

Katılımcılara yöneltilen ilk soru onların engelsiz kent algısını ölçmeye yöneliktir. Engelsiz kent algısını ölçmekteki amaç, kavramsal çerçevede anlatılan engelsiz kent

kavramının engelli bireyler tarafından nasıl anlamlandırıldığını tespit etmektir. Ancak katılımcılara yöneltilen soruda ilk başta engelsiz kent kavramı kullanılmamıştır. Engelsiz kentin sık kullanılan bir kavram olmaması göz önünde bulundurulmuş ve katılımcılarda kafa karışıklığına neden olmak istenmemiştir³⁵. Bunun yerine, yaşadığınız yerin engelsiz olması sizin için ne ifade etmektedir? veya yaşadığınız yerin engelsiz olması size göre neyi ifade etmektedir? minvalinde sorular yöneltilmiştir. Akabinde Mersin’i bu anlamda nasıl değerlendirirsiniz? takipli soru ile görüşmelere devam edilmiştir.

Bu sorunun teması daha önce belirtildiği gibi engelsiz kent algısıdır ve sorulara verilen cevaplar doğrultusunda temanın iki kategorisi ortaya çıkmıştır. Bu kategoriler şu şekildedir:

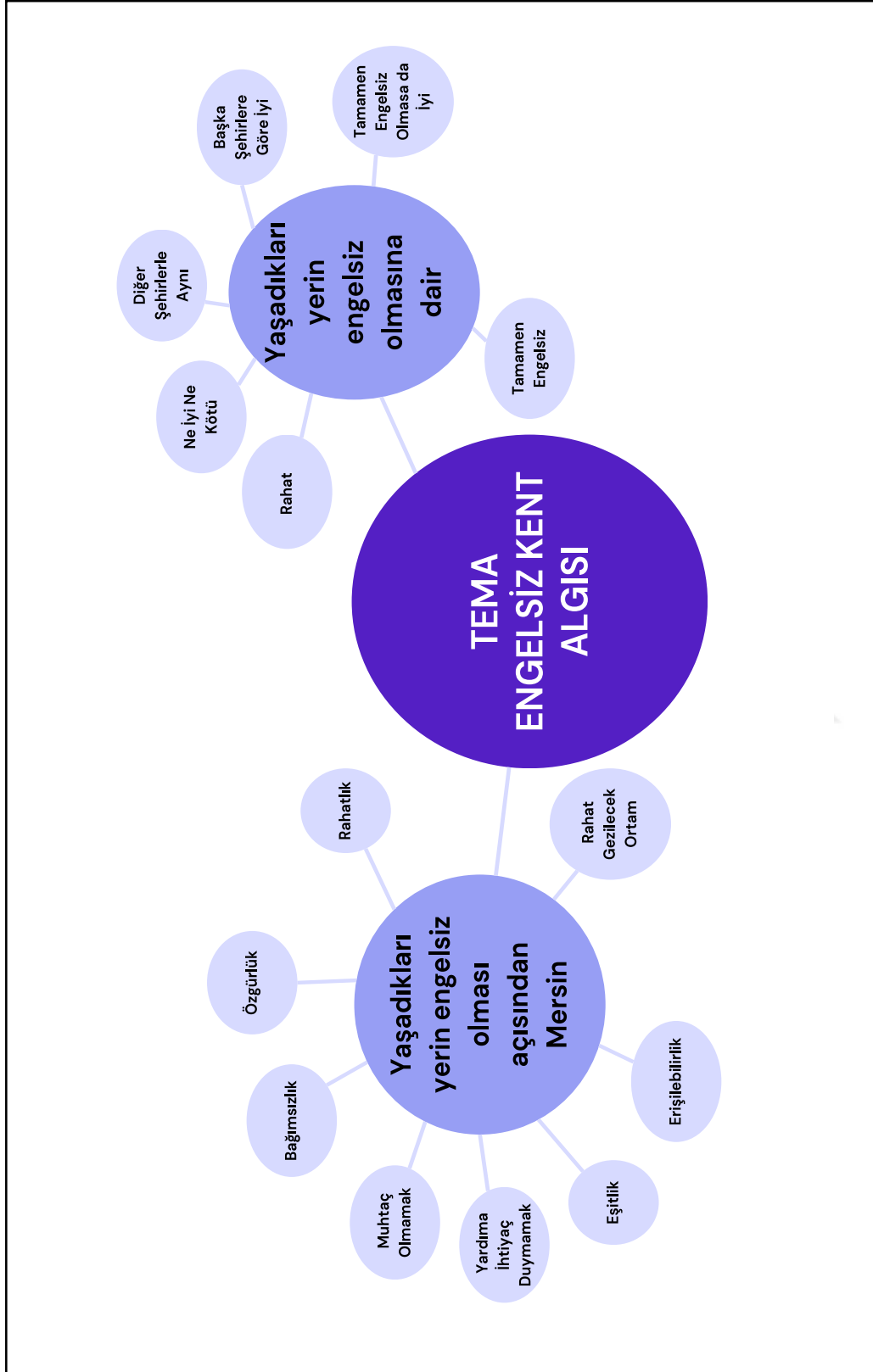
- Yaşadıkları yerin engelsiz olmasına dair
- Yaşadıkları yerin engelsiz olması açısından Mersin

Birinci kategoride katılımcıların yaşadıkları yerin engelsiz olmasına ilişkin cevapları bazı ortak noktalarda toplanmıştır. Burada katılımcılar tarafından yoğun olarak vurgulanan kavramlar, kod olarak belirlenmiştir. Kodlardan bazıları, katılımcıların “özgürlük, rahatlık, bağımsızlık vs.” gibi ifadeleri ile tek kelime şeklinde oluşturulmuştur. Bazı cevaplarda ise araştırmacı anlatılanları kavramlaştırmıştır. Örneğin; “kimseye muhtaç olmadan, sizler gibi, herhangi birinin yardımına gerek duymadan” şeklinde verilen cevaplar, “muhtaç olmamak, yardıma ihtiyaç duymamak, eşitlik” olarak kodlanmıştır³⁶. Aşağıdaki şekilde tüm cevaplardan yola çıkarak oluşturulan kodlara yer verilmiştir:

³⁵ Ancak bu soruya verilen yanıtlardan sonra engelsiz kent kavramından bahsedilerek görüşmeye devam edilmiştir.

³⁶ Araştırmada kodlama yapılırken daha öncede belirtildiği gibi in-vivo kodlama yapılmıştır. Sadece belirtilen kodlarda, literatürdeki tanımlardaki kavramlar dikkate alınarak kodlar kavramlaştırılmıştır.

Şekil 4.3. Engelsiz Kent Algısı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şeklin merkezinde yer alan Engelsiz Kent Algısı Temasına ve onun çevresinde katılımcıların yaşadıkları yerin engelsiz olmasını ifade etmek için kullandıkları kavramlardan yola çıkılarak oluşturulan kategori ve kodlara yer verilmiştir. Buradaki ifadelerin yer aldığı açıklamalar, engelsiz kent algısını ölçmek açısından önemlidir. Çünkü bu ifadeler, engelsiz kent kavramını nasıl yorumladığını ve deneyimlediklerini göstermektedir. Bu nedenle katılımcıların bazı örnek beyanlarına aşağıda yer verilmiştir:

Yaşadığım yerin engelsiz olması, daha özgür olmamız, rahat hareket etmemiz demek yani. (K8)
Özgürlük. Rahat, kimseye bağımlı olmadan, yani kimsenin yardımını almadan. Harika bi duygu. Tabiki özgürlük yani. (K18)

Yani yaşadığım yerin engelsiz olması benim için çok önemli... Rahat, özgür bir şekilde kimseye ihtiyaç duymadan yaşamak yani aslında. (K31)

Yaşadığım yerin erişilebilir olması beni orada daha özgür kılar. Orada daha rahat hareket edebilirim ve insanlardan yardım istememek yani istemek zorunda kalmamak bence bu kadarı yeterli, başka bir şeye ihtiyaç yok. (K30)

Yani ben gidebileceğim bir yere bir başkasına ihtiyaç duymadan gidebiliyorsam bu bence engelsiz bi yaşamdır. (K25)

Özgürlük. Özgürlük. Şöyle bir şey var meselaa, zaten engelliler çok büyük sıkıntılar yaşıyorlar. Mesela hani bir basamak, minik bir tümsek bile bizim açımızdan çok büyük engel teşkil ediyor. Çünkü oralardan geçemiyoruz ya da muhakkak birinin yardımına ihtiyacımız oluyor. Bazen insanlar hoşgörölükken bazen çok böyle yardımsever olmayan insanlara da denk gelebiliyoruz. Bu bizim için biz engelli insanlar için çok daha zor oluyor. O yüzden yaşadığım yerin engelsiz olması özgürlük yani. (K20)

Görüldüğü gibi katılımcıların büyük çoğunluğu yaşadıkları yerin engelsiz olmasının kendileri için özgürlük, rahatlık, başkasının yardımına ihtiyaç duymamak ya da muhtaç olmamak, fiziki mekânların erişilebilir olması, rahat gezilecek ortamların olması ve engeli olmayan bireyler gibi hareket edebilmek anlamına geldiğini ifade etmiştir. Junge-Reyer'in (2007:4) engelsiz bir ortam için "insanlar, kendi kişisel potansiyelleri doğrultusunda ve özgürce hareket edebilmeli, ihtiyaçlarını karşılayabilme imkânına sahip olmalıdır" şeklindeki açıklaması yukarıda yer verilen katılımcıların ifadelerinde de görülmektedir. Bunlara ek olarak, görme engelli katılımcılardan K1'in yaşadığı yerin engelsiz olmasına dair açıklamaları şu yöndedir:

Yani, yaşadığım yerin engelsiz olması benim için dış ortama çıktığım andan itibaren işe gitmek olsun ya da farklı yerlere ulaşabilmek ya da en sonunda tekrar evime dönmek gibi etkinlikleri

kimsenin yardımına ihtiyaç duymaksızın ya da en az yardıma başvurarak yapabilmem anlamına geliyor. (K1)

K21 de yaşadığı yerin engelsiz olmasını “evden çıkıp, iş yerine, derneğe ya da başka bir yere rahat gitmek” demek olduğunu; “kaldırımların, yolların, bineceği araçların, binaların rahat ve kendilerine uygun olarak yapılması” anlamına geldiğini belirtmektedir. Ayrıca katılımcı, bu şekilde ulaşım araçlarının ve fiziki mekânların kendileri için uygun olması durumunda herhangi bir sorun yaşama ihtimali olmadığından başkalarının da yardımına gerek duymayacaklarını ifade etmektedir (Görme engelli katılımcı, K21). Bu ifadeleri destekleyen K28’in açıklamaları şöyledir:

Yaşadığım yerin engelsiz olması benim için rahat hareket etmeyi ifade etmekte, sesli ışıkların olması, sarı çizgilerin hani görmeyenler için o sarı çizgilerin fazla olması, sonra kaldırımların yani bir görme engelliyim ama mesela fiziksel engellilerin kullanımına da uygun olması, hani şey rampalarının falan olması yani. Şeylerin çok yüksek olmaması kaldırımların. (K28)

Yukarıda yer verilen katılımcı beyanlarında görüldüğü gibi katılımcılardan K1, K21 ve K28 tarafından yaşadıkları yerin engelsiz olması benzer şekilde anlamlandırılmaktadır. Bu çerçevede katılımcıların, başkalarının yardımına gerek duymaksızın yaşama entegre olmaya yönelik tasarım arayışlarının olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte katılımcıların ifadelerinde engelsiz kent tanımına dair izler görülmektedir. Literatürde yaygın olarak atıf yapılan Çakır-Sümer’e ait (2015: 141) “engellilerin herhangi bir kısıtlama, problem ve engelle karşılaşmadan, başka birinin yardımına ihtiyaç olmadan, her türlü hizmete ve yapıya ulaşması ve kullanmasını sağlayacak şekilde tasarlanmış kent” şeklindeki tanım durumu örnekler niteliktedir. Başka bir katılımcı, yaşadığı yerin engelsiz olmasının kendisi için anlamını;

Yaşadığım yerin engelsiz olması benim için elbette çok büyük anlama geliyor. Yani yaşamın anlamını bilmek. Özgürlük, rahatlık demek aslında. Sizler gibi dışarıya çıktığımda yani engeli olmayan mesela gören biri gibi rahatça dolaşabilmek. Tedirgin olmadan, güvenle yürüyebilmektir. Başka ne söylenebilir ki? Ya aslında bu sadece benim için yani görme engelliler için değil ki. İşitme engelliler için, tekerlekli sandalyedeki fiziksel engelliler için ya belki yaşlılar için de çok önemli. Sonuçta yürümekte güçlük çeken yaşlılar da oluyor. (K34)

cümleleriyle anlatmıştır. Katılımcı (K34) burada, diğer katılımcılarla ortak noktada buluşan ifadelere ek olarak, yaşadığı yerin engelsiz olmasını yalnızca görme engelli bireyler için değil, diğer engel türleri için ve hatta yaşlılar için aynı anlama geldiğini belirtmiştir. Bu da aslında Şat ve Göver’in (2017: 524) belirttiği gibi “herkes için bir kent” oluşturmak anlamına gelmektedir. Literatürde olduğu gibi katılımcılar tarafından da

engelsiz kent ve herkes için kent tanımları aynı anlamda kullanılmaktadır. Buna benzer şekilde erişilebilir kent de engelsiz kentle aynı amaca hizmet eden bir kavram olarak literatürde yer almaktadır. Nitekim bu durumun yansımalarına görüşmelerde de rastlanmaktadır. Buna örnek bir görüş;

Şöyle söylüyim: Yani tabiki bir engelli olarak yaşadığımız şehrin ya da yerin erişilebilir olması, ortamların erişilebilir olması bizim için çok kıymetli bişey. O oranda tabi hayat da kolaylaşıyor o oranda da biz de hani fiziksel engeli olmayan insanların yaşadığı gibi hayatı yaşamaya başlıyoruz. (K2)

şeklindedir ve çok benzeri K14’e ait ifadelerde de görülmektedir. Katılımcı 14, yaşadığı yerin engelsiz olmasının, gündelik yaşamında herhangi bir yere erişimini kolaylaştırdığını belirtmiş; engelsiz diye tabir edilen şehrin ya da yerin aslında erişilebilirlik anlamına geldiğini vurgulamıştır. Aslında katılımcı, “engelsiz” kavramını “erişilebilir” olma durumu ile eşdeğer gördüğünü belirtmiştir.

Engelsiz kent algısını ölçmek için bir de katılımcılardan yaşadıkları yerin engelsiz olması açısından Mersin’i değerlendirmeleri istenmiştir. Bu kapsamda daha önce de belirtildiği gibi Mersin’i bu anlamda nasıl değerlendirirsiniz? sorusu yöneltilmiştir. Soruya verilen cevaplar engelsiz kent algısı temasının ikinci kategorisini oluşturmuştur. Burada katılımcılar, yaşadıkları yerin engelsiz olması açısından Mersin’i üç farklı şekilde değerlendirilmiştir. Değerlendirmelere aşağıdaki tabloda katılımcıların örnek görüşleriyle beraber yer verilmiştir.

Tablo 4.5. Yaşadıkları Yerin Engelsiz Olması Açısından Mersin

Değerlendirmeler	Örnek görüş	Toplam Cevap
Tamamen engelsiz olması	Yaşadığım yerin engelsiz olması, yani bu açıdan Mersin’i değerlendirdiğimde ben kendi engel grubum için görme engelliler açısından değerlendireyim gayet memnunum. Mesela trafik ışıkları, yaya geçitleri, üst geçitler filan hep merdivenli. O konularda filan çok memnunum. Tamamen engelsiz diyebilirim buyüzden. (K25) Mersin’i bu anlamda iyi olarak değerlendiriyorum. Çünkü engellilere yönelik çok çalışmalar var. Engelliler her alanda düşünülüyor. Yollar, kaldırımlar, spor alanları, yani bunun gibi pek çok alanda engelliler için uygun. Bence Mersin tam bir engelsiz yaşam alanı. (K3)	7 Katılımcı
Hiçbir şekilde engelsiz olmaması	Mersin’i engelsiz bir şehir ya da yer olarak görmüyorum. Birincisi şöyle: Bunun temel nedeni birincisi görme engellilere ait okulların belirli şehirlerde bulunup Mersin’de bulunmaması. İkinci olarak görme engelli bireylerin oranının Mersin’de az olması nedeniyle görme engellilere yönelik hiçbir çalışmanın yapılmaması, gönüllülük faaliyetlerinin de olmaması,	4 Katılımcı

	Mersin'i erişilebilir olmayan bir şehir hâline getiriyor. (K22) Mersin'in bu anlamda nasıl değerlendiririz, yani Mersin'i bu anlamda bilmiyorum yaa çok zor, evet zor gibi geliyor bana. Bir sürü sorun var. Yani kaldırımdaki ağaçların kaldırılması, ondan sonra çizgilerin düzeltilmesi, çizgilerin üzerindeki direklerin kaldırılması, yani bunların olmadığı bir yer engelsiz olamaz. Buyüzden bana göre Mersin yaşanılacak engelsiz bir yer değil. (K31)	
Tamamen engelsiz olmasa da olumsuz bir durum olmaması	Yani orta düzeyde diye düşünüyorum. Yani yürüyüş alanında vesaire bu sahildeki yerlerde herhangi bir şey göremedim düzenleme göremedim. Ama hani erişilemeyecek derecede değil, en azından kendi engel grubum için konuşuyorum. O yüzden orta sınıfta diye değerlendiriyorum. (K17) Ya büyükşehirler, metropol şehirlere baktığımız zaman Mersin engelliler için düz alan rahat yaşanılabilir. Ulaşım açısından yaşam alanı olarak rahat tabii ama daha da güzelleştirilebilir. Buyüzden bu konu üzerinde biraz daha durulması gerekiyor. Çünkü eski mahallelerde bizim için çok büyük zorluklar olabiliyor. Daha örnek bir şehir haline gelebilir. Bu da yalnız kurum ve kuruluşlarla değil el birliğiyle olacak bir şey. (K19)	23 Katılımcı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablodan anlaşılaçağı üzere yaşadıkları yerin engelsiz olması açısından Mersin'i değerlendirirken; toplam 4 katılımcı hiçbir şekilde engelsiz olmadığını (tamamen olumsuz), 7 katılımcı tamamen engelsiz olduğunu (tamamen olumlu) ve 23 katılımcı da tamamen engelsiz olmasa da olumsuz bir durumda olmadığını (hem olumlu hem olumsuz) belirtmiştir. Görüldüğü üzere, katılımcıların büyük çoğunluğu Mersin'in tamamen engelsiz bir yer olmadığını, ancak bu açıdan çok olumsuz bir durumda da olmadığını ifade etmiştir. Bu bağlamda katılımcıların değerlendirmeleri çeşitlilik göstermiştir. Ancak öne çıkan baskın cevaplar, üç açıdan ortak noktada kesişmiştir. Baskın cevapların bir kısmında katılımcılar, yaşadıkları yerin engelsiz olması açısından Mersin'i değerlendirirken, geçmişle kıyaslayarak günümüzde iyi durumda olduğunu belirtmişlerdir. Bu değerlendirmeyi destekler nitelikte olan katılımcı beyanlarından birkaç tanesi şöyledir:

Aslında gelişmeler var eskiye kıyasla, haksızlık etmeyelim ama yani halâ şey. Ama halâ çok yol kat etmesi gereken mesafe var, çünkü tabi diğer işte fiziksel, işitme diğer engelli bireyler açısından ziyade görme engelliler açısından değerlendirecek olursam sorunlar çok. Ben aktif biriyim geziyorum Mersin'i. Hemen hemen çoğu yere gidiyorum. Oyüzden Mersin'in engelsiz olduğunu tam manasıyla söylemem. Ama en azından engelsiz olmak için çabası olan bi kent. (K34)

Burada katılımcı Mersin'in geçmişe nazaran mevcut durumda engelsiz bir yer olmasına dair çabasının olduğunu ve daha iyi olduğunu aktarmıştır. Bir diğer katılımcı;

Eskilerden babamla giderken baya zorlanıyorduk. Kaldırımlarda filan yürürken çok zorlanıyoduk. İnsanlarımız yüzünden yani baya zorlanıyoduk. Kaldırımda filan yürürken arabayla giderken. Yani şuanda 10 seneyi geçti herhalde ben pek çıkamıyorum ama duyuyorum, hastaneye götürdüklerinde görüyorum epey iyiye gidiyor Mersin bu açıdan. (K5)

şeklinde değerlendirmiştir. Burada da katılımcı 10 yıl öncesine kadar Mersin'de engelliler açısından hayatın zor olduğunu, günümüzde gelişmelerin olduğunu vurgulamıştır. Başka bir katılımcı olan K1;

Mersin bu anlamda Türkiye'nin geneliyle doğru orantılı diyebilirim. Hani engellilerin erişilebilirlikle ilgili problemleri her yerde olduğu kadar burda da var. Her yerde çözüldüğü kadar burda da çözülmüş durumda diyebilirim yani sonuç olarak. (K1)

ifadeleriyle Mersin'in Türkiye'nin geneliyle aynı durumda olduğuna dair değerlendirmede bulunmuştur. K1'in değerlendirmelerine benzer bir diğer örnek K4 tarafından şöyle aktarılmıştır:

Ya aslında % 100 tam yaşanabilir bir engelli şehri diyemem ama diğer şehirlere kıyasla baktığımızda Mersin'in gerek coğrafi merkezinin düz olmasından dolayı gerekse büyükşehirin çalışmalarından dolayı engelliler açısından ben gayet memnunum. Şehrin engellilere yönelik yaşanabilir hâle getirilmesinde başarılı. Yani farklı şehirlere gittiğim zaman zorlanıyorum açıkçası, Mersin'e nazaran zorlanıyorum. Tam % 100 olmasa da yine de açıkçası memnunum. Çok fazla zorlanmıyorum şehir içerisinde. (K4)

Katılımcı, konuşmasında deneyimlerinden bahsederek karşılaştıkları sorunlar açısından kıyaslamada bulunmuştur. 1 ve 4 numaralı katılımcıları destekleyen bir diğer örnek K 14'e ait şu ifadelerde yer almıştır:

Mersin için yani gezdiğim, gördüğüm noktalar açısından söylüyorum. Ben Mersin'in hani yüzde yüz bir engelsiz bir kent olduğunu düşünmüyorum açıkçası. Yani daha çok mesafe kat edebilecek durumlar var. Yani daha çok yapılacak işler bitmiş değil, daha çok iş var. Ama farklı şehirlerle mukayese ettiğimiz zaman tabii ki biraz daha bir tık iyi olduğunu söyleyebilirim. Mesela ben Adana'yla kıyasladığımda Adana'ya nazaran daha engelsiz olduğunu düşünüyorum açıkçası. (K14)

Burada katılımcılar, Mersin'in tamamen engelsiz bir yer olmadığını, bununla birlikte farklı şehirlere kıyasla iyi bir durumda olduğunu belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar ise bu noktada Sivil Toplum Kuruluşları'nın etkisinden söz etmişlerdir. Örneğin ortopedik engelli olan ve aynı zamanda ortopedik engelliler derneğinde aktif rolü olan bir katılımcı Mersin'e dair;

Mersin bu anlamda birçok şehirden çok daha iyi. Ben Türkiye'nin birçok ilinde bulundum. Aynı zamanda biz engelli örgütlerinin içinde aktifiz, hani lokomotifiz bu alanda. Belediye başkanlarıyla, daire başkanlarıyla vesaire kamu kurumlarıyla tamamıyla sürekli sohbet ve görüşme halindeyiz. Yaşadığımız sorunlar ya da arkadaşlarımızın yaşadıkları sorunları çözme noktasında da anahtarız aslında Mersin'de. Bu anlamda biz bazı şeyleri biraz daha kolaylaştırıyoruz Mersin'de. Bide belediye başkanımız da sağ olsun duyarlı bu konuda. (K33)

açıklamalarıyla değerlendirmede bulunmuştur. Katılımcı ifadelerinde, STK'ların öneminden bahsetmiştir. Babaoğlu'nun (2018: 91-100) da vurguladığı gibi sivil toplum kuruluşları, yaşam alanlarının engelli bireylerin ihtiyaçlarına göre düzenlenmesinde ve yaşadıkları sorunların çözülmesinde, aynı zamanda onlar için bağımsız yaşam koşullarının sağlanmasında önemli bir aktör olarak rol üstlenmektedir. Başka bir katılımcı bu husustaki şu beyanları ile dikkat çekmiştir:

Bu manada da Mersin yani özelde Mersin büyük bi gelişme kateden bi şehir. 2014 yılında bi mahalli idareler seçimi yapılmıştı. Bu yapılan mahalli idarelerle işte Mersin'de bir engelliler dairesi gerçi şimdi şube müdürlüğü statüsüne indi. Bu birim dediğim süreçte çok etkili oldu. Mersin'de hem engelli arkadaşlarımızın olması hem böyle farklı STK'lardan hem de farklı Mersin'de söz sahibi insanların içinde olup iş birliği içinde olması çok şey katmıştı. Yani yine bu sürecin bir devamı olarak yani büyükşehir manasında yine aynı şekilde STK'larla iş birliği yapılıyor. Yine sürecin iyi bi şekilde ilerlemesi için gayret ediliyor. E tabiki yetersizlik var mı? Var tabiki. Beklenen şeyler engelliler tarafından beklenen şeyler var ama tabiki yani süreç öncesiyle şu anı değerlendirdiğimiz zaman çok büyük gelişmeler olmuş çok büyük kazanımlar olmuş. Bu manada Mersin'i böyle değerlendirmek mümkün. Belki diğer şehirlere oranla bu meseleyi, biraz daha önemini sonradan anlamış fakat bu manada da bişeyler yapmaya gayret eden bi şehir diye nitelendirebiliriz. (K2)

Görüldüğü gibi katılımcı burada Mersin'in engelsiz bir yer olma açısından gelişme kat ettiğini ve çabasının olduğunu vurgulamıştır. Ek olarak, konuşmasında Mersin için bu manada engelli hizmet birimleri ve STK'ların işbirliği içerisinde olmasının katkısından özellikle bahsetmiştir. 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5126 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile yasal hüküm altına alınan iş birliği, Büyükşehir Belediyesi Engelli Hizmet Birimleri Yönetmeliği'nde de öne çıkmış ve işbirliğinin önemi katılımcılar tarafından fark edilmiştir.

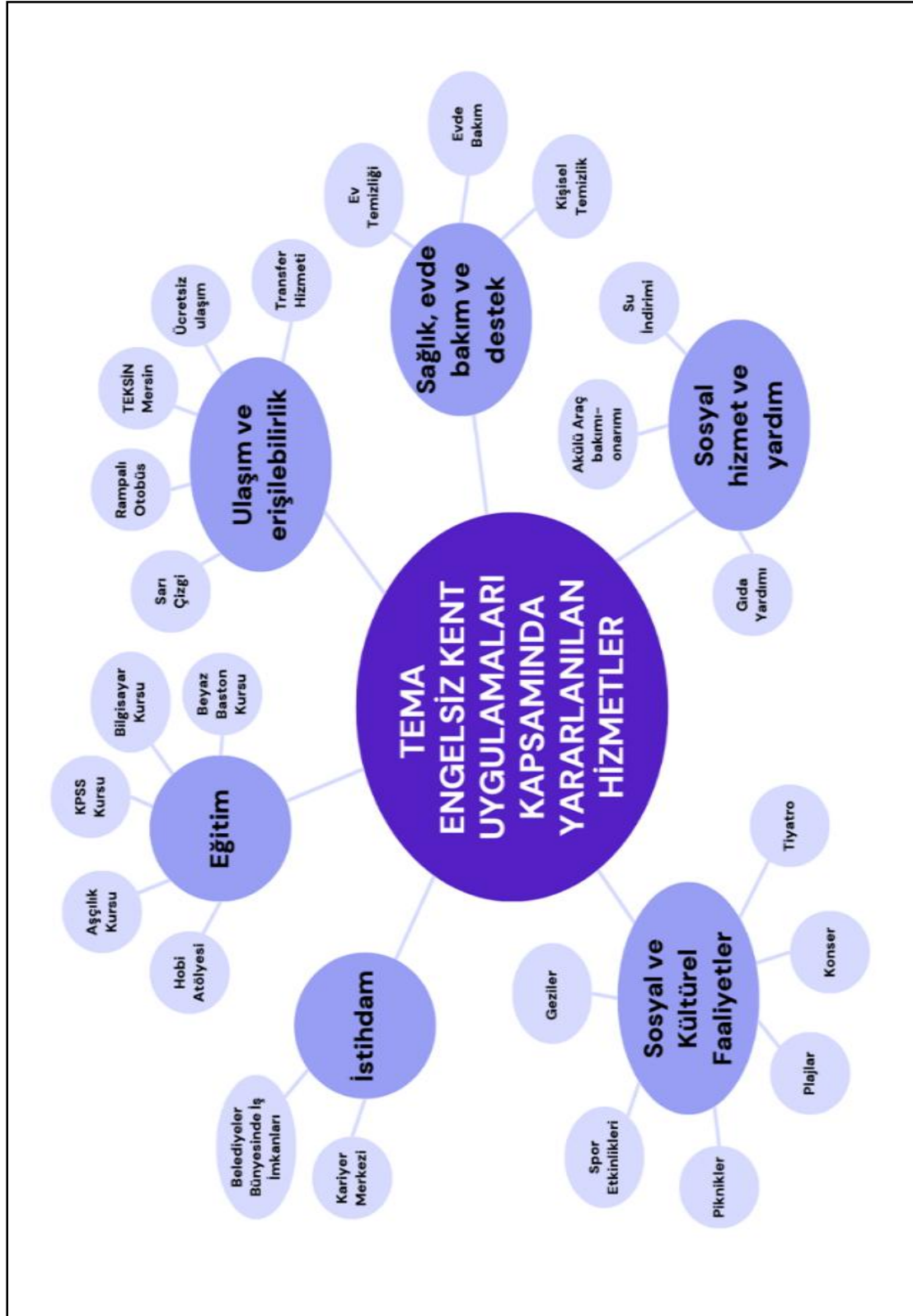
4.2.6.2. Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Yararlanılan Hizmetler

Mersin Büyükşehir Belediyesi tarafından engelsiz kent uygulamaları kapsamında ulaşım ve erişilebilirlik, sağlık, evde bakım ve destek, eğitim, istihdam, sosyal hizmet ve

yardım ile sosyal ve kültürel faaliyetlere yönelik çeşitli hizmetler sunulmaktadır. Bu nedenle temada, katılımcıların belirtilen hizmetlerden yararlanma durumları ele alınmıştır. Katılımcılara; yararlandıkları hizmetler, yararlandıkları hizmetlerden en etkili buldukları ve kendileri açısından en önemli buldukları hizmetlere ilişkin sorular yöneltilmiştir. Daha sonra engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılama bağlamında Belediye'nin engelsiz kent uygulamalarını genel olarak nasıl değerlendirdiklerine ve hizmetlerin ne derece yeterli olduğuna ve bu konuda ne düşündüklerine ilişkin takipli soru ile görüşmelere devam edilmiştir. Verilen cevaplara göre kodlamalar oluşturulmuştur. Bu kodlar aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

Şekil 4.4. Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Yararlanılan Hizmetler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekilde yer alan kodlar, katılımcıların yararlandıkları her bir hizmet alanına ilişkin deneyimlerinden hareketle oluşturulmuş ve tema için beş kategori belirlenmiştir. Bu çerçevede temada; katılımcıların engelsiz kent uygulamaları kapsamında yararlandıkları hizmetlere, bu hizmetlerden hangilerinden etkili olarak yararlandıkları ve hangilerini önemli bulduklarına yer verilmiştir. Burada belirtilenlere dair sayısal veriler aşağıda yer alan tabloda sunulmuştur.

Tablo 4.6. Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Katılımcıların Yararlandıkları, Etkili Buldukları ve En Önemli Gördükleri Hizmetler³⁷

Yararlanılan Hizmetler	Yararlanma Durumu	En Etkili Hizmet	En Önemli Hizmet
Ulaşım ve erişilebilirlik	30 Katılımcı	19 Katılımcı	29 Katılımcı
Sağlık, evde bakım ve destek	4 Katılımcı	2 Katılımcı	2 Katılımcı
Eğitim	5 Katılımcı	2 Katılımcı	3 Katılımcı
İstihdam	4 Katılımcı	-	2 Katılımcı
Sosyal hizmet ve yardımlar	Tüm Katılımcılar	-	1 Katılımcı
Sosyal ve kültürel faaliyetler	15 Katılımcı	2 Katılımcı	2 Katılımcı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tekrar etmek gerekirse yukarıdaki tabloda, sayısal veriler aracılığıyla katılımcıların engelsiz kent uygulamaları kapsamında hangi hizmetlerden yararlandıklarına, hangi hizmetleri daha etkili ve önemli bulduklarına dair genel bir görünüm sunulmuştur. Buna ek olarak, katılımcıların engelsiz kent uygulamaları kapsamında yararlandıkları hizmetlere ilişkin kategoriler ve hizmetlerin içerikleri de Tablo 4.7.'de ayrıntılı bir şekilde sıralanmıştır.

Tablo 4.7. Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Yararlanılan Hizmetlerin İçeriği

Kategoriler: Yararlanılan Hizmetler	Hizmetlerin içeriği
Ulaşım ve erişilebilirlik	-Otobüsler (alçak tabanlı, rampalı, görsel ve sesli anons sistemli) -Engelli otoparkı -Toplu taşıma araçlarını kullanamayan engelli bireylere yönelik ücretsiz transfer aracı hizmeti -Engelli bireylerin kullanımına uygun olarak tasarlanan web sitesi ve mobil uygulama
Sağlık, evde bakım ve destek	-Hasta nakil ve ambulans hizmeti -Panuman, enjeksiyon, muayene -Kişisel bakım -Ev temizliği desteği -Psikolojik destek
Eğitim	-Mesleki beceri kazandırma kursları -Kişisel gelişim eğitimleri -KPSS kursları

³⁷ Tabloda belirtilen katılımcı sayıları, birden fazla hizmet için verilen cevaplar dikkate alınarak belirtilmiştir.

	-Hobi sanat atölyeleri -Farkındalık çalışmaları -Spora yönelik kurslar
İstihdam	-Kariyer merkezi -Belediye ve İşkur işbirliği -Engelli bireylerin gelir elde edecek faaliyetler açısından desteklenmesi (Simit arabam projesi)
Sosyal hizmet ve yardımlar	-Ücretsiz toplu taşıma -Binicilik/atla terapi -Ödeme indirimleri (su vergisi gibi) -Ayni ve nakdi yardım (gıda desteği) -Manuel tekerlekli ve akülü araçların bakım-onarımı, akülü araç dağıtımı
Sosyal ve kültürel faaliyetler	Engelsiz yaşam merkezleri -Kamp (dernekler aracılığıyla) -Plajlar (Kızılkalesi, Yapraklı Koy, Ayaş vd.) - Tarihi turistik alanların engelli bireylerin ziyaretine uygun hâle getirilmesi (Cennet-Cehennem, Ashabı Kehf vb.) -Spor tesislerinin yapılması -Spor faaliyetlerine yönelik etkinlikler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo incelendiğinde, katılımcı beyanları doğrultusunda elde edilen hizmet içeriklerinin, Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin faaliyet raporları ve stratejik planlarında belirtilen hizmetlerle büyük ölçüde örtüştüğü görülmüştür.

Ayrıca bu temada, katılımcıların Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin engelsiz kent uygulamalarına yönelik genel değerlendirmeleri ile bu hizmetlerin engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılama yeterliliğine yönelik düşünceleri incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda, katılımcıların önemli bir kısmının Belediye’nin engelsiz kent uygulamalarını genel olarak başarılı bulduğu görülmüştür. Bununla birlikte, bazı katılımcıların mevcut uygulamalarda halâ çeşitli eksiklikler bulunduğunu ve bu alanların geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Bu durumu yansıtan katılımcı görüşlerine örnek olarak, K3 kodlu katılımcı şu ifadeleri kullanmıştır:

Genel olarak gayet başarılı. Yani ben başarılı buluyorum. Geçmiş dönem belediye başkanlarını yaşım gereği çok şey yapamıyorum, bilmiyorum. Ama bu belediye başkanının engellilere yönelik hizmetlerinden dolayı gayet başarılı buluyorum. Genel olarak ortalamanın üzerinde şeyler yapıyor diyebilirim. (K3)

Benzer şekilde K16, hizmetlerden duyduğu memnuniyeti şu şekilde dile getirmiştir:

Yani yıldız olarak karar verirse beş yıldız, hatta on yıldız bile olabilir. Yani hiç bir şey esirgenmiyor. Büyükşehir Belediyesi, Vahap Seçer başkanımız Allah ondan bin kere razı olsun, her vatandaşa eşit şekilde davranıyor ama engellilere özellikle önem veriyor. Engellilerin engellerini ortadan kaldırmak için elinden geleni yapıyor. Mersin’in engellilere uygun olması

için ve engellilerin önündeki engellerin kaldırılması için uğraşıyor. Yaptığı hizmetler, uygulamalar çok güzel. Yani bu durumdan dolayı minnettarız. (K16)

K6 ve K11 olarak kodlanan katılımcılar ise, “Belediyenin dört dörtlük olmasa da bu yönde çabalarının olduğunu, ellerinden geleni yaptıklarını” ifade ederek, mevcut uygulamaların olumlu bir çaba içerdiğini belirtmişlerdir. K26 numaralı katılımcı da bu görüşü destekleyerek, “Şu an çok iyi gittiğini, bir nevi engellilere el attıklarını, sahip çıktıklarını” vurgulamış ve devamında “Engellilerin üzerine düştüklerini, ilgilendiklerini ve zaman zaman eksiklikler olsa da bir şeylerin yavaş yavaş yoluna gireceğini” beyan etmiştir. Buna karşılık, bazı katılımcılar uygulamalarda çeşitli eksiklikler bulunduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcı 14, uygulamaların tamamen başarılı olmadığını belirtmekle birlikte, bu alandaki çabaların önemli olduğunu vurgulamıştır:

Yüzde yüz ya da yüzde doksan başarılı bulduğumu söyleyemem yani. Çünkü halâ giderilmesi gereken noktalar var. Yine de uygulamaların önemli olduğunu ve bu yönde ilerleme sağlama çabasında olduğunu düşünüyorum. (K14)

Bu ifadeler, hizmetlerin geliştirilmesi gerektiğine dair yapıcı bir eleştiri sunarken, Belediye’nin niyet ve çabasını da göz ardı etmemektedir. Ancak başka bir katılımcı, daha eleştirel bir bakışla;

Valla hiç iyi düşünmüyorum. Yetersiz, tabiki de yetersiz, bize hiçbir faydası yok. Yok hiçbir şey ben görmüyorum. Sadece Ramazan ayında bir koli gönderiyorlar, o da göz boyamaktan başka bir şey değil. Diğer zamanlarda hiçbir destek yok. Suriyelilere her ay yardım yapılırken, biz başvurduğumuz halde bir koliyle yetinmek zorunda kalıyoruz. Belediye emeklilere ve engellilere yardım etmekte yetersiz kalıyor. Ayrımcılık yapılıyor. Oysa başka şehirlerde belediyeler engellilere düzenli destek sağlıyor. Burada da kendi çevrelerine destek veriyorlar. Bize gelince hiç bir şey yapmıyorlar. (K7)

şeklinde görüş belirtmiştir. Bu bağlamda ayrıca Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin engelsiz kent uygulamaları kapsamında sunduğu hizmetlerin, engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılama yeterliliğine ilişkin görüşlerine de yer verilmiştir. Yapılan analizlerde, bu değerlendirmelerin ilgili hizmet alanları çerçevesinde şekillendiği görülmüştür. Bu doğrultuda, sağlık, evde bakım ve destek, eğitim, sosyal hizmetler ve yardımların engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılamada genel olarak memnuniyet yarattığı diğer bir ifadeyle yeterli bulunduğu anlaşılmıştır. Engelli bireylerin hizmetlere dair deneyimlerini ve değerlendirmelerini daha ayrıntılı bir şekilde ortaya koymak amacıyla, her bir hizmet alanına ilişkin katılımcı görüşleri aşağıda sunulmuştur. Bu kapsamda bir katılımcı;

Evde bakım ve destek hizmetlerinden memnunum. Benim yararlandığım ve gördüğüm kadarıyla gayet yeterli. Her zaman kişisel temizliğime ve evde bakımına geliyorlar düzenli olarak. Daha önce de fizyoterapist desteği de aldım. O konuda da gerçekten çok memnun kaldım. Benim için yeterliydi. (K5)

ifadelerini kullanarak evde bakım ve destek hizmetlerinden duyduğu memnuniyeti dile getirmiş, bu hizmetler sayesinde ihtiyaçlarının düzenli olarak karşılandığını ve sunulan hizmetlerin yeterli olduğunu belirtmiştir. Bir diğer katılımcı (K1), Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin sağlık hizmetleri ve engelli bireylerin sağlık kuruluşlarına ulaşımını kolaylaştırma konusunda başarılı çalışmalar yürüttüğünü; özellikle engelli nakil hizmetlerinin önemli bir destek olduğunu vurgulayarak, randevu alındığında engellilere uygun özel araçlarla sağlık kuruluşlarına gidiş gelişin sağlandığını ifade ederek sağlık hizmetlerine erişim konusunda sağlanan desteği vurgulamıştır. Başka bir katılımcı da eğitim hizmetleriyle ilgili deneyimlerini ve bu hizmetlerin ihtiyaçlarını karşılama düzeyine ilişkin görüşlerini aktarmıştır. Katılımcı bu durumu şöyle ifade etmiştir:

Engellilere yönelik değişik kurslar açılıyor, engellilerin şu alanda bizim desteğe ihtiyacımız var şeklinde talepleri olduğunda bunu karşılamaya yönelik değişik kursları oluyor. Nitekim ben de o kurslardan, özellikle meslek edindirme kurslarından fazlasıyla istifade ettim. Çocuk gelişimi mezunuyum, dolayısıyla el becerilerine fazlasıyla merakım var. Belediyeden görme engelliler için amigurumi kursu talep ettim ve açıldı. Şuan Büyükşehir Belediyesi'nin desteğiyle satışını yapıyorum. (K34)

Eğitim alanında, özellikle meslek edindirme kursları ve kursların çeşitliliği konusunda olumlu değerlendirmelere rastlanmıştır. Katılımcılar, bu kursların kişisel gelişim, hobi ve istihdam açısından önemli fırsatlar sunduğunu belirtmiştir. Eğitim hizmetleri kapsamında olumlu değerlendirmelerin ardından, sosyal hizmet ve yardımlara ilişkin katılımcı görüşleri de incelenmiştir. Katılımcıların bu hizmete ilişkin değerlendirmelerinde, Büyükşehir Belediyesi'nin engelli bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çeşitli çalışmalar yürüttüğü belirtilmiştir. Her bireyin tüm ihtiyaçlarına ulaşmanın güç olduğu ifade edilse de, Belediye'nin temel düzeyde destek sağlama çabası katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından olumlu bulunmuştur. Bunun yanı sıra, ulaşım ve erişilebilirlik, istihdam ile sosyal ve kültürel faaliyetlere yönelik hizmetlere ilişkin katılımcı görüşleri incelendiğinde, olumlu değerlendirmelerin yanında geliştirilmesi gereken alanların da bulunduğu görülmüştür. Ulaşım hizmetleri kapsamında özellikle transfer aracı hizmetinden yararlanan katılımcıların genel olarak

memnun oldukları ve bu hizmeti yeterli buldukları anlaşılmıştır. Bir katılımcı, bu hizmetle ilgili memnuniyetini şu sözlerle ifade etmiştir:

Benim için en önemli hizmetlerden biri transfer araçları. Bu konuda Belediye gerçekten çok iyi. Biz engelliler her zaman toplu taşımayı kullanamıyoruz; her dolmuşa ya da otobüse binemiyoruz. Genellikle sadece Büyükşehir Belediyesi'nin toplu taşıma araçlarını kullanabiliyoruz rampalar olduğu için. Ama onlar da her mahalleden geçmediği için sıkıntı yaşıyoruz. Böyle durumlarda hastane ya da kamu kurumlarına gitmek için bireysel olarak engelli transfer aracı talep ettiğimizde hemen yardımcı oluyorlar ve araç gönderiyorlar. Bu hizmet bence çok başarılı. Ne zaman hastane ya da kamu kurumlarına gitmem gerekse ve araç talep etsem, hemen yönlendiriyorlar. Genel olarak transfer araç hizmetlerini yeterli buluyorum. (K4)

Bu çerçevede, ulaşım ve erişilebilirlik hizmetlerinde özellikle transfer araçlarının işlevselliği katılımcılar tarafından yeterli bulunmakla birlikte, toplu taşıma araçlarında ve fiziksel çevre düzenlemelerinde engelli bireylerin bağımsız hareketliliğini destekleyecek daha kapsamlı iyileştirmelere ihtiyaç duyulduğu görülmüştür.

Katılımcıların değerlendirmelerinde dikkat çeken bir diğer önemli alan ise istihdamdır. Yapılan görüşmelerde, belediyenin engelli bireylerin istihdamını desteklemeye yönelik çabalarının olumlu karşılandığı, ancak bu alandaki mevcut imkânların engelli bireylerin istihdamını artırmada yeterli bulunmadığı anlaşılmıştır. Bir katılımcı, bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

Maalesef ki istihdam konusunda sadece belediyenin değil, Türkiye geneli kamu politikaları etkili. Kamu kurumlarında engelli çalıştırma kotası %3 ve bu kota belediyelerin de elini kolunu bağlıyor. Mersin'de 200.000'e yakın engelli birey var ve mevcut kota ile hepsinin istihdam edilmesi mümkün değil. Ancak kota oranı %5-6 gibi seviyelere çıkarılırsa belediyeler daha fazla engelli bireyi istihdam edebilir. Ama yine de Büyükşehir Belediyesi'nin istihdam konusundaki çabaları var. Kariyer merkezi mesela istihdam olanağı sağlamada yeterli olmasa da hem belediye bünyesinde hem de özel sektör kuruluşlarına yönelik istihdam konusunda çok sayıda kişiye rehberlik etmekte. (K33)

Katılımcıların değerlendirmeleri genel olarak incelendiğinde, istihdamın yalnızca yerel yönetimlerin değil, daha geniş kapsamlı kamu politikalarının desteğini gerektiren bir alan olduğuna dikkat çekilmiştir. İstihdam hizmetlerine ilişkin değerlendirmelerin ardından, katılımcıların sosyal ve kültürel faaliyetlere yönelik hizmetlerin yeterliliği hakkındaki düşüncelerine yer verilmiştir. Görüşmelerde, özellikle spor faaliyetleri ve sosyal etkinliklerin çeşitliliği memnuniyetle karşılanmış ancak bu faaliyetlerin daha çok dernekler aracılığıyla duyurulması nedeniyle, derneklere üye olmayan bireylerin etkinliklerden yeterince haberdar olamadığı ifade edilmiştir. Bu durum, belediyenin

engelsiz kent uygulamaları kapsamında önemli gelişmeler katettiğini, ancak bazı alanlarda halâ iyileştirmeye gerek duyulduğunu göstermiştir.

Belirtilenlerin yanı sıra tema kapsamında tüm katılımcı görüşleri incelendiğinde, bazı katılımcıların doğrudan yaşadıkları sorunlara odaklandıkları, bazılarının ise hizmetlere ilişkin beklentilerini dile getirdikleri görülmüştür. Ancak araştırmada sorunlar ve beklentiler ayrı temalar altında ayrıntılı olarak ele alındığından, bu temada yalnızca katılımcıların mevcut hizmetlerden yararlanma durumlarına, bu hizmetlere ilişkin algılarına ve engelsiz kent uygulamalarına yönelik genel değerlendirmelere odaklanılmıştır. Sorunlara ve beklentilere ilişkin detaylı analizler ise ilgili temalar kapsamında sunulmuştur.

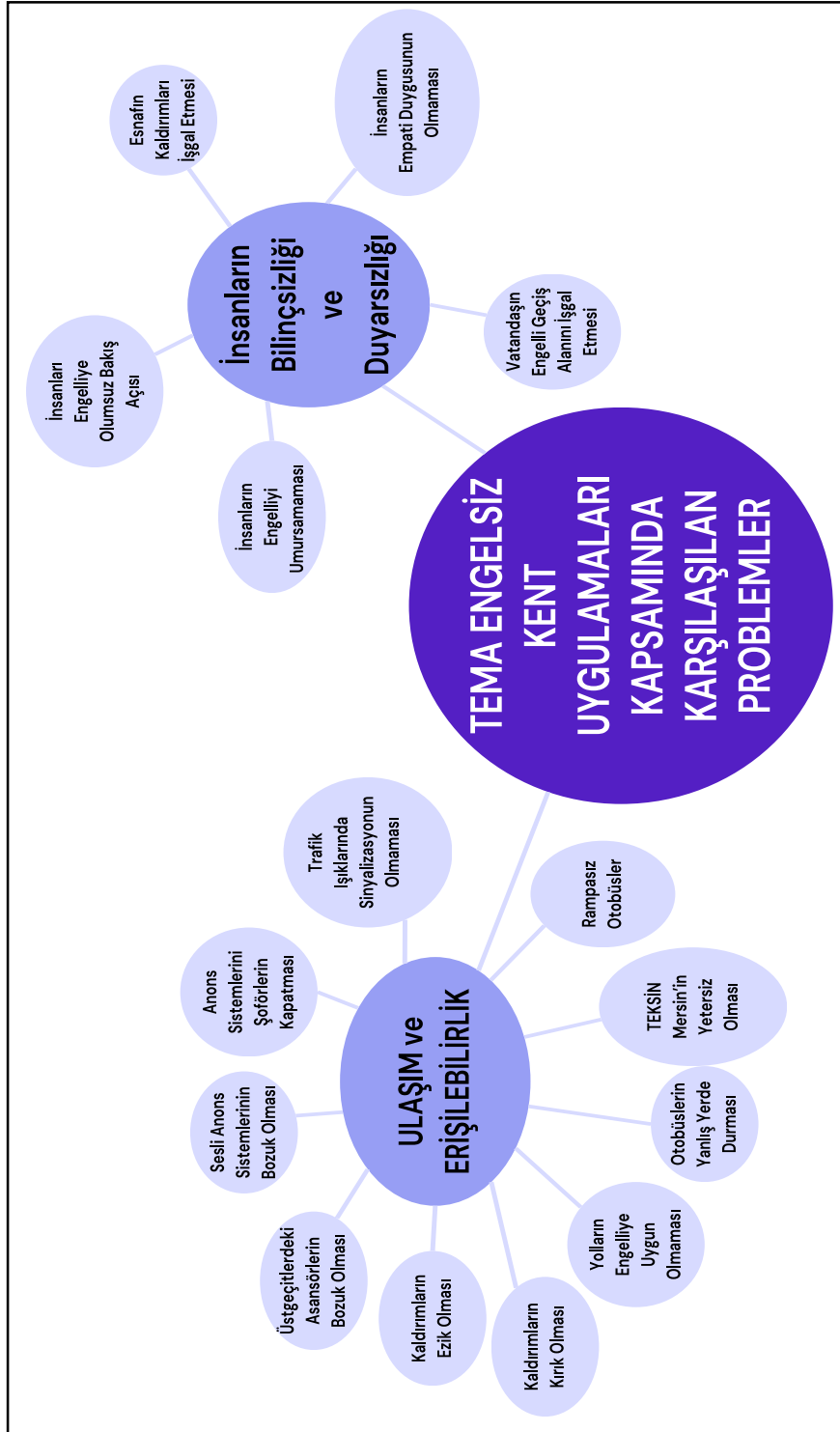
4.2.6.3. Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Karşılaşılan Problemler

Engelli bireylerin Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamaları kapsamında karşılaştıkları problemleri ortaya koymak için katılımcılara, Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamaları kapsamında herhangi bir problemle karşılaşıyor musunuz? sorusu yöneltilmiştir³⁸. Bu bağlamda altı katılımcı Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamaları kapsamında herhangi bir problemle karşılaşmadıklarını ve Belediye'nin engellilere yönelik yaklaşımının iyi yönde olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılardan ikisi³⁹ soruyu cevaplamak istememiştir. Kalan 26 katılımcı ise engelsiz kent uygulamaları kapsamında problemle karşılaştıklarını belirterek, yaşadıkları problemlerden bahsetmişlerdir. Katılımcıların cevaplarından hareketle, bu temaya ait kodlar oluşturulmuş olup, bu kodlar aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

³⁸ Sorunun devamında katılımcılara, "Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamalarına dair görüş ve önerilerinizi belediyeye ulaştırabiliyor musunuz? şeklinde takipli soru yöneltilmiştir. Katılımcıların cevaplarında görüş ve önerileri belediyeye ulaştırmada herhangi bir sorun yaşamadıkları, fakat birkaç katılımcının belediyenin problemlere geri dönüşlerinde ve problemlerin çözümünde sorun yaşadıkları belirlenmiştir. Bu nedenle soruya ilişkin ayrı bir kategori oluşturulmamıştır.

³⁹ Katılımcıların her ikisi Mersin'in merkez ilçe belediyelerinde çalışmaktadır.

Şekil 4.5. Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Karşılaşılan Problemler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekilde belirtilen kodlardan yola çıkarak, görüşmeler kapsamında katılımcıların en çok karşılaştığı sorunlara yönelik kategoriler oluşturulmuştur. Fakat belirtilmelidir ki katılımcıların karşılaştığı problemler; engel türüne, engellilik oranına, yararlandıkları hizmetlere, taleplerine göre çeşitlilik göstermektedir. Dolayısıyla burada en çok karşılaşılan ve tüm cevaplarda ortak olarak ifade edilen problemlere yer verilmiştir. Böylece karşılaşılan problemler teması kapsamında;

- Ulaşım ve erişilebilirlik
- İnsanların bilinçsizliği ve duyarsızlığı şeklinde iki kategori belirlenmiştir. Kategoriler alt başlıklar şeklinde ele alınmıştır.

4.2.6.3.1. Ulaşım ve Erişilebilirlik

Ulaşım ve erişilebilirliği sağlayan uygulamalar, engelli bireylerin kentsel çevreye ve toplumsal yaşama dâhil olma durumlarını belirleyen önemli göstergelerdir. Öte yandan engelli bireylerin kent yaşamında karşılaştıkları sorunların başında, ulaşım ve erişilebilirlik ile ilgili olanlar gelmektedir. 2010 yılında TÜİK tarafından yapılan Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması'nda, engelli bireylerin büyük çoğunluğu tarafından; kaldırımların, yolların, yaya geçitlerinin, oturdukları binaların, toplu taşıma araçlarının, marketlerin, mağazaların, lokantaların, kamu binalarının, postanelerin, bankaların, park alanlarının ve benzer olan diğer mekânların engelli bireylerin kullanımı için uygun olmadığı belirtilmiştir (Sungur-Ergenoğlu ve Yıldız, 2013: 161; Kavili-Arap vd., 2021: 142). Bu araştırmada, katılımcıların engelsiz kent uygulamaları kapsamında karşılaşılan ulaşım ve erişilebilirlik problemleriyle ilgili dile getirdikleri, TÜİK'in (2010) çalışmasında tespit edilenlerle benzer niteliktedir. Katılımcıların aktardığı sorunlar toplu taşıma araçları, sesli trafik sinyalizasyonu eksikliği, yollar, kaldırımlar ve teknolojik altyapı yetersizliği olarak belirlenmiştir. Katılımcılar, bu sorunları şu şekilde aktarmıştır:

Belediye otobüsleri biraz zayıf yani hatlar olarak her yerde yok ve bazen belediye otobüsleri yanlış yerlerde duruyor, dolmuşların önünde duruyor binmesi zor oluyor. Yine otobüslerin fiziksel engellilere uygun olmaması. Çünkü hala rampası olmayan otobüsler var. Yani az sayıda, nadir bile olsa bu bir sorun bence. Düşünsenize birine tekerlekli sandalye kullanan birinin denk geldiğini. Bunların artık tedarikten kaldırılması lazım. Yani orada bizim vatandaş olarak bunu istemek hakkımız. (K20)

Genel olarak engelli ya da engelsiz fark etmiyor, ulaşımın genelinde problem var. En çok şikâyet edilen yani onarılması istenen şey ulaşım. Özellikle bizim alanımızda yani görme engelliler

alanında gerek otobüslerin sinyalizasyonunun bozuk olması gerek açılmaması. Tabi bunu tam olarak bilemiyoruz ama bize çoğunlukla arızalı olduğu söyleniyor. (K34)

Açıkçası önemli olan şuan benim için ulaşım. Ulaşım kötü ve ulaşım kötüyken diğer ufak sorunları göremiyorsun, göremiyoruz. Mesela otobüslerin sesli anons sistemlerinde sıkıntılar var. Bir görme engelli için en kıymetli şey oysaki sesli anons sistemi. Ama otobüslerde sesli anonslar olmayabiliyor. Aslında çoğunda varsa bile kapatılıyor. Yani bir görme engelli ordayken anonsların çalışması lazım. Bu çok önemli bir konu görme engelliler için. Onlar çalıştırılmadığında ineceğimiz yeri bilmiyoruz. E ışıklar deseniz bir iki trafik ışığı dışında herhangi bir sinyalizasyona denk gelmedim ben, yok. Gerçekten çok sıkıntı çekiyoruz karşıdan karşıya geçerken, mutlaka yardım alıyoruz. Dün mesela en basit örneği, iş çıkışı otobüse binmek istedim tek başıma, anonslar çalışmıyordu. Uygulamadan takip etmeye çalıştım o da olmadı. Birinden yardım istemek zorunda kaldım. İndim bide ışıklardan dolayı yardım aldım. Olmuyor bu şekilde kendi başıma birşey yapamıyorum. Ki bundan dolayı bir kardeşimiz vefat etti. (K21)

Ulaşım, Doğruel'in (2022: 305) ifade ettiği gibi, engelli bireylerin hareket kabiliyetlerini sınırlandıran önemli bir faktördür. Katılımcıların bu konuda en çok vurguladıkları sorunların başında özel ve kamu toplu taşıma araçlarının kullanımında yaşanan zorluklar ve trafikte özellikle görme engelliler için sesli trafik sinyalizasyonunun eksiklikliğı gelmektedir (K15, K17, K19, K12, K22, K21, K22, K20, K30, K34). Ulaşım araçlarının büyük bir çoğunluğu teknik donanımına sahipken, bazılarında halâ eksiklik olduğu anlaşılmaktadır. Ancak teknik donanımı olan ulaşım araçlarının bazı şoförlerin bilinçsizliğı veya ayrımcı tutumlarından dolayı kullanılamaması, engelli bireyler açısından bazı problemlere sebep olmaktadır. Bu konuda bir katılımcının ifadesi şöyledir:

Sesli anons sistemleri konusunda sürekli belediye çalışanlarını uyarmamız gerekiyor, sistemi aktif etmeleri için. Aslında bu sistemlerin sürekli açık olması gerekir ama maalesef sürekli uyarıda bulunmamız gerekiyor ve bu da bizi zorluyor. Zaten dışarı çıkarken yalnız olmanın tedirginliğini yaşıyorum. Sistem çalışmayınca başkasından yardım almak zorunda kalıyorum. O zaman bizim ulaşım hakkımız, erişilebilirlik hakkımız nerede? Yani biz engelliler onlardan lütuf değil hakkımızı istiyoruz. (K22)

Başka bir katılımcı da durumu;

Otobüsteki sesli anons sistemleri sıkıntılı, düzenli çalışmıyor. Birinde çalışıyorsa onun da çalışmıyor. Bunun tamamı bozuk olmasından değil tabi, yani bunda şoförlerin biraz deneyimsizliğı, eğitimsizliğı, bilinçsizliğı var. Denetimsiz bir hizmet, bence buyüzden biraz da sorunlar. Evet, otobüslerin neredeyse tamamında sesli anons sistemi var ama bunların hepsi bozuk olamaz. Hani zaten bu çözülürse engellilerin sorunlarının, şehir hayatındaki sorunlarının çoğu çözülecek. (K31)

şeklinde aktarmıştır. Bu görüş, Katılımcı 22'nin ifadeleriyle paralellik göstermektedir. Görme engelli diğer katılımcılar da benzer şekilde, otobüslerdeki sesli anons sistemlerinin her zaman çalışmadığını, sistemlerin kimi zaman arızalı kimi zaman şoförlerin duyarsızlığı nedeniyle kapalı olduğunu, günlük yaşamlarında kendilerine dijital anlamda rehber olan mobil uygulamanın (TEKSİN) çeşitli aksaklıklar barındırdığını ve teknolojik altyapının geliştirilmeye ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır (K2, K15, K14, K27, K32). Nitekim görme engellilerin yaşadığı ulaşım sorunlarına Özteke-Kozan vd. 'nin (2018) çalışmalarında da rastlanmıştır. Çalışmada görme engelli bireylerin toplu ulaşımında en çok yaşadıkları problemlerin; otobüslerde sesli sistemin olmaması ve olanların çalışmaması, şoförlerin tutumlarından kaynaklı olduğu belirtilmiştir (Özteke-Kozan vd., 2018: 227).

K30 olarak kodlanan katılımcı; bağımsız hareket etmeye yeni başlayan bireyler için bu tür sorunların dışarıya çıktıklarında kaygı verici olabileceğini ve bu nedenle refakatçi ihtiyacı oluşturabileceğini belirtmiştir. Bu durum K22 ve K31'in de aktardığı deneyimlerle birlikte değerlendirildiğinde, engelli bireylerin ulaşım hakkını sekteye uğrattığını söylemek mümkündür. Ek olarak, ortopedik engelli olan birkaç katılımcı (K7, K12, K19) ise önceki görüşleri desteklemenin yanı sıra halk otobüslerini kullanırken şoförlerin ayrımcı tutumları nedeniyle yaşadıkları sorunlar açısından değerlendirmiştir. Örneğin; K12 yaşadığı sorunu;

Büyükşehir Belediyesi'nde Eğriçam diye bir halk otobüsü var. Benim bildiğim kadarıyla belediye onlara peşin para veriyor engelliler kullansın diye. Ama onlar engellilere mobing uyguluyor diyebilirim yani onlar binmesin diye. Şimdi bunda da belediyenin suçu yok mesela. Bizler o araca binerken acaba şoför bize nasıl bir tepki verecek korkusuyla biniyoruz gerçekten. Ben şahsen ona bindiğimde elimde para varsa para vermek zorunda kalıyorum. Ki benim orada kart kullanma hakkım var mesela. Bu, belediyenin bana verdiği bi hak ama rahat bi şekilde kullanamıyorum. Kullanamıyoruz çünkü şoförler engelliyi gözüne takıyorlar. Bakıyorlar ki sürekli binen bir engelliyse kart kullanan bir engelliyse onu almamaya çalışıyorlar. Veya diyelim engelli bindi, kart okuttuğunda bir bakış atıyorlar ya da bir laf söylüyorlar, sizi rencide edecek hareketler muhakkak yapıyorlar. (K12)

ifadeleriyle anlatmıştır. Katılımcı halk otobüsü şoförlerinin ayrımcı tavır ve tutumlarının engelli bireylerin üzerindeki psikolojik etkilerine dikkat çekerek değerlendirmeyi derinleştirmiştir. Öte yandan hem görme hem de ortopedik engelli bireyler, kamusal alanlara erişmeye çalışırken yollar, kaldırımlar ve üstgeçitlerdeki asansörler ile ilgili sorunlar yaşadıklarından bahsetmiştir. Bu kapsamda katılımcıların ifade ettikleri sorunlar;

sarı çizgilerin kesintiye uğraması ya da düzensiz olması, çizgilerin yıpranmış olması, kaldırımların kırık olması, rampaların engellilerin kullanımına uygun olmaması, asansörlerin bozuk olmasıdır. Katılımcıların neredeyse tamamı yaşadıkları sorunları benzer görüşlerle aktarmıştır. Görme engelli katılımcının örnek görüşü şöyledir:

Belediye sarı çizgi diye tabir edilen kılavuz çizgileri yapmış, bunları da çok plansız yapmış. Dışarı çıktığım andan itibaren bunlar benim rehberim, bir görme engellinin bunları takip ederek ilerlemesi gerekiyor. Bunları takip ettiğimizde ya bi ağaca çarpıyoruz, ya bi direğe, tabelaya. Hiç olmasa elektrik kutularına. İllaki çarpacak bişey oluyor. Tabi bunlar sıkıntı oluşturuyor. (K31)

Bu ifade, görme engelli bireylerin kentsel alanlarda fiziki erişilebilirliğe ilişkin yaşadıkları temel sorunlardan birini açıkça ortaya koymaktadır. Katılımcının da vurguladığı üzere, kılavuz çizgilerin sürekliliğinin olmaması ve bu çizgilerin bulunduğu güzergâhlar üzerinde ağaç, direk, tabela, elektrik panosu vb. engellerin bulunması, görme engelli bireylerin bağımsız ve güvenli hareket etme olanaklarını büyük oranda kısıtlamaktadır. Benzer sorunlar, görme engelli diğer katılımcılar tarafından da dile getirilmektedir. Ancak fiziksel erişilebilirlik sorunları görme engelli bireylerle sınırlı kalmamakta, ortopedik engelli bireyler de kentsel alanlarda bağımsız hareket etme konusunda güçlükler yaşamaktadır. Ortopedik engelli katılımcılardan biri yaşadığı problemleri şu ifadelerle aktarmaktadır:

Bazı bölgelerde bir takım problemlerimiz oluyor. Asansör olsun yürüyen merdivenler olsun. Hani ben akülü araç kullandığım için yürüyen merdiveni kullanmıyorum, benim için biraz tehlike oluyor ama asansörlerde sorun yaşıyorum. Yukarı çıktığın zaman aşağıya inemiyorsun, aşağı indiğin zaman da yukarıya çıkamıyorsun. Demem o ki bazen arızalı oluyor. Mesela üst geçidi kullanman gerekiyor, arızalı olduğu için orada kalıyorsun. (K9)

Katılımcının asansörlerin bozuk olmasına dair ifadesi, K10 tarafından da dile getirilmiştir. Bu durum, ortopedik engelli bireylerin fiziksel çevreye erişimde karşılaştıkları zorluklardan sadece birine işaret etmiştir. Buna ek olarak, bir diğer katılımcı, Bromley vd.'nin (2007) çalışmalarında ortaya koyulan erişilebilirlik problemleriyle örtüşen farklı sorunlara dikkat çekmiştir. Katılımcı bu durumu;

Kaldırımların yarısı bozuk ve kırık, yollar çürük. Bazı rampalar engellilerin kullanımı için uygun değil. Bizim buradaki sahil tarafı bize göre değil. Yani genel olarak Toroslar semti tekerlekli sandalye kullananlar için çok zor bir yer, yolları berbat diyebilirim. Toroslar'dan sonrası değil ama. Gidin bakın Mezitli olsun Yenişehir olsun buralara göre muazzam. Çarşı falan da mesela hani Toroslar kadar kötü olmasa da bozuk oranın da bazı yerleri. (K11)

şeklinde beyan etmiştir. Katılımcının burada özellikle, fiziksel erişilebilirlik problemlerinin merkez ilçeler arasında değişiklik gösterdiğini vurgulamıştır. Bu durum, erişilebilirliğin kentin her bölgesinde aynı düzeyde olmadığını, başka bir ifadeyle erişilebilirlik sorunlarının her ilçede aynı yoğunlukta yaşanmadığını göstermiştir. Diğer katılımcılar (K7, K9, K12, K10, K23) da kentteki merkez ilçelerin bazılarında kaldırımların ve yolların daha bozuk, rampaların yetersiz olduğunu belirterek bu farklılıklara dikkat çekmişlerdir. Son olarak, birkaç katılımcı benzer sorunu camiler açısından değerlendirmişlerdir (K2 ve K27). Örneğin; K2 kamusal alanların erişilebilir olması noktasında ibadet yerlerinin yani camilerin erişilebilir olmasının engelli bireyler için önemini vurgulamıştır. Katılımcı, “beş vakit namaz kılmanın farz olduğu müslüman bir ülkede, bazı camilerin abdest, tuvalet ve ibadet alanlarının birbirine senkronize olmadığını, bu sebeple engellilerin erişimine uygun olmadığını” belirtmiştir (K2). Nitekim Santoso’nun (2023) çalışmasında da bu minvalde sorunlar olduğu ortaya koyulmuştur.

4.2.6.3.2. İnsanların Bilinçsizliği ve Duyarsızlığı

Engelli bireyler, kentsel yaşamda yalnızca fiziksel engellerle değil, toplumun bilinçsizliği ve duyarsızlığından kaynaklanan birtakım sosyal engellerle de karşılaşmaktadır (WHO, 2011: 82). Nitekim katılımcıların ifadelerinde de bu durumun altı sıklıkla çizilmiş; katılımcılar fiziksel erişilebilirliğe ek olarak insanların bilinçsizliği, farkındalık eksikliği, empati yoksunluğu ve duyarsızlığının engelli bireylerin günlük yaşamlarını daha fazla zorlaştırdığını vurgulamıştır. Bunun için birkaç örnek vermek gerekirse;

Mersin’imizde elbette duyarlı insanlar var ama bunun çok nadir olduğunu düşünüyorum. Genel olarak büyük bir duyarlılık eksikliği var. Örneğin bir etkinliğe gittiğimizde, dışarıya çıktığımızda ya da otobüse bindiğimizde engelli bireylere yol vermek, yardımcı olmaya çalışmak, en azından yardımcı olmak için çaba sarf etmek gerekir. Fakat çoğu insan, “Ben oturayım, ben yapayım, engelliden bana ne?” şeklinde düşünüyor. Hatta bizzat “Ben işimi göreyim, engelli bana mı sordu?” gibi kırıcı ifadeler duydum. (K20)

Görüldüğü gibi katılımcı, insanların engelli bireylere yönelik tutumlarını değerlendirirken, toplumun yardım etme sorumluluğundan uzak olduğuna ve zaman zaman kırıcı tutum sergilediklerine dikkat çekmiştir. Aynı doğrultuda başka bir katılımcı, “yaygın olarak insanların engelli bireyler için duyarsız ve bilinçsiz tavırlarının olduğunu,

bu tavırların kendilerini incittiğini”, bunun da ötesinde “bu tür tavırların canlarını tehlikeye attığını” ifade etmiştir (K19). Nedenini ise görüşmenin devamında şu şekilde açıklamıştır:

Neden dersiniz? Şöyle söyleyeyim: Biz engellilerin en büyük sıkıntısı kaldırımların işgali. Getiriyor esnaf koyuyor malzemelerini engellilerin geçeceği yollara. Ben akülü aracımla yine bir şekilde zor da olsa geçiyorum da ya bi kör ne yapsın? Eşyalara takılıp düşebilirler. Vallahi tehlike bu, insanların canı söz konusu. Bide utanmadan engelli inse ne olur inme ne olur diyorlar. Genel olarak engelliye karşı gamsızlar. Hiç hiç empati kurmak diye bişey yok. Bi kere sabah derneğe gitmek için otobüse binecektim. Yanımda da dernekten başka engelli arkadaşım vardı. Zor ayakta duruyor. Kimse yer vermedi, ben de yer isteyince biraz tartıştık. Döndü bana diyor ki otur evinde engellinin sabah sabah dışarıda ne işi var. Resmen engelli dışarı çıkmasın eve mahkûm olsun istiyorlar. (K19)

Katılımcının belirttiği esnafın kaldırım işgaline yönelik eleştirisi, diğer katılımcıların ifadelerinde de sıkça vurgulanan ortak bir problem olarak öne çıkmıştır. Bu bağlamda Özteke-Kozan (2018), Doğruel (2022 ve Santoso (2023)’nun çalışmalarında da benzer soruna dikkat çekilmiştir. Ayrıca insanların araçlarını rampa önlerine, kaldırımlara ve engelli park alanlarına park etmeleri de bilinçsizlik açısından önemle belirtilen problemlerden bir diğeri olarak neredeyse bütün katılımcılar tarafından dile getirilmiştir (K31, K9, K19, K21, K22, K30, K34, K27, K28, K17, K15). Örneğin K31 düşüncesini;

İnsanlar duyarsız gerçekten. Bilinçsiz bir şekilde arabalarını, araçlarını uygunsuz şekilde park ediyorlar. Kaldırımlar, esnafın koyduğu çeşitli araç gereçlerle kapatılabilir. Üstelik carptığımızda azarlanıyoruz, kızıyorlar bize. Bide biz hatalıymışız gibi özür dilemek zorunda kalıyoruz. Yolu işgal eden kendileri kızdıkları biz. (K31)

şeklinde beyan etmiştir. Yine diğer bir katılımcı soruna ilişkin şu ifadeleri ile dikkat çekmiştir:

Kaldırımlarda, rampa önlerinde araçların park edilmesi ya da araçların uygunsuz şekilde koyulması büyük problem bizler için. Mersin’de bu çok yaygın bir problem maalesef. Hastaneye gittiğimde falan karşıdan karşıya geçerken rampalı yerlere, rampa önlerine araba park ediliyor. Yani vatandaşlarımızda genel olarak bir duyarsızlık mı desem bilinçsizlik mi desem var. Hani belediye çabalasa da halkımızda sorun oluyor, engellileri mağdur edecek durumlar olabilir. (K12)

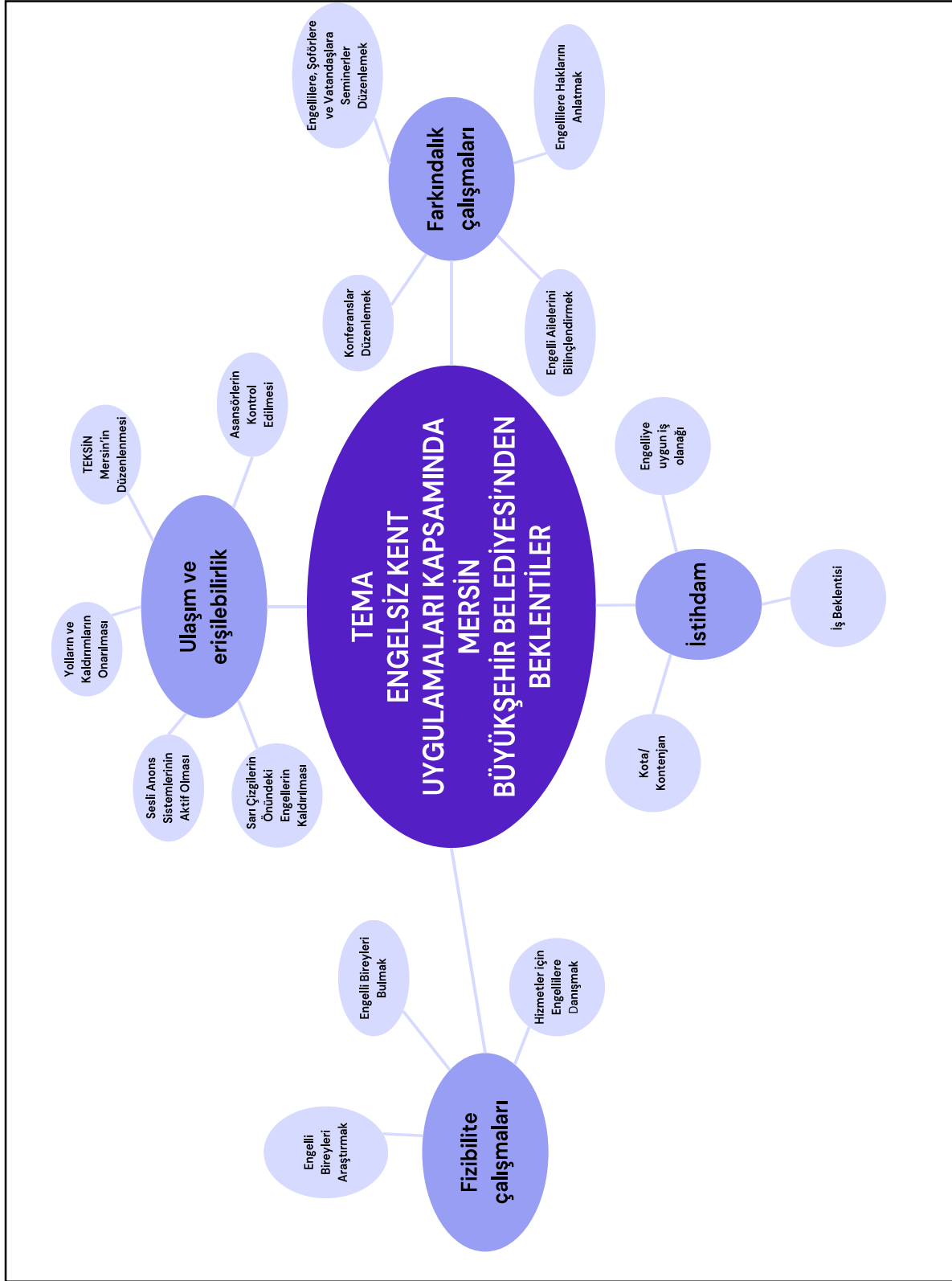
Katılımcının ifadelerinden anlaşıldığı üzere, Mersin Büyükşehir Belediyesi engelsiz kent oluşturmak için çeşitli uygulamalarla çaba göstermektedir. Fakat insanların bilinçsizliği ve duyarsızlığı nedeniyle bu çabalar işlevsiz kalmaktadır. Buna karşılık, başka bir katılımcı sorunun insanlardan ziyade Belediye’nin denetim eksikliğinden

kaynaklandığını, ayrıca sorunların bildirilmesi halinde de geri dönüş olmadığını belirtmektedir. Bu görüş, engelli bireylerin engelsiz kent uygulamaları kapsamında karşılaştıkları sorunların, toplumun bilinçsizliği ve duyarsızlığının yanında belediyenin denetim sağlayamamasından kaynaklı olduğunu ortaya koymaktadır.

4.2.6.4. Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Mersin Büyükşehir Belediyesi’nden Beklentiler

Kent yaşamında engelli bireylerin ihtiyaçlarının ve beklentilerinin dikkate alınması hem engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmak hem de engelsiz bir kentin inşasında önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda katılımcılara yöneltilen, “Mersin’i engelsiz kent anlamında daha iyi duruma getirmek için sizce neler yapılabilir? Bu konuda belediyeden beklentileriniz nelerdir?” sorusu ile engelli bireylerin, engelsiz kent kapsamında Mersin Büyükşehir Belediyesi’nden beklentilerine ilişkin ayrıntılı bilgi elde edilmeye çalışılmıştır. Soruya verilen cevaplardan oluşturulan kodlar, Şekil 4.6.’de gösterilmiştir.

Şekil 4.6. Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Mersin Büyükşehir Belediyesi'nden Beklentiler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki şekilde belirtilen kodların bir araya getirilmesiyle, Mersin Büyükşehir Belediyesi’nden beklentiler temasına ait kategoriler belirlenmiştir. Bütün katılımcılar tarafından cevaplanan soru için katılımcıların cevap verme sıklığına göre dört kategori oluşturulmuştur. Aşağıdaki tabloda üç kategoriye ve her bir kategorinin alt kategorilerine yer verilmiştir.

Tablo 4.8. Mersin Büyükşehir Belediyesi’nden Beklentilere Dair Kategoriler

Kategoriler	Alt Kategoriler
Ulaşım-Erişilebilirlik	Ulaşım -Toplu taşıma araçları
	Fiziki Erişilebilirlik -Kamusal alanlar
	Bilişim erişilebilirliği (Teknolojik Altyapı) -Web sitesi -Mobil uygulama
Farkındalık (Bilinçlendirme) Çalışmaları	Farkındalık (Bilinçlendirme) Çalışmaları -Engelli bireyler için bilinçlendirme çalışmaları -Toplum için bilinçlendirme çalışmaları -Belediye personelleri (şoförler) için bilinçlendirme çalışmaları
Fizibilite Çalışmaları	-Engelli bireylerin tespiti -Engelli bireylere sunulacak hizmetlerin tespiti
İstihdam	-Engelli bireylerin istihdamının sağlanması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloda belirtilen kategoriler ve alt kategoriler, cevaplanma sıklıklarına göre katılımcı görüşleri ile desteklenerek tek tek açıklanmıştır.

4.2.6.4.1. Ulaşım ve Erişilebilirlik

Katılımcılar, engelsiz kent uygulamaları kapsamında Mersin Büyükşehir Belediyesi’ne dair beklentilerini sıklıkla ulaşım ve erişilebilirlik üzerinden açıklamışlardır. Nitekim bir önceki temada engelli bireylerin engelsiz kent uygulamaları kapsamında karşılaştıkları problemlerin ulaşım ve erişilebilirlik açısından yoğun olduğu düşünüldüğünde, beklentilerinin de bu yönde olması kaçınılmazdır. Katılımcıların ulaşım ve erişilebilirlik açısından Mersin Büyükşehir Belediyesi’nden beklentilerini özetleyen bir katılımcı beyanı şöyledir:

Şöyle (biraz düşündü) en temel ihtiyaçlarımızdan birisi, erişilebilirlik ve ulaşım konusunda işte toplu taşımada yaşadığımız sorunların halledilmesi. Mesela işte otobüslerdeki sesli anons sistemlerinin çalışması, % 100 çalışır duruma getirilmesi gerekiyor. Mesela hani bu konuda kısmen bişeyler var ama işte sorunlar yaşıyabiliyoruz. Artı dediğim gibi erişilebilirlik konusunda; yollar, yürüyüş alanları, kaldırımlar, ortak kullanım alanları noktasında katedilmesi

gereken mesafe var. Yine işte bilişim erişilebilirliği dediğimiz web sayfası ve işte mobil uygulamalar konusunda desteğe ihtiyaç duyduğumuz noktalar var. Bunların da halledilmesi gerekiyor. Belli başlı beklentiler bunlar benim açımdan. (K1)

Başka bir katılımcı beklentilerini;

Şehirde bulunan toplu taşıma araçlarının, sokakların, caddelerin değişmiş ya da değiştirilmiş olması bizim için çok mühim şey. Özellikle bizim alanımızda yani görme engelliler alanında otobüslerin sinyalizasyonlarının çalışıyor olması gerekli bizler için. Yani ulaşım pansuman edilmesi beklenen en önemli şey. Çünkü biz mesela ne kadar uygulamadan takip etsek bile birilerinin yardımını almak durumunda kalıyoruz. İşte şu otobüs geldi mi bu otobüs geldi mi falan diye soruyoruz. Bu noktada teknolojik altyapı geliştirilebilir. Evet, hali hazırda bir mobil uygulama var kullanıyoruz ama daha da geliştirilebilir. (K2)

şeklinde ifade etmiştir. Görme engelli olan her iki katılımcının önemle belirttiği husus mevcut mobil uygulamanın kullanımına ilişkindir. Katılımcılar, görme engelli bireylerin mobil uygulamaları daha verimli kullanabilmesi için teknolojik altyapının geliştirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu ihtiyaç ve beklenti, 2015-2019 stratejik plan için hazırlık çalışmaları sürecinde, Mersin halkının beklentilerini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen kamuoyu araştırmalarında da ortaya çıkmıştır (MBB Stratejik Planı, 2015-2019:77-79). Burada belirtildiği gibi, görme engelli bir diğer katılımcı kendileri için teknoloji kullanımının önemine istinaden, öneride bulunmuştur. Katılımcı, farklı bir ilde deneyimlediği mobil uygulamanın işlevselliğinden bahsederek, benzerinin TEKSİN uygulamasına uyarlanması hususunda öneride bulunmuştur. Ayrıca katılımcı, daha önce bir arkadaşıyla diyalogunu aktararak, beklentilerini;

Aslında ben daha önce bi arkadaşla sohbet ettiğimde şöyle bir şey aklıma gelmişti. Şimdi bizim için belediye otobüsleri noktasında şöyle bir şey olabiliyor: Beklediğimiz otobüs numaralarını bilemiyoruz, göremiyoruz. Mesela durakta tek başımıza da olabiliyoruz. Yani refakatçi olmuyor yanımızda. Atıyorum 29'a binmek istiyorum ben bunu örnekletirecek olursak yanımda biri olmayınca bir sürü otobüs geçiyor. Bunun hangisinin 29 işte hangisinin 10 ya da 11 olduğunu bilemiyoruz. Dolayısıyla ben şöyle bir şey düşünmüştüm: Hani bu otobüs durağa yaklaştığında dışarıdan bir sesli anonsun olması ve durağa girdiği an işte bunu atıyorum 29 diye anons etmesi gerekiyor ki bir görme engelli bunun 29 olduğunu bilip ona göre hareket etmesi. Yine otobüs şoförlerinin birbirleriyle iletişim halinde olabileceği bir düzeneğin kurulması. Bir telsiz aracı olabilir. Çünkü neden? Diyelim ki ben 11 nolu otobüsle gidiyorum ama farklı bir durakta 29'a binecem. O otobüs şoförü arkadaşına, işte şu durakta engelli bir arkadaşımız var onu almanız gerekiyor diye ona bilgi vermeli mesela. Bu tür şeylerin olabilmesi güzel olur. (K14)

şeklindeki ifadelerle belirtmiştir. Benzer bir beklenti de görme engelli katılımcı K22 tarafından duraklar için belirtilmiştir. Burada beklentilerine ilişkin beyanları aktarılan

katılımcıların tamamı görme engellidir ve beklentileri birbirleri ile benzerdir. Görme engellilerin yaşamlarını daha bağımsız olarak sürdürebilmeleri, toplumda daha aktif biçimde yer alabilmeleri için ulaşım ve erişilebilirlik son derece önemli bir rol oynamaktadır (Özteke-Kozan vd., 2018:219). Bu nedenle gerçekleştirilen görüşmelerde, görme engelli bireylerin bu konuda ortak beklentilerinin olduğu görülmüştür. Beklentiler, Özteke-Kozan vd., (2018)'nin Türkiye'nin farklı illerinde ve farklı düzeylerde görme engeli bulunan katılımcılarla gerçekleştirdiği çalışmada olduğu gibi katılımcılar tarafından, “Toplu taşıma araçlarındaki mevcut sesli anons sistemlerinin aktif hale getirilmesi, bu konuda şoförlerin uyarılması, bozuk olan sistemlerin onarılması, duraklarda sesli uyarı sistemlerin bulunması, katılımcıların sarı çizgiler olarak adlandırdıkları kılavuz çizgilerin üzerindeki engellerin (ağaç, direk, vs.) kaldırılması, kaldırımların genişletilmesi, yaya yollarının belirgin olmasını sağlayacak şekilde işaretlemelerin yapılması, ihtiyaç halinde yolların-kaldırımların yeniden inşa edilmesi, genel olarak kamusal alanların düzenlenmesi (park, bahçe, yürüyüş alanları gibi) ve Braille Alfabesi'nin yaygınlaştırılması” gerektiği şeklinde ifade edilmiştir (Görme Engelli Katılımcılar K17, K22, K27, K30, K31 ve K34). Bir katılımcı ise beklentilerini şu ifadelerle aktarmıştır:

Yani genel olarak aslında düzenlenmesi gereken yerlere her anlamda ihtiyaç var. Bu, bir insan hakkı aslında ve bundan sonra üretilecek politikaların da bu bakış açısına dayanması gerek. Belediyeler, bu bilinçle hareket etmeli. Kamusal alanların erişilebilirliğinin sağlanması, herkesin eşit yaralanabilmesi öncelikli mesele olmalı. Bize, bizim olan hakkımız verilmeli. Hani istenilen çok bir şey değil aslında, eşitlik. Eşit yurttaş olmak tüm engellilerin beklentisi. Yani engelliler görünmez olmamalı. Rampası olmayan bir kaldırım, ses sinyali olmayan bir ışık görülmeyen bir hayat olur bir engelli için. Oysa sadece istenen görünür olmak. (Görme Engelli Gönüllü Sosyal Çalışmacı, K17)

Bu konudaki beklentiler için genel değerlendirme niteliğindeki ifadelerine ek olarak katılımcı, “beklentilerin karşılanmasının görme engelli bireylerin toplum içinde bağımsız hareket etmesine yardımcı olacağını” belirtmiştir. Yani aslında engelli bireylerin beklentilerinin karşılanması, K27'nin de belirttiği gibi desteğe ihtiyaç duymalarını önleyecektir.

Görme engelli katılımcılarda olduğu gibi ortopedik engelli katılımcıların da ulaşım ve erişilebilirlik kapsamında birtakım beklentilerinin olduğu görülmüştür. Ancak görünen o ki ortopedik engelli bireylerin beklentileri görme engellilerden farklı olarak ulaşım araçları, duraklar ve mobil uygulamadan ziyade yollar ve kaldırımlara yöneliktir.

Bu bağlamda görüşmelerde ortopedik engelli katılımcıların büyük çoğunluğu bozuk kaldırımların onarılması, kaldırımlarda rampaların olması, mevcut rampaların önlerinin kapatılmaması ve kaldırımların esnaflar tarafından işgalinin önlenmesine dair beklentileri olduğunu belirtmiştir (K9, K18, K20, K3, K11).

Bir başka katılımcı ise beklentilerini diğer katılımcılarla benzer olarak belirtmiştir. Ek olarak görüşmenin devamında, “Mersin’de Pozcu sokaklarında kaldırım ve yolların iyi ve güzel olduğunu, ancak köy taraflarında güzel olmadığını, her yerde güzel kaldırımlar olması gerektiğini” belirterek beklentilerini farklı bir perspektiften ele almıştır (K20). Toroslar ilçesinde yaşayan başka bir katılımcı da;

Ya açıkçası oturduğum muhitte Toroslar’da yollar çok bozuk, kaldırımların çok yeterli olduğunu düşünmüyorum. Bu konuda daha fazla iyileştirmeler yapılabilir ama buralar sanırım Büyükşehir girmiyor. Buralarla Toroslar’ın ilgilenmesi gerekiyor. Ama çarşıya baktığımızda çarşı falan tamamen uygun hale getirildi, çok iyi düzeyde şuan. Gayet memnunum. Dedğim gibi benim bu yaşadığım muhitte Toroslar belediyesiyle işbirliği yapıp buralar daha fazla engellilere uygun hale getirilebilir diye düşünüyorum. Yani beklentim bu yönde. (K4)

şeklindeki beyanlarıyla fiziki erişilebilirlik açısından Mersin’in merkez ilçelerinden biri olan Toroslar’da yaşadığı problemlere dair beklentisinin olduğunu vurgulamıştır. Bu durumda K20 ve K4’ün beklentilerine dair beyanlarında görüldüğü üzere katılımcıların beklentileri, merkez ilçeler ve keza mahalle düzeyinde yaşanan fiziki erişilebilirlik sorunlarının çözülmesidir. Zaten bu şekilde bir beklentinin olması, daha önce belirtildiği gibi karşılaşılan problemlerin de merkez ilçeler ve ilçelere bağlı mahallelere göre farklılık göstermesindendir.

Ayrıca gerçekleştirilen görüşmelerde genel olarak katılımcıların ulaşım ve fiziki erişilebilirlikte denetim beklentilerinin olduğu ortaya koyulmuştur. Örneğin; ortopedik engelli olan K18, “üstgeçitlerin tamamında engellilerin kullanımına uygun asansörlerin olması ve asansörlerin sık sık kontrol edilmesi gerektiğini” vurgulamıştır (K18). Burada K18’in belirttiği denetim ihtiyacı bazı katılımcılar tarafından şu ifadelerle aktarılmıştır:

Otobüslerin sesli anons sistemlerinin bozuk olup olmadığı kontrol edilmeli. (K15)

Sistemin şoförler tarafından kapatılıp kapatılmadığı görevliler tarafından denetlenmeli. (K19)

Esnafların kaldırımları ve yolları işgal etmesini önlemek için zabıta tarafından düzenli olarak kontrol edilmeli. (K34)

Engelli olmayan insanların arabalarını, motosikletlerini engellilerin kullandığı yerlere park etmelerini önlemek için denetleme yapılmalı. (K21)

Buradan hareketle katılımcıların ifadelerinden, Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamaları kapsamında ulaşım ve erişilebilirlik açısından denetim mekanizmasının önemli bir beklenti olarak öne çıktığı anlaşılmıştır.

4.2.6.4.2. Farkındalık (Bilinçlendirme) Çalışmaları

Katılımcıların engelsiz kent uygulamaları kapsamında Mersin Büyükşehir Belediyesi'nden beklentileri için oluşturulan bir diğer kategori, farkındalık (bilinçlendirme) çalışmaları olmuştur. Bu kategorinin de katılımcıların cevaplarından yola çıkılarak, üç alt kategorisi oluşturulmuştur.

Alt kategorilerden birincisi toplum için bilinçlendirme çalışmalarıdır. Kategorinin ortaya çıkmasında katılımcıların, toplumun engellilik konusunda farkındalık oluşturulmasına yönelik çalışmaların gerektiği vurgusu etkili olmuştur. Bu konuda birçok katılımcı, toplumun engelli bireylere karşı tutumlarının veya bakış açılarının zaman zaman dışlama, acıma ve küçümseme şeklinde ortaya çıktığını; bu tutumları nasıl deneyimlediklerini anlatan aktarımlarda bulunmuştur (K17, K19, K22, K23, K29). Örneğin bir katılımcı;

Bence cahilliği ortadan kaldırmamız gerekiyor. İnsanların gözündeki zavallılık şeyi kalsın, yatır gözü kalsın. Toplumun gözünde nasıl bir şeyiz biliyor musunuz? Bir fosil gibiyiz. Çünkü ben toplumla iç içe yaşadım, sokaklarda satış yaptım yıllarca. Kadının biri benden özür diledi. “Senin yanından geçerken çocuğumun gözünü kapadım” dedi. Neden dedim, ben böcek miyim? Senin gibi etten kemiktenim. Sen önce kendini eğit. İnsanlardan önce kendini eğit, ben utanılacak bir şey yapmıyorum ki gözünü niye kapatıyorsun böcek de değilim. Senin gibi insanım konuşuyorum. “Sen çorba içiyorsun, senden bir şey almam” diyor. Niye ben fosil miyim? dedim. Havayla suyla yaşamıyorum, senin gibi acıkıyorum dedim. Yani toplum o kadar bilinçsiz ki bu konuda. Sonra karar verdim vallahi benim engelim bacaklarımda ama bacakta bir şey yok. Yani oyüzden bence toplum kendini eğitmeli. Toplum kendini eğitemiyorsa belediye yapmalı bunu. Eğitim vermeli, bilbordlara boş reklam asacaklarına engelliler için eğitici reklamlar, videolar verilmeli, afişler asılmalı, seminerler düzenlemeli. İşte o zaman toplum uyanır. (K19)

şeklindeki ifadeleriyle toplumun bilinçlendirmesine yönelik beklentisini anısını paylaşarak dile getirmiştir. Bir başka katılımcının bu konudaki beyanı şöyledir:

Toplumda biraz geleneksel tutum maalesef ön planda olduğu için farklı bakılıyor engellilere bana göre. Hani bir engelli dediğimiz zaman insanlar daha farklı bakıyor. Ama o kadar şey plandayız ki inanın çok çok geriyiz. Çünkü biz daha halihazırdaki mesleklerimizi bile yakıştıramayan bir toplumda yaşıyoruz. Buyüzden toplumsal bilincin artması için farkındalık çalışmaları önemli. Burada belediyeye büyük görev düşüyor. (K17)

Bahse konu anı ve devamında alıntılanan K17'ye ait ifadeler, toplumun bilinçlendirmesinin önemi açısından dikkat çekicidir. Toplumun engelliliğe dair farkındalığının artırılmaya ihtiyacı olduğu ve bu nedenle belediyenin toplum genelinde farkındalık artırıcı eğitimler ve kampanyalar düzenlemesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Ek olarak, bazı katılımcılar ise farkındalık çalışmaları kapsamında empati ve kaynaştırma çalışmalarına önem verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Örneğin K16 ve K29 görüşmelerde, “engelli bireylerin neler hissettiğini ve yaşadığını anlamak için engeli bulunmayanlarla zaman zaman etkinlikler düzenlenerek kaynaşmalarının sağlanabileceğini” belirtmiştir (Görme engelli katılımcı K29 ve ortopedik engelli katılımcı K16). Ortopedik engelli olan bir diğer katılımcı, toplumun bilinçlendirilmesi konusunda en büyük beklentisinin, fiziki erişilebilirlik açısından karşılaşılan engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

Benim beklentim açıkçası toplumun bilinçlendirilmesiyle ilgili. Niye diyeceksiniz? Çünkü mesela engelliler için hani sarı çizgiler var, şeyler var, rampalar var; sürekli oraya arabaların park edildiğini görüyorum. Bununla ilgili kamu spotu, kam bilinçlendirmesi olabilir ama bunun da ötesinde belediye çalışanlar görevlendirebilir. Ya da oraya araba park edilmemesiyle ilgili yazılar asılabilir. Daha çok bilinçlendirilebilir. Bu şekilde çalışmalar da yapılabilir. Çünkü çoğu vatandaş oranın aslında bir engelli için yapıldığını bile bilmiyor. Yani o konuda hala bilinçsizlik var ve bilgilendirmek gerekiyor diye düşünüyorum. (K23)

Katılımcıların örnek beyanlarından anlaşıldığı üzere, engelliliği anlamak için toplumun bilinçlendirilmesi önemlidir ve doğal olarak bu kapsamda beklentilerinin de sıklıkla dile getirilmesi kaçınılmazdır. Bununla birlikte, katılımcılar tarafından bilinçlendirme sürecinin yalnızca toplumla sınırlı kalmaması, belediye çalışanları ve özellikle belediye şoförlerine yönelik de farkındalık çalışmalarının yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Buradan hareketle ikinci alt kategori belediye şoförlerinin bilinçlendirilmesi şeklinde oluşturulmuştur.

Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin stratejik planları ve faaliyet raporları incelendiğinde, aslında şoförler başta olmak üzere belediye personellerinin bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirildiği görülmüştür (MBB Stratejik Planı, 2015-2019: 77-79). Bu kapsamda, katılımcılara belediye personellerinin engelli bireylere yönelik tavır ve tutumlarının nasıl olduğu sorulduğunda, katılımcılar genel olarak son zamanlarda gelişmeler yaşandığını belirtmiştir. Misal, ortopedik engelli bir katılımcı;

Ya şöyle büyükşehir belediyesi şehrin ihtiyaç duyduğu her alanda hizmet veren bir kurum olduğu için binlerce personeli var. Dolayısıyla bu binlerce personel arasında hepsinin homojen bir tavır ortaya koymasını beklemek zaten zor ama çoğunlukla işte muhatap olduğumuz kadarıyla iyi niyetliler. Bu noktada büyük bir değişme var, büyük bir gelişme var bakış açılarının ve yaklaşımlarının farklılığı konusunda. Onun farkındayım son zamanlarda. (K20)

şeklindeki beyanıyla durumu değerlendirmiştir. Benzer bakış açısı hemen hemen tüm ortopedik engelli bireylerle gerçekleştirilen görüşmelerde baskın bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bununla beraber, bazı katılımcılar özellikle şoförlerin bilinçlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda, görme engelli katılımcılar, “şoförlerin sesli anons sistemlerini aktif hale getirmesi, duraklara daha dikkatli yanaşmaları, yolcuların oturmalarını ya da bir yere ulaşmasını beklemleri gibi konularda bilinçlendirilmesi ve bu yönde eğitimlerin artırılması” gerektiğini ifade etmiştir (K15, K23, K22, K19, K17). Söz konusu beklentiye destekler nitelikte bir katılımcı şöyle demiştir:

Şoförlerin biraz daha duyarlı olması gerekiyor. Özellikle anons sistemlerinin kapatılmaması konusunda biraz daha bilinçlendirilebilirler. Kapatıyorlar sistemi, sanırım sesinden rahatsız oluyorlar. Bir otobüse üç dört ayda bir denk gelen engelli için gerek duymuyorlar sanki. Sonra da bunu bir lütuf gibi sunuyorlar. Hâlbuki bu sadece bir engelli için değil, bir okuma yazma bilmeyen için de önemli ama bunun bilincinde değil bazı şoförler. Kapsayıcılık ya aslında böyle düşünseler daha iyi anlarlar. Buyüzden işte farkındalık çalışmalarını hem anlamlı hem de gerekli buluyorum. Ya bir saatlik yolculukta 30 durak ismi duymak hiç kimseyi rahatsız etmemeli. Oyüzden pes etmeden hem belediyenin hem de gönüllü kuruluşların farkındalık çalışmaları yapması önemli. Herseyden önce kendi personeliyle başlamalı işe. (K17)

Katılımcının bu ifadesi, engelsiz kent uygulamaları kapsamında belediyeden, özellikle toplu taşıma hizmetlerinde kapsayıcılığı esas alan daha bilinçli ve duyarlı bir yaklaşım beklendiğini ortaya koymuştur. Sesli anons sistemi gibi ulaşım ve erişilebilirliği kolaylaştıran uygulamaların sürekli ve etkili biçimde kullanılması, sadece teknik bir detay değildir. Aynı zamanda eşitlikçi bir hizmet anlayışının göstergesidir. Bu sebeple belediyenin, farkındalık çalışmalarını kendi personelinden başlatarak yaygınlaştırması yönünde bir beklenti söz konusudur. Çünkü bu tür çalışmaların engelli bireylerin sosyal entegrasyonunun sağlanmasına katkı sunacağı düşünülmektedir.

Engelsiz kent uygulamaları kapsamında katılımcılar, toplumun ve şoförlerin bilinçlendirilmesine ek olarak, engelli bireylerin bizzat kendilerinin bilinçlendirilmesine ve bilgilendirilmesine ilişkin beklentilerinin olduğunu belirtmiştir. Üçüncü alt kategoriye oluşturan bu beklentiye dair örnek bir katılımcı beyanı şöyledir:

Engellerin kanuni haklarını bilmesi noktasında bilgilendirmeye ihtiyacı var diye düşünüyorum. Bu konuda bence bizlere de eğitim verilmesi gerekiyor. Yani bir engellinin hukuksal olarak haklarını bilmesi gerekiyor. Yine engellinin erişimini kolaylaştırma noktasında bilinçlendirilmesi ya da ne bilim bilgilendirilmesi gerekiyor. Bu noktada da bizler sorumluluk alarak birşeyler yapmaya çalışsak da esas görev belediyenin olmalı. Yani atıyorum işte TEKSİN'i kullanamayanlar var. Yine görme engelliler için beyaz baston dediğimiz işte bağımsız yaşam için kendi çapımızda eğitim vermeye çalışıyoruz. Dediğim gibi belediye yapmalı bunu. Seminerler düzenleyebilir. (K2)

Bir diğer katılımcı beyanı da;

Engellilerin kişisel yeterliliklerinin geliştirilmesi için çalışmalar yapılabilir. Kişisel eğitimler ya da mesleki yetenek kazandırmak için kurslar, eğitimler düzenlenebilir. Çünkü daha evlerinden çıkmaya cesaret edememiş veya daha eğitim hayatına başlayamamış engelliler var. Yaşı büyük olsun küçük olsun fark etmez. Onların da aslında herkes gibi eşit imkânlarla sahip olduğu unutulmamalı ve bu haklara, imkânlarla sahip olduğu bilinci oluşturulmalı. Gerçekten engelliler çok farklı bir dezavantajlı grup. Çoğu hakkını savunamıyor. Eve hapsedilmiş insanlarla dolu maalesef Türkiye'nin %60'ı. Hani bu yüzden farkındalık eğitimlerinin topluma verilmesi gerek evet, ama bunun yanında bence bizlere de verilmesi gerekiyor. Ya bir engelli haklarını bilmeli. (K17)

şeklindedir. Her iki katılımcının örnek beyanlarında görüldüğü üzere, engelli bireyler öz-güçlenme çabasıdadır. Bu nedenle belediyeden, kendi potansiyellerini fark etmek, yaşamlarındaki zorluklara karşı daha bağımsız bir şekilde mücadele etme becerilerini geliştirmek ve son kertede kendi haklarını bilmek/savunabilmek için farkındalık çalışmaları, eğitim programları ve destekleyici hizmetler talep etmektedirler. Bu da engelli bireylerin toplumda, hak temelli bir yaklaşımla yer alma arzularının olduğunu ortaya koymaktadır. Ne var ki burada belirtilenlerden farklı olarak başka bir katılımcı, belediyeden beklentilerini daha çok maddi yardım üzerinden ifade etmekte ve aynı zamanda toplumun da kendisini normal bir vatandaş olarak görmesine ilişkin serzenişte bulunmaktadır. Bu bağlamda katılımcıya ait örnek açıklamalar şöyledir:

Yani mesela şöyle söyleyeyim. Ben kendi işlerimi kendim yapıyorum diye normal bir vatandaş gibi bizi görüyorlar. Hiç yani hiç bizi engelli olarak görmüyorlar, hiç yani umursamıyorlar. Otobüste yer vermiyor vatandaşlar. Belediye deseniz onlar da yardım etmiyor. Bakın şöyle söylüyüm, Normal vatandaşla engelliye bir görüyorlar. Bir şey olduğunda bize öncelik yok. Ben destek istiyorum, yardım istiyorum. Sadece gıda yardımı değil, diğer yardımlardan yararlanmak istiyorum. Mesela engelliler için belediye otobüsü kartı ücretsiz ama vizesi var, onun için para alınmasın. (K7)

Yukarıdaki ifadelerde görüldüğü gibi, katılımcı taleplerini daha çok maddi destek alma ve sosyal yardım beklentisiyle şekillendirmektedir. Ayrıca toplumun da kendisine engelli bir birey olduğunu bilerek yaklaşmasını, normal yani sağlıklı bir birey olarak muamelede bulunulmamasını talep etmektedir. Bu tutum, katılımcının engelliliği yetersizlik, bağımlılık, muhtaçlık durumu olarak gördüğünü ve buna göre toplumsal ayrıcalık beklediğini göstermektedir.

4.2.6.4.3. Fizibilite Çalışmaları

Katılımcıların engelsiz kent uygulamaları kapsamında Mersin Büyükşehir Belediyesi'nden beklentileri için oluşturulan bir diğer kategori, fizibilite çalışmalarıdır. Katılımcılar, fizibilite çalışmaları çerçevesinde beklentilerini iki alt kategoride dile getirmiştir. Bunlar; engelli bireylerin tespiti ve engelli bireylere sunulan hizmetlerin tespitidir. Bu tespitlere ilişkin katılımcıların görüşleri, Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamalarının etkinliğine katkı sağlayacağı yönündedir.

Fizibilite çalışmalarının ilk önemli yönü, engelli bireylerin doğru bir şekilde tespit edilmesidir. Bu bağlamda bir katılımcının beklentisine dair örnek görüşü şöyledir:

(Kızgın bir şekilde) Gidin, engellilere gidin. Yani araştırın, Mersin'de sistemde kayıtlı bir sürü engelli var. Bir o kadar da kayıtlı olmayan engelli var. Oyüzden her engellinin tespit edilmesi lazım, teeeek tek kapılarının çalınması lazım. Gerekirse mahalle mahalle muhtarlara sormaları lazım. (K7)

Bir başka katılımcı, “herşeyden önce engelli bireylerin tespiti çok önemli. Engelli bireylerin tespiti için de daha fazla veri toplanmalı. Bu verilerden ihtiyaç analizi yapılmalı, engellilerin talepleri tespit edilmeli” (K21) şeklindeki ifadeleriyle engelli bireylerin tespitine ilişkin beklentisini vurgulamıştır. Katılımcıların bir bölümü, engelli bireylerin tespit edilmesinin, onların ihtiyaç ve beklentilerinin doğru şekilde belirlenebilmesi açısından önemli olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca belediye tarafından sunulacak hizmetlerin etkinliğinin artırılabilmesi için de bu tespitin gerekli olduğunu vurgulamıştır (K19, K17, K8, K12). Nitekim Şahin ve Çift yıldız tarafından da engelli bireylerin sayılarının, engel türlerinin ve benzeri diğer özelliklerin belirlenmesi, engelli bireylere yönelik politika üreten kurumlar açısından önemli bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir (2024: 038). Bu doğrultuda, bir katılımcı da engelli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik etkili çözümler üretebilmek için öncelikle kapsamlı bir tespit sürecine ihtiyaç duyulduğunu vurgulayarak şu ifadeleri kullanmıştır:

İlk önce engelli tespiti için çok iyi yapılması lazım. Bu alanda kafa yormak gerekiyor en temelde. Engellilerle iletişim sağlanmasıyla, onlara bilgi aktarımıyla ilgili bir yol bulunmalı. Bunu sağlamanın yolu da onları tespit etmekten geçiyor. Bu manada tedbir almak gerekiyor. Daha sonra onlara sunulacak hizmetlerle ilgili kafa yormak gerekiyor. Ama zaten engelliler tespit edildiğinde bu yük de bir nebze olsun hafifleyecektir. Çünkü ihtiyacın ne olduğunu bilirler. Böyle daha sağlıklı olur. O zaman engelsiz kent olma statüsüne daha çok layık olur diye düşünüyorum. (K2)

İfadelerinden anlaşıldığı üzere katılımcı, engelli bireylerin ihtiyaçlarını doğru bir şekilde anlayıp onlara yönelik etkin politikalar geliştirilmesi için sağlıklı bir veri tespiti yapılmasının önemini vurgulamaktadır. Engelli bireylerin tespiti dışında fizibilite çalışmalarının ikinci önemli yönü, engelli bireylere sunulacak hizmetlerin tespitidir. Katılımcılar, engelli bireylere sunulacak hizmetlerde ya da yapılan planlamalarda, kendilerinin ihtiyaç ve beklentilerinin dikkate alınması gerektiğini vurgulamışlardır. Bir katılımcı bu kapsamda;

Yani şu olabilir belki yerel yönetimlere tavsiye anlamında ya da işte tüm kurumlara tavsiye anlamında söyleyebileceğimiz. Şöyle bi hatayla karşılaşıyoruz biz engelliler olarak genellikle. İşte engellilere yönelik bir hizmet yapma niyetiyle ortaya çıkıyor yetkililer, ilgililer. Bunu sadece belediye anlamında söylemiyorum, tüm kurumlar ve kuruluşlar anlamında. Bir çalışma yapmak istiyorlar. İyi niyetli bir çalışmaya başlıyorlar ama başta yaptıkları hata şu: Engellilere bu konudaki ihtiyaçlarının ne olduğunu sormadan, bu anlamda fizibilite çalışmaları yapmadan kendi fikirleri çerçevesinde bir şeyler ortaya koyuyorlar ama onların düşündüğü ile bizim ihtiyaçlarımız örtüşmeyebiliyor. İyi niyetli yapılan çalışmalar sonunda boşa gidilen çabalar şekline dönüşebiliyor. Onun için engelliler konusunda bi yola çıkılmadan önce bu konuda engellilerin fikrinin alınmasının gayet iyi olacağı kanaatindeyim. (K1)

şeklinde bir görüş sunmuştur. Başka katılımcılar ise “engellilere yönelik uygulamaların verimliliği için, engellilerle ilgili birimlerin engelliler tarafından yönetilmesi gerektiğini ve engelli bireylerin temsil edilmek değil kendilerini temsil etmeye ihtiyaçları olduğunu” vurgulamıştır (K28 ve K33). Ayrıca K33, “engeli olmayan birinin talepleri ile engelli bireylerin taleplerinin farklı olduğunu” da belirtmiştir. Görüşmenin devamında katılımcı durumu, daha önce yaşadığı bir örnek ile açıklamıştır. “Belediye yöneticilerine, kent yaşamında yapılmasını istediğiniz şey nedir? şeklinde bir soru yönelttiğini ve cevap olarak park, bahçe gibi taleplere karşın kendi isteğinin tuvalet⁴⁰ olduğunu” belirtmiştir.

⁴⁰ Yukarıdaki katılımcı beyanında belirtilen tuvalet beklentisinin ortopedik engelli bir başka katılımcı olan K11 tarafından, “mesela tuvalet ihtiyacım oluyor dışarıya çıktığımda. Bazen arkadaşlarla dışarıya

Katılımcıya göre bu talep basit ama kritik bir ihtiyaçtır ve sağlıklı bireyler tarafından düşünülememektedir. Bu örnek, engelli bireylerin gereksinimlerinin toplumun genel taleplerinden farklı olabileceğini ve engelli bireylerin kendilerini temsil etme gerekliliğini somut bir biçimde ortaya koymaktadır.

Aslında yukarıda ifadeleri aktarılan katılımcıların (K1 ve K33) görüşlerindeki temel amaç, engelli bireylerin kendilerine yönelik politika ve uygulamalara ilişkin süreçlere dâhil edilmesidir. Bu tür beklentilerin hem engelli bireylerin ihtiyaçlarının daha doğru bir şekilde belirlenmesinde hem de belediyenin politika ve uygulamalarının daha etkili ve verimli işlemesine olanak sağlayacaktır.

4.2.6.4.4. İstihdam

Katılımcıların engelsiz kent uygulamaları kapsamında Mersin Büyükşehir Belediyesi'nden beklentileri için oluşturulan son kategori, istihdama yöneliktir. İstihdam, engelli bireylerin ekonomik açıdan kaynaklara erişimini mümkün kılarak onların yaşamlarını başkalarına bağımlı olmadan daha rahat sürdürülebilme, kendine yetebilme, sosyalleşme imkânı vererek yaşam kalitelerinin belirlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır (Doğruel, 2022:308). Bu nedenle hem çalışmaya katkı sağlayan katılımcılar tarafından hem de stratejik planları kapsamında gerçekleştirilen kamuoyu araştırmalarında ön plana çıkmıştır (MBB Stratejik Planı, 2015-2019: 77-79).

Bu araştırmada yer alan katılımcılardan eğitim durumları yeterli olanlar⁴¹ devlet tarafından istihdam edilmiştir. Sayıları az olmakla birlikte bazı katılımcılar ise Mersin Büyükşehir Belediyesi ya da merkez ilçe belediyelerinde (K1, K3, K26) istihdam edilmiştir. Bir kısmı da engelli yardımları ile geçimlerini sürdürmeye çalışmaktadır. Bu grup içindeki katılımcıların bir kısmının istihdama yönelik beklentisi vardır. Bununla birlikte katılımcıların, iş koşullarının da kendilerine uygun olmasına dair beklentisi vardır. Beklentiye ilişkin örnek bir katılımcı beyanı şöyledir:

İş konusunda çok dertliyim gerçekten Mersin'de. Yani belediyenin kariyer merkezi aracılığıyla işte İşkur yönlendiriyor gidiyoruz ama olmuyor maalesef. İşveren engelli alalım ama sağlıklı olsun, her işi yapsın istiyor. Adam diyor ki sen engellisin merdiven inip çıkabilecek misin? Yani

çıkıyorum çarşıya ya da bir parka ama kendi kullanabileceğim tuvaletlere denk gelmiyorum. Zor oluyor. Sadece oturuyorum mesela içecek içemiyorum, oyüzden en çok bunu istiyorum.” ifadeleriyle belirtilmiştir.
⁴¹ Araştırmada yer alan Tablo 4.2..’de (Alan Araştırması Katılımcı Listesi) görüldüğü üzere katılımcıların büyük çoğunluğu görme engellilerden oluşmaktadır.

ortopedik engelliden bu istenir mi? ...dediğim gibi bir engelliden sağlıklı bir insandan daha çok performans bekliyorlar bizden. Ya sen engellisin ama bak işte şura sana göre asla böyle bir şey yok zihniyet. Ya sen engellisin, seni işe almışız ona şükür et. Onun için elinden ne geliyorsa fazlasını yap. Yoksa kapı orada. Açık açık bu zihniyette. (K12)

Bir başka örnek de ortopedik engellilerle ilgili bir dernekte yönetici olan katılımcıya ait şu ifadelerde görülmektedir:

Aslında belediye aracılığıyla İŞKUR'dan zor da olsa iş bulanlar var. İşe koyuyorlar, ama yapamayacağı zor işler veriyorlar. Buyüzden adam iki gün sonra çıkmak zorunda kalıyor. Bilerek yapıyorlar biliyor musunuz? Çünkü adam diyor ki ben engelli biriyle uğraşacağıma almam, onun cezasını öderim. Uğraşmak istemiyorlar ki engellinin servsidir, yemeğidir, sigortasıdır. Zaten kurumlarda engelliyle eski hükümlü kontenjanı birleştirdi, engelliler iyice sıkıntıya girdi. Bu ayrı mesele ama işte dediğim gibi bide diğer durum var. Hele tekerlekli sandalyeli engellinin hiç çalışma şansı yok. Bulamıyorlar. Neden çünkü onu ağır işte çalıştıramaz bunu biliyor. Onun yerine gidip zihinsel engelli ya da hafif düzeyde fiziksel engelli birini alıyor. Bu konuda belediye engelliye istihdam olanağı sağlamalı ama engellinin durumuna uygun iş olmalı. (K19)

Örnek beyanlarda görüldüğü gibi katılımcılar, engellilik durumlarına uygun çalışma şartları sağlanarak istihdam edilmelerini talep etmektedir. Nitekim bu talebe yönelik olarak belediyenin sorumluluğu, Büyükşehir Belediyeleri Özürlü Hizmet Birimleri Yönetmeliği'nde engelli hizmet birimlerinin görevleri arasında sayılan “engelli bireylerin çalışma hayatına katılmalarını sağlamak ve onları vasıflı işgücü haline getirmek için bu kişilere uygun mesleki rehabilitasyon ve mesleki eğitim sağlamak” (2006: md. 8) hükmüyle açığa kavuşmaktadır.

Ayrıca katılımcılar, toplumsal yaşama katılım için istihdam edilmenin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar bunu toplumun engelliliğe bakış açısı ile ilişkilendirmişlerdir. Bir katılımcı istihdam, toplumsal yaşama katılım ve toplumun engelliliğe bakış açısı arasındaki bağı şöyle açıklamıştır:

Yani aslında engelli insanların yapabileceği meslekler az çok bellidir. Normal insanlar gibi yani bir inşaatta çalışamaz bir iş ağır bir iş yapamaz. Yani belediyeler bu noktada biraz daha sorumluluk alıp da belediye bünyesinde istihdam olanağını artırılabilir. Yine aracılık ettiği kurum ve kuruluşlarda engellinin engellilik durumunun dikkate alınmasını sağlayabilir. Çünkü bir engelli için çalışmak önemli. Yani işi olmayan engelli birey maddi anlamda geride kalıyor, engelli yardımına muhtaç oluyor. E ne oluyor bu sefer de engelli insanlar sosyalleşemiyor, hayattan soyutlanıyor. Toplumun gözünde işte fakirler, zavallılar, garibanlar zihniyeti ortaya çıkıyor. Ama o insanların bir iş olduğu zaman toplumun o insanlara bakış açısı da farklı oluyor. Onun için istihdam oranlarının biraz daha artması, dediğim gibi belediye bunu kendi bünyesinde yapamıyorsa da aracılık etmeli, benim beklentim bu yönde. (K6)

Katılımcının ifadelerinde görüldüğü gibi, istihdam imkânlarının olmaması ve ayrımcılığa maruz kalma halleri karşılıklı olarak birbirini etkilemekte ve pekiştirmektedir. Nitekim Burcu (2015: 144) da istihdamı “engelli bireylerin dışlanmayı ve ayrımcılığı deneyimledikleri yaşam alanlarından” biri olarak değerlendirmektedir.

4.2.6.5. Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Türkiye’de Beğenilen Şehirler

Katılımcılara sorulan son soru, engelsiz kent uygulamaları kapsamında Türkiye’de başarılı şehirler hakkındadır. Bu bağlamda katılımcılara;

- Engelsiz kent uygulamaları kapsamında Türkiye’de en çok beğendiğiniz şehir hangisidir?
- Burada beğendiğiniz hizmetler nelerdir?
- Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin hangi eksiklikleri dikkatinizi çekmektedir?

şeklinde sorular yöneltilmiştir⁴². Sorulara verilen cevaplarda, üç önemli husus olduğu belirlenmiştir.

Birinci Husus: Katılımcıların Mersin dışında farklı bir şehirde bulunmadığı için herhangi bir değerlendirmelerinin olmadığına ilişkindir. İki katılımcının (K5 ve K20) sağlık koşulları nedeniyle, üç katılımcının (K8, K10 ve K24) da çeşitli nedenlerle farklı şehirde bulunmadıkları belirlenmiştir. Bu nedenle sorulara cevap vermemişlerdir.

İkinci Husus: Yedi katılımcının farklı şehirlerde bulunmasına rağmen Mersin’i beğendiklerine ilişkindir. K26 ve K13 memleketlerine kıyasla Mersin’in iyi durumda olduğunu ve Mersin’i daha çok beğendiklerini ifade etmişlerdir. K26’ya ait olan;

Diyarbakırlıyım ben. Diyarbakır’a giderim her sene hemen hemen, imkânlar ölçüsünde. Baktığımızda ora da bir Büyükşehir ama imkânlar, özellikle engelliler için bir Mersin kadar kesinlikle değil. Mersin tabi daha iyi. Mesela otobüsler açısından baktığımızda Mersin’de rampalar, anonslar var. Diyarbakır’da rampalı otobüs az yani. Birkaç defa denk geldim tekerlekli sandalye kullanan birine ama rampa yoktu zor oldu. Yine sesli anonslar da sıkıntı oluyor orada. Ben görme engelliyim, evet biraz görmem var, ama mesela eşim hiç görmüyor. Onun için düşündüğümde zorlanıyor dışarıya çıkmakta. Kaldırımlar, sarı çizgiler falan da daha kullanışlı

⁴² Soru için verilen cevaplarda hak temelli yaklaşıma dair herhangi bir bulguya rastlanmadığı için ayrı bir tema olarak yer verilmemiştir. Görüşmelerin tamamının genel değerlendirmesi mahiyetinde sorulan soru, aynı zamanda çalışmanın üçüncü bölümünde değerlendirilen Türkiye’de başlıca engelsiz kent uygulama örnekleri başlığı için referans olmuştur. İlgili başlıktaki örnek şehirler literatürdeki çalışmalardan yola çıkılarak oluşturulmasına rağmen buradaki cevaplarla teyit edilmiştir. Nitekim katılımcılara yaşadıkları yerin engelsiz olması açısından Mersin’i değerlendirmelerine dair yöneltilen soruda, bazı katılımcıların soruyu diğer şehirlerle kıyaslama yaparak yanıtlamaları da sorunun gerekliliğini ortaya koymuştur.

Mersin'de. Büyükşehir Belediyesi olsun diğer ilçe belediyeleri olsun önemsiyor engellileri. Seviyoruz Mersin'i buyüzden. (K26)

şeklindeki beyanı, Mersin'i beğendiğini örneklendirmiştir. Bir başka katılımcı Niğde, Ankara, Adana ve Antalya'da bulunduğunu, ancak bu şehirler içerisinde en çok Mersin'i başarılı bulduğunu ve beğendiğini söylemiştir (K4). Konuşmanın devamında;

Antalya'da Konyalığı'nı falan belediye çok iyi yapmış engelliler açısından, ama başka açılardan bilmiyorum. Toplu taşıma araçlarını falan hiç kullanmadım, buyüzden engellilere için uygun mu değil mi bunu bilmiyorum. İşte Konyaaltı'nı çok beğendim plaj açısından, yol açısından, kaldırım açısından. Onun haricinde bizim zaten Mersin'de çarşımız, katlı kavşaklar çok iyi oldu. Ben bunları çok başarılı buluyorum. Yine plaj açısından Konyaaltı'nı söyledim ama Mersin de çok iyi bu konuda. Kızkalesi'nin plajları da mesela orada da tekerlekli sandalyeyle girilebilen plajlar var. Hatta şehir dışından gelen bir arkadaşım, engelli bi arkadaşım ile bu konu üzerine konuşmuştuk. Mersin'in tamamen bi engelli kenti olduğunu söylemişti. Çünkü denize geldiğinde buraya tekerlekli sandalyeyle girilebilir olduğunu görmüş ve girmiş. Ben de gördüm ve bu açıdan da Mersin'in iyi olduğunu, başarılı olduğunu düşünüyorum. Yani Mersin'in bi engelsiz şehir olduğunu düşünüyorum. (K4)

ifadeleriyle Mersin'e ilişkin düşüncelerini açıklamıştır. K16 ise Balıkesir'i yalnızca duyarlılık konusunda beğendiğini dile getirmiştir. Ancak engelsiz kent uygulamaları kapsamında Mersin'i beğendiğini ve bu konuda Büyükşehir Belediyesi'nden memnun olduğunu vurgulamıştır. Katılımcı memnuniyetini şu deneyimleri ile aktarmıştır:

Bakın ben Bocce Turnuvası'nda benim evim Huzurkent, Mersin Akdeniz Huzurkent'te oturuyorum ben. Toroslara gitmem gerekiyor. Toroslara gitmem için de iki otobüs değiştirmem gerekiyor. Mersin Büyükşehir Belediyesi 185'i aradım, derdimi anlattım. Allah razı olsun, araba gönderdiler. Maçıma gittim, tekrar beni evime bıraktılar. Bir sorunum yok Mersin Büyükşehir Belediyesi'yle. Yani o konuda mükemmel bir şekilde destek ver. (K16)

Ayrıca bazı katılımcılar tarafından engelsiz kent uygulamaları kapsamında Mersin dışındaki şehirler başarılı bulunmuş olmakla birlikte; Mersin, Adana'ya kıyasla daha başarılı ve beğenilen bir şehir olarak değerlendirilmiştir (Örnek; Görme Engelli Katılımcılar K14 ve K17).

Üçüncü Husus: 22 katılımcının Mersin dışında farklı şehirleri beğendiklerine ilişkindir. Burada katılımcıların beğendiği şehirler ve beğenilme sıklığı aşağıdaki tabloda ele alınmıştır⁴³.

⁴³ Tablodaki beğenilme sıklığı, bazı katılımcıların birden çok yanıtı göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur.

Tablo 4.9. Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Türkiye’de Beğenilen Şehirler

Beğenilen Şehirler	Sıklık (...kez cevap verildi)
Ankara	11
İstanbul	9
Konya	6
Eskişehir	4
Niğde	1
Kayseri	1
Malatya	1
Bursa	1
Gaziantep	1

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloda görüldüğü gibi, Ankara katılımcılar tarafından en fazla tekrar edilen cevap olarak kaydedilmiştir. Bu cevabı ise sırayla İstanbul, daha sonra Konya ve Eskişehir takip etmiştir. Tabloda belirtilen şehirler cevaplanma sıklığına göre ele alınmıştır. Bu bağlamda en çok beğenilen şehir olan Ankara’yı katılımcılar, özellikle ulaşım ve fiziki erişilebilirlik açısından beğenmişlerdir. Bir katılımcı Ankara’nın ulaşımına ilişkin düşüncelerini;

Ankara'nın şeyi çok güzel. Gerçekten çok hoşuma gitmişti. Otobüs sistemi, yolları, kaldırımları... Çok hoşuma gitti ama başka da bir yere gitmedim hatırlamıyorum. Yani diğer yerleri Mersin’le kıyaslayamam bilmiyorum ama dediğim gibi Ankara’nın otobüslerini falan çok daha iyi gördüm. (K23)

şeklindeki cümleleriyle ifade etmiştir. Aynı şekilde K29, Ankara’nın diğer büyükşehirlerle göre ulaşım konusunda çok daha başarılı olduğunu dile getirmiştir. Başka bir katılımcı da Ankara’nın ulaşımının iyi olmasına ek olarak, Ankara’da toplumun bilinçli olduğunu ve bu nedenle Ankara’yı beğendiğini şöyle beyan etmiştir:

Yanii başkent Ankara kesinlikle Ankara her anlamda çok beğeniyorum. Zaten daha çok bilinçlenmiş bir il. Hem ulaşım açısından hem işte bu engelli rampası hem toplumun bilinçli olması. Bi kere ulaşım açısından birçok olanağı var. Keza erişilebilirlik noktasında çok daha gelişmiş. Bir görme engelli çok daha rahat edebiliyor. Yani hepsini bir araya topladığımızda kesinlikle Ankara bu konuda çok iyi. Belki meclisin orada olmasının da etkisi vardır, bilemiyorum. E tabi insan görünce bizim şehrimizde de neden yapılmasın ki diyor. (K31)

Konuşmanın devamında katılımcı, Ankara’nın örnek alınması gereken bir il olduğunu da vurgulamıştır. Bazı katılımcılar ise Eskişehir’de toplumun bilinçli olması,

diğer bir deyişle farkındalık açısından iyi olduğuna dair değerlendirme yapmışlardır. Örneğin; K7 “Eskişehir’i çok beğendim. Eskişehir’de insanlar çok bilinçli, ilgileniyorlar, yardımseverler ve çok duyarlılar. Belediye de aynı şekilde ilgili. Valla çok fazla duyarlılar” cümlesiyle Eskişehir’e dair düşüncelerini aktarmıştır. K28 de Eskişehir’i toplumun bilinçli olmasının yanında erişilebilirlik; bu kapsamda özellikle kaldırımlar, sokaklar, sesli trafik ışıklarından dolayı beğendiğini belirtmiştir. Görme engelli olan katılımcı Eskişehir’e ek olarak, İstanbul için de bir değerlendirme yapmıştır. Bu değerlendirme şöyledir:

İstanbul’u ele alalım. Burada görme engelli nüfusu fazla olduğu için bu şehirde insanlar ve yerel yönetimler görme engellilere karşı daha duyarlı. Ses ve ışıklar daha fazla, sarı çizgiler daha fazla ve mesela İstanbul’da geçenlerde İstanbul’a gittim. Mesela İstanbul’da sokaklar dar değil, geniş olduğu için araba gelse bile kaçması, bir yere kaçabiliyorsun sağa sola gitmesi kolay oluyor. Ayrıca kaldırımları yüksek değil ve kaldırımlar bu kadar kırık değil. (K28)

Katılımcının değerlendirmesine benzeyen açıklamaların K30 ve K1 tarafından da yapıldığı görülmüştür. Her iki katılımcı İstanbul’un fiziki erişilebilirlik açısından (örneğin; kaldırımlar, rampalar, üst geçitler) ve aynı zamanda toplu taşıma araçlarının çeşitliliğinden dolayı engelsiz kent uygulamaları açısından başarılı bulmuştur. K1 İstanbul için bilişim erişilebilirliği, personellerin yaklaşımları, kültürel faaliyetler ve bu faaliyetlerin duyurulması açısından da oldukça fazla mesafe kat ettiğini, uygulamaların çok güzel bir noktada olduğunu ifade etmiştir (K1). Aynı katılımcı Konya için de olumlu değerlendirmelerde bulunmuştur. Konya K1 dışında genel olarak görme engelliler tarafından beğenilen ve başarılı bulunan bir şehir olmuştur. Görme engelli olan K34 Konya’yı;

Konya güzel gerçekten çoğu konuda baya öndeler bizden. Yani ulaşım ve erişilebilirliği hani benim başta en çok dikkat ettiğim şey çünkü. İyiydi yani toplu taşımalar, yolları hani çizgileri. Yani bastonla çok rahat ilerledim. Kaldırımlar geniş, baya yürüdük mesela hiç ağaç, direk çıkmadı yani önüme. (K34)

şeklinde değerlendirmiştir. Başka bir katılımcı da Konya’nın başarısını uygulamalar açısından şu ifadelerle örneklendirmiştir:

Ben Konya’da bulundum. Konya’da gerçekten hem programı olsun yani mobil uygulaması hem otobüs seferleri olsun gayet başarılı. Otobüsler tam saatinde ve tam dakikasında geliyor gerçekten. Yer de veriliyor engellilere. Oradaki ulaşım biraz daha iyi ve biraz daha gelişmiş. Tramvay olsun, metrobüs, otobüsler tam saatinde ve tam dakikasında geliyor. Ben orda altı ay çalıştım, hiçbir zaman arabamı kaçırmadım. (K21)

Katılımcıyı benzer şekilde destekleyen bir diğer katılımcı, Konya'nın mobil uygulamalarının ve toplu taşıma sisteminin çok başarılı olduğunu söylemiştir. Ek olarak Konya'nın fiziki erişilebilirlik noktasında da Mersin'den iyi durumda olduğunu belirtmiştir (K1). Son olarak K2 de Mersin'de halihazırda mücadele edilen pek çok sorunun Konya'da aşılmış durumda olduğunu beyan etmiştir (K2). Bunların dışında tabloda yer verildiği gibi Malatya, Gaziantep, Niğde, Kayseri ve Bursa engelsiz kent uygulamaları kapsamında beğenilen şehirler olarak eklenmiştir. Bu noktada dikkat çeken Malatya örneğidir. Çünkü ortopedik engelliler derneği temsilcisi olan K19 Malatya için düşüncelerini;

Valla İstanbul engelliler için uygun değil, Ankara hiç uygun değil. Ki ben her zaman ben orayı başkent olarak daha düzgün olarak düşünürdüm ama maalesef öyle değilmiş. Özellikle kışın çok zor engelliler açısından Ankara'da yaşamak. Mesela Ankara'daki engellilere üzülüyorum. Malatya bu konuda kendini geliştirmiş. Çok güzel yapmış, gerçekten mükemmel. Ulaşımı Mersin'e göre çok rahat, engelli park yerleri çok iyi. Binalar, rampalar, alışveriş merkezleri, kültür merkezleri, tiyatrolar, sinemalar çok güzel. Mersin daha ulaşamadı bu seviyeye. Zaten düzenlenen bir erişilebilir kent projesi vardı biz de gitmiştik, Malatya orada başarılı bulunmuştu. (K19)

ifadeleriyle dile getirmiştir. Oysaki Çakır-Sümer, Malatya'yı engelsiz şehir açısından değerlendirdiği çalışmasında, ilk olarak gözlemlerle şehrin merkezindeki en önemli mekânları incelemiştir. Bu kapsamda bazı binaların (belediye binası, postane, bankalar, camiler vb.) tekerlekli sandalye kullanıcıları ve görme engellilerin kullanımı açısından eksikler olduğunu gözlemlemiştir. İkinci olarak yapılan gözlemler dışında sorunu birebir yaşayan engelliler açısından konu ayrıntılı olarak ele alınmıştır (Çakır-Sümer, 2015: 148-150). Gözlem ve görüşmeler sonucu, Malatya'da genel anlamda engelsiz şehir açısından olumsuzlukların ve yetersizliklerin devam ettiği, engelliler açısından pek çok yapı ve hizmetin erişilebilir durumda olmadığını tespit etmiştir (Çakır-Sümer, 2015: 139).

BEŞİNCİ BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Hazırlanan tez çalışmasında “Belediyelerin engelli bireylere yönelik politikalarının ve engelsiz kent uygulamalarının hak temelli yaklaşımla uyumluluğu engelli bireyler tarafından nasıl değerlendirilmektedir?” temel sorusuna yanıt aranmıştır. Bu doğrultuda araştırmada Mersin’de yaşayan görme ve ortopedik engelli bireylerle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerle alan araştırması tamamlanmıştır. Görüşmelerden elde edilen verilerin analizi dördüncü bölümde ele alınmıştır. Bu bölümde ise verilerin analizinde oluşturulan temalara ilişkin bulgular sunulmuştur. Araştırma sorularına uygun olarak belirlenen bulgular literatürdeki çalışmalar, Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin resmi sitesi, stratejik planları, faaliyet raporları ve engelli bireylerle gerçekleştirilen yüzyüze görüşmeler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ayrıca araştırmanın tamamı için genel bir değerlendirme yapılmıştır.

5.1. Bulgular, Öneriler ve Sonuç

Bu başlıkta, tez çalışması süresince gerçekleştirilen araştırmalar sonucu ortaya koyulan bulgulara, bahsi geçen bulgulara dair özgün önerilere ve nihayetinde çalışmanın genel sonuçlarına yer verilmiştir.

5.1.1. Bulgular ve Öneriler

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, araştırma soruları esas alınarak bu başlık altında sıralanmıştır. Ayrıca bu bulgular doğrultusunda, hem gelecekte yapılacak akademik çalışmalara hem de araştırmada ele alınan kuruma yönelik özgün önerilere yer verilmiştir.

Bulgu 1: Engelsiz kent algısının ölçüldüğü temada iki ayrı bulguya ulaşılmıştır. Bulgular, Yaşadıkları yerin engelsiz olması Mersin ilinde yaşayan engelli bireyler tarafından nasıl anlamlandırılmaktadır? araştırma sorusu ile ilişkilendirilebilir ve bu bulgular şöyledir:

- a) Engelli bireylerin engelsiz kent algısı literatürdeki engelsiz kent tanımları ile uyumludur. Zira görüşmelerde, literatürde yer alan engelsiz kent tanımlarına referans niteliğinde tanımlar yapıldığı tespit edilmiştir. Literatürdeki tanımlarda vurgulanan kelimelerin engelli bireylerin

ifadelerinde karşılık bulduğu saptanmıştır. Kelimeler aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 5.1. Literatürdeki ve Görüşmelerdeki Tanımlara Dair Karşılaştırma

Literatürdeki tanımlarda vurgulanan kelimeler	Görüşmelerdeki tanımlardaki karşılıkları
Herhangi bir kısıtlama olmadan	Özgürlük
Başka birinin yardımına ihtiyaç duymamak	Başkasının yardımına muhtaç olmamak/ gerek duymamak/en az yardıma başvurmak
Herhangi bir engelle karşılaşmamak	Rahatça dolaşmak
Her türlü yapıya- hizmete ulaşılması ve kullanılması	Fiziki mekânların ya da dış ortamların engelli bireylere uygun olması
Eşitlik (engelli ya da engelli olmayan fark etmeksizin)	Sizler gibi/engeli olmayan insanlar gibi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

İlave olarak Çakır-Sümer (2015), Odabaş-Uslu ve Güneş (2018), Erten ve Aktel (2020) gibi yazarların çalışmalarında örnekleri mevcut olduğu gibi literatürdeki engelsiz kentle aynı anlamlarda kullanılan “herkes için kent” ve “erişilebilir kent” kavramlarının, görüşmelerde benzer şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu noktada yeniden vurgulamak gerekir ki belirtilen kavramlar çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılmakta olup, içerik ve amaç açısından büyük ölçüde örtüşmektedir.

b) Ayrıca araştırmada, Mersin’in tamamen engelsiz olmasa da olumsuz bir durumda olmadığı, ortaya koyulmuş; Mersin’in durumunun başka şehirlere ve geçmiş yıllara kıyasla (yaklaşık on yıl öncesi) daha iyi bir durumda olduğu belirlenmiştir. Mersin’in bu süre zarfı içerisinde yol katmesinde etkili temel faktörlerden biri, engellilere yönelik politikalarında ve kaynak dağılımında 25 Eylül 2015 tarihinde kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’nin dikkate alınmasıdır (MBB Stratejik Planı, 2020-2024: 1). Bu durum araştırmanın dördüncü bölümünde yer verildiği gibi 2015-2019 yılı stratejik planında “Engelsiz Bir Kent Yaratmak” amacı doğrultusunda belirlenen hedeflerin gerçekleşme oranlarındaki artışta görülmektedir (MBB Stratejik Planı, 2020-2024: 13).

Yaşadıkları yer açısından Mersin’in engelsiz olarak değerlendirilmesinde, engelli hizmet birimlerinin STK’lar ile işbirliğinin katkısının olduğu belirlenmiştir. Daha açık bir ifadeyle, 5393 ve 5216 sayılı kanunlarla önü açılan STK’ların özellikle engelli derneklerinin, engelsiz bir kent oluşturmada aktif rol aldığı, bu kapsamda engelli hizmet birimleri ile işbirliğinin olduğu ve bunun Mersin için önemli bir unsur olduğu tespit edilmiştir. Benzer durum Köksal’ın 2021 yılına ait tez çalışmasında görülmüştür.

Çalışmada Kocaeli’nde yaşayan engelli bireylerin, hayatlarını kolaylaştırma ve sorunlarını çözmede STK’lardan, STK’larla yerel yönetimlerin işbirliğinden genel olarak memnun oldukları sonucu ortaya çıkmıştır (Köksal, 2021: 117). Durmuş’un da belirttiği gibi, belediyelerin engelsiz kent tasarımıyla etkinlik ve verimliliği sağlayabilmesi için STK’ların sürece dâhil edilmesi önemlidir. Çünkü engelsiz kentlerin oluşturulmasında belediyeler tek başına ve yalnızca ilgili birimlerin bünyesindeki personellerinin konu hakkında sahip olduğu bilgi düzeyi ölçüsünde katkı sağlayabilecektir. Oysaki konunun asıl muhatabı ve öznesi konumunda olan engelli bireylerin yer aldığı STK’ların sürece dâhil olması ve belediyelerle iş birliği içinde olması birçok yararı da beraberinde getirecektir (2024: 096). Bu kapsamda, belediyelerin engelsiz kentler açısından daha etkin ve verimli olmasını, engelli bireylerin topluma kolay bir şekilde entegre olmalarını ve toplumsal hayata aktif katılımlarını sağlayacaktır. Nitekim benzer etki alan araştırmasında da görülmektedir.

Öneriler 1: a) Engelsiz kente dair ulusal literatür incelendiğinde, kavramın literatürde yeni olması nedeniyle çalışmalarda aynı yazarlara ait çalışmaların referans alındığı görülmüştür. Çalışmalar, genel olarak başarılı ve sınırlı sayıda çalışmalardır. Bu çalışmalardan bazıları, Çakır-Sümer (2015) “Engelsiz Şehir Kavramı Açısından Malatya”, Özteke-Kozan vd. (2018) “Engelsiz Kent: Görme Engelli Bireylerin Kentlerde Yaşadıkları Problemler”, Erten ve Aktel (2020) “Engellilerin Erişilebilirlik Hakkı: Engelsiz Kent Yaklaşımı Çerçevesinde Bir Değerlendirme” ve Hırlak-Çam ve Bilgili (2022) “Engelsiz Kent Olma Yolunda Covid-19 Engeli” dir. Bu doğrultuda engelsiz kent kavramına yönelik akademik çalışmalara önem verilmeli ve bu alandaki çalışmalar hem kavramsal hem de uygulamalar boyutuyla artırılmalıdır.

b) Yaşadıkları yer açısından Mersin’in engelsiz olmasında STK’ların katkısı yadsınamaz bir gerçektir. Ancak Mersin ilindeki STK’lar için yapılması ve alınması gereken önemli mesafeler vardır. Daha önce ortopedik engellilere yönelik bir dernekte yönetici olan katılımcı bu konudaki fikrini;

Mersin engellilere uygunluk açısından iyi bir şehir, yani Mersin engelsiz bir kent olarak değerlendirilebilir. Tabi bu konuda engelli derneklerinin de katkısı büyük ama tabi Mersin’de şöyle birşey var: Sayıları çok fazla, mesela ortopedik engelliler için oluşturulan dernek çok fazla. Bizzat daha önce yöneticilik yapmış biri olarak söyleyebilirim bunu. Buyüzden denetim şart. Bu konuda çalışmalar yapılmalı, dernekler denetlenmeli. Aynı zamanda dernekler de kendini sürekli

geliştirilmeli ve şeffaflığı sağlanmalıdır. Ha bir de şu ifade edilebilir: Bazı dernekler birleştirilebilir. Bu şekilde daha verimli olacaktır eminim. (K24)

şeklinde bir öneri ile ifade etmiştir. Bu kapsamda K24'ün de vurguladığı gibi STK'lar için denetim gerçekleştirildiğinde hem şeffaflık sağlanacak hem de verimlilik artacaktır.

Bulgu 2: Engelli bireylerin yaşam kalitesinin artırılması, toplumsal yaşama eşit koşullarda katılımlarının sağlanması ve erişilebilirlik standartlarının kent düzeyinde uygulanabilmesi, büyük ölçüde yerel yönetimlerin geliştirdiği politikalar ve sunduğu hizmetlerle mümkün olmaktadır. Bu noktada belediyeler, engelli bireylerin kamusal hizmetlere erişimini kolaylaştırmada önemli sorumluluklar üstlenmekte; fiziki çevrenin erişilebilirliğinin sağlanmasından istihdama kadar uzanan çeşitli hizmetlerle, engelli bireylerin toplumsal yaşama aktif katılımlarını desteklemektedir (Kalaycı, 2020: 95). Bu genel çerçeve doğrultusunda, yerel düzeyde uygulamaya geçirilen örneklerden biri de Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent vizyonudur. Belediye, "Engelsiz Bir Kent Yaratmak" hedefiyle, engelli bireylere yönelik hizmetlerin iyileştirilmesi ve yaygınlaştırılması, sosyo-ekonomik ve kültürel alanlarda katılımlarının önündeki fiziki engellerin kaldırılması ve şehrin erişilebilirlik kriterlerine uygun hale getirilmesini amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, engelli bireylere yönelik etkin, verimli ve yüksek kalitede hizmet sunulmasını temin etmek üzere birtakım politikalar benimsemiş ve uygulamaya koymuştur (MBB Stratejik Planı, 2020-2024: 13). Söz konusu politikalar kapsamında geliştirilen hizmetler; ulaşım ve erişilebilirlik, sağlık, evde bakım ve destek, eğitim, istihdam, sosyal hizmet ve yardımlar ile sosyal ve kültürel faaliyetler başlıklarında toplanmaktadır. Bu hizmetler, araştırmanın dördüncü bölümünde Belediye'nin stratejik planları ve faaliyet raporları incelenerek ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde ise katılımcıların bu hizmetlerin büyük çoğunluğundan aktif bir şekilde yararlandıkları ve ifade ettikleri hizmet içeriklerinin, belediyenin kurumsal belgelerinde yer alan uygulamalarla örtüştüğü görülmüştür. Bu durum, belediyenin engelsiz kent vizyonu ile sahada sunulan hizmetler arasında genel anlamda bir uyum ve tutarlılık olduğunu ortaya koymuştur. Söz konusu bulgu ile araştırmanın; Mersin ilinde yaşayan engelli bireylerin Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamaları kapsamında yararlandıkları hizmetler nelerdir? sorusuna cevap bulunmuştur.

Araştırma kapsamında, Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamalarının, engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılama düzeyi ve bu kapsamda

hizmetlerin yeterliliği değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda, uygulamaların genel anlamda olumlu karşılandığı, ancak bazı alanlarda eksikliklerin ve geliştirilmesi gereken yönlerin bulunduğu dair bulguya ulaşılmıştır. Bu bulgu, Mersin ilinde yaşayan engelli bireyler Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamalarını nasıl değerlendirmektedir? araştırma sorusuna yanıt sunmuştur.

Ayrıca araştırmadan elde edilen bulgulara göre; sağlık, evde bakım ve destek, eğitim, sosyal hizmet ve yardıma yönelik hizmetler genel olarak engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılamada yeterli bulunmuştur. Fakat ulaşım ve erişilebilirlik, istihdam ve sosyal ve kültürel faaliyetlere yönelik hizmetlerde eksikliklerin olduğu ve bu hizmetlerin geliştirilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Bu bağlamda özellikle dikkat çeken nokta, sosyal ve kültürel hizmetlerin engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılamada her zaman yeterli bulunmamasıdır. Uludağ-Güler ve Çakı'nın (2021: 106) belirttiği gibi söz konusu hizmetlerin büyük ölçüde engellilere yönelik dernekler aracılığıyla sunulduğu, derneklere üyeliği bulunmayan katılımcıların hizmetlerden haberdar olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, hizmetlerin yaygınlaştırılması ve bilgilendirme mekanizmalarının güçlendirilmesi gereğini ortaya koymuştur. Bu durum, engelli bireylerin kamu hizmetlerine erişiminde eşitlik ilkesinin her zaman sağlanamadığını ve bunun da engelli bireylerin hak temelli yaklaşım çerçevesinde tanımlanan bilgiye ve hizmete erişim hakkını kısıtladığını göstermiştir (BMEHİS, 2006: md 9-21; Degener, 2016: 4-10).

Öneri: Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamaları kapsamında sunulan hizmetlerin, engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılama yeterliliğine önem verilmeli ve mevcut eksiklikler gözden geçirilmelidir. Bu konuda kapsamlı bir strateji geliştirilerek, hizmetlerin tanıtım kanalları çeşitlendirilmeli ve güçlendirilmelidir. Özellikle hizmetlerin tanıtım ve bilgilendirme süreçlerinde dernekler aracılığıyla yürütülen mevcut yapının dışına çıkılmalı; Belediye'nin kendi dijital platformları, sosyal medya kanalları, SMS bilgilendirme sistemleri ve kamuya açık alanlara yerleştirilecek afiş ve pano gibi araçlar kullanılarak daha kapsayıcı bir bilgilendirme yapılmalıdır. Böylece, dernek üyeliği bulunmayan engelli bireylerin hizmetlerden haberdar olması ve aynı zamanda bu hizmetlere erişimi kolaylaşacaktır. Buna ek olarak, bilgilendirme süreçlerinin engelli bireylerin iletişim ihtiyaçlarına duyarlı bir biçimde tasarlanması, uygulamaların etkinliğini arttıracak; engelli bireyler hizmet süreçlerine katılan ve katkı sunan öznelerle dönüşecektir.

Bulgu 3: Çağdaş toplumların temel göstergelerinden biri, engelli bireylerin toplumsal yaşama dâhil olmalarına engel olan faktörlerin kaldırılması ve yaşamın bütün alanlarına uyumlarının desteklenmesidir (Akıncı ve Sönmez, 2015: 97). Bunu sağlamanın temel yolu, engelsiz kentler ve yaşam alanları oluşturarak, engelli bireylerin kendilerini diğer bireylerle farklı hissetmeden eşit bir şekilde kentsel yaşamdan faydalanabilmelerine ve bağımsız bir şekilde hareket etmelerine olanak sağlamaktır (Şat ve Göver, 2017: 527; Özteke-Kozan, 2018: 218; Henden-Şolt, 2019: 39; Erten ve Aktel, 2020: 906; Santoso, 2023: 104). Bu doğrultuda Mersin Büyükşehir Belediyesi de daha önce sıkça belirtildiği üzere engelli bireylerin kentsel yaşama katılma hakkını gözeterek, Mersin'in engelsiz bir kent olmasını sağlamak için birtakım politikaları hayata geçirmiştir. Toplu taşıma araçlarının, yolların, kaldırımların, diğer kamusal alanların erişilebilirliğinin sağlanmasına yönelik uygulamalar bu kapsamda değerlendirilebilir. Fakat tüm çabalara rağmen bu araştırmada, engelli bireylerin engelsiz kent uygulamaları kapsamında ulaşım ve erişilebilirlikle ilgili; toplu taşıma araçları, sesli trafik sinyalizasyonu eksikliği, yollar, kaldırımlar, teknolojik altyapı eksikliği, asansörler ve aynı zamanda insanların bilinçsizliği-duyarsızlığı gibi problemlerle karşılaştıkları tespit edilmiştir. Bu bulguyla, Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamaları kapsamında herhangi bir problemle karşılaşıyor musunuz? Eğer karşılaşıyorsanız lütfen bahseder misiniz? araştırma sorusu cevaplanmıştır.

Söz konusu bulgular, ulusal (Yelçe vd., 2013; Şat ve Göver, 2017; Özteke-Kozan vd., 2018) ve uluslararası (Bromley vd., 2007; Wu vd., 2017; Santoso, 2023) literatürdeki erişilebilir veya engelsiz kentle ilgili çalışmalarda da öne çıkmıştır. Bu bağlamda hem literatürdeki çalışmalarda hem de bu araştırmada toplu taşıma araçları açısından karşılaşılan sorunların donanım eksikliği ve şoförlerin tutumlarıyla ilgiliyken, yollar ve kaldırımlar açısından karşılaşılan sorunların kılavuz çizgilerinin düzensiz olması, kesintiye uğraması, yıpranmış olması, kaldırımların kırık olması, rampaların engelli kullanımına uygun olmaması, kaldırımların esnaf ve araçlarını park edenler tarafından işgal edilmesiyle ilgili olduğu belirlenmiştir. Ancak Mersin'in engelsiz kent uygulamaları kapsamında karşılaşılan problemlerde; merkez ilçeler arasında erişilebilirlik uygulamalarının tutarsızlık gösterdiği, araştırmada öne çıkan önemli bir unsur olarak dikkat çekmiştir. Bu durum, araştırmanın yürütüldüğü kentteki merkez ilçelerde yerinde gözlemlerde de açıkça fark edilmiştir. Her bir merkez ilçede, kent yaşamının yoğun

şekilde sürdüğü alanlar (örneğin; belediye binaları, parklar, meydanlar, kamu binaları, çarşılar) ziyaret edilerek incelenmiş; söz konusu bölgelerdeki fiziki erişilebilirlik durumu yerinde gözlemlenmiştir. Bu kapsamda, özellikle yollar ve kaldırımlar bakımından ilçeler arasında tutarsızlıklar olduğu ve bilinçsiz bir şekilde işgal edildiği göze çarpmıştır.

Şekil 5.1. Merkez İlçelerdeki Yolların ve Kaldırımların Erişilebilirlik Açısından Farklılıkları

Kaynak: Yazar tarafından saha gözlemlerinden çekilen fotoğraflarla oluşturulmuştur.

Elde edilen bu gözlemler, literatürdeki çalışmalarla da örtüşmüştür. Nitekim Yelçe vd. (2013) ile Şat ve Göver (2018) çalışmalarında; aynı şehir merkezinde ve aynı belediye sınırları içerisinde dahi erişilebilirlik düzenlemelerinin belirli bir sistematığe dayanmadığını, uygulamalarda önemli farklılıklar olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bulgular, engelli bireylerin en temel haklarından biri olan erişilebilirlik hakkını kullanamadıklarını göstermiştir. Oysa Erten ve Aktel'in (2020: 901) ifadesiyle erişilebilirlik hem temel bir hak hem de diğer hakların etkin biçimde kullanılabilmesi için bir araç işlevi görmektedir. Engelsiz kentlerin tasarlanmasındaki amaç, engelli bireylerin haklarını gözetken ve başta erişilebilirlik olmak üzere karşılaştıkları sorunlara çözüm sunmaktır. Görünen o ki araştırmada engelsiz kent uygulamaları kapsamında tespit edilen ulaşım ve erişilebilirlik sorunları engelli bireylerin kent içindeki hareketliliklerini ve toplumsal yaşama eşit katılımlarını kısıtlamakta, dolayısıyla onların bu haklarını kullanabilmelerini engellemektedir. Bu durum, hak temelli yaklaşım açısından ciddi bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Zira engelli bireylerin kendi yaşamlarını özgürce sürdürebilmeleri ve toplumun bir parçası olarak eşit haklara sahip olmaları hak temellilikte insan hakkı olarak vurgulanmaktadır.

Öneri: Tüm insanlar için kentlerin yaşanılabilirliği önemlidir fakat engelli bireyler için engelsiz veya erişilebilir bir kent çok daha büyük önem taşımaktadır (Özteke-Kozan vd., 2018: 219). Bu nedenle engelli bireylerin kent yaşamında

karşılaştıkları problemlere çözüm bulunmalı, onların toplumsal hayata tam ve bağımsız bir şekilde katılımını sağlamak çağdaş kent yönetimlerinin öncelikli hedeflerinden biri olmalıdır. Engelleri her ne olursa olsun tüm bireyler, kent hayatında eşit kullanım hakkına sahip olmalı ve herkesin bağımsız hareket etme özgürlükleri güvence altına alınmalıdır. Odabaş-Uslu ve Güneş'in (2017: 32) de ifade ettiği gibi engelli bireyler konuttan dışarı adım attığı ilk andan itibaren yollar, kaldırımlar, sokaklar ve ulaşım araçları dâhil olmak üzere varmayı planladığı hedef noktasına kadar olan süreçte ve o ortamda geçireceği süre içinde oturma, dinlenme, ulaşım, hareket ve aktivitelerde yer alma gibi durumlarda herhangi bir problemle karşılaşmadan gerçekleştirebilmelidir. Bu doğrultuda Mersin Büyükşehir Belediyesi de engelsiz kent uygulamaları kapsamında engelli bireylerin karşılaştıkları ulaşım ve erişilebilirliğe dair problemlere etkili ve sürdürülebilir çözümler üretmelidir. Toplu taşıma araçlarının kullanımında karşılaşılan problemler için öncelikle rampası olmayan otobüslerin dönüşüm süreci ivedilikle başlatılmalıdır. Sesli anons sistemleri çalışmayan otobüsler tespit edilmeli, arızalı olanlar için bakım ve onarım çalışmaları yapılmalıdır. Ayrıca şoförler tarafından bilinçli olarak kapatılan sesli anons sistemleri tespit edilerek, bu tür sorunların önlenmesi amacıyla düzenli denetimler gerçekleştirilmelidir. Sesli anons sistemlerinin sürekli çalışır durumda olması sağlanarak, engelli bireylerin toplu taşımayı bağımsız ve güvenli bir şekilde kullanmaları desteklenmelidir. Bunun yanında kent genelinde çalışmalar yapılarak, sesli trafik sinyalizasyonu eksikliği giderilmelidir. Böylece engelsiz bir kentin önündeki engeller kaldırılmalıdır.

Mersin Büyükşehir Belediyesi, engelli bireylerin fiziki erişilebilirlik problemlerine çözüm sunmak amacıyla, kentsel altyapı unsurlarını engelli bireylerin bağımsız hareket etmesini destekleyecek şekilde yeniden düzenlenmelidir. Bu bağlamda kaldırımların yüksekliği, rampa eğimleri, yol geçişleri erişilebilirlik standartlarına uygun hale getirilmelidir. Standartlara uygun olduğu halde kırık, bozuk, yıpranmış olan yollar ve kaldırımlar onarılmalıdır. Kamuya açık binalarda, alt ve üstgeçitlerde bulunan asansörlerin düzenli bir şekilde çalışması sağlanmalı, düzenli kontrol ve bakımları yapılmalıdır. Öte yandan esnafın eşyalarını koyarak ve vatandaşların araçlarını park ederek engellilerin geçiş yollarını işgali önlemeli, bu hususta denetim sağlanmalıdır. Tüm bunları gerçekleştirirken, 2020-2024 Stratejik Planı'nda belirtildiği gibi merkez ilçe belediyeleri ile iş birliği sağlanarak mahalle ve ilçeler düzeyinde eşit erişim sağlanmalıdır.

Bulgu 4: Engelli bireylerin engelsiz kent kapsamında Mersin Büyükşehir Belediyesi'nden beklentileri teması için daha önce de belirtildiği gibi dört ayrı kategori oluşturulmuştur ve her kategoriyle ilgili çeşitli bulgulara ulaşılmıştır. Bu bulgularla, Mersin ilinde yaşayan engelli bireylerin Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamaları kapsamında belediyeden beklentileri nelerdir? araştırma sorusu cevaplanmış olup, her biri aşağıda ayrı ayrı ele alınmıştır.

a)Engelli bireylerin Mersin Büyükşehir Belediyesi'nden beklentileri çoğunlukla ulaşım ve erişilebilirliğe yöneliktir. Ancak görme ve ortopedik engelli bireylerle gerçekleştirilen görüşmelerde, ulaşım ve erişilebilirlik beklentilerinin her iki engel türü için farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Benzer bir sonuca Onur-İnce ve diğerlerinin çalışmasında da ulaşılmıştır. Söz konusu çalışmada, her bir engel türünün kendine özgü ihtiyaçlarının ve buna bağlı olarak beklentilerinin olduğu ifade edilmiştir (Onur-İnce vd., 2016: 94). Halbuki bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin ele alındığı bölümde baskın bir şekilde vurgulandığı gibi engellilik çok boyutludur ve engelliler de kendi içlerinde engel türlerine göre farklılaşmaktadır (Erten ve Aktel, 2020: 906). Buna bağlı olarak, engelli bireylerin ihtiyaçlarının da yekpare olmadığı gerçeği ortaya çıkmakta, farklı engeli olan insanlar, farklı taleplerde bulunmaktadır (Kavili-Arap vd., 2021: 141). Yılmaz vd., (2013)'nin ifadesiyle, engelli bireyler heterojen bir toplumsal kategoriyi oluşturmaktadır. Bu nedenle engelsiz bir yaşam için beklentilerinin engellilik türlerine göre farklılık göstermesi de kaçınılmaz olmaktadır (Yılmaz vd., 2013: 249). Bu durum da hak temelli anlayışın önemini ortaya koymaktadır. Zira bu yaklaşıma göre, her bireyin ihtiyaç ve beklentilerinin farklı olabileceği düşünülerek tasarlanan politika ve uygulamalar, aynı zamanda her bireyin eşit haklara erişmesini sağlayacaktır. Nitekim herkesin ihtiyacına göre uyarlanmış bir kent oluşturulması da tüm kent halkı için bir haktır (Erten ve Aktel, 2020: 903-906).

b) Araştırmada engelli bireylerin; toplumun, belediye personellerinin (özellikle şoförlerin) ve bizzat kendilerinin farkındalığının artırılması için bilinçlendirme çalışmalarına dair beklentisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmadan elde edilenlere göre, toplumun engellilere dair bakış açısı zaman zaman küçümseme, acıma ve dışlanma olarak yansımaktadır. Ancak engelliliğin anlamı, diğer bireylerin bu duruma karşı verdikleri tepkiler doğrultusunda şekillenmektedir. Toplum, engelli bireyleri genellikle ellerinden hiçbir şey gelmeyen, çaresiz, korunmaya ihtiyaç duyan ve zavallı kimseler

olarak algılamakta; bu tür yanlış tutum ve davranışlar, engelli bireylerin temel insan haklarının ihlali anlamına gelmektedir (Öztabak, 2017: 358-359). Doğruel'in çalışmasında ortaya koyulduğu gibi toplumun engelli bireylere bakışındaki olumsuz yansımalar, onların toplumda aktif bir şekilde yer almalarını sınırlandırabilmektedir (2022: 311). Bu nedenle toplumun engelli bireylere bakış açısının engelsiz kentlerin inşasında kritik bir rol oynadığı ve toplumsal tutumun değişimi için farkındalık çalışmalarının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca hâlihazırda Mersin Büyükşehir Belediyesi tarafından belediye personellerine, engelli bireylere ve yakınlarına yönelik bilgilendirme-bilinçlendirilme çalışmaları gerçekleştirilmesine rağmen, bu çalışmalara halâ ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Belediye çalışanları açısından beklenen, otobüs şoförlerinin otobüslerdeki sesli anons sistemlerini aktif hale getirmeleridir. Zira ulaşım araçlarının ve bu bağlamda sesli anons sistemlerinin kullanılabilir olması engelli bireyler açısından büyük bir ihtiyaçtır. Bu noktada var olan bir sistemin çalıştırılmaması Imrie'nin (2012) çalışmasında da tespit edildiği gibi toplumun eşit vatandaşları olarak engelli bireylerin ulaşım hakkını sekteye uğratmaktadır. Dolayısıyla engelli bireylerin Belediye'den farkındalık çalışmalarına dair beklentilerinin olması, hak arayışlarından ve bu da onların kentsel yaşamda eşit ve bağımsız katılımı benimseyen hak temelli yaklaşımla ilişkilendirilebilecek bir durumdur.

Engelli bireylerin son bir beklentisi de tekrar edileceği üzere, kendilerine ve haklarına yönelik bilinçlendirme çalışmaları üzerinedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından vurgulanan beklenti, öz-güçlendirmeye yöneliktir. Ancak nadir de olsa araştırma kapsamında, bazı katılımcıların beklentilerinin yardım ya da diğer bir ifadeyle muhtaçlık temelli bir zeminde olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim katılımcılar, öz-güçlendirme beklentilerinden farklı olarak, beklentilerini maddi destek alma üzerinden dile getirmektedir. Bu durum Yelçe vd.'nin (2013: 96) belirttiği gibi bazı engelli bireylerin kendilerini yardıma muhtaç bireyler olarak görme düşüncesinden kurtulamadıklarını ve eşit vatandaş olma bilincine ulaşamadıklarını düşündürmektedir. Oysaki olması gereken hak temelli anlayışın yasal düzenlemelerde ve benimsenen politikalarda olduğu gibi engelli bireyler tarafından da kabul edilmesidir.

c) Araştırmada fizibilite çalışmalarına ve bu bağlamda engelli bireylerin tespitine ilişkin beklentilerin olduğu ortaya koyulmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi engelli

nüfusunun tespiti, onlara yönelik politika geliştiren kurumlar için önemlidir (Şahin ve Çiftçiyıldız, 2024: 038). Bu çerçevede halka en yakın yerel yönetim birimi olarak belediyelerin, engelli bireylere sunulacak hizmetlerin planlanması ve ihtiyaçların tespiti açısından kritik bir rol üstlenmesi beklenmektedir. Ne var ki Türkiye’de kurumsal düzeyde engellilik çalışmalarının yoğunlaşmaya başlaması 2000’li yıllara rastlamaktadır. 2002 yılında yapılan Türkiye Özürlüler Araştırması ve 2010 yılında yayımlanan Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, engellilik alanında yapılmış kapsamlı çalışmalar olmakla birlikte, güncelliğini yitirmiş veriler içermektedir. Ancak konuya ilişkin yapılan bütün çalışmaların halâ bu iki araştırmaya dayandırılması, engellilik alanında güncel veri eksikliğini açıkça ortaya koymaktadır (Sungur-Ergenoğlu ve Yıldız, 2013: 141; Kavili-Arap vd., 2021: 151). Ülke ölçeğindeki veriler her ne kadar Ulusal Engelli Veri Sistemi’nden elde edilebiliyor olsa da kısıtlıdır. Zira buradaki veriler, sadece Engelli Sağlık Kurulu Raporları esas alınarak oluşturulmuştur ve devletle temasa geçmemiş bireyleri kapsamamaktadır (Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2023: 17). Mevcut durum yerel düzeyde de benzerdir. Mersin için de il düzeyinde engelli sayısı bilinmemektedir. Büyükşehir Belediyesi’nin engelli veri tabanına kayıtlı engelli nüfusu mevcut olmasına rağmen, il bazında engelli bireylerin sayısına ilişkin sağlıklı bilgiler elde edilememiştir. Ayrıca kurumlar arasında etkin bir bilgi alışverişi mekanizmasının bulunmaması ve yasal gerekçelerle veri paylaşımının sınırlı olması, engellilik alanında ciddi bir veri boşluğuna yol açmıştır. Bu bağlamda, engelli bireylerin Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin fizibilite çalışmalarına ilişkin beklentileri, hem hizmet planlaması hem de yerel ölçekte güncel ve sağlıklı veri ihtiyacının karşılanması açısından önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

Ayrıca araştırmada, fizibilite çalışmaları kapsamında engelli bireylere sunulacak hizmetlerin belirlenmesine ilişkin beklentilerin olduğu da tespit edilmiştir. Bu hususta engelli bireylerin önemle vurguladığı şey, kendilerine sunulacak hizmetlerde ya da yapılacak planlamalarda ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve bu nedenle görüşlerinin dikkate alınmasıdır. Başka bir anlatımla, engelsiz kent politika ve uygulamalarının verimliliği için engelli bireylerin politika oluşturulma sürecine dâhil edilme arzusudur. Bu doğrultuda, Öztabak da “engelli bireylerin toplumsal yaşamda söz sahibi bireyler olarak yer almaları gerektiğine dikkat çekmekte, aynı zamanda sorunlarını engeli bulunmayan bireylerle birlikte dile getirebilecekleri ve çözüm üretebilecekleri ortamların oluşturulmasına

yönelik politikaların oluşturulmasına ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır (2017: 372). Aslında burada engelli bireyler tarafından beklenen, hak temelli anlayışta benimsenen katılım ilkesi ile örtüşmektedir. Çünkü onlar, Quin vd.,'nin 2002 yılına ait çalışmasında işaret ettiği üzere, kendilerinin yönetilecek nesneler olarak değil, kendi kararlarını kendileri verebilecek olan hak sahibi öznelere olarak görülmeyi talep etmektedir (Quin vd., 2002: 1).

d) Son olarak, engelli bireylerin istihdam ve bu konuda iş koşullarının da kendilerine uygun olmasına dair beklentilerinin olduğu, istihdamın kendilerinin toplumsal yaşama katılımları için önemli olduğunu vurguladıkları tespit edilmiştir. Engelli bireylerin istihdam edilmesi sözleşme ve düzenlemelerle güvence altına alınan haklardandır. Örneğin; Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 27. maddesi, engelli bireylerin çalışma hakkını ayrıntılı bir şekilde düzenlemiştir. Bu madde, engelli bireylerin sağlıklı bireylerle eşit koşullarda çalışma hakkına sahip olduğunu; iş gücüne katılımı için açık, kapsayıcı ve erişilebilir bir iş piyasası gerektiğini vurgulamıştır (BMEHİS, 2006: md 27). Engelli bireylerin toplumsal yaşamda diğer bireylerle eşit haklara sahip olmasını ve ayrımcılığa uğramadan hayatlarını sürdürmelerini hedeflemektedir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (Hedef 8/Amaç 5) de BMEHİS ile paralel bir şekilde, tüm bireyler için eşit fırsatlar sağlamayı hedefleyerek, engelli bireylerin istihdamına atıfta bulunmaktadır. Ayrıca On İkinci Kalkınma Planı'nın (2024-2028) "Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum" başlığı altında yer alan engelli hizmetleri kapsamında da engelli bireylerin istihdamı sıklıkla vurgulanmaktadır (On İkinci Kalkınma Planı, 2024-2028: 181-183). Bu düzenlemeler, engellilerin toplumda eşit haklara sahip birer birey olarak yer alabilmesi için gerekli altyapıyı oluştururken, hak temelliğin eşitlik vurgusuna dikkat çekmekte ve engelli bireylerin istihdamını arttırmaya yönelik önemli adımlar atılmasını sağlamaktadır. Buradan hareketle, engelli bireylerin istihdam ve uygun koşullarda istihdam edilme beklentilerinin bir hak olduğu, bu hakkın hak temelli yaklaşımı benimseyen BMEHİS ile garanti altına alındığı söylenebilir. Yine bu hususta yerel düzeyde, daha önce değinildiği üzere Büyükşehir Belediyeleri Engelli Hizmetleri Yönetmeliği'nin 8. maddesinde, engelli bireylerin istihdamının sağlanması için gerekli yükümlülüklerin ve uygulama esaslarının açıkça belirtilmiş olduğu ifade edilebilir.

Öneriler 4: a) Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent politika ve uygulamalarında; engelliliğin çok boyutlu olduğu, engellilerin kendi içlerinde engel türlerine göre farklılaştığı ve her engel grubunun ihtiyaçlarına yönelik beklentilerin olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Araştırmada, araştırma grubu olarak görme ve ortopedik engelli bireylerin beklentileri tespit edilmiş olsa da tüm dezavantajlı grupların, hatta tüm bireylerin gereksinimlerini ve beklentilerini kapsayacak bir kent tasarlanmalıdır. Bu noktada hak temellilik bağlamında yaşam alanlarının erişilebilir olmasında engelli bireylerin eşit haklarının olduğu kabulü, Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin stratejik planlarında belirtildiği gibi uygulamada da tam anlamıyla ortaya koyulmalıdır.

b) Engelsiz bir kent oluşturmak için dikkate alınması gereken önemli bir unsur, toplumun engellilik algısı veya başka bir deyişle engellilik kültürüdür. Zira engelli bireylere yönelik politika ve uygulamaların, belirlenmesinde engelliliği algılayış biçimi büyük ölçüde etkili olmaktadır. Engelliliğin halâ geleneksel ya da tıbbi yaklaşım perspektifinden ele alındığı bir toplulukta, engelsiz bir kent girişiminin ne kadar gerçekleştirilebileceği belirsizdir (Erten ve Aktel, 2020: 909). Bu nedenle toplumun eşit vatandaşları olarak engelli bireylere karşı ayrımcı bakış açısını önlemek için farkındalık çalışmaları önemlidir. Bu doğrultuda Mersin Büyükşehir Belediyesi, engelli bireylerin toplumsal yaşama tam ve etkin katılımını destekleyecek şekilde toplumu bilinçlendirmek amacıyla farkındalık çalışmalarını sistematik bir hale getirmelidir. Toplumsal bilinci oluşturmak için istikrarlı bir şekilde engellilik konusunda seminerler, eğitim programları ve kampanyalar düzenlenmelidir. Aynı zamanda hâlihazırda belediye şoförleri ve engelli bireylerin bilgilendirilmesi-bilinçlendirilmesi amacıyla düzenlenen farkındalık çalışmalarının etkililiği sağlanmalıdır. Gerçekleştirilen tüm çalışmalar, engelli bireylere yönelik önyargıların azaltılması, kapsayıcı bir toplum bilincinin oluşturulmasını sağlayacak şekilde yapılandırılmalı ve insan hakları temelli bir içerikle şekillendirilmelidir. Son olarak, belediye şoförleri özelinde çalışmalarının etkililiğini sağlamak amacıyla denetim politikaları oluşturularak hayata geçirilmelidir.

c) Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent politika ve uygulamalarının başarılı olması için fizibilite çalışmaları yapılmalıdır. Bu doğrultuda engelli bireylerin tespiti önemlidir ve bu nedenle öncelikle engelli bireylerin tespiti sağlanmalıdır. Engelli veri tabanına kayıtlı olanların yanında, kayıtlı olmayan engelli bireyler de tespit

edilmelidir. Bu konuda ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılarak, il bazında sağlıklı bir şekilde veri ihtiyacı sağlanmalıdır. Daha sonra ve belki de en önemlisi engelli bireylerle ilgili alınacak kararlarda, oluşturulacak politikalarda, sunulacak hizmetlerde onların görüş ve önerileri dikkate alınmalıdır. Büyükşehir Belediyesi'nin stratejik planlarında vurgulanan karar alma süreçlerine engelli bireylerin dâhil edilme hedefi, pratikte de ortaya koyulmalıdır. Bunun yanında gerektiği durumlarda, engelli bireyler gözetim ve denetim mekanizmalarına dâhil olmalıdır.

d) Engelli bireylerin istihdamı, engelli bireyler için bir haktır ve aynı zamanda toplumsal eşitlik için önemlidir. Bu nedenle engelli bireylerin istihdamı merkezi ve yerel düzeyde desteklenmelidir. Mersin Büyükşehir Belediyesi de engelli bireylerin istihdamını desteklemeli ve bunu yanında istihdam olanağı sağlamada aracılık ederken, daha fazla sorumluluk üstlenmelidir. Bu bağlamda işverenlerle işbirliği yaparak, engelli bireylerin diğer bireylerle eşit haklara sahip olduğu bilinciyle, ayrımcılığa uğramadan ve adil bir şekilde onlara uygun çalışma koşullarını sağlamada öncülük etmelidir. Engelli bireylerin istihdamdaki yeri ve bu alandaki ihtiyaçları, her engelli bireyin özgül durumu göz önünde bulundurularak ele alınmalıdır (Yılmaz vd., 2013: 252). Çünkü Yılmaz vd., (2013: 249)'nin belirttiği gibi engelli bireylerin önemli bir kısmı gerekli koşullar sağlandığında ve ayrımcılık ile mücadele edildiğinde temel sektörlerde engeli bulunmayan bireyler gibi çalışabilirler.

5.1.2. Genel Sonuç

Engellilik, insan olma halinin doğal bir parçasıdır. Ancak bu durum, bireysel bir özellik olmanın ötesinde, karmaşık ve çok boyutludur. Engellilikle ilgili dezavantajların giderilmesi, yalnızca bireysel çabalarla değil, çok yönlü, sistematik ve bağlamına göre değişiklik göstermektedir (Öztabak, 2017: 360). Tarihsel süreçte toplumların içinde bulundukları şartlar, engelliliğe yönelik bakış açısını belirlemede ve engelliliği tanımlamada önemli bir rol oynamıştır. Engellilik, başlangıçta daha çok sağlık deneyimi kapsamında, kişinin anatomik yapısı ya da işlevinde herhangi bir eksiklik veya anormal durum olarak tanımlanmıştır. İnsanların sağlık durumuna odaklanan bu tanımda engellilik tıbbi yaklaşım çerçevesinde ele alınmıştır. Ancak zamanla engelliliğe ilişkin tanımlarda ve yaklaşımlarda paradigma değişimi olmuştur. 2006 yılında Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmesi'nin (BMEHİS) imzaya açılması ile birlikte yaşanan bu

değişimde, engelli bireylere yönelik trajedi, merhamet ve hayırseverliğe odaklanan tıbbi anlayıştan vazgeçilmiştir (Brolan, 2016: 1; Tekeli, 2016: 13). Bu anlayış yerini insan hakları olarak ifade edilen hak temelli anlayışa bırakmıştır. Hak temelli yaklaşımla engelli bireylerin, engeli olmayanlarla eşit bir şekilde toplumun tüm alanlarında yer almaları gerektiği savunulmuştur (Doğruel, 2022: 301).

Engellilik yaklaşımlarının değişime uğramasıyla birlikte farklı kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanlarında yürütülen engellilik politika ve uygulamaları da bu temel anlayış doğrultusunda dönüşmeye başlamıştır. Bu kapsamda hem uluslararası hem de ulusal politikalarda son zamanlarda artan bir önemle engellilik insan hakları, eşitlik-fırsat eşitliği, bağımsızlık, ayrımcılığı önleme, katılım, farklılıklara karşı farkındalık kavramları ile birlikte anılmaya başlamıştır. Bu hususta yol haritası niteliğindeki Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin gereklerinden yola çıkılarak, hem uluslararası hem de ulusal düzenlemeler ve standartlar oluşturulmuştur (2030 Engelsiz Vizyon, 2024: 6). Bu kapsamda engelli bireylerin kendi yaşamları üzerinde sözlerinin olduğu ve karar verme hakkına sahip oldukları, özgür ve bağımsız bireyler olarak toplumsal hayatın her alanında aktif biçimde var olabildikleri bir ömür sürdürebilmeleri amaçlanmıştır. Amacı gerçekleştirmek için son zamanlarda kentlerin engelsiz olarak tasarlanması düşüncesi ön plana çıkmıştır. Engelsiz kentlerle, herkesin özgür olarak ve güven içinde hareket edebileceği, gerek kamusal alanlara gerekse kentsel hizmetlere erişilmesi hedeflenmiştir. Hedefi gerçekleştirmek için dünyanın çeşitli yerlerinde kentleri engelsiz hale getirmek için farklı uygulamalar hayata geçirilmeye başlamış ve engelsiz kent olma yolunda çaba sarf edilmiştir. Avrupa Birliği örnek olması açısından, başarı sağlayan kentleri ödüllendirme yoluna gitmiş ve Avrupa Birliği kentleri gerek dünya çapında gerekse Avrupa Birliği üyeleri için itici bir güç olmuştur.

Türkiye de benzer bir şekilde, engelli bireylerin yaşamlarını kolaylaştırmak ve topluma entegrasyonlarını sağlamak amacıyla yasal düzenlemeler gerçekleştirmiş ve çalışmalarını hızlandırmıştır. Bu bağlamda belediyeler, halka en yakın yönetim kademesi ve aynı zamanda engelli bireylerle birinci dereceden ilgilenecek kurumlar olarak önemli roller üstlenmiştir. Pek çok belediye, gerçekleştirilen yasal düzenlemelerle birlikte engelli bireylere yönelik politikalarında hak temelli yaklaşımı benimsemiş ve engelli bireylerin kullanımına uygun kentler tasarlama düşüncesiyle harekete geçmiştir. İstanbul, İzmir,

Ankara, Konya, Eskişehir, Mersin gibi kentler bunlardan bazılarıdır. Bahsi geçen kentler, engelsiz kent konusunda ihtisaslaşan Avrupa Birliği ile benzerlik göstermiştir. Sonuç olarak, Türkiye’deki kentlerin bir kısmının engelli bireylere yönelik benimsediği engelsiz kent politika ve uygulamalarında Avrupa Birliği Engelsiz Kent Ödülleri ile takdir edilen kentlerin örnek teşkil ettiği görülmüştür. Bu bağlamda Mersin Büyükşehir Belediyesi de engelsiz kent tasarlama düşüncesiyle harekete geçmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’nin gereklerinden yola çıkarak hak temelli anlayış çerçevesinde, engelli bireylerin yaşadığı çevrede bağımsız bir şekilde yaşayarak ulaşımdan erişilebilirliğe, eğitimden istihdama kadar birçok alanda hizmet ve faaliyet yürütmeyi hedeflemiştir. Böylece yapılan çalışmaları lütuf olmaktan ziyade, hak sahiplerine haklarının teslim edilmesi prensibi ile yürütmek istemiştir.

Buradan hareketle hazırlanan tez çalışmasında; Mersin Büyükşehir Belediyesi örneği ile engelsiz kent uygulamalarının hak temelli yaklaşımla uyumluluğu ele alınmıştır. Araştırmada, Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin engelsiz kent uygulamalarının hak temelli yaklaşımla uyumluluğunun, engelli bireyler tarafından nasıl değerlendirildiğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu kapsamda Mersin’de yaşayan görme ve ortopedik engelli bireylerin deneyimlerinden yola çıkılarak, Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin engelsiz kent uygulamalarına ilişkin bakış açıları tespit edilmiş, bu uygulamaların engelli bireylerin ihtiyaç ve beklentilerine ne ölçüde karşılık verdiği analiz edilmiştir. Böylece “Belediyelerin engelli bireylere yönelik politikalarının ve engelsiz kent uygulamalarının hak temelli yaklaşımla uyumluluğu engelli bireyler tarafından nasıl değerlendirilmektedir?” ana sorusuna cevap aranmıştır. Ayrıca araştırma için belirlenen alt sorular da engelli bireylerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerle cevaplanmıştır. Bu bağlamda her bir alt soru, verilerin analizinden elde edilen temalar çerçevesinde ele alınmıştır. Her tema için içerik analizi yöntemi ile kategoriler oluşturulmuştur.

Araştırmanın ilk alt sorusu; *Yaşadıkları yerin engelsiz olması Mersin ilinde yaşayan engelli bireyler tarafından nasıl anlamlandırılmaktadır?* şeklindedir. Bu soru için ilk olarak “Engelsiz Kent Algısı” teması ve temanın iki kategorisi oluşturulmuştur. Kategoriler; yaşadıkları yerin engelsiz olmasına dair ve yaşadıkları yerin engelsiz olması açısından Mersin olarak belirlenmiştir. Burada, engelli bireylerin engelsiz kent algısı ile literatürdeki engelsiz kent tanımlarının uyumlu olduğu ve Mersin’in engelsiz kent

açısından, tamamen engelsiz bir yer olmasa da olumsuz bir durumda da olmadığı ortaya koyulmuştur.

Araştırmanın ikinci alt sorusu; *Mersin ilinde yaşayan engelli bireyler Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamalarını nasıl değerlendirmektedir?* şeklindedir. Bu alt soru için ayrı bir tema oluşturulmamıştır. Katılımcıların engelsiz kent uygulamalarına dair değerlendirmeleri, diğer alt sorular kapsamında elde edilen verilerle örtüşmüş ve bu doğrultuda belirlenen temaların içinde ele alınmıştır. Bu bağlamda uygulamaların genel olarak olumlu karşılandığı ve geçmiş yıllara kıyasla gelişmeler olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte bazı alanlarda eksikliklerden dolayı problemler yaşadıkları ve problemlere yönelik beklentilerinin olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın üçüncü alt sorusu; *Mersin ilinde yaşayan engelli bireylerin Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamaları kapsamında yararlandıkları hizmetler nelerdir?* şeklindedir. Bu soru için “Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Yararlanılan Hizmetler” teması ve temaya ait iki kategori oluşturulmuştur. Tema doğrultusunda, katılımcıların büyük çoğunluğunun ulaşım ve erişilebilirlik hizmetlerinden yararlandıkları belirlenmiştir. Ayrıca ulaşım ve erişilebilirliğin katılımcılar tarafından hem en etkili yararlanılan hizmet ve hem de önemli hizmet olarak değerlendirildiği ortaya koyulmuştur. Bununla birlikte engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılama bağlamında Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamalarında önemli ilerlemeler kaydedildiği ancak bazı alanlarda iyileştirilmeye gereksinim olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın dördüncü alt sorusu; *Mersin ilinde yaşayan engelli bireylerin Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamaları kapsamında karşılaştıkları problemler nelerdir?* şeklindedir. Bu soru için “Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Karşılaşılan Problemler” teması oluşturulmuştur. Katılımcıların cevaplarından hareketle temaya ait iki kategori oluşturulmuştur. Kategoriler; ulaşım ve erişilebilirlik ile insanların bilinçsizliği ve duyarsızlığı şeklindedir. Bu temada engelli bireylerin karşılaştıkları problemlerin; toplu taşıma araçları, sesli trafik sinyalizasyonu eksikliği, yollar, kaldırımlar ve teknolojik altyapı yetersizliği ile ilgili, aynı zamanda insanların bilinçsizliği ve duyarsızlığıyla da ilgili olduğu ortaya koyulmuştur.

Araştırmanın beşinci alt sorusu; *Mersin ilinde yaşayan engelli bireylerin Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamaları kapsamında belediyeden*

beklentileri nelerdir? şeklindedir. Bu soru için “Engelli bireylerin Engelsiz Kent Uygulamaları Kapsamında Mersin Büyükşehir Belediyesi’nden Beklentileri” teması ve temanın da dört kategorisi oluşturulmuştur. Kategoriler ulaşım ve erişilebilirlik, farkındalık (bilinçlendirme) çalışmaları, fizibilite çalışmaları ve istihdam olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda belirtilen hususlarda engelli bireylerin beklentilerine yönelik birtakım uygulamalar olmasına rağmen mevcut politika ve uygulamaların bu beklentileri tam anlamıyla karşılayamadığı ortaya koyulmuştur.

Sonuç olarak bu araştırmada, literatürde yer alan çalışmalarda (Çakır-Sümer, 2015; Wu vd., 2017; Özteke-Kozan vd., 2018; Erten ve Aktel, 2020; Söylemez, 2021; Bozkurt-Özyalçın, 2024) da değinildiği gibi Türkiye’deki engelsiz kentler açısından yasal mevzuattan ziyade, yerel yönetimlerin uygulamalarından kaynaklı eksiklikler olduğu görülmüştür. Bugün geline nokta engelsiz kent bağlamında erişilebilirlik, ulaşım ve kentsel yaşamın engelli bireylerin katılımına uygun şekilde düzenlenmesine yönelik kapsayıcı politikalar geliştirilmiştir. Ancak bu politikaların uygulamadaki karşılığı, işlevselliği ve engelli bireylerin yaşadıkları problemler ve memnuniyet düzeyi halâ tartışma konusudur. Nitekim 2010 yılında Türkiye genelinde gerçekleştirilen Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması’nda tespit edilen problemlerin günümüzde halâ benzer şekilde varlığını sürdürdüğü görülmekte, bu durum engelli bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması ve politikaların uygulamaya yansıtılması konusunda eksikliklerin devam ettiğine işaret etmektedir (Kavili-Arap vd., 2021: 142).

Tez çalışmasının alan araştırması örneği olan Mersin Büyükşehir Belediyesi özelinde, engelsiz kent oluşturmaya yönelik politika ve uygulamaların bu konuda uzmanlaşmış olan Avrupa Birliği kentleri ve Türkiye’deki başarılı belediye örnekleriyle benzerlik gösterdiği belirlenmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümünde kapsamlı bir şekilde ele alınan uygulamalar ve uygulamaların incelendiği tablo 3.3. ve tablo 3.4. göz önünde bulundurulduğunda, Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin engelsiz kent uygulamalarının belirtilen başarılı örneklerle ek olarak, eğitim ve farkındalık (bilinçlendirme) ile sosyal ve kültürel faaliyetler açısından özgün uygulamalarının olduğu dikkat çekmektedir. Ancak bu politikaların uygulamaya yansıtılması açısından; engelli bireylerin ulaşım ve erişilebilirlik, ayrıca insanların bilinçsizliği ve duyarsızlığından kaynaklanan çeşitli problemler yaşadığı, uygulamaların işlevselliğine dair birtakım beklentilerinin olduğu görülmüştür. Özellikle ulaşım ve erişilebilirlik açısından mahalle düzeyinde farklılıklar

olduğu, bu durumun uluslararası literatürdeki farklı ölke örnekleri özelindeki ampirik çalışmalarda da (Jackson, 2018) benzer olduğu tespit edilmiştir. Hâlbuki ulaşım ve erişilebilirlik, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nde belirtildiği üzere, temel bir haktır ve diğler hakların kullanılması açısından aracıdır (BMEHS, 2006: 3md). Engelsiz kentlerin temel amacı, fırsat eşitliğini savunan bir şehir yapılanması, tüm bireylerin ihtiyaçlarının her yönüyle adil bir şekilde karşılanabildiği fiziksel ve toplumsal bir çevre sunmaktır (Bozkurt-Özyalçın, 2024: 113). Bu noktada Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamaları düşünüldüğünde, hak temelli yaklaşımın özündeki eşitlik vurgusu ile ulaşım ve erişilebilirlik için ilçe belediyeleri ile koordinasyon sağlanmasının gerekliliği, bu kapsamda denetim ihtiyacının olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu araştırma, ulusal ve uluslararası literatüre hem teorik hem de ampirik boyutuyla katkıda bulunmuştur. İlk olarak literatür taraması ile engelliliğe ilişkin kavramsal çerçeve oluşturulmuş ve engellilik kavramı analiz edilmiştir. İkinci olarak belediyelerin engelli bireylere yönelik politikaları ve engelsiz kent uygulamalarına yer verilmiş, bu kapsamda dünya ve Türkiye'deki başarılı örnekler incelenerek değerlendirilmiştir. Üçüncü olarak Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamalarının hak temelli yaklaşımla uyumluluğunun, engelli bireyler tarafından nasıl değerlendirildiğini ortaya koyulmasına ilişkin alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Son olarak alan araştırmasından elde edilen bulgular değerlendirilmiş ve böylece araştırma ulusal ve uluslararası literatüre katkı sağlayacak biçimde tamamlanmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar ışığında belediyelere ve münhasıran Mersin Büyükşehir Belediyesi'ne, engelsiz kent uygulamalarının hak temelli yaklaşımla uyumluluğunun artırılması için şu önerilerde bulunulabilir:

Erişilebilirliğin engelli bireyler için bir hak olduğu bilincinden hareketle, öncelikle engelli bireylerin ulaşım ve erişilebilirlik problemlerine çözüm bulmak amacıyla Erişilebilirlik Komisyonu'nun işlevselliği artırılmalıdır. Bu kapsamda Komisyon'un, belediyelerin ilgili diğler birimleri ile iş birliği ve koordinasyonunun güçlendirilmesi sağlanabilir ve Komisyon'da engelli bireylerin temsilcilerine de yer verilerek katılımcı bir yönetim anlayışı benimsenebilir. Ayrıca büyükşehir belediyelerinin merkez ilçe belediyeleriyle koordinasyon sağlanarak engelsiz kent uygulamalarının mahalle düzeyinde eşit ve yaygın bir hale getirilmesi için denetim mekanizmaları geliştirilebilir. Bu doğrultuda mevcut uygulamaların denetlenmesi,

eksikliklerin tespit edilmesi için geri bildirim mekanizmaları oluşturulabilir. Böylece engelsiz kent uygulamalarının etkililiğinin artırılmasına katkı sağlanabilir. Son olarak toplumda engellilik bilincini artırmaya yönelik eğitim ve farkındalık çalışmaları düzenlenerek toplumsal duyarsızlığın azaltılması hedeflenebilir.

Bu araştırmada Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamalarının hak temelli yaklaşımla uyumluluğu engelli bireylerin deneyimleri ile derinlemesine görüşmeler ile ele alınmıştır. Bununla birlikte ileride yapılacak çalışmalarda ise belediyelerin ilgili birimleri ile görüşmeler gerçekleştirilerek uygulamaların yönetsel süreçleri ve bu süreçte karşılaşılan zorlukların derinlemesine analizi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdullah N. AC., A., Majid, vd., (2020) “A review on Universal Newborn Hearing Screening (UNHS) programs in Asian Developing Countries”, *Disability Studies, Hearing Impairment and Disability, Identification, Assesment and Intervention*, (ss. 17-319, Ed: Tenenbaum, A., Mohd N Zakaria and Joav Merrick, Nova Science Publishers, New York.
- Akay, H., (2015), *Yerel Yönetimler İçin İnsan Hakları Temelli Yaklaşım: Kavramsal Çerçeve ve En İyi Uygulama Örnekleri*, Türkiye Avrupa Vakfı, İstanbul.
- Akgün, S, (2022) *Dünya ve Türkiye Örnekleriyle Engelsiz Kent Uygulamaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Niğde.
- Akıncı, Z. ve N. Sönmez, “Engelli Bireylerin Erişilebilir Turizm Beklentilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma” *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2015/26(1), ss. 97-113.
- Aköğretmen, M., “Batı’da Engelli Emeginin Kısa Tarihi: Engellilik Modelleri Bağlamında Bir Değerlendirme”, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2023/12(32), ss. 129-144.
- Aktel, M. ve Ş. Erten, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Engellilik Alanına Yaklaşımı: Hükümet Programları Üzerinden Bir Değerlendirme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2017/22(1), ss.165-177.
- Alçayır, M. (2024) *2000’ler Türk Sinemasında Engelli Kadınların Alımlanması: Temsil, Öznellik, Kapsayıcılık*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- Alımanoğlu-Yemişçi, D. ve G., Gerşil-Sarı, “Sosyal Belediyecilik Kapsamında Engelli Bireylerin Entegrasyonu: İzmir İli Örneği”, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 2021/12(2), ss. 125-153.
- Altınok, M. ve M., M. Kars, “Tekerlekli sandalye Kullanan Engellilere Yönelik Islak Mekân Düzenlemelerinde Fonksiyonel Yaklaşımlar”, *Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2010/(21), ss. 107-122.

- Altman, B., M., (2001) “Disability, Definations, Models, Classification Schemes and Applications”, *Handbook of Disability Studies*, (ss. 97-122), Ed: Gary L. Albrecht, Katherine D. Seelman and Michael Bury, SAGE, London.
- Altman, B., M., (2016) “Conceptual Issues in Disability: Saad Nagi’s Contribution to the Disability Knowledge Base”, *In Sociology Looking At Disability: What Did We Know and When Did We Know it*, (ss. 57-95), doi.org/10.1108/S1479-354720160000009006.
- Amponsah-Bediako, K., “Relevance of Disability Models from the Perspective of a Developing Country: An Analysis”, *Developing Country Studies*, 2013/3(11), ss. 121-132, <www.iiste.org>, ISSN 2224-607X (Paper) ISSN 2225-0565.
- Ankara Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu,
<<https://s.ankara.bel.tr/files/2022/04/13/2ac446356c7d541a199be448a8644aa1.pdf>> (05.05.2025).
- Ankara Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu,
<<https://s.ankara.bel.tr/files/2022/04/20/82a847b1e04a4e9f7d6b48d7e8ff52db.pdf>> (04.05.2025).
- Arman, H. ve G. Bulgan, “Ulusal Literatür Kapsamında Engelsiz Turizm Konulu Makalelerin Bibliyometrik Analizi” *ODÜSOBİAD*, 2022/12(3), ss. 2171-2200, Doi: 10.48146/odusobiad.1092688.
- Arslan, A., (2016) *Belediyelerin Engellilere Yönelik Faaliyetlerinin Kurum İmajı Açısından Önemi: Samsun Büyükşehir Belediyesi Örneği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, Konya.
- Association, M., C., (2018) “Engelliliğin Neden Olduğu Sorunlar ve Sınırlamalar”, *Engelli Bireylerin Destekli İstihdamı*, (ss. 173-196), Ed: Selma Arıkan, ve Emine Akyıldız, Akademik Kitaplar, İstanbul.
- Atatanır, H., ve Karataş, K., “Yoksulluğa Hak Temelli Yaklaşım”, *İnsan&İnsan*, 2019/6(21), ss. 453-475, Doi: doi.org/10.29224/insanveinsan.494872 .
- Ateş, H. İ., M. Kırkincioğlu vd., “Eğitim Sektöründeki Engelli Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği ile İlgili Karşılaştıkları Sorunların İncelenmesi”, *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 2022/12(2), ss. 411-425.

- Aver, Ö. F., “Engellilerin Mesleki Eğitimi ve İstihdamı”, *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 2019/5(3), ss. 327-354.
- Awang, M. A., ve M., N., Zakaria, (2020) “Acoustic Reflex Testing in Clinical Audiology: What is the Next Direction?”, *Disability Studies, Hearing Impairment and Disability, Identification, Assesment and Intervention*, (ss.77-86), Ed: Tenenbaum, A., Mohd N Zakaria and Joav Merrick, Nova Science Publishers, New York.
- Ay, H., (2018) *Engellilere Yönelik Yerel Yönetim Hizmetleri: Bursa Büyükşehir Belediyesi Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Uşak.
- Aydın, A., “Görme Engelli Üniversite Öğrencilerinin Bilgi Erişim Sorunları Üzerine Yapılmış Bir Araştırma”, *Bilgi Dünyası*, 2012/13(1), ss. 93-116.
- Aydın, R. ve Aktaş, İ., (2013) “Sağlık ve Rehabilitasyon Hizmetlerine Erişim”, *Engelsiz Türkiye İçin Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler*, (ss. 273-286), Ed: Eliz Menda, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Aykal, D. F., A. Yılmaz, vd., “Kent Parklarının Erişilebilirliği Üzerine Bir Araştırma: Van Dilek Doğan Kent Parkı Örneği”, *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 2017/Özel Sayı: 22, Ulusal Ergonomi Kongresi, ss. 29-40.
- Babaoğlu, C., “Türkiye’de Anakentlerde Engellilere Yönelik Hizmetler ve Sorun Alanları”, *TESAM Akademi Dergisi*, 2018/Nisan-Özel Sayı, ss. 79-110.
- Baltacı, A., “Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2019/5(2), ss. 368-388.
- Barnes, C., (2012), “The Social Model of Disability: Valuable or Irrelevant?”, *Handbook of Disability Studies*, (ss. 12-29), Ed: Watson, N. Roulstone, ve C. Thomas, Routledge, London.
- Baykan, Z., “Özürlülük, Engellilik, Sakatlık Nedenleri ve Korunma”, *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 2000/9(9), <<http://www.ttb.org.tr/STED/sted0900/4.html>> (30.05.2025).
- Bektaş, B., (2021) *Engelli Bireylerin Erişilebilirlik Problemine Yönelik Nitel Bir Araştırma: Ankara Merkez Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Politika Anabilim Dalı, Ankara.
- Bektaş, B., ve A. Develi, “Engelli Bireylerin Erişilebilirlik Sorunu: Destekler, Eksiklikler”, *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020/4(3), ss. 179-191.

- Bengsston, M., “How to Plan and Perform a Qualitative Study Using Content Analysis”, *Nursingplus Open*, 2016/2, ss. 8-14.
- Bernard, H., R., (2006), *Research Method in Antropology, Qualitative and Quantitative Aproaches*, (Fourth Editions), Altamira Press, UK.
- Bıçk1, D., H. Yetkin-Şale, H. vd., “Herkes İçin Erişilebilir Kentler: Muğla Örneği”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2016/51, ss. 449-470, Doi: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3652>.
- Biçer, M., (2022) *Engelsiz Kent Tasarımında Yayanın Mekân Algısını Etkileyen Faktörlerin İrdelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı/Kentsel Mekân Organizasyonu ve Tasarım Programı, İstanbul.
- Bilsin, Z. ve E. Başbakkal, “Dünya’da ve Türkiye’de Engelli Çocuklar”, *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi*, 2014/30(2), ss. 65-78.
- Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme,
<<https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm>> (28.07.2024).
- Boesen, J., K., and T., Martin, (2007), *Applying a Right Based Approach, An İnspirational Guide for Civil Society*, The Danish Institute for Human Rights. Copenhagen.
- Bolat, N., B. Doğangün, vd., “Doğuştan Tam Görme Engeli Olan Ergenlerin Depresyon, Kaygı Düzeyleri ve Benlik Kavramı Özellikleri”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2011/22 (2), ss. 77-82.
- Bozkurt-Özyalçın, Y., “Avrupa Erişilebilir Şehir Ödülü Alan Şehirlerin Eylem ve Politikaları Örneğinde Kapsamlı ve Erişilebilir Şehir Modelleri: Kocaeli İçin Öneriler”, *Şura Akademi Dergisi*, 2024(5), ss. 099-116.
- Brisenden, S., “Independent Living and the Medical Model of Disability”, *Disability, Handicap & Society*, 1986/1(2), ss. 173-178.
- Brolan, C. E., “A Word of Caution: Human Rights, Disability and Implementation of the Post-2015 Sustainable Development Goals”, *Laws*, 2016/5(2), ss. 1-18.
- Bromley, R.,D.,F., D., L., Matthews, vd., “City Centre Accessibility for Wheelchair Users: The Consumer Perspective and the Planning Implications”, *Elsevier*, 2007/24(3), ss. 229-241.
- Bulut-Şimşek, F., “Engellilere Yönelik Yerel Yönetim Çalışmaları: Ümraniye Belediyesi Örneği”, *Akademik Matbuat*, 2020/4(2), ss. 41-60.

- Burcu, E., (2007), Türkiye’de Özürlü Birey Olma: Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma, Hacettepe Üniversite Yayınları, Ankara.
- Burcu, E., (2015), Engellilik Sosyolojisi (Genişletilmiş 2. Baskı), Anı Yayıncılık, Ankara.
- Ciminli, A., A., T., Yılmaz, vd., “Ortopedik Engelli Bireylerde İyi Oluş ve Sosyal Dışlanma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2023/18 (37), 241-257.
- Charlton, J. I., (2000), Nothing about us without us: Disability Oppression and Empowerment, University of California Press, California.
- Coulton, C., (1984), “Person-Environment Fit and Rehabilitation”, *Rehabilitation Psychology*, Ed: D., Krueger, MD: Aspen Systems.
- Creswell, J., W., (2009), Research Design, Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches, (Third Edition), SAGE Publications, London.
- Creswell, J., W., (2013) Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni, Çev: Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir, (3. Baskıdan Çeviri), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Creswell J., W. and J., D., Creswell, (2018), Research Design, Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches, (Fifth Edition), SAGE Publications, UK.
- Çağlar, S., (2009) *Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuk Sisteminde Engellilerin Eğitim Hakkı ve Devlet Yükümlülükleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Hukuk Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Çağlayan, N., “Zihinsel Engelli Bireylerin Eğitiminde Görsel Sanatlar Dersinin Yeri ve Önemi”, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2014/4(1), ss. 91- 101.
- Çakır-Sümer, G., ““Engelsiz Şehir” Kavramı Açısından Malatya”, *Yönetim ve Ekonomi*, 2015/22(1), ss. 139-157.
- Çakmak, N., M., (2006) *Türk Kamu Hukuku Açısından Engellilerin Hukuki Statüsü*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Çakmak, N., M., “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Engellilere Yönelik Düzenlemeler”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2019/23, ss. 265-284.

- Çamur, A., (2023) *Türkiye’de Engellilik Politikasının Analizi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İzmir.
- Çelik, H., Başer Baykal, N. ve Kılıç Memur, H. N., “Nitel Veri Analizi ve Temel İlkeleri”, *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 2020/8(1), ss. 379-406, Doi:10.14689/issn.2148-2624.1.8c.1s.16m.
- Çetin, B., I., “Sanayi Devriminden 21. Yüzyıla Batı Dünyasında Engellilik”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2017/7(1), ss. 91-121.
- Degener, T., “Disability in a Human Rights Context”, *Laws*, 2016/5(3), ss. 1-24, Doi:10.3390/laws5030035.
- Degener, T., (2017) “A New Human Rights Model of Disability”, *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: A Commentary*, (ss. 41-59). Ed: Valentina Della Fina, Rachele Cera ve Giuseppe Palmisano, New York: Springer, Doi:10.1007/978-3-319-43790-3_2.
- Demirbilek M, “Zihinsel Engelli Bireylerin ve Ailelerinin Gereksinimleri”, *TJFMPC*, 2013/7(3), ss.58-64, Doi:10.5455/tjfmpe.45355.
- Dey, I., (1993), *Qualitative Data Analysis: A User-Friendly Guide for Social Scientists*, Routledge, London and New York.
- Diaz, M., P., “Phenomenology in Educational Qualitative Research: Philosophy as Science or Philosophical Science?”, *International Journal of Educational Excellence*, 2015/1(2), ss. 101-110.
- Doğruel, F., “Beden, Birey ve Toplum Kesişiminde Engelli Bireylerin Erişebilirlik Deneyimleri: Gaziantep Örneği”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 2022/25(2), ss. 299-217.
- Dowrick, C., D., W., Holman, vd., “What is Chronic Illness?,” *Chronic Illness*, 2005/1, ss. 1-6.
- Dönmez-Kara, C., Ö., “Türkiye’de Mekânsal Erişilebilirliği Sınırlayan Altyapı Eksikliklerinin Engelli İstihdamına Etkisi”, *Sosyal Güvenlik Dergisi / Journal of Social Security*, 2021/11(1), ss. 117-140, Doi: 10.32331/sgd.952558.
- Duranton, G. ve E., Guerra, (2016), *Developing a Common Narrative on Urban Accessibility: An urban Planning Perspective*, Brookings, Washington DC.
- Durmuş, M., “Erişebilirlikte Sivil Toplum Kuruluşları ve Belediye İş Birliğinin Önemi”, *Şura Akademi Dergisi*, 2024/5, ss. 090-098.

- Elbozan-Cumurcu, B., Karlıdağ, vd., “Fiziksel Engellilerde Cinsellik”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2012/4(1), ss. 84-98.
- Eliöz, M., A., Z., Demir, vd., “Engelli Dostu İller Sıralaması Çalışması”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi ASOS Journal*, 2017/5(50), ss. 348-365.
- Elmacı, D., Avrupa’daki Erişilebilirlik Uygulamaları: Boras ve Cardiff Örneklerinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2019/19(43), ss. 33-60.
- Erbil-Erdugan, F., (2010) *Türkiye’de Özürlü Yoksulluğu ve Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi: Ankara-Keçiören Örneği*, (Özürlüler Uzmanlığı Tezi), T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- Erdoğan, E., ve P., Uyan-Semerci, (2021), “Toplumsal Araştırma Yöntemleri İçin Bir Rehber: Gereklikler, Sınırlılıklar ve İncelikler”, (1. Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Erikli, S., “Seçilen Büyükşehir Belediyelerinin Engelli İstihdamına Yönelik Faaliyetlerinin Fırsat Eşitliği Açısından Değerlendirilmesi”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020/18 (Armağan Sayısı), ss. 35-50.
- Erten, Ş., “2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ve Engelliler: Güçlendirme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 2019/22(2), ss. 890-902.
- Erten, Ş., (2022) “Engelli Haklarına Kamu Yönetimi Teorisi Çerçevesinden Bakmak”, *Engellilik Araştırmaları Yazıları*, (ss. 123-146), Ed: A. Resa Aydın ve İshak Keskin, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, Doi: 10.26650/B/SS46.2022.013.
- Erten, Ş. ve Aktel, M., “Engellilerin Erişilebilirlik Hakkı: Engelsiz Kent Yaklaşımı Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2020/11 (28), ss. 898-912, Doi: 10.21076/vizyoner.691690.
- Esen, M., F., “Türkiye’de Engelli Bireylerle İlgili Veriler”, *Engelli Bireylerin Destekli İstihdamı*, 2018, (ss. 11-38), Ed: Selma Arıkan, ve Emine Akyıldız, Akademik Kitaplar, İstanbul.
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu,
<https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/faaliyet_raporlari/2019.pdf>
(05.05.2025).

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu,

<https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/faaliyet_raporlari/2024.pdf>

(07.05.2025).

European Commission, (2011), Access City Award, The European Award For Accessible Cities Making Europe's Urban Environment Accessible For All, Publications Office of the European Union, Luxembourg, <<https://eurocid.mne.gov.pt>> (16.03.2025).

European Commission, (2012), Access City Award, Rewarding and Inspiring Accessible Cities Across the EU, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

European Commission, (2017), Access City Award, Example of Best Practice in Making EU Cities More Accessible, Luxembourg.

European Commission, (2020), 10 Years of the Access City Award, Examples of Best Practice in Making EU Cities More Accessible, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

European Commission, (2023), Access City Award, Examples of Best Practice in Making EU Cities More Accessible, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

European Commission, (2024), Access City Award, Examples of Best Practice in Making EU Cities More Accessible, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

European Commission, <<https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/>> Vienna wins 2025 Access City Award for leading the way in accessibility for persons with disabilities - European Commission, (06.02.2025).

Evans, G., "Accessibility, Urban Design and the Whole Journey Environment", *Built Environment*, 2009/35(3), ss. 366-385.

Falvo, D., R., (2005), Medical And Psychosocial Aspects Of Chronic Illness And Disability, (Third Edition), Jones and Bartlett Publishers, Canada.

Fırat, S., "Engelsiz Bir Kent Tasarlamada Yerel Yönetimlerin Önemi", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 2009/20(2), ss. 57-68.

Fian, T., ve G., Hauger, "Composing a Conceptual Framework for an Inclusive Mobility System", *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 2020/960(3), Doi: doi.org/10.1088/1757-899X/960/3/032089.

- Finkelstein, V., “The ‘Social Model of Disability’ and the Disability Movement”, *The Disability Studies Archive UK*, 2007/1(5), <<https://disability-studies.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/40/library/finkelstein-The-Social-Model-of-Disability-and-the-Disability-Movement.pdf>> (31.05.2025).
- Gazińska, O., Smart City Solutions in Södra Munksjön Project in Jönköping Sweden, *Przestrzeń i Forma*, 2021/45, ss. 151-162, Doi: 10.21005/pif.2021.45.C-04.
- Genç, Y. ve G., Çat, “Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2013/8 (1), ss. 363-393.
- Geneiting, U., T., Vijfeijken, vd., Setting Helder Goals: Rights and Development”, *Monday Development*, 2009/27(12), ss. 19-20.
- Gezen-Bölükbaş, M. ve Ş., Vatansever, “Zihinsel Engelli Bireylerde Egzersizin Fiziksel Uygunluğa Etkisi: Sistematik Bir Derleme”, *Spormetre The Journal of Physical Education and Sport Sciences*, 2022/20(2), ss. 117-132.
- Giddens, A., (2006), Sociology, (5th Ed.), *Polity Press*, Cambridge.
- Gill, T., M. and E., A., Gahbauer, “Overestimation of Chronic Disability Among Elderly Persons”, *MPH Arch Intern Med*, 2005/165, ss. 2625-2630.
- Gleeson, B., (1999), Geographies of Disability, Routledge. London.
- Goodley, D., (2011), An Interdisciplinary Introduction, SAGE Publications, London.
- Grönvik, L., “Disability: Effects of Disability Concepts on Research Outcomes”, *International Journal of Social Research Methodology*, 2009/12(1), ss. 1-18, Doi: 10.1080/13645570701621977.
- Guimarães, M., P., (1990) *Behavioral Factors in Barrier-free Design*, (Master’s Thesis), State University of New York at Buffalo.
- Gül, İ., I., (2015) “Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi”, *Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler için Temel Metinler ve Örnek Dersler*, (ss. 31-44), Der: Kenan Çayır, Melisa Soran, Melike Ergün, Karekök Akademi, İstanbul.
- Güley-Gören, B., (2018) “Engelsiz Kent-Erişilebilir Ulaşım”, *Şehir ve Toplum*, (ss. 19-28), Ed: Ezgi Küçük, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, İstanbul.
- Gümüş, Ç., D., “Erişebilirlik Mevzuatı ve Erişilebilirliğin Uygulanması ve Denetlenmesi”, *TMMOB Mimarlar Odası Dosya Dergisi*, 2015/36(3), ss. 14-20.
- Gürbüz, S. ve A., Çiçek, “Engelli de Yaşanır Engeller de Aşılır: Görme Engelliler”, *Journal of Social Sciences and Humanities*, 2023/7(2), ss. 504-515.

- Gürek, M., “Yerel Yönetimlerin Engellilere Yönelik Eğitim Faaliyetleri”, *ABMYO Dergisi*, 2016/42, ss. 131-143.
- Gürün, F. ve Ş., Kararağaç, “Sosyal Belediyecilik Anlayışı Üzerinden Engellilere Yönelik Hizmetler”, *ABMYO Dergisi*, 2017/48, ss. 43-62.
- Hahn, H., “Disability and the Urban Environment: A Perspective on Los Angeles”, *Environment and Planning D: Society and Space*, 1986/(4), ss. 273-288, Doi:10.1068/d040273.
- Handy, S. L. ve D., A., Niemeier, “Measuring Accessibility: An Exploration of Issues and Alternatives”, *Environment and Planning*, 1997/(29), ss. 1175-1194.
- Henden-Şolt, B., “Çağdaş Kent Planlama Anlayışına Bir Örnek: Engelsiz Kent Yaklaşımı”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 2019/6(8), ss. 36-44.
- Henderson, G., ve W., Bryan, (2011), “Psychosocial Aspects of Disability”, (Fourth Edition), Charles C. Thomas, Publisher LTD, United States of America.
- Henderson-Wilson, C., F., Andrews, vd., “Global Benchmarking of Accessible and Inclusive Cities”, *Journal of Social Inclusion (JoSI)*, 2022/13(1), ss. 42-65.
- Hensen, H. S. (2009) “Analysing the Role of Accessibility in Contemporary Urban Development”, *Computational Science and Its Applications – ICCSA* (ss. 385-396), Ed: Osvaldo Gervasi, David Tanar, Beniamino Murgante, Antonio Laganà, Youngsong Mun, ve Marina L. Gavrilova, Berlin, Springer.
- Hırlak-Çam, F. ve A., Bilgili, “Engelsiz Kent Olma Yolunda Covid-19 Engeli”, *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi*, 2022/14(Çalışmalar Özel Sayısı), ss. 603-623.
- Imrie, R., (2012), *Disability and City: International Perspectives*, Sage Publications, (CA).
- Işık, M., ve K., Demirok, “Sosyal Politika Kapsamında Kamu Kuruluşları Tarafından Bir Dezavantajlı Grup Olarak Engellilere Yönelik Verilen Hizmetlerin Etkinliği: Isparta İli Örneği”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2021/4(1), ss. 111-135.
- İlkhani-Söylemez, D., “Tarihi Eserlere Erişilebilirlik: Konya Tarihi Kent Merkezi Örneği”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2020/1, Erişilebilirlik-Özel Sayısı, ss. 165-191. Doi: 10.21560/spcd.vi.818720.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu,

<https://uploads.ibb.istanbul/uploads/faaliyet_raporu_2020_e0aa3d6283.pdf>

(07.05.2025).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu,

<https://uploads.ibb.istanbul/uploads/2024_Faaliyet_Raporu_070c1cd7ad.pdf>

(07.05.2025).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı,

<uploads.ibb.istanbul/uploads/2025_2029_IBB_Stratejik_Plani_7e6cb685d8.pdf

> (10.05.2025).

Jackson, M., A., “Models of Disability and Human Rights: Informing the Improvement of Built Environment Accessibility for People with Disability at Neighbourhood Scale?”, *Laws*, 2018/7(10), ss. 1-21, Doi:10.3390/laws7010010.

Jeager, P. T. ve C., A.. Bowman, (2005) “Understanding Disability Inclusion, Access, Diversity, and Civil Rights”, Praeger Publishers, The U.S.A.

Johnstone, D., (2012), “An Introduction to Disability Studies”, (Second Edition), Taylor and Francis, Hoboken, London.

Junge-Reyer, I., “Preface”, *Barrier-free Planning and Construction in Berlin*, Berlin Senate Department for Urban Development, 2007, <http://www.stadtentwicklung.berlin.de/bauen/barrierefreies_bauen/download/handbuch/00_Barrierefreies_Bauen_gesamt_engl.pdf> (25.03.2025).

Kahraman-Güloğlu, F., ve R., Yıldız, (2020) “Engellilikte Uluslararası Standart Arayışı”, *Disiplinlerarası Sosyal Politika Çalışmaları-2*, Ed: Eyüp Sabri Kala, Ekin Yayınevi, Bursa.

Kahraman-Güloğlu, F., (2021) “Tarihi Süreçte Dünyada ve Türkiye’de Engelliliğin Değişimi ve Gelişimi”, *Değişen Dünyada Sosyal Politika*, (ss. 187-212), Ed: Tuncay Güloğlu ve Eyüp Sabri Kala, Ekin Yayınevi, Bursa.

Kahraman-Güloğlu, F., “Engellilik Hakkında Kavramsal Karmaşanın Nedenleri ve Türkiye’deki Durum”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 2022/33(1), ss. 291-315.

Kalaycı, S. ve A., Akin, “Engellilere Yönelik Yerel Sosyal Hizmetlerde Belediyelerin Yeri: Malatya Büyükşehir Belediyesi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 2019/22(2), ss. 663-674.

- Kalaycı, S., “Engelli Bireylerin Kamusal Hizmetlere Erişebilmesinde Belediyelerin Yeri”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2020/1 (Erişilebilirlik Özel Sayısı) ss. 83-104. Doi: 10.21560/spcd.vi.817709.
- Kanter, A., S., “The Globalization of Disability Rights Law”, *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, 2003, ss. 1-22.
- Karabulut, E., “Erişilebilir Turizmde Lüksemburg Başta”, 2022,
<<https://www.turizmdatabank.com/>, erişilebilir turizmde lüksemburg başta – turizm databank> (16.03.2025).
- Karakılçık, Y., (2020), “Yeni Yerel-Bölgesel Gelişmeler Işığında Yerel Yönetimler”, (5. Baskı), Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Karataş, Z., “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”, *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2015, 1/(1), ss. 62-80.
- Karaca, B.G. ve D., Gökçe, “Kapsayıcı Planlama Perspektifinde “Herkes İçin Kent”: Isparta Kenti Örneği”, *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, 2022/1, ss. 17-57, Doi: <https://doi.org/10.35375/sayod.1027086>.
- Kara, M. ve A., D., Erdem, (2022) “Türkiye’de Engellilerin Engelsiz Kent Tasarımları”, *Kentsel Prizma ve Toplumsal Spektrum*, (s. 115-144), Ed: Muhammed Ferit Duman, Nobel Yayınları, Ankara.
- Katz, G. and E., Lazcano-Ponce, “Intellectual Disability: Defination, Etiological Factors, Classification, Diagnosis, Treatment and Prognosis”, *Salud Publica Mex*, 2008/50(2), ss. 132-141.
- Kavili-Arap, S., E., Yücebaş, vd., “Yerel Yönetimlerin Engelsiz Yaşam Hedefi: İzmir Büyükşehir Belediyesi Örneği”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2021/ 9(1), ss. 139-156.
- Kavurmacı, A., “Moto Kuryelerin Çalışma Koşullarını İyileştirecek Faktörlerin Belirlenmesi: Nitel Bir Araştırma”, *Sosyal Güvenlik Dergisi (Journal of Social Security)*, 2023/13(1), ss. 33 - 54.
- Kaya, N., G., “Barrier-Free Cities for Individuals With Special Needs”, *Multidisipliner Yaklaşımlarla Coğrafya Dergisi*, 2023/1(3), ss. 220-235., Doi: <https://doi.org/10.29329/mdag.2023.596.3>.
- Kayess, R. and P., Frech, “Out of Darkness into Light? Introducing the Convention on the Rights of Persons with Disabilities”, *Human Rights Law*, 2008/8(1), ss. 1-34.

- Kelemen, R., D., ve L., Vanhala, “The Shift to the Rights Model of Disability in the EU and Canada”, *Regional & Federal Studies*, 2010/20(1) ss. 1-18, Doi:10.1080/13597560903174766.
- Kimberlin, S., E., “Political Science Theory and Disability”, *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 2009/19(1), ss. 26-43, Doi: 10.1080/10911350802619870.
- Kesgin, B., “Engellilere Yönelik Yerel Sosyal Politikalar”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 2014/23(4)-Ekim, ss. 1-15.
- Kocabaş, Ç., (2018) “Türkiye’de Engelli Memur İstihdamı”, *Engelli Bireylerin Destekli İstihdamı*, (ss. 11-38), Ed: Selma Arıkan, ve Emine Akyıldız, Akademik Kitaplar, İstanbul.
- Koç, S. ve K., Çolak, “Engelli Bireylerin İstihdamında Erişilebilir Şehirlerin Kolaylaştırıcı Etkisine Dair Bir Analiz”, *Şura Akademi Dergisi*, 2024/5, ss. 011-025.
- Konya Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu,
<http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/kSTCa+Konya_Buyuksehir_Belediyesi_2021FaaliyetRaporu.pdf> (10.05.2025).
- Köksal, B., (2021) *Türkiye’de Engellilere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamalarında Belediye-Sivil Toplum İlişkisi: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Örneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kreinbrook, A. T., (2007) “*A Barrier-Free Paradigm For Interdependent Living*”, (Unpublished Master's Thesis), University Of Maryland, College Park.
- Kuntay, O., “Erişilebilirlik”, *Planlama-TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını*, 2006/1(35), ss. 75-112.
- Lawson, A., ve A., E., Beckett, “The Social and Human Rights Models of Disability: Towards a Complementarity Thesis”, *The International Journal of Human Rights*, 2020/25(2), ss. 348–379. doi:10.1080/13642987.2020.1783533.
- Leonardi, M., J., Birkenbach, vd., “The Definition of Disability: What Is in a Name?”, *The Lancet*, 2006/368(9543), ss. 1219-1221.

- Levine, J., “A century of Evolution of the Accessibility Concept”, *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 2020/83(2), Doi: <https://doi.org/10.1016/j.trd.2020.102309>.
- Levitt, J. M., “Exploring How the Social Model of Disability can be Re-invigorated: In Response to Mike Oliver”. *Disability & Society*, 2017/32(4), ss 589-594. Doi:10.1080/09687599.2017.1300390.
- Lifchez, R., (1978), “Rethinking Architecture”, CA: University of California Press, California.
- Linden, M., “Definition and Assessment of Disability in Mental Disorders under the Perspective of the International Classification of Functioning Disability and Health (ICF)”, *Behavioral Sciences & the Law*, 2017/35(2), ss. 124–134.
- Linton, S., (2006) “Reassigning Meaning”, *The Disability Studies Reader*, (Second Edition), (ss. 161-173), Ed: L.J. Davis Routledge, London.
- Lune, H. ve B., L., Berg, (2017), *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*, (Ninth Edition), Pearson Education Limited, England.
- Mackelprang R., M., ve R., O., Salsgiver, (2009), *Disability: A Diversity Model Approach in Human Service Practice*, (2nd Edition), Lyceum Books, United States.
- Mahapatra, G. D., S., Mori, vd., (2021) “Universal Mobility in Old Core Cities of India: People’s Perception”, *Sustainability (MDIP)*, 2021/13(8), ss. 2-36, Doi: <https://doi.org/10.20944/preprints202102.0406.v1>.
- Manivannan, D., N., K., Manikandan, vd., “Survey to Improve Accessibility for Person with Disabilities”, *International Journal of Engineering & Technology*, 2018/7(1.7), ss. 182-185, Doi:<https://doi.org/10.14419/ijet.v7i1.7.10647>.
- Marks, D., “Models of Disability”, *Disability and Rehabilitation*, 1997/19(3), ss. 85-91.
- Marshall, C. ve G., B., Rossman, (2016), *Designing Qualitative Research*, (Sixth Edition), SAGE Publications, England.
- Maulik, P. K., M., N., Mascarenhas, vd., “Prevalence of Intellectual Disability: A Meta-Analysis of Population-Based Studies”, *Research in Developmental Disabilities*, 2011/32(2), ss. 419–436.
- Maxwell, J. A., (2013), *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*, (3rd Edition), SAGE Publications, England.

- Mersin Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu,
<<https://www.mersin.bel.tr/dokumanlar/2014-yili-faaliyet-raporu.pdf>>
(17.12.2024).
- Mersin Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, <[mersin.bel.tr/uploads/files/MBB 2016 Yılı Faaliyet Raporu.pdf](https://www.mersin.bel.tr/uploads/files/MBB_2016_Yili_Faaliyet_Raporu.pdf)> (02.12.2024).
- Mersin Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu,
<<https://www.mersin.bel.tr/dokumanlar/mbb-2017-mali-yili-faaliyet-raporu.pdf>>
(28.04.2025).
- Mersin Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu,
<https://www.mersin.bel.tr/dokumanlar/mbb-2019-yili-faaliyet-raporu.pdf>,
(17.12.2024).
- Mersin Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, <[https://mersin.bel.tr/dokumanlar/2023-yili-faaliyet-raporu-1659139372](https://www.mersin.bel.tr/dokumanlar/2023-yili-faaliyet-raporu-1659139372)> (15.11.2024).
- Mersin Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı, <[https://mersin.bel.tr/dokumanlar/2015-2019-mbb-stratejik-plan](https://www.mersin.bel.tr/dokumanlar/2015-2019-mbb-stratejik-plan)> (16.11.2024).
- Mersin Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı, <[https://mersin.bel.tr/dokumanlar/2010-2014-mbb-stratejik-plan](https://www.mersin.bel.tr/dokumanlar/2010-2014-mbb-stratejik-plan)> (02.12.2024).
- Mersin Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı, [https://mersin.bel.tr/dokumanlar/2017-2019-mbb-stratejik-plan-revizesi](https://www.mersin.bel.tr/dokumanlar/2017-2019-mbb-stratejik-plan-revizesi), (03.08.2025).
- Mersin Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı,
<<https://www.mersin.bel.tr/dokumanlar/2020-2024-donemi>> (05.04.2025).
- Mersin Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı,
<<https://www.mersin.bel.tr/dokumanlar/2025-2029-mbb-stratejik-plan>>
(05.04.2025).
- Metin, B., “Engellilere Yönelik Sosyal Politikalarda Yerel Yönetimlerin Rolü: Keçiören Belediyesi Örneği”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 2017/ 19(1), ss. 320-344.
- Metin, O. ve Ş., Ünal, “İçerik Analizi Tekniği: İletişim Bilimlerinde ve Sosyolojide Doktora Tezlerinde Kullanımı”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2022/22 (Özel Sayı 2), ss. 273-294.
- Miles, M., B., A., M., Huberman, vd., (2014), *Qualitative Data Analysis: A Methods Sourcebook*, (Third Edition), SAGE Publications, USA.

- Mitra, S., “The Capability Approach and Disability”, *Journal Of Disability Policy Studies*, 2006/16 (4), ss. 236–247.
- Mohamed, K. ve T., Shefer, “Gendering Disability and Disabling Gender: Critical Reflections on Intersections of Gender and Disability”, *Agenda*, 2015/29(2), ss. 2-13, Doi: 10.1080/10130950.2015.1055878.
- Muhcu, S., (2015) *Ortopedik Engellilik ve Dini Başa Çıkma (Trabzon Örneği)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Çorum.
- Negiz, N., “Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri Açısından Isparta Belediyesi: Farkındalık, Yararlanma ve Değerlendirme Açısından Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2011/16(2), ss. 323-341.
- Negiz, N., ve M. Nalbant, (2019) “Kentsel Mekânın ‘Engelsizlik’ Açısından İncelenmesi: Isparta Örneği”, *Engellilerin İstihdamı ve Sosyal Koruma*, (1. Basım), (ss. 347-360), Ed: Yaşar Naci Önsal ve Doğa Başar Sarıipek, Taem Yayınları, Ankara.
- Neuman, W., L., (2014a), *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*, (Seventh Edition), Pearson Education Limited, England.
- Neuman, W., L., (2014b), *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, (Cilt 2), (7. Basım), Yayın Odası, Ankara.
- Niemann, S., (2005) “Persons With Disabilities”, *Religious and Spiritual Issues in Counseling: Applications Across Diverse Populations*, (ss. 105–134), Ed: Mary Thomas Burke, Jane Carville Chauvin and Judith G. Miranti, Brunner-Routledge, New York.
- Odabaş-Uslu, A. ve M., Güneş, “Engelsiz Kentler-Herkes İçin Erişilebilir Kentler”, *Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Araştırma Dergisi*, 2017/1(2), ss. 30-36.
- Oliver, M., “The Social Model of Disability: Thirty Years On”, *Disability & Society*, 2013/28(7), ss. 1024–1026, Doi:10.1080/09687599.2013.81.
- Onur-İnce, H., C., Babaoğlu, vd., “Belediye Hizmetleri ve Engelli Vatandaşların Beklentileri Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016/6 (2), ss. 86-109.

- Örtülü, S., (2019) *Türkiye’de Engelli Politikaları ve Belediyelerin Rolü: Konya Büyükşehir Belediyesi Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Karaman.
- Öz, Ş., “Engelli Din Eğitiminden “Özürsüz” Din Eğitimi Modeline: “Ötekileştirilen” Özürlülerin Din Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2013/6 (11), ss. 75-89.
- Özata, M. ve S., Karip, “Engelli Bireylerin Sağlık Hizmetleri Kullanımında Yaşadıkları Sorunlar: Konya Örneği”, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 2017/20(4), ss. 409-427.
- Özdemir, A., “Kamu Hizmet Alanının Fiziksel Erişilebilirlik Açısından Değerlendirilmesi: Pamukkale Örneği”, *Artium*, 2020/8(12), ss. 118-127.
- Özdemir, M. ve G., Tuti, “Nitel Araştırma Desenleri: Metodolojik Bir Temellendirme”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (KAREFAD)*, 2023/11(2), ss. 217-235.
- Özgül, H., (2015) “Tanım, Kapsam ve Geliştirilen Politikalar Düzleminde Türkiye’de Erişilebilirlik”, *Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler İçin Temel Metinler ve Örnek Dersler*, (ss. 61–79), Der: Kenan Çayır, Melisa Soran, Melike Ergün, Karekök Akademi, İstanbul.
- Öztabak, M., Ü., “Engelli Bireylerin Yaşamdan Beklentilerinin İncelenmesi”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2017/9-Bahar, ss. 355-375.
- Özteke Kozan, H., İ., H. Bozgeyikli, vd., “Engelsiz Kent: Görme Engelli Bireylerin Kentlerde Yaşadıkları Sorunlar”, *Kent Araştırmaları Dergisi (İdealkent)*, 2018/9(23), ss. 216-235.
- Öztürk, M., (2011), *Türkiye’de Engelli Gerçeği*, Müsiad Cep Kitapları, İstanbul.
- Öztürk, M., (2012), *Türkiye’de Engelli Gerçeği Raporu*, (Canda Özür Olmaz Derneği), İstanbul.
- Polat-Subaşı, K., (2023) “Engelliler ve Erişilebilirlik”, *Türkiye’de Engelliler ve Sosyal Politikalar*, (ss. 49-76), Ed: Mustafa Şen, Efeakademi Yayınları, İstanbul.
- Patton, M., Q., (2002), *Qualitative Research & Evaluation Methods*, (3th Edition), SAGE Publications, England.
- Perry, B., ve W., Gesler, “Physical Access to Primary Health Care in Andean Bolivia” *Social Science and Medicine*, 2000/50(9), ss. 1177–1188, Doi:

[https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(99\)00364-](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(99)00364-0)
0PubMed+3SCIRP+3IDEAS/RePEc+3.

- Quinn, G., T., Degener, vd., (2002), “Human Rights and Disability: The Current Use and Future Potential of United Nations Human Rights Instruments in the Context of Disability”, United Nations Press, New York and Geneva.
- Rashid, M., F., T., K., Quar, vd., (2020) “Expanding Access To Services For Hearing-Disabled School Children: The Application of Telemedicine in The Field of Audiology”, *Disability Studies, Hearing Impairment and Disability, Identification, Assesment and Intervention*, (ss. 33-42), Ed: Tenenbaum, A., Mohd, N., Zakaria and Joav Merrick, Nova Science Publishers, New York.
- Retief, M. and Letšosa, R., ‘Models of Disability: A Brief Overview’, *HTS Teologiese Studies*, 2018/ 74(1), ss. 1-8, Doi: [https://doi.org/ 10.4102/hts.v74i1.4738](https://doi.org/10.4102/hts.v74i1.4738).
- Riddle, C. A., “Defining Disability: Metaphysical not Political”, *Medicine, Health Care and Philosophy*, 2012/16(3), ss. 377–384, Doi:10.1007/s11019-012-9405-9.
- Rimmerman, A., (2013), *Social Inclusion of People With Disabilities*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Rode, P., Floater, G., N., Thomopoulos, vd., (2014) “Accessibility in Cities: Transport and Urban Form. LSE Cities, NCE Cities – Paper 03”, London School of Economics and Political Science.
- Santoso, T. B., “Accessibility Barriers of Wheelchair Users in Public Spaces”, *Magna Scientia Research and Reviews*, 2023/08(01), ss. 092-101.
- Schutt, R., K., (2012), *Investigating the Social World, The Process and Practice of Research*, (Seventh Edition), SAGE Publications, England.
- Seçkiner-Bingöl, E. ve U., Ömürgönülşen, “Sosyal Belediyecilik Bağlamında Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerinin Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım Faaliyetleri”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 2018/27 (3), ss. 1-27.
- Sevüktekin, A., (2019) *Avrupa Kent Müzelerinde Göçmenlere Yönelik Kapsayıcılık Çalışmaları İle Ulusal Kültür Politikaları Arasındaki Etkileşimin İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Ana Sanat Dalı, İstanbul.
- Seyyar, A., (2001), *Sosyal Siyaset Açısından Özürlüler Politikası (Almanya-Türkiye Mukayeseli)*, Türedav Yayınları, İstanbul.

- Seyyar, A., (2013) “Bağcılar’da Engelli Politikaları ve Engellilere Yönelik Uygulamalar”, *Bağcılar Perspektifi*, Ed: Recep Bozlağan, Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul.
- Shakespeare, T., (2006) “The Social Model of Disability”, *The Disability Studies Reader*, (ss. 2—197), Ed: Lennard J. Davis, Psychology Press, Tom Shakespeare, The social model of disability - PhilPapers.
- Shakespeare, T., J. E., Bickenbach, vd., (2006) “Models”, *Encyclopedia of Disability*, (ss. 1102-1109), Ed: Gary L. Albrecht, SAGE Publications, London, Doi: [https://doi: 10.4135/9781412950510](https://doi.org/10.4135/9781412950510).
- Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, <www.stgm.org.tr, STGM | Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği> (05.11.2024).
- Smart, J., (2004) “Models of Disability: The Juxtaposition of Biology and Social Construction”, *Handbook of Rehabilitation Counseling*, (ss. 25-49), Ed: T. F. Riggart ve Dennis R. Maki, Springer, New York.
- Smith, J., A., “Evaluating The Contribution of Interpretative Phenomenological Analysis”, *Health Psychology Review*, 2010/5(1), ss. 9-27, Doi: [10.1080/17437199.2010.510659](https://doi.org/10.1080/17437199.2010.510659).
- Smith, B. ve A., Bundon, (2018) “Disability Models: Explaining and Understanding Disability Sport in Different Ways” *The Palgrave Handbook of Paralympic Studies* (ss. 15-33), Ed: Ian Brittain ve Aaron Beacom, Palgrave Macmillan, London, Doi: [10.1057/978-1-137-47901-3_2](https://doi.org/10.1057/978-1-137-47901-3_2).
- Söylemez, A., “Yerel Yönetimler ve Erişilebilir Kentler: Sağlıklı Kentler Birliği’ne Üye Belediyeler Örneği”, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 2021/13(24), ss. 78-88.
- Sözbilir, M., (2021) “Nitel Araştırmalarda Verilerin Toplanması, Analizi ve Sunumu”, *Sosyal Bilimler Alanında Bilimsel Araştırma ve Yayın Süreçleri*, (ss.89-96), Ed: Levent Doğan, Cem Uzun ve Sedef Zeyrekli Yaş, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, Edirne.
- Sözen, H., (2023) *Büyükşehir Belediyelerinde Engelli Vatandaşlara Sunulan Hizmetlerin Karşılaştırmalı Bir Analizi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya.
- Sözen, H., (2025) “Türkiye’de Engelli Bireyler İçin Uygulanan Politikalarda

- Belediyelerin Katkısı: Bağcılar Belediyesi Örneği”, *Güncel Kent, Çevre, Yerel Yönetim Politikaları ve Uygulamaları*, (ss. 57-98), Ed: Sibel Çalışkan Ercan, Özgür Yayınları, Gaziantep.
- Stein, M., A., “Disability Human Rights”, *California Law Review*, 2007/95(75), ss. 75-122.
- Stein, M. A. ve P., J., Stein, “Beyond Disability Civil Rights”, *Hastings Law Journal*, 2006/58(2), ss. 1203-1240.
- Sungur-Ergenoğlu, A. ve S., Yıldız, (2013) “Fiziksel Erişilebilirlik”, *Engelsiz Türkiye İçin Yolum Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler*, (ss. 124-172), Ed: Eliz Menda, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Sürdürülebilir Kalkınma Türkiye, <www.surdurulebilirlik.gov.tr> (13.07.2023).
- Şahin, S., Türkiye’ de Kentsel Alanlar ve Evrensel Tasarım İlkeleri İlişkisi: Sakarya Çark Caddesi Örneği, *İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi*, 2017/6(3), ss. 219-229.
- Şahin, H. ve K., Çiftiyıldız, “Engelsiz Kent Tasarımlarının Mevzuat Bakımından Değerlendirilmesi”, *Şura Akademi Dergisi*, 2024(5), ss. 037-050.
- Şat N. ve T., Göver, T., “Engelliler İçin Belediyelerin Erişilebilirlik Sorumlulukları: Çorum Engel Haritası Projesi”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017/10(1), ss. 521-541.
- Şen, M., “Türkiye’de Engellilere Yönelik İstihdam Politikaları: Sorunlar ve Öneriler”, *Sosyal Güvenlik Dergisi (Journal of Social Security)*, 2018/8(2), ss. 129-152.
- Şişman, Y., “Türkiye’de Özürlülere Yönelik Yasal Düzenlemeler”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, 2011/60(1), ss. 169-221.
- Şişman, Y., “Özürlülük Alanında Kullanılan Kavramlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Sosyal Politika Çalışmaları*, 2012/7(28)(Ocak-Haziran), ss. 69-85.
- Şükür, K., E., (2023) *Kapsayıcılık Açısından Kamusal Alanlar: Beyazıt Meydanı Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Tekeli, D., (2016), “Engelliliği Kapsayıcı Kalkınma: Neden Söz Ediyoruz?, Sivil Düşün Avrupa Programı.

- Tekindal, M. ve Ş., Uğuz-Arsu, “Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı Ve Sürecine Yönelik Bir Derleme”, *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 2020/20 (1), ss.153- 182.
- Tekkurşun-Demir, G. ve E., L., İlhan, “Spora Katılım Motivasyonu: Görme Engelli Sporcular Üzerine Bir Araştırma”, *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 2019/4(1), ss. 157-170.
- Tektaş, N. ve M., Peker, (2021) “Engelsiz Kentler Üzerine Bir Araştırma”, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi İkinci Uluslararası Akıllı Ulaşım Sistemleri Konferansları, (ss. 218-230), Ed: Mehmet Tektaş, Bandırma.
- The Human Rights Based Approach (HRBA),
<<https://wikis.ec.europa.eu/spaces/ExactExternalWiki/pages/50108948/The+Human+Rights+Based+Approach>> (29.10.2024).
- Tınar, Y., “Yerel Yönetimlerce Engellilere Sunulan İstihdam Hizmetleri: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Engelliler Müdürlüğü Örneği”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 2020/78, ss. 429-453, Doi: <https://doi.org/10.26650/jspc.2020.78.0011>.
- Tiyek, R., B., H., Eryiğit, vd., “Engellilerin Erişilebilirlik Sorunu ve TSE Standartları Çerçevesinde Bir Araştırma”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2016/(12)-Nisan, ss. 225-261.
- Toker, A., “Sosyal Bilimlerde Nitel Veri Analizi İçin Bir Kılavuz”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022/51 (Özel sayı 1), ss. Ö319-Ö345.
- Tutal, O., (2018) “Engelsiz Kent, Engelsiz Yaşam Alanları”, *Şehir ve Toplum*, (ss. 51-62), Ed: Ezgi Küçük, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2030 Engelsiz Vizyon, 2024.
- Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Büyükşehir Belediyeleri Özürlü Hizmet Birimleri Yönetmeliği, <<https://aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/buyuksehir-belediyeleri-ozurlu-hizmet-birimleri-yonetmeligi>> (30.04.2025).

- Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği,
<<https://mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=18614&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeli&mevzuatTertip=5>> (27.05.2025).
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Türkiye Özürlüler Araştırması, (2002), Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028), <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf> (25.05.2025).
- Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası,
<<https://mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>> (30.05.2025).
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <<https://sozluk.tdk.gov.tr>, TDK Sözlük Anlamı (sozluk.gov.tr)> (31.07.2024).
- Uludağ Güler, Ç., ve N., Çakı, “Büyükşehir Belediyelerinin Engellilere Yönelik Hizmetlerinin İçerik Analizi Yöntemi ile Değerlendirilmesi”, *Coğrafi Bilimler Dergisi/ Turkish Journal of Geographical Sciences*, 2021/19(1), 92-127, Doi: 10.33688/aucbd.847546.
- United Nations, 2017 ,<<https://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-English.pdf>> (27.05.2025).
- Ünal, V., Türkiye’de Engellilik Yaklaşımlarının Sosyal Politika Açısından Değerlendirilmesi, *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2021/XLV(2), ss. 234-258.
- Waddington, L., ve M., Priestley, “A Human Rights Approach to Disability Assessment”, *Journal of International and Comparative Social Policy*, 2020/37(1), ss. 1–15. Doi:10.1017/ics.2020.21.
- World Health Organization, (2011). “World Report on Disability”, *The World Bank*, <World report on disability (who.int)> (12.03.2024).
- Wu, C., J. Li , vd., “Using Community Planning Method to Improve Effect of Urban Barrier-free Transportation System”, *Transportation Research Procedia*, 2017/25, ss. 4330–4337.

- Yanikkerem, E. ve N., Esmeray, “İşitme ve Konuşma Engelli Kadınların Yaşadığı Güçlükler”, *İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2017/6(2), ss. 38-46.
- Yavuz, N., (2019) *Engelli Hakları ve Engellilerin Kente Erişilebilirliğinin Kentli Hakları Perspektifinden Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Yavuz, E. ve E., Tüccar, “Engelli Bireylerde Umutsuzluk Düzeyinin Sosyal Hizmet Perspektifiyle İncelenmesi”, *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2023/4(2), ss. 160-187.
- Yelçe, N., Z., P., Ensari, vd., (2013). “Bilgi ve Hizmete Erişim”, *Engelsiz Türkiye İçin Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler*, (ss. 20-122), Ed: Eliz Menda, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, A. ve H., Şimşek, (2011), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (8. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yılmaz, V., Çakar-Yakut, B., vd., (2013) “İstihdam”, *Engelsiz Türkiye İçin Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler*, (ss. 229-257), Ed: Eliz Menda, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, V., ve N., Yentürk, “Türkiye’de Engellilere Yönelik Kamu Harcamalarının On Yıllık Seyri”, *Çalışma ve Toplum*, 2017/1, ss. 59-74.
- Yurttakal, E., (2022) “Engelli Hakları Bağlamında Kariyer Mesleklerde Bedensel Engellilik: Hazine ve Maliye Bakanlığı Örneği”, *Engellilik Araştırmaları Yazıları*, (ss. 99-122), Ed: A. Resa Aydın ve İshak Keskin, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, İstanbul. Doi: 10.26650/B/SS46.2022.013.
- Yücel Batmaz, N., (2018) “Engelsiz Kentlerin İnşasında Yerel Yönetimlerin Rolü: Etimesgut Belediyesi Örneği”, *Uluslararası Tarihte Etimesgut Sempozyumu Bildiri Kitabı*, (I. Cilt), (ss. 239-255), Ed: Mehmet Şahingöz ve Hanife Güz, Etimesgut Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, Ankara.
- Zajadacz, A., “Evolution of Models of Disability as a Basis for Further Policy Changes in Accessible Tourism”, *Journal of Tourism Future*, 2015/1(3), ss. 189-202, Doi:10.1108/jtf-04-2015-0015.
- Zengin, O., ve Ö., Altındağ, “Bir İnsan Hakları Mesleği Olarak Sosyal Hizmet”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Dergisi*, 2016/27(1)-Nisan, ss. 179-190.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, <<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>> (28.07.2024).

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, <<https://mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5216.pdf>> (25.05.2025).

5393 sayılı Belediye Kanunu, <<https://mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf>> (23.07.2024).

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, <<https://mevzuat.gov.tr/Mevzuatmetin/1.5.5302.Pdf>> (27.05.2025).

2828 Sosyal Hizmet Kanunu, <<https://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf>>, (31.05.2025).

<www.sunrisemedical.com.au, Most Accessible Cities around the World | Sunrise Medical> (28.11.2024).

<www.pirelli.com, Barrier-free cities | Pirelli> (15.03.2025).

<Homepage - European Disability Forum (edf-feph.org)> (09.08.2024).

<<https://www.visitcheshire.com>, Accessibility - Visit Cheshire> (05.03.2025).

<www.inclusion-europe.eu/2014, 2014 Access City Award given to Gothenburg - Inclusion Europe> (12.03.2025).

<<https://www.accessibletourism.org>, Accessible Cities in Europe (ENAT)> (28.11.2024).

<<https://www.berlin.de/en/tourism/travel-information>, BerlinBarrierefrei_EN_web_final_0.pdf> (04.03.2025).

<<https://www.sagetraveling.com/milan-disabled-access>> Disabled access review of Milan, Sage Traveling, (16.03.2025).

<www.mersin.bel.tr, Sağlık İşleri Dairesi Başkanlığı - Mersin Büyükşehir Belediyesi> (18.03.2025).

<<https://www.age-platform.eu/jonkoping-in-sweden-wins-2021-access-city-award>> Jönköping in Sweden wins 2021 access city award, AGE Platform Europe towards a Society for all Ages, (10.03.2025).

<<https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/article-25-health.html>> (01.05.2025).

<<https://aile.gov.tr/eyhgm/haberler/turkiye-erisilebilirlik-odulleri-sahiplerini-buldu>> Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü | Türkiye Erişilebilirlik Ödülleri Sahiplerini Buldu, (02.05.2025).

<[https://www.tbb.gov.tr/Tr/Haberler_engelsiz-sehirler-fikir-ve-proje-yarismasi-](https://www.tbb.gov.tr/Tr/Haberler_engelsiz-sehirler-fikir-ve-proje-yarismasi-sonuclandi)
sonuclandi, Türkiye Belediyeler Birliği> (02.05.2025).

<[https://tccb.gov.tr/haberler/410/134229/emine-erdogan-engelsiz-sehirler-fikir-ve-proje-](https://tccb.gov.tr/haberler/410/134229/emine-erdogan-engelsiz-sehirler-fikir-ve-proje-yarismasi-odul-toreni-ne-katildi)
yarismasi-odul-toreni-ne-katildi> (02.05.2025).

<[https://www.aa.com.tr/tr/isdunyasi/belediye/tbb-engelsiz-sehirler-fikir-ve-proje-](https://www.aa.com.tr/tr/isdunyasi/belediye/tbb-engelsiz-sehirler-fikir-ve-proje-yarismasi-basvurulari-devam-ediyor)
yarismasi-basvurulari-devam-ediyor> (03.05.2025).

<<https://www.yenimeram.com.tr/kentlerimiz-ne-kadar-engelsiz-452460.htm>>
(02.05.2025).

<[https://www.konya.bel.tr/haber/ecdat-bahcesi-ve-yaya-ust-gecitlerine-erisilebilirlik-](https://www.konya.bel.tr/haber/ecdat-bahcesi-ve-yaya-ust-gecitlerine-erisilebilirlik-belgesi)
belgesi> (04.05.2025).

<[https://www.izmir.bel.tr/tr/Projeler/kent-yasaminda-ve-ulasimda-engelleri-](https://www.izmir.bel.tr/tr/Projeler/kent-yasaminda-ve-ulasimda-engelleri-azaltiyoruz/1574/)
azaltiyoruz/1574/> (06.05.2025).

<<https://sosyalhizmetler.ibb.gov.tr/baskan.asp>> (05.05.2025).

<[https://www.ihha.com.tr/konya-haberleri/konya-buyuksehir-engelsiz-kent-konya-](https://www.ihha.com.tr/konya-haberleri/konya-buyuksehir-engelsiz-kent-konya-erisilebilirlik-master-plani-projesini-tanitti-)
erisilebilirlik-master-plani-projesini-tanitti-> (05.05.2025).

<[https://www.konya.bel.tr/haber/buyuksehirden-engellilere-yonelik kariyer](https://www.konya.bel.tr/haber/buyuksehirden-engellilere-yonelik-kariyer-merkezi?ysclid=mac261z7qk73373674)
merkezi?ysclid=mac261z7qk73373674> (06.05.2025).

<<https://www.engelsizmir.org/tr/KirmiziBayrak>> (06.05.2025).

<<https://www.izmir.bel.tr/tr/Projeler/elim-sende-projesi/2692/4>> (06.05.2025).

<[https://www.izgazete.net/izmir-buyuksehir-duyurdu-izmirde-engelliler-icin-verilen-](https://www.izgazete.net/izmir-buyuksehir-duyurdu-izmirde-engelliler-icin-verilen-hizmetler)
hizmetler> (10.05.2025).

<<https://www.izmir.bel.tr/tr/Projeler/2693/4>> (10.05.2025).

<<https://sosyalhizmetler.ibb.gov.tr/haberdetay.aspx?ID=9162>> (10.05.2025).

Sustainable Development Goals | United Nations in Türkiye, <www.turkiye.un.org>
(13.07.2023).

<<https://universaldesign.ie/>>, (01.06.2025).

EKLER

Ek 1. Görüşme Soruları

GÖRÜŞME SORULARI

Görüşme Yapılacak Kişiler Hakkında;

Yaş:

Eğitim Düzeyi: İlkokul () Ortaokul () Lise () Önlisans () Lisans () Lisansüstü ()

Çalışma Durumu: Öğrenci () Emekli () İşsiz () Çalışan () Çalışıyor ise Mesleği ()

Engel Durumu: Görme Engelli () Ortopedik Engelli () Görme ve Ortopedik Engelli ()

Engellilik Ölçütü/Oranı:

Görüşme Soruları

1) Yaşadığınız yerin engelsiz olması sizin için ne ifade etmektedir? Mersin’i bu anlamda nasıl değerlendirirsiniz?

2)Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin engelsiz kent kapsamında sunduğu ulaşım ve erişilebilirlik; sağlık, evde bakım ve destek; eğitim; istihdam, sosyal hizmet ve yardım; sosyal ve kültürel faaliyetlere yönelik hizmetlerden yararlanıyor musunuz? En etkili yararlandığınız hizmet hangisidir?

3) Sizin için en önemli engelsiz kent hizmeti hangisidir? Nedenini paylaşır mısınız?

4)Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin engelsiz kent uygulamalarından nasıl haberdar oluyorsunuz? (Örneğin; İlan panoları, basın, sosyal medya, sivil toplum kuruluşları, internet, kısa mesaj, yakınlarınız tarafından haber verilmesi vs.)

5) Engelli bireylerin ihtiyaçlarını karşılama bağlamında Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin engelsiz kent uygulamalarını genel olarak nasıl değerlendirirsiniz?

5a) Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin engelsiz kent uygulamaları kapsamında ulaşım ve erişilebilirlik hizmetlerinin ihtiyaçlarınızı karşılama yeterliliği konusunda ne düşünüyorsunuz?

5b) Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamaları kapsamında sağlık, evde bakım ve destek hizmetlerinin ihtiyaçlarınızı karşılama yeterliliği konusunda ne düşünüyorsunuz?

5c) Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamaları kapsamında eğitim hizmetlerinin ihtiyaçlarınızı karşılama yeterliliği konusunda ne düşünüyorsunuz?

5d) Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamaları kapsamında istihdam hizmetlerinin ihtiyaçlarınızı karşılama yeterliliği konusunda ne düşünüyorsunuz?

5e) Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamaları kapsamında sosyal hizmet ve yardımların ihtiyaçlarınızı karşılama yeterliliği konusunda ne düşünüyorsunuz?

5f) Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamaları kapsamında sosyal ve kültürel faaliyetlerine yönelik hizmetlerin ihtiyaçlarınızı karşılama yeterliliği konusunda ne düşünüyorsunuz?

6) Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamaları kapsamında herhangi bir problemle karşılaşılıyor musunuz? Eğer karşılaşıyorsanız lütfen bahseder misiniz?

7) Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin engelsiz kent uygulamalarına dair görüş ve önerilerinizi belediyeye ulaştırabiliyor musunuz? Lütfen tecrübelerinizi paylaşabilir misiniz?

8) Mersin'i engelsiz kent anlamında daha iyi duruma getirmek için sizce neler yapılabilir? Bu konuda belediyeden beklentileriniz nelerdir?

9) Mersin Büyükşehir Belediyesi personellerinin size karşı tavır ve tutumları nasıldır? Lütfen anlatır mısınız?

10) Engelsiz kent uygulamaları kapsamında Türkiye'de en çok beğendiğiniz şehir hangisidir? Burada beğendiğiniz hizmetler nelerdir? Mersin Büyükşehir Belediyesi ile kıyaslandığında Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin hangi eksikleri dikkatinizi çekmektedir? Lütfen bahseder misiniz?

Ek 2. İnönü Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Etik Kurul Kararı

E.21.03.2024/45315sr: 28/03/2024-E.428246

Etik Kurul Otomasyonu

T.C. İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu			
Oturum Tarihi : 21-03-2024		Oturum Sayısı : 5	
Karar Sayısı : 22			
Etik Açından Uygun			
Çalışma Adı	Belediyelerin Engellilere Yönelik Politika Seçenekleri ve Engelsiz Kent Uygulamaları: Mersin Büyükşehir Belediyesi Örneği		
Araştırmacılar	Doktora Öğrencisi Öznur Küçükkeleşçi (Yürütücü) Prof.Dr. Yusuf KARAKILÇIK (Danışman)		
Başkan			
Prof.Dr. Hakan ÖZDEMİR			
Kurul Üyeleri			
Kullanıcı Mehmet YILMAZ		Kullanıcı pınar özbay	
Prof.Dr. Yusuf BATAR		Prof.Dr. Mehmet ÖNAL	
Prof.Dr. Bilal ALTAY		Prof.Dr. Mehmet GÜNGÖR	
Prof.Dr. Süleyman ÇALDAK		Prof.Dr. Lutfiye ÖZDEMİR	

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
etik.inonu.tr/ogru/index.html

1/1